441 10

Luise Rinser

ASINUL NEGRU

Asinul negru este cronica real-fictivă a unei comunități care a trăit calvarul perioadei naziste și al războiului. Personajul povestitor se întoarce, după cîteva decenii, în locurile copilăriei, încercînd să reconstituie un episod dramatic din istoria unui mic oraș, care devine caz exemplar pentru istoria unei întregi națiuni.

Cu **Asinul negru** (1974), Luise Rinser se dovedește încă o dată una dintre cele mai puternice voci în literatura germană contemporană.

GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Lei 12,50

LUISE RINSER

Asinul negru

1987

LUISE RINSER

Asinul negru

Colecția GLOBUS Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE STATE ION
Grafica și ilustrația : Mircea Dumitrescu

DER SCHWARZE ESEL
© S. Fischer Verlag GmbH
Frankfurt am Main 1974

GLOBUS

Luise Rinser

Asinul negru

în românește de
NICOLAE NICHIFOR

EDITURA UNIVERS

București
1987

Primesc, în poșta zilei, între altele, o scrisoare cu chenar negru. O mică spaimă, pregătirea interceptoare rapidă la o pierdere, cutezătoarea deschidere a plicului și o brutală ușurare : un nume necunoscut, Wilhelm Kauniger, decedat la 2 septembrie 1973, după o scurtă boală și în pace, în al nouăzeci și treilea an de viață. Cine să fie acest bărbat, ce mă privește pe mine, de ce mi se anunță mie moartea sa, cine sînt cei care-și închipuie că trebuie să mi-o anunțe. Din partea familiei : Berthie Kauniger, Kl. și Stefanie Martin. Ciudată această prescurtare „Kl.". Nu știu ce să fac cu înștiințarea, spun doar, din bună-cuviință pentru acest străin, odihnească-l Domnul în pace, orice ar fi însemnat asta pentru răposat, apoi arunc scrisoarea la coș și o uit.

Dar ea nu mă uită, în cursul nopții revine și-mi apare ca o fotografie îngălbenită a unei case joase, iar la poalele casei din poză curge o apă, care spală și duce cu ea textul comunicării și îmi aduce în schimb chipuri de oameni, pe care îi cunosc oarecum, dar oricît mă strădui nu-i pot numi, pînă ce, deodată, filmul mut, în curs de desfășurare, se oprește, de parcă s-ar fi rupt, și nu se mai vede decît o singură imagine, foarte netă : un copil, o fată cocoșată, care-și întoarce fața spre mine și-mi

aruncă, peste umăr și cocoașă, o privire, iar privirea ei mă trezește din somn.

Fetița asta cocoșată, oare de unde o știu ? Mă chinuiesc să-mi aduc aminte, dar degeaba. Pînă la urmă, mă port ca la prins cîrtițe : nu-i voie să sapi, nici să te miști, nici măcar să te uiți țintă într-acolo, căci chiar și numai intenția așteptării o alungă.

După cîteva ore șuvoiul amintirilor începe să țîșnească : apa din vis este o gîrlă leneșă, verzuie, cu podețe de spălat pe mal, lunecoase de leșie, deasupra plutește miros de flori de tei și de soc, și mult frunziș verde, cu mici pete luminoase roșii : fasole înflorită pe araci înalți, ce se pleacă unul spre altul, alcătuind corturi înalte, înguste, în care te poți ascunde, și o voce care cheamă : Klara, Stefanie ! (Așadar, „Kl" este Klara). Vocea este blîndă, nițel cam tremurată și fără autoritate. Dar ea nu aparține feței care apare acum, atît de liniștită, ca luna ce se ridică din ape, o față albă, încununată de mult păr blond, o coafură înaltă și meșteșugită, cu buclișoare pe frunte, cine să fie femeia asta, mi se înfățișează în mătase gri-argintie, cu un jabou alb de dantelă, cu mănuși ajurate, lungi pînă la cot, într-o mînă ține o umbrelă de soare deschisă cu un mîner lung, subțire, de care atîrnă un ciucure din fire de mătase ; umbrela este de un gri lucios, cu flori mari albe, ea o închide acum, o reazemă de zidul casei și pornește încet printre șirurile de araci încărcați de fasole cățărătoare, înflorită roșie foc, apare din cînd în cînd din verdele stropit cu roșu, iar se scufundă, reapare de parcă ar înota, merge apoi la butoiul de lemn, acoperit de mușchi, de sub jgheabul ce coboară de pe acoperiș, își scoate foarte încet mănușile lungi, ajurate, le atîrnă pe o tufă de coacăze, își afundă brațele albe, foarte albe, în apă, rămîne multă vreme așa, aplecată peste butoi, privindu-și oglindirea în apă (la ce, pentru ce altfel s-ar apleca atît peste apa din butoi) și, în sfîrșit, își scoate, foarte încet, brațele din apă, se îndreaptă din spate, își ridică brațele în sus, vrea desigur să le usuce la soare, dar cum stă așa, cu brațele ridicate, parcă ar vrea să implore cerul ce se oglindește în gîrlă, apa i se prelinge, șiraguri de perle, pe pielea albă, se adună pe coatele rotunde și cade, picuri-picuri, în iarbă : doamna Martin. Mama fetelor Klara și Stefanie. Stefanie este tare drăguță, Klara este cocoșată. Ea e cea mai în vîrstă, poartă cozi negre, sever împletite, și ochelari din sîrmă de oțel. Este o persoană ce impune respectul, nu se joacă cu noi, dar e mereu în mijlocul nostru, își mestecă capetele cozilor, ne urmărește din ochi și spune „Hai, jucați-vă", cum le spun cei mari copiilor.

E război. Părinții m-au trimis „la țară". „La țară" înseamnă de fapt, un mic orășel de provincie, nu mult mai mult decît o stație de triaj, dar aici e aproape la fel de bine ca „la țară", căci chiar de la marginea orășelului încep cîmpurile de cartofi și lanurile de grîu ale țăranilor și poți totdeauna căpăta ceva de mîncare. Stau la o femeie, căreia îi zic mătușă, dar nu este. Are o căsuță la malul gîrlei, iar în casa

vecină, care arată la fel, trăiesc neamuri de-ale noastre, alde Martin, iar bătrîna cu glas tremurat este bunica lui Klara și Stefanie, „adevărata bunică", spre deosebire de o alta, care mai există și ea pe undeva prin lume. De copila Stefanie nu izbutesc să-mi amintesc, îmi apare doar ca o umbră luminoasă, tăcută, care deodată, însă, se întrupează, scoate un strigăt și face ceva neașteptat și neîngăduit, cum ar fi să sară în gîrlă și să se lase dusă de apă pînă la stăvilar, deși încă nu știe înota ca lumea.

Toate astea, la un loc, sînt însă copilăria mea. Ea miroase a flori de tei, leșie, fier ruginit (de unde oare ?) și a parfum. Parfumul este cel al doamnei Martin. Odată am găsit una din mănușile ei lungi la noi în grădină, mirosea frumos ca nimic altceva pe lume, mi-am băgat amîndouă mîinile înăuntru, dar „mătușa" mi-a spus : „Arunc-o imediat dincolo". A trebuit s-o arunc dincolo, peste gardul de scînduri, în grădina Martinilor. Spală-te pe mîini, mi-a spus mătușa. Mîinile nu erau murdare. Spală-te pe mîini, imediat ! De ce ? Nici un răspuns. M-am prefăcut că le spăl, dar m-am ferit să ating apa, degetele mele miroseau atît de frumos a doamna Martin.

Patru veri de război le-am petrecut la „mătușa". Ceilalți copii ședeau tot anul acolo și apoi rămîneau pe totdeauna în localitate, ei aveau o bunică de adevărat, eu doar o mătușă „imitație", ei aveau o mamă frumoasă, ce locuia mereu cu ei, mama mea nu era frumoasă și nu sta cu mine. Mama lor se numea Mina, mătușa pronunța numele scurt printre dinți,

de parcă l-ar scuipa. Mie mi-ar fi venit să-i spun doamnei Martin mîngîios, lungit, „Miina", dar prilejul nu s-a ivit niciodată.

Tabloul familiei s-a și conturat în liniile sale mari. Mai lipsește doar acest Wilhelm Kauniger. Ăsta nu vrea cu nici un chip să iasă din umbră. Pentru mine este mai mort decît mort, și dacă mîine i se îngroapă și trupul neînsuflețit, nu voi mai afla niciodată cine a fost și cine a fost pentru mine — dacă nu plec, da, dacă nu plec la înmormîntarea sa. Adică de ce n-aș face drumul ? O oră cu trenul, într-o frumoasă dimineață de septembrie, pentru a prinde ultimul prilej de a întîlni fantomele copilăriei, înainte să se aleagă praful și pulberea de ele. Să mă duc, să nu mă duc ? Încă nu m-am hotărît. De fapt, cum oare și-au amintit aceste neamuri ale lui (cumva și ale mele) brusc de mine, după atîta amar de timp, sînt decenii, și cum de-și închipuie că m-ar putea interesa moartea acestui domn Kauniger, cum de i-a stîrnit moartea asta acolo unde memoria mea nu vede nimic. Wilhelm Kauniger, nu, pe ăsta nu-l cunosc. Dar pe Klara o cunosc, pe copila cocoșată. Să fie oare cu adevărat cocoșată ? Cîte nu-și mai închipuie și-și bagă în cap copiii !

Plec, deci, la înmormîntare. La urcarea în tren, mă simt ca în cel ce trece prin „tunelul fantomelor" la serbările din octombrie de la München * : știi doar că nu ți se poate întîmpla nimic, dar tot te înfiori, în ultima clipă ai vrea

* *Oktoberfest*, serbare populară de toamnă, la München (n. tr.).

să mai sări jos, prea tîrziu, și apoi, cînd trenul își ia viteză și intră, vîjîind, în tunel, îți dorești, parcă, să se întîmple totuși ceva, ca frica să fie îndreptățită și călătoria să nu fi fost chiar degeaba. Vor fi mulțime de schelete, stînd în picioare în sicrie deschise și clămpănind din oasele fosforescente, tigri fantomă ne vor încinge cu dogoarea răsuflării lor, degete din umbră, uriașe și noduroase, vor încerca să ne apuce și ne vor lovi peste fețe cu cîrpe ude, și va sufla un aer rece de cavou, și după ce, cît am zice pește, sîntem iar afară, poate rîdem puțin stînjeniți și plecăm repede de acolo, fără să ne mai uităm înapoi.

Orbește, dar de voia mea, cel puțin așa-mi pare, am început călătoria în pîntecele unui trecut în putrefacție. Dar uite, ăștia sînt teii de pe aleea gării, teii ! Prima decepție : ăștia nu sînt teii de altădată, aceia erau mult mai groși și aveau coaja crăpată și multe scorburi adînci, în care își făceau cuibul buhe și alte păsări, mari și tăcute, ce ajungeau cîteodată, în vremea amurgului, pînă în grădinile noastre. Teii ăștia de aici nu sînt mai bătrîni de douăzeci de ani și încă n-au experiență, și nici orașul nu mai este acela ce se înălța în acest loc ; cel dinainte era verde și umed și mirosea a lemn ud, a plutărit, apa șoptea pe sub podețe, casele erau mici și toate înșirate în lungul gîrlei (în amintirea mea nu exista decît o singură stradă, șirul acesta de case pe malul gîrlei) și zidurile caselor erau pătate de mucegai și pe dinăuntru mirosea, închis și familiar, a levănțică și a dușumele proaspăt spălate. Casele de azi sînt

înalte și osoase și albite de uscăciunea încălzirii centrale, au ceva anapoda, și nimeni nu mai știe unde este gîrla, nu mai este nici c gîrlă spun ei, dar cînd semaforul este pe roșu și, pentru un moment, nici direcția cealaltă nu este încă liberă, se aude, în scurta tăcere, un vuiet surd din adîncuri, toată apa mai există, dar acum curge prin conducte subterane spre noua uzină electrică, și acolo unde era gîrla (își aduce aminte un bătrîn) este acum o stradă, iar căsuțele primăria le dărîmă una după alta, de cum moare proprietarul. Nu mai locuiesc acolo decît bătrîni ce refuză să-și vîndă orașului casa, au cîștigat (îmi spune bătrînul) procesul împotriva orașului, dar și orașul l-a cîștigat, căci bătrînii au semnat că, după moartea lor, casele pot fi dărîmate. Terenurile aparțin deci orașului, iar oamenii mai locuiesc acolo ca uzufructuari, orașul le plătește o pensie și (spune bătrînul) sînt mulțumiți, nu mai au nici griji, nici necazuri, nici măcar cu moștenitorii, dar (spune el) unii dintre ei nici n-au trecut de șaptezeci, și orașul mai are de așteptat și de plătit o grămadă (o spune cu bucurie răutăcioasă). El mi-arată drumul, mă conduce, iar eu îl întreb dacă nu-l cunoaște întîmplător pe un domn Kauniger, cine este, ori a fost, ori va mai fi de acum încolo. El spune că, firește, îl cunoaște, au fost camarazi pe front și joacă regulat popice împreună, dar, de cîteva zile, nu l-a mai văzut. Îi spun că domnul Kauniger e mort. Rămîne încremenit, apoi își face cruce, spune „Odihnească-n pace !“ și apoi își bombăne familia, care nu i-a comunicat asta, „alt-

fel îți povestesc orice rahat," firește că va veni la înmormîntare. Dar ce era oare domnul Kauniger ăsta, ce meserie avea? Fusese pe vremuri proprietarul cafenelei Central din centru, dar bombele au distrus-o, iar după aceea n-a mai luat-o de la început, s-a retras și a intrat la căminul de bătrîni. Dar dacă înmormîntarea este curînd, trebuie să se grăbească tare, mai are să se îmbrace pentru ceremonie. Mă lasă singură.

Cafeneaua din centru. Tort de șocolată în plin război. Și măsuțe cu placă rece de marmură, pe care îmi pun mîinile, brațele și fața cînd soarele dogorește afară, dar o voce spune sever: „Șezi cuviincios!" O bărbie dublă, ce tremură ca piftia, deasupra o gură mică, rotundă, iar sub masă ghete mă lovesc în fluierele picioarelor și cineva spune „ea minte!", și chiar asta este o minciună. Fragmentele, însă, nu se adună încă într-un întreg.

Mai este prea devreme pentru înmormîntare, de aceea plec în Salinenstrasse, după anunțul de deces, adresa familiei răposatului. Este strada de la malul gîrlei, n-au mai rămas decît șase case mici și vechi, arată de parcă ar fi fost anume așezate acolo, spre amintire, ori ca și cum ar fi fost conservate artificial, ca un mic și drăguț muzeu local al trecutului, în mijlocul orașului nou, uscat, înfloritor economic, ce și-a luat avîntul datorită refugiaților din Silezia și creditelor marilor bănci germane, un oraș planificat pînă în amănunte, cu multe nașteri, care va depăși curînd limita de cincizeci de mii de locuitori, oraș îndîrjit conservator, catolic, fost scaun episcopal, care a pierdut această cinste, fala sa, cu multe veacuri în urmă, în favoarea altui oraș din părțile acelea, cu care a rămas de atunci în schimb de ostilități, ori de cîte ori se ivea prilejul. Socotindu-le bine pe toate, un oraș căruia îi merge bine, nerușinat de bine. Dar, totuși, locuitorii lui mai trebuie să și moară, în ciuda spitalului nou-nouț și a celor cinci farmacii prospere. Vechiul cimitir nu mai este, de mult, destul de încăpător, primăria a cumpărat terenurile limitrofe, unde fuseseră lanuri de grîu și cîmpuri de cartofi (acelea din rodul cărora trăisem în timpul primului război mondial) și acum sînt acolo o mulțime de monumente mortuare, făloase, de marmură, ridicate întru cinstirea celor vii. Și mai zace acolo (mi-o povestit Klara mai tîrziu), acel țăran pe care, după vînzarea terenului, l-a apucat cumintea remușcare și a vrut să-l răscumpere, prea tîrziu. În spitalul de boli nervoase se ocăra, „iudă, trădător", pînă s-a spînzurat într-o zi, și zace acum și el acolo, în propriul său pămînt, pe care el și bunii lui l-au arat, l-au îngrășat și de pe care au cules roadele, asta îl mai poate împăca, odihnește în pămîntul lui. Mai tîrziu aflai că și un alt sinucigaș zace acolo, în pămînt sfințit, deși locul în care a fost băgat în groapă fusese, în acea vreme, cu totul nesfințit și dincolo de zidul cimitirului și a fost inclus, numai de nevoie, în pămîntul sfințit, cînd orașul a cumpărat terenul, pentru extinderea cimitirului.

Mă preumblu agale prin bătrînul cimitir umbros. Un convoi funebru mă alungă de pe aleea

principală. Lung convoi ! Mortul (sau moarta) este transportat(ă) pe un cărucior scund, cu roți cu pneuri, ce nu face zgomot, ca nu cumva să-l trezească pe mort, altfel ce rost să aibă acest transport tiptil, fără zgomot, pînă la mormînt. Imediat după sicriu urmează trei preoți și șase ministranți, cu cădelnițe și apă sfințită, și apoi iar o trăsurică joasă, încărcată cu coroane, munți de coroane și jerbe, cu panglici de hîrtie, ce trebuiau să arate ca de mătase, cu inscripții de bronz auriu. Convoiul este atît de lung, încît cei din frunte sînt deja la mijlocul rugăciunii cîntate tărăgănat, cînd cei din coadă abia încep cîntarea în canon.

Întreb pe cineva dacă mortul este un anume Kauniger. Nu, firește : acesta este domnul farmacist Cutare. De aia. Înmormîntarea domnului Kauniger urmează.

În fața capelei mortuare stă neagră, uscată și severă, ca un semn de exclamație după un memento mori, femeia ce le face morților ultima toaletă și-mi indică, tăcută, cu arătătorul întins, un loc în pronaosul capelei, deși aici nu este încă nimeni, decît, bineînțeles, cîțiva moșnegi și babe, obișnuiți ai înmormîntărilor și cîteva bocitoare profesioniste. Bătrînul, care voia să se mai schimbe, încă n-a sosit. Acum vin trei femei în negru, fără îndoială rudele răposatului. Asta este „Kl.“ și e cocoșată, într-adevăr foarte cocoșată, parcă e ruptă de la mijloc și merge atît de aplecată înainte, încît ți-e frică că nu cadă pe față, dar nu cade, ci pășește energic, de parcă ar merge la vreo treabă urgentă.

Nici măcar pălărioara rotundă, plată, nu-i cade din cap. Lîngă ea, o femeie măruntă, foarte grasă, numai văluri negre, nu prea reușește să să țină pasul cu Klara și de aceea, țopăie din cînd în cînd, grăbită, ca un copil, ceea ce arată ridicol. În urma lor, la mică distanță, o doamnă care nu-i din provincie și arată de parcă ar fi numai întîmplător de față, pășește degajat, oprindu-se din cînd în cînd să citească cîte un nume de pe o piatră de mormînt. Nu poartă pălărie, numai un mic voal punctat cu buline îi acoperă părul. Fără îndoială, frumoasa Stefanie. Klara mă vede prima, deși s-ar putea crede că ea nu vede decît pămîntul pe care calcă. „Iat-o, a venit“ spune ea foarte calm, de parcă ultima dată ne-am fi văzut ieri, și nu cu zeci de ani în urmă. Îmi întinde, de jos în sus, mîna. Uitasem ce ochi frumoși, căprui, are. Și vocea ei este frumoasă, destul de profundă, puțin răgușită, nicidecum o voce de femeie bătrînă. „Asta este Berthie“, spune ea, arătînd-o pe femeia grasă de alături. Berthie izbucnește brusc într-un plîns zgomotos cu suspine și-mi exprimă, scuturîndu-mi mîinile, condoleanțele ei, de parcă nu ea, ci eu aș avea un mort de plîns. Stefanie este ciudat de rezervată și de absentă, aproape nepoliticoasă.

— Klara, întreb eu cu glas scăzut, ce neam cu noi este acest domn Kauniger ?

Klara n-are încotro, trebuie să rîdă.

— Vii la înmormîntarea lui și nu știi cine era ? Unchiul Willi, cofetarul. Pe urmă adaugă : Cel căruia i-a aparținut cofetăria și cafeneaua Central din piața orașului, soțul mătușei Berta,

nefericitul tată al gemenelor, din care una este Berthie asta de aici, tot restul ți-l povestesc după aceea, dar măcar îți mai amintești de cafenea ?

De cafenea mi-amintesc, de unchiul Willi, însă, nu ; mai tîrziu aflu că uitarea mea era întemeiată : unchiul Willi era invizibil. Așa spune Klara. Unchiul Willi nu călca niciodată în cafenea, nici nu avea de lucru în laborator, el ședea în „Birou", așa scria deasupra ușii unei camere dosnice, în care nu intra nimeni altul decît el, acolo ținea, chipurile, contabilitatea, dar aceasta îi fusese de mult luată din mînă și predată obscurului cofetar Karl, de ce, voi afla mai tîrziu. Unchiul Willi citea în „Birou" cărți de ocultism și făcea pe ascuns horoscoape. Pentru că își cunoștea propriul horoscop și cele ale familiei sale, era bine dispus și suporta toate umilirile și șicanele, știa doar că le va supraviețui alor săi ani mulți fericiți, cu excepția lui Berthie, dar, din toate, ea îl chinuia cel mai puțin și, fără de mama ei, era atît de proastă, încît o putea păcăli, mereu iarăși, ori de cîte ori ar fi fost nevoie.

Acum vine preotul, unul singur, un tînăr. Klara comentează : la afaceri neimportante se trimite și un ucenic, cel mult o calfă. Ministranți sînt numai doi, coroane puține, dar și unchiul este transportat pe roți de cauciuc, repede și silențios, pînă la mormîntul său și primește toate binecuvîntările și toate consolările religiei sale, deși, în ciuda insistențelor maicii superioare a căminului de bătrîni, refuzase ferm și politicos să meargă vreodată la

biserică, după cum povestește Klara, cu un tandru respect. Din pricina acestui refuz al unchiului Willi, n-a venit la înmormîntare nici una măcar din maicile căminului de bătrîni. Poate că nici una din ele n-o fi avut timp, dar să lăsăm asta baltă, spune Klara.

Ceremonia este scurtă. Berthie plînge, dar nu mereu, ci ca sub influența unor pale de vînt, ce bat, se domolesc, bat iară. Stefanie urmărește rîndunelele săgetînd deasupra cimitirului prin cerul albastru de septembrie. Klara trebuie să-și înghiontească ușurel sora cu coada micii lopeți, să-și facă și ea datoria de a zvîrli ceva pămînt pe sicriul unchiului Willi și să-i stropească mormîntul cu ceva apă sfințită.

Tînărul preot încearcă să adopte o expresie corespunzătoare, profesională, de întristare, dar încă nu izbutește, e prea cinstit ca să se prefacă doar că ar fi îndurerat cu cei îndurerați, din care oricum două femei tot nu sînt în stare să-și manifeste durerea. (Tînărul preot nici nu bagă de seamă că Klara este cu adevărat îndurerată, căci ea n-o arată.) Cînd dă mîna Stefaniei, frumusețea ei, ce-i sugerează strălucirea marilor metropole, îl cam zăpăcește. Berthie îi prinde puternic ambele mîini și le ține mai mult decît se cuvine, el o suportă stînjenit, călcînd de pe un picior pe altul. Klara îi dă simplu mîna. Apoi totul s-a terminat. Berthie își ridică vălul și zice pe un tot ciudat de nesolemn :

— Ei, acum sînt toți laolaltă.

— Da, spune Klara, acum nu mai lipsești decît tu.

Berthie nu găsește nimic necuviincios în aceste cuvinte, ci aprobă dînd din cap. Numele celor care „acum sînt toți la laolaltă" sînt scrise cu litere de aur pe un monument funerar de marmoră neagră, un fel de obelisc înalt și zvelt. Siegfried Kauniger (1940—1941), Amalie Kauniger 1904—1943 (asta trebuie să fie sora geamănă a lui Berthie, dar oare cine e Siegfried ?), Berta Kauniger, născută Martin, 1884—1943."

— Amîndouă în o mie nouă sute patru zeci și trei ?

— Bombe, răspunde Klara, și arătînd spre Berthie, adaugă : Unchiul Willi spunea că asta este născută cu două ore după Amalie și, deci, are alt ascendent în horoscop, de aceea mai trăiește. Dar în acest mormînt n-au fost îngropate nici Amalie, nici mătușa Berta, ci numai copilul, căci cele două, chipurile, n-au mai fost găsite sub dărîmături.

— Cum adică, chipurile, Klara ?

— Asta îți povestesc mai tîrziu.

Femeia ce spală morții tot mai stă, nemișcată ca un stîlp, la marginea mormîntului.

— Da, așa e, spune Klara, scoate portmoneul din poșetă, ia o bancnotă și i-o pune în mîna care se deschide și se închide cu precizia clapetei unei cutii poștale.

— Domnul să vă răsplătească și vă doresc o zi frumoasă, spune femeia.

— De asemenea, răspunde Klara cu toată seriozitatea, și o viață lungă și mulți urmași și o blîndă judecată de apoi. Amin.

Femeia nu știe ce să creadă de aceste cuvinte, dar, pînă la urmă, spune și ea amin, asta se potrivește oricum la sfîrșitul unei înmormîntări.

— Veniți, zice Klara, acum mergem acasă, gătesc repede ceva, am totul pregătit.

— Mîncare ? întreabă Berthie încîntată, sigur că da.

Acum, că toate s-au terminat, sosește bătrînul, care voise să se schimbe repede, și aduce cu el alți cîțiva bătrîni, îmbrăcați, ca și el, în negru.

— Venim prea tîrziu, spune el, dar nu face nimic, Willi Kauniger nu e supărat pe noi, el pricepe asta, era un om atît de bun.

— Hm, face Klara, și asta, între altele.

Cuvintele ei nu le pricepe probabil nimeni. Își deschide din nou poșeta și portmoneul : Poftim, domnule Mühlbauer (sau cum s-o fi chemat), luați asta și mergeți cu camarazii dumneavoastră să beți ceva de sufletul unchiului Kauniger.

Klara are manierele nobile ale unei provinciale, face ce așteaptă lumea de la ea și ce se cade.

— Ăștia trăiesc, spune brusc Berthie cu glas tare, iar bietul tăticu a murit.

Și izbucnește, iarăși, într-un hohot de plîns.

— Ah, încetează, zice Klara, parcă l-ai fi iubit cine știe ce, încetează, îți spun, nu-l deranja în binemeritata sa pace !

Speriată, Berthie se oprește pe dată din plîns.

Casa, căsuța, ultima în șirul celor condamnate la moarte, este casa Klarei, moștenită de ea de la bunica, Stefanie are numai dreptul să locuiască acolo. Casa de alături, cea a mătușii, casa vacanțelor mele din copilărie, nu mai există ; pe locul ei s-a întins o pășune sălbăticită, cu soc și tufe de răsură, roșie de măceșe, răsunînd de ciripitul păsărelelor, la mijloc cu pămîntul răscolit de vizuina unor iepuri sălbatici. „Urmașii iepurașilor noștri de casă, lăsați de capul lor", spune Klara.

Casa este neschimbată, ar putea fi și cea a mătușii : aceeași împărțire interioară, același miros familiar de mucegai, aceleași mușcate în lădițele de lemn, date cu vopsea verde, din fața ferestrelor, aceleași perdele de in, brodate de mînă, tot cele vechi, indestructibile.

— Îți pot da camera de colț de sus, spune Klara, acum doar rămîi peste noapte, dacă tot ești aici.

Eu spun că nu rămîn, ea nu mă contrazice, ci gătește.

Stefanie se plimbă afară, prin grădină. În spatele casei se aliniază, ca pe atunci, șirurile de piramide înguste ale fasolei cățărătoare, cu păstăi gălbejite. La o tufă, o crăcuță verde cu cîteva flori ce par a fi încurcat anotimpul : fasole cu floare roșie, fasole cu floare roșie, Mina Martin... Dar lipsește gîrla, tare îi lipsește grădinii, grădina nu mai trăiește ca atunci. Ies în grădină și-i spun asta Stefaniei.

— Nu mai plutesc vaporașele de hîrtie, spune, și asta este prima propozițiune închegată pe care o aud din gura ei.

Vaporașele de hîrtie : Klara le făcea din hîrtie de ziar, eu le dădeam drumul în apă de pe podețul nostru de spălat rufele, pluteau pe gîrlă, de vale, iar Stefanie, pe podețul următor, le prindea. În loc de vaporașe, puteau fi și flori, ori bețigașe, era un joc nezgomotos pentru orele amiezii, cînd bunica și mătușa dormeau. Amintirea o făcea pe Stefanie ceva mai dispusă să poarte o convorbire, dar prefera să aștepte pînă este întrebată, și nici atunci nu răspundea imediat, ca cineva căruia i se vorbește într-o limbă străină și așteaptă traducerea interpretului. Trebuie abia să mă obișnuiesc cu acest fel de convorbire.

— Locuiești mereu aici, Stefanie ?

Deoarece nu răspunde îmi repet întrebarea.

— Nu, spune ea, locuiesc la Londra.

— La Londra, cum la Londra, ce faci acolo ?

Stefanie parcă dă iar din colț în colț, răspunde cu neplăcere la întrebări atît de directe.

— Stau la familia Bernheimer.

Ea presupune că m-am lămurit pe loc, dar nu m-am lămurit.

— Cine sînt ăștia ?

De data aceasta reacționează imediat, dar cu o privire de reproș. Eu tot nu-mi amintesc și i-o spun. Cu un efort își smulge o explicație.

— Bernheimerii aveau aici o mare fabrică de stofe, au trebuit să fugă de Hitler, au plecat la Londra, sînt evrei, singurul lor fiu a fost ucis de naziști la Auschwitz, n-a reușit să scape la timp de aici, locuiesc cu surorile lui, dar nu de multă vreme, înainte am lucrat.

— Ce-ai lucrat ?

Îmi aruncă din nou o privire ciudată, care spune : Cum ? Nu știi asta ? Evident, ignoranța mea o doare, dar numai superficial, apoi răspunde cu o politețe rece :

— Sînt pianistă, de fapt clavecinistă, nu mai dau concerte, predau, dar și asta puțin.

Acum zîmbește, într-un fel care mă silește aproape s-o numesc, cu duioșie „Mi-ina" : este zîmbetul trist al mamei ei. Îi și zic, într-adevăr : „Mi-ina !" Stefanie nu mă aude, ea pășește din nou, somnambulic, ca pe luciul unor lacuri înghețate. Ce vîrstă să aibă ? E mai mare dacît mine. Dar arată ca o fată. Are mult păr blond, încă aproape fără un fir cenușiu, strîns într-un coc mare la ceafă. Cocul este atît de greu, încît îi trage nițel capul pe spate, asta o obligă să se țină dreaptă și îi dă un aer de trufie, dar poate că este, cu adevărat, trufașă. Dar este o fată frumoasă de șaizeci și cinci de ani — oricum, anii nu contează.

— Stefanie, cine au fost... Stefanie ! ?

— Ce este ?

— Cine erau, de fapt, familia asta Kauniger, cine este Berthie asta ?

— Ah, Berthie ! Este una din gemene, nu mai știi, deasupra mesei erau modele de cumințenie, iar pe sub masă ne loveau cu ghetele și, cînd le reclamam, spuneau că noi mințim.

— Vagile mele amintiri : cafeneaua din centru și tort de ciocolată în mijlocul războiului, să fi fost chiar așa ?

— Da, însă tortul nu era pentru noi, ci numai pentru musafiri privilegiați.

— Și existau măsuțe reci de marmură ?

— Da, și tu-ți puneai întotdeauna brațele goale și fața pe marmura rece, iar mătușa Berta spunea : șezi cuviincios, ești tare prost crescută !

Mătușa Berta, cine a mai fost asta ? Amintirea mea se dovedește exactă : o bărbie dublă, tremurînd ca piftia, și o gură rotundă, foarte mică, din care nu te așteptai decît la vorbe mici, drăguțe și care scuipa numai fiere și venin, mai ales împotriva Minei Martin.

— Îmi mai amintesc degete albe, groase, întinse pe marmora mesei ca peștii morți ori ca niște caltaboși albi, da, caltaboși legați de două ori, pe care îi ridica brusc în aer și apoi lovea violent masa cu ei, încît sunau ceștile pe farfurioare, este exact ?

— Da, așa a fost. Mătușa Berta era îngrozitor de grasă, cînd ședea pe scaun, șezutul îi atîrna de-a dreapta și de-a stînga, și noi ne zgîiam mereu la ea, era totodată fascinant și scîrbos.

Stefanie spune șezut. Klara zice, mai tîrziu, că, în cazul mătușei Berta, trebuie spus bucile curului.

— Iar soțul ei, unchiul Willi, cum se face că nu mi-l amintesc deloc ?

— Nu intra niciodată în cafenea, ședea în camera lui dosnică, nu ieșea în oraș decît o dată pe săptămînă, cînd mergea la clubul popicarilor.

— Altă amintire vagă : era în cafenea și un bărbat mai tînăr, ăsta cine mai era ?

— Era Karl, el era stăpînul în casă, maestru cofetar, ce era pentru mătușa Berta se știe doar din zvonuri, dar este atît de mult de atunci, tare de mult !

— Stefanie, cine — mă auzi ? Cine a fost Siegfried, care a murit de mic ?

— Te rog, să nu vorbești de asta cu Berthie.

— De ce, nu ?

— A fost copilul lui Berthie, nelegitim, făcut cu un SS-ist.

— De ce a murit copilul așa de mic ?

— Ei, asta... Știi, într-un orășel mic se bîrfește o mulțime, de plictiseală oamenii scornesc tot felul de bîrfe. Dar povestea lui Berthie s-ar prea putea să fi fost adevărată, își are logica ei, cum s-ar zice : ea n-a vrut copilul, ei l-au lăsat să moară de foame, cu încetinelul, să nu bănuie nimeni nimic, mai tîrziu tot s-a iscat un zvon, o slujnică, a cărei gură fusese astupată cu bani, a făcut o declarație, dar trecuse prea mult timp de atunci.

— Stefanie, cine era, de fapt, Max ?

— Max, cum de ajungi tu la Max ?

— O frîntură de amintire acustică, o aud pe bunica voastră strigînd „Ma-ax !"

— Trebuie să fi fost Max Bredel, în copilărie s-a jucat cîteodată cu noi, copil de muncitori, după război s-a spînzurat lîngă gîrlă, în sălcii, pînă la urmă ajunsese conducătorul grupei locale la naziști, dar el nu era, provenea dintr-o familie de comuniști, naziștii îi omorîseră tatăl la Dachau, în 1934, dar pune-o pe Klara să-ți povestească asta, eu nu mai mi-amintesc exact, știu numai că avea părul roș și fața pistruiată, dar era băiat bun și tare deștept, voia să urmeze studii superioare, dar n-a fost de unde, a trebuit curînd să-și cîștige pîinea, încă de copil distribuia ziare și nu venea decît rar la gîrlă să se joace cu noi.

Arată spre pajiștea sălbăticită.

— Acolo erau șinele moarte ale vechii saline, ți-amintești ?

Șinele moarte ! Simt miros de fier ruginit și dinții mă dor de gustul metalului. Șinele moarte, astea erau pentru mine marea tristețe, jignire, mînie neputincioasă, tentație irezistibilă, dorul sălbatic după ceva de neatins.

— Doar nu m-ați lăsat niciodată să mă joc cu voi !... răspund eu și într-adevăr, după atîtea decenii, cuvintele țîșnesc din mine ca un reproș amar.

— Dar mai erai, cu adevărat, prea mică, spune Stefanie și mă mai jignește și astăzi cu aceste vorbe.

— Prea mică, prea mică ! Aveam doar trei ani mai puțin decît tine !

— Da, spune Stefanie, dar pe atunci, trei ani erau mult.

— Cine erau ceilalți copii ?

— Klara, dar ea nu intra în jocurile noastre, era numai de față, și Max, și Anna, tot un copil de muncitori comuniști, ea s-a căsătorit mai tîrziu cu Max și mai apoi a fost bucătăreasă la conducătorul raionului, și mai era și Erich Bernheimer și cîteodată Georg,

acela s-a făcut preot și a ars, cu biserica lui cu tot, cînd cu bombardamentele.

Klara ne cheamă la masă și s-ar zice că lui Stefanie îi pare bine să întrerupă această convorbire.

Cum de poate sta Klara în fața plitei, atît de aplecată, și cum mai servește la masă, atît de repede și sigur! Părul, cenușiu ca fierul, îl poartă tuns paj. Urîtă nu e Klara și nici o biată bătrînică, asta am văzut încă la mormînt, acum mi se vădește și mai puternic. Cocoașa cît e de mare, aproape nu-l deranjează pe privitor, face parte din personalitatea ei, ca la cîte unul, un defect de vorbire, pe care-l găsim chiar simpatic. Încă din copilărie, poartă un corset ortopedic, care o doare foarte rău, nu-i nimic de făcut și, deci, nici nu vorbește de asta.

Berthie se aruncă asupra mîncării, nu vede, nu aude, nu scoate o vorbă, ci doar înfulecă ce-i pune Klara înainte. Stefanie nu mănîncă mai nimic, de parcă ar fi ieșit, pe aripi de vis, pe geam afară, patinează pe gheață verzuie, gheața verzuie i se oglindește în ochi.

— Mi-ina! spun eu, cu duioșie în glas, și ea mă privește mirată. Așa mi-ar fi plăcut să-i spun mamei voastre, pe un ton mîngîios, cu un i foarte lung, Mi-ina!

Stefanie zîmbește un pic, apoi întreabă cu voiciune:

— Oare îi semăn?

— Socot că da, foarte, în amintirea mea.

— Aiurea, spune Klara, mama era mult mai frumoasă.

O spune pe un ton sec, ce stabilește ce este și ce nu este, se vede treaba că de la ea poți auzi numai „adevărul adevărat".

Stefanie, foarte departe de a fi jignită, spune cu un entuziasm calm:

— Da, era incomparabil de frumoasă, cea mai frumoasă a fost ca femeie bătrînă, și mai frumoasă încă pe patul ei de moarte, oare de ce nu i-a făcut nimeni o mască mortuară, nici măcar o fotografie nu i-am făcut, nu ne puteam gîndi la nimic altceva decît la faptul că murise. Dar este păcat că nu avem o poză a ei.

— Nu face nimic, spune Klara, așa poate ajunge încă mai frumoasă.

O spune ironic, nu-i place entuziasmul, și unde acesta se strecoară, încearcă să-l strivească, firește și pe propria ei socoteală.

— Și acum să mîncăm, spuse ea către mine, dacă vrei să mai afli ceva despre familia noastră nebună, îți stăm cu plăcere la dispoziție.

Relatarea despre familie începu la cafea și se termină o săptămînă mai tîrziu și nu mai era, de mult, o relatare despre o familie nebună, ci cronica, fragmentară și totuși completă, a unui oraș, care este un punct foarte mic pe harta Europei, iar pe mapamond nici nu se află, și totuși nu-i chip să-i negi existența, o minusculă oglindă a istoriei veacului, nostru și, totodată, o mică lume cu un destin, asta contează.

Liceul, de pildă, spune Klara, se numea pe atunci, cînd eram elevă acolo, „Institut superior de domnișoare cu școală de menaj", aparținea

maicilor, te alegeai cu o educație virtuoasă și învățai mult, dar deodată, după 1933, s-a numit „Gimnaziu de fete“, maicile au fost alungate, în locul lor au apărut profesori energici, purtînd insigna nazistă, se cînta, se făcea gimnastică și se jucau piese de teatru cu coruri vorbite și se sărea peste focurile de solstițiu, totul pentru popor și Führer, iar cînd, la începutul războiului, profesorii au fost mobilizați să moară pentru popor și Führer, au venit în loc profesoare, nu chiar atît de energice și atît de loiale față de Führer, apoi localul a fost bombardat, în ce a rămas în picioare s-a făcut un spital militar, iar într-o zi maicile s-au întors, au reconstruit localul și au deschis școala, acum îi zice liceu, și cetățenii orașului văd asigurată educația creștină a copiilor lor și, cu aceasta, o pace netulburată pe următoarea sută de ani. Că între maici sînt cîteva cu o poziție marcată de stînga se știe, dar nu deranjează, din contra, sporește prestigiul școlii, ne putem permite oarecare modernitate.

— Ori, spune Stefanie, ia ziarul, este o foaie de provincie, dar oricum o foaie a orașului, deci, cum se spune, un organ independent, nu o ediție locală oarecare a unui mare ziar super-regional, și uită-te de cîte ori a schimbat numele, proprietarul, formatul, caracterele și caracterul și calitatea.

— Și steagurile, spune Klara, steaguri, stegulețe, stindarde, prapuri, fanioane, flamuri, mereu se înălța cîte ceva, și se fîlfîia, și se saluta, și se purta în coloane și se sfîșia, și se ardea, și se cosea din nou, și iarăși se

înălța și se purta prin tîrg : prapurile cusute cu aur de joia verde cu maica Domnului în alb și albastru și inima lui Isus, stindardele roșii ale pompierilor și cele albe ale fecioarelor, cele alb-negru ale asociației veteranilor și ce mai știu eu, și ba era steagul negru-alb-roș, ba cel cu zvastica, apoi steagurile negru-roș-aur, steaguri trebuie să fie, fără steaguri nu se poate.

— Nu uita steagurile albe, cu care au fost întîmpinați americanii, la capitulare !

— Nu, spune Klara, pe alea nu le uit, și nici pe cel cu pata de sînge nu-l uit.

Pînă să pot întreba ce steag a fost acela, Klara continuă :

— Nu uit absolut nimic, nici șinele moarte, nici oamenii morți, care au fost scoși din molozul bombardamentelor de excavatoare, din nou îngropați de excavatoare, fără să fi fost măcar priviți ca lumea, ori aruncați în ape, ori amestecați cu betonul în temeliile noilor bănci, noilor biserici, noilor magazine universale. Nu-i uit nici pe ceilalți morți, pe care nu i-a mai regăsit nimeni.

— Încetează, spune Stefanie și-și apasă fruntea cu mica ei batistă albă. O doare capul.

Fiece după masă, Berthie vine la cafea și cozonac și se vădește că mintea ei sclerozată, de vrabie, a reținut cîte ceva, care se integrează, neîndoielnic dar indispensabil, în imaginea desenată de celelalte două. Tot Berthie este aceea care introduce o nouă figură, pe care nimeni nu o pomenise încă : doctor Fleck-

mann. Ea îl introduce chiar din prima zi, și nu spre plăcerea surorilor, dar, oricum, Fleckmann a intrat în scenă.

— Cum se face, am întrebat eu, erați numai cu mama aici, erați orfane, nu aveați tată ?

— Este mort, spune Stefanie.

— Acum este mort, spune Klara, pe atunci trăia.

— Da, spune Berthie, dar cu alta, firește că mama voastră și fugise de la el pe atunci.

— Nu, spune Klara, ce știi tu ce a fost înainte.

— Mama n-ar fi plecat fără motiv, spune Stefanie, devenită palidă de mînie.

— Fără motiv, fără motiv, o îngînă Berthie, aia firește că a avut un motiv, tatăl vostru a fost doar un sărăntoc, un savant fără slujbă, cărțile lui nu le-a citit chiar nimeni.

— Dar ce pricepi tu, ce știi în general, tu, capră de provincie, spune Klara, ai citit vreodată o carte, știi măcar pe deasupra, ce-i aceea filozofie ?

— Atîta pricep, dacă unu nu face parale cu cărțile, n-o fi mare lucru de capul lor.

— Berthie, spune Klara, ești o gîscă.

— Fie, răspunde Berthie, o gîscă, fie, dinspre partea mea, dar Fleckmann avea în orice caz mai mulți bani pentru toate dorințele mamei voastre.

— Gata, spune Klara, acum ajunge, acum taci chitic, ai auzit ?

Berthie mai are ceva pe vîrful limbii, dar o privire a Stefaniei îi impune tăcere, o privire sub care se ghemuiește, ca un cîine care ar mușca, dar se teme de bătaie.

— Acum, spune Klara către mine, ai și aflat cîte ceva din cronica noastră scandaloasă, dar așa cum vede Berthie lucrurile, adică anapoda. Taci din gură, Berthie, ți-am spus. Și cine a fost doctor Fleckmann, ți-oi povesti eu altădată. Berthie, acum ai putea să te duci acasă.

Dar Berthie se preface că n-a auzit și cele două surori o lasă să mai rămînă.

— Că am fost trimise aici cînd eram mici a avut o pricină simplă : eram copii flămînzi, crescuți într-un oraș mare, era război, aici era de mîncare, spune Stefanie.

— Cam așa, confirmă, cu îndoială în glas, Klara.

Stefanie îi taie Klarei o propoziție, care nu-i convine, ea o știe deja, măcar că încă nu fusese pronunțată. Klara se predă.

— Ne văd sosind, continuă ea, era în iulie, arșiță și praf, și nimeni nu venise să ne ia de la gară, scrisoarea ori telegrama tatii nu sosise, ori nici măcar nu fusese expediată, cine știe, și așa a trebuit să ne cărăm singure bagajele, eu aveam valiza cea grea și Ștefanie o sacoșă de voiaj, pe care abia o putea duce, tîra mai mult pe jos sacoșa, care lăsa o urmă în nisip, urma aceea o mai văd și azi, iar eu purtam pentru prima dată ochelari, eram mioapă, ochelarii erau cu rame de oțel, ieftini firește și prea mari, îmi alunecau mereu pe nas, trebuia să las de fiecare dată valiza din mînă, ca să-mi așez din nou ca lumea oche-

larii ăia tîmpiți și apoi se mai oprise și Stefanie și nu mai voia să se urnească din loc.

— Și de ce mă oprisem ! Auzisem muzică, venea de sus, ca din cer.

— Venea de la al treilea etaj, din locuința Dorei Lilienthal, și tu, pur și simplu, rămăseseși lipită locului, pînă ce am pierdut răbdarea și ți-am spus că te voi lăsa singură și că n-o să mai nimerești niciodată la bunica, dar ție ți-era egal, oricît erai de fricoasă.

— Nu eram fricoasă, asta o știi doar.

— Da ! da ! numai în acest singur fel erai fricoasă : să nu fii lăsată singură ! Dar atunci ai rămas pironită locului și nu ți-a fost frică. Abia după ce a încetat muzica, ți-ai revenit și te-ai urnit în sfîrșit din loc și, pînă la urmă, am sosit la bunica, acolo la portița grădinii stăteam, asudate și murdare, și bunica s-a luat cu mîinile de cap cînd ne-a văzut, asta a fost primirea.

— Mama voastră nu era acolo, se băgă Berthie în vorbă.

Klara nu-i spuse decît :

— Tu să taci mîlc ! Ai înțeles ?

— Mama sosi curînd, continuă Stefanie. Ce rost ar fi avut să stea să ne aștepte acasă, de vreme ce nici nu știa de venirea noastră.

— Era, spuse Klara, foarte frumos îmbrăcată, mult prea elegantă pentru un oraș atît de mărunt.

— Mătase gri, spusei eu, și mănuși pînă la cot, ajurate, și o umbrelă de soare gri cu flori albe și un ciucure atîrnînd de mîner.

— De parcă tu ți-ai putea aminti, erai încă atît de mică, spune Klara.

— Atît de mică ? Eram, oricum, de trei ani, și cînd s-a terminat războiul eram de opt ani, și o fetiță de patru, cinci sau șase ani își amintește ușor de lucruri atît de bătătoare la ochi. Era o mătase cenușie, bătînd în argintiu, cu o chestie albă de dantelă la gît, un jabou, ori cum i-o fi zis.

— Da, Klara, intervine Stefanie, așa rochie și așa umbrelă de soare a avut cu adevărat.

— Da, spune Berthie, și toate de la doctor Fleckmann.

— Viperă bătrînă, constată Klara.

Dar, cu aceasta, doctor Fleckmann este acum definitiv prezent și nu mai poate fi trecut sub tăcere. Berthie zîmbește răutăcioasă, este respingătoare, nu pricep cum de o rabdă surorile. Nu cunosc încă răbdarea Klarei, morocănoasă, lucidă și cuprinzătoare, nici indiferența Stefaniei, la fel de nelimitată față de ce nu făcea parte din lumea ei de vise.

— Cînd mama s-a întors atunci acasă și ne-a văzut, spune Klara, a podidit-o plînsul, apoi te-a îmbrățișat, pe mine n-a îndrăznit, la mine s-a uitat mai întîi la ochelari și a întrebat : ai chiar neapărată nevoie de ei ? și apoi s-a uitat la umărul meu și a întrebat : nu mai mergi la masaj ? și eu am spus : ce rost are, masajul tot nu ajută la așa ceva, eu o să ajung oricum cocoșată, cu sau fără masaj, sînt rahitică, o știi doar ; și ea iar mi-a îndrugat vechea minciună prostească : ce spui, rahitică ? Dar de unde, ai căzut de pe scară, cînd erai

mică, asta se aranjează pe măsură ce crești. Și apoi a întrebat, cu voce scăzută : Cum îi merge tatii ? Iar eu am răspuns : Bine, spune că de cînd ai plecat, poate, în sfîrșit, lucra nestînjenit. Dumnezeule, cît de crudă am fost, fără măcar să-mi dau seama. Ea a ieșit din cameră, desigur că a plîns.

— Apoi, zice Berthie, apoi a fost divorțată și tribunalul v-a atribuit ei, nimeni n-a priceput de ce și toată lumea a crezut că acum se căsătorește...

— Tu, fă bine și taci, spune Klara cu autoritate, iar Berthie parcă se ghemuiește pe scaunul ei. Dacă tot este să vorbim de Fleckmann, atunci vorbesc eu, și nu tu.

— Ah, nu, o roagă Stefanie, nu acum.

— Acum ori altădată, ce mai contează, răspunde Klara.

Fața lui Berthie îmi pare acum cam buhănită și roșie, Klara bagă și ea de seamă și-i spune :

— Berthie, e timpul să pleci acasă, eu te trec strada.

Berthie nu mai opune rezistență. Klara o conduce afară și o trece strada, pe celălalt trotuar, de unde nu mai are mult pînă la căminul de bătrîni, drum drept și fără să mai fie nevoită să înfrunte circulația.

În timp ce Klara lipsește, Stefanie spune :

— Ce imagine îți faci tu despre mama ! Era minunată, dar nu se potrivea în acest orășel, ea trebuia să găsească o cale ca să supraviețuiască aici, în mijlocul acestor... acestor guzgani.

— Stefanie, te rog, înainte de a auzi de la alții lucruri neadevărate, spune-mi tu, cine era acest doctor Fleckmann.

— Greu de spus. Era dușmanul meu.

— Din pricina mamei tale ?

— Vai de mine, nu.

— Ați știut voi, măcar, pe atunci de această... cum să-i zicem... legătură ?

— Așa cum știu copiii lucruri din acestea, auzi și vezi cîte ceva, încerci să ți le explici. Klara a știut mai multe, doar era mai mare.

— De ce era dușmanul tău ?

— Politicește. Era fascist.

— Aha, pricep.

— Nu, nu pricepi nimic.

Aștept o explicație a acestor cuvinte, dar nu primesc nici una.

— Dar mama voastră, ea era contra ?

— Noi eram toate contra. Dar mama a închis ochii dinadins și a mers pe sîrma întinsă peste prăpastie și nu s-a prăbușit.

— Și cum era altminterea acest doctor Fleckmann, ce meserie avea, hai ! povestește-mi ceva despre el !

— Era chimist și-și luase și doctoratul în chimie, un timp lucrase, în specialitatea lui, și la fabrica Bernheim, trebuia să călătorească mult, mai ales prin străinătate, și atunci îi aducea, de fiecare dată, cîte ceva mamei. Apoi a lipsit cîțiva ani, mama n-a priceput niciodată unde fusese în tot acest timp, iar cînd s-a întors purta oribila uniformă brună și era șeful grupei locale, apoi l-au făcut curînd șeful

organizației raionale, Kreisleiter, așa se numea asta, pe atunci...

— Știu Stefanie !

— Iar în o mie nouă sute treizeci și opt, cînd naziștii l-au expropriat pe Bernheim, Fleckmann a devenit conducătorul fabricii, făceau pe atunci numai uniforme pentru partid, și apoi numai uniforme militare, căci atunci a izbucnit războiul, vreau să spun : atunci naziștii au început războiul, iar pe Fleckmann l-au numit brusc primar, și apoi, cînd au venit americanii, trebuia el, primarul, să le predea orașul fără luptă, i s-a adus steagul alb, dar el l-a zvîrlit la pămînt și a spus doar : „Lașilor !" Apoi s-a împușcat și a căzut pe steagul alb, în care l-au învelit apoi și l-au spînzurat de un stîlp, acolo a atîrnat trei zile, pînă ce noaptea, pe ascuns, a fost coborît de acolo și înmormîntat în afara cimitirului.

— O figură de roman, deci, un erou de teatru ?

— Aici nu-i loc de ironii ieftine, era dușmanul meu, politicește, dar în felul lui a fost grandios, consecvența lui a avut stil.

— Cumva...

— Și n-a dat niciodată pe nimeni pe mîna călăilor, dimpotrivă.

— Adică cum ?

Am așteptat din nou degeaba continuarea poveștii începute. Stefanie nu mai vrea să vorbească, rupe un fir de iarbă și-l mestecă. Ne plimbăm agale prin grădină și eu încerc să-mi fac o imagine a acestui doctor Fleckmann, dar îmi scapă și gîndesc că ar trebui să aștept

comentariul Klarei, deoarece părerea lui Stefanie nu este desigur decît apărarea și idealizarea legăturii de dragoste a mamei lor. Stefanie nu este niciodată obiectivă, asta știu deja, aburește totdeauna oglinda cu suflarea, ca să nu poată reda o imagine cu contururi precise, îi pare că imaginile cu contururi precise sînt false.

Klara se întoarce în sfîrșit.

— Cu Berthie e tot mai rău, se sclerozează văzînd cu ochii, într-o zi o să mai dea vreo mașină peste ea, dar de lucruri de mult trecute își amintește, îndeosebi de întîmplări scandaloase, este și proastă, și rea. Firește și un om tare amărît, asta știu.

— Dar în ce fel este înrudită cu voi ?

— Nerușinat de aproape : este verișoara noastră dreaptă, mătușa Berta era sora mamei.

— Dar, spune Stefanie, asta n-o poate crede nimeni. Mătușa Berta era atît de urîtă și de vulgară, iar mama ar fi putut fi o contesă, poate că nu erau din același tată.

— O iei razna, spune Klara, cît ești de bătrînă, tot mai ai visuri copilărești : copil de țigani, copil găsit, copil nelegitim al unui principe de Habsburg ori de Wittelsbach, hai, lasă-te, lucrurile se petrec mult mai prozaic în lumea asta a noastră !

Klara rîde, asta i se întîmplă rar, sună ca și cum ar rîde în pivniță, pe sub o boltă, dar rîsul ei nu-i îndeamnă și pe ceilalți să rîdă, se simte că rîsul ei vine din experiențe ce sînt numai ale ei și de care numai ei îi este îngăduit să rîdă.

Stefanie știe asta, ea nici măcar nu zîmbește, spune, dimpotrivă, că o doare capul.

— Am acum durerea mea de cap, spune ea, și desemnează astfel ceva ce n-are decît ea și care este proprietatea ei absolut personală, iar cu aceasta are dreptate, o voi pricepe mai tîrziu.

— Așa, spune Klara, după ce Stefanie urcase scările, să se culce, acum ne facem o cafea, apoi îți povestesc în continuare de familia noastră, mă și întreb ce rost are, de ce n-ar trebui uitate toate cîte au fost, dar tot eu îmi zic, că omul nu ajunge niciodată să știe destul despre viață, cu cît afli mai multe, cu atît descoperi mai multe corelații, și astea sînt importante.

Pune apa la fiert și începe să rîșnească boabele prăjite, cu vechea rîșniță, moștenită de la bunica ei, prinsă între genunchi. Vrînd să-i ajut, întind mîna după rîșniță, ea nu admite, are un fel încăpățînat de a respinge pe cineva, cu cotul, cum o face ea, mișcarea este aproape jignitoare, dar o pricep : cineva care viața întreagă a trebuit să le facă pe toate, dar chiar pe toate, singură, n-are nevoie de asemenea ajutoare caraghioase.

Privesc la ea, cum învîrte la rîșnița de lemn, cum umple filtrul cu cafeaua rîșnită, toarnă peste ea apa clocotită, este foarte atentă, le face pe toate cu un minim de mișcări scurte, bănuiesc că deoarece fiecare mișcare o doare. Văd că pregătește o a treia ceașcă, pentru Stefanie, dar, îmi spune Klara, sora ei nu va coborî atît de curînd, are mereu durerile astea

de cap, gîndește prea mult și mereu același lucru, este ca mama ei, asemenea fidelitate ajunge boală curată și chiar păcat, dar firește fiecare om este așa cum este... Doar că, mai adaugă Klara cu glas scăzut, tare aș vrea ca Stefanie să se elibereze, dar mă tem că acum este prea tîrziu.

— Dar cui îi este Stefanie atît de credincioasă ?

— Este o dragoste din copilărie, din prima tinerețe, el era în rezistență împotriva naziștilor, este mort, ei l-au împușcat, chipurile fugit de sub escortă, după cîte știm, dar ea n-o crede, adică ea nu crede în moartea lui și, în genere, nu crede în moarte, dar asta este greu de explicat.

— Oare bărbatul acela s-a numit Erich Bernheimer ?

Klara reacționează uluitor : ridică brusc capul, dar atît de repede și de violent, cum își ridică taurul capul de mînie și-l zvîrle înainte, și-mi aruncă o privire înspăimîntătoare.

— Oare ce știi tu despre el ?

Tonul întrebării ei este neprietenos, chiar sălbatec, nici nu știu ce i-a stîrnit mînia. Dealtfel, iată că o și stăpînește, și întreabă, din nou calm, dar parcă sleită :

— Ți-a povestit Stefanie despre Erich ?

— A spus că ea trăiește la surorile lui la Londra, că familia lor a trebuit să fugă de aici, că toți s-au putut salva, cu excepția lui Erich, asta-i tot.

— Hm ! da, asta-i tot, spune Klara, și apoi mai spune odată : Asta-i tot !

Tonul ei trădează existența unei răni nevindecate, al unei taine pe care evit, firește, s-o ating, dar Klara simte întrebarea nepronunțată și se grăbește să ascundă și mai adînc taina, încercînd s-o bagatelizeze și, aparent, s-o dezvăluie cu totul.

— Amintirea celor morți, vreau să zic a acestor morți, nu se stinge niciodată, spune ea. Erich era unul din copiii care se jucau dincolo, pe liniile moarte.

— De ei a vorbit Stefanie.

— De cine ? Ce nume ți-a spus ?

— Anna și Max și Erich și Georg.

— Și nimeni altul ?

— Mai era și altul acolo ?

— A mai fost și mai este unul, dar dacă Stefanie nu vrea ca să-l pomenească, nu vorbim nici noi de el. Numai, ca să nu pui tu vreo întrebare nepotrivită, dacă aduce ea vorba despre el, îți spun eu cine a fost și este acela : Peter Niels, erau logodiți, el a trebuit să fugă de naziști, doctor Fleckmann i-a înlesnit fuga, dar Peter a fost prins și ucis.

— Fleckmann ? Dar am înțeles că a fost nazist ? Cum de i-a înlesnit fuga unui antinazist ? Asta-i absurd.

— Da, așa este, era un om cu totul absurd și neliniștitor, căci era nazist și totuși nu făcea nimic rău. Încă de copilă nu l-am putut suferi. Amintirile mele sînt aproape la fel de pline de răutate ca ale lui Berthie, n-ai ce face, doar sîntem neamuri.

— Ce amintiri ?

— Multe. Cea mai veche este asta. Stefanie și cu mine sîntem abia de cîteva zile aici, în acest oraș, și mama și-a pus în cap să ne facă frumoase pentru prima noastră vizită la familia Kauniger, voia să ne arate ca pe niște păpuși, voia să ne îmbrace cu rochii frumoase, dar noi n-aveam așa ceva, pe mama o apucase disperarea, atunci măcar ne-a legat funde în păr, verzi, pot să-ți spun că arătam ca un măgar sălbatec împopoțonat, mi le-am și smuls îndată din păr, dar Stefanie le purta cu plăcere, și așa am mers pe stradă, mama elegantă și noi copii de sărăntoci și, deodată, pe mama a prins-o emoția și ne-a spus : „Umblați frumos, copii, hai să vă iau de mînă !" Și a mai spus : „Umblă mai frumos, Klara, ține-te mai dreaptă". De parcă aș fi putut ! Eu am întrebat : „Dar la ce bun ?" și iată că și sosea cel de dragul căruia se făcea tot teatrul ăsta. Un domn elegant, într-un costum de culoare foarte deschisă, cum nu mai purta nimeni, și un bastonaș de plimbare, cam la douăzeci și cinci de ani, era cu cinci ani mai tînăr decît mama, și gras, pe atunci mai era gras, a dat mîna cu mama, pe noi nici nu ne-a băgat de seamă, avea un ziar în mînă și spunea că ar fi o ediție specială, vremea ar fi nesigură și se vorbește tot mai mult de război, sigur că va izbucni curînd.

— Dar, Klara, crezusem că ați fost trimise aici doar la începutul războiului.

Klara este încîntată că mă dovedesc o ascultătoare atît de atentă :

— Nu, înainte, căci tatăl nostru prevăzuse războiul, de aceea vorbele doctorului Fleckmann acum despre război nici nu-mi părea ceva nou, mă supăra că se grozăvea așa, tot felul lui de a fi mă supăra și, mai cu seamă, cum a întrebat, așa deodată, cine sînt cei cu care umbla mama, noi adică, și ea îl lămuri, iar noi trebuirăm să-i dăm mîna. Stefanie se execută firește pe loc, eu nu, doctorul Fleckmann spuse : „Bine, atunci nu." Apoi o prinse pe Stefanie de bărbie, îi ridică fața spre el și spuse : „Leit mama, va ajunge odată foarte frumoasă." Apoi îi spuse mamei, așa în treacăt : „Deci astă seară", iar ea îi răspunse că da. Apoi el plecă și eu am întrebat-o cine era bărbatul acela, ea mi-a spus și eu am întrebat-o ce vrea ăsta de la tine, iar ea mi-a răspuns : „Păi, ce să vrea, ciudate întrebări mai pui !"

— Klara, doar nu-ți poți aminti de toate astea.

— Așa este, atît de exact nu mi le-aș fi amintit pe toate, dar mama i le-a povestit mai tîrziu Stefaniei, iar aceasta mi le-a repovestit, așa încît cred că a fost chiar așa, și sigur este că eu am spus : „Bărbatul ăsta parcă e un căprior gras." Mama s-a supărat și apoi a spus, și poți fi sigură că asta am ținut minte, pentru că un copil în situația mea nu uită așa ceva niciodată, a spus deci : „Ai putea fi bucuroasă, dacă vreodată unul ca ăsta te-ar lua de nevastă !" Considerată în sine, vorba asta, adresată unei copile de opt ani, era cu totul absurdă, dar mai tîrziu, ținînd seama de situația mamei, am înțeles-o

foarte bine. Dar, mai știu precis ce i-am răspuns atunci : n-aș vrea un bărbat ca ăsta, și în general n-o să mă mărit, pentru că o să ajung cocoșată și doar știi, cocoșatele nu se mărită niciodată." Ei da, așa s-a și întîmplat.

Klara hohotește iarăși, rîsul ei ca din pivniță, de care mă trec fiori, parcă răsună din bolți nevăzute, deși rîsul ei pare la fel de nevinovat ca oricare altul.

— Căpriorul ăsta gras, deci, doctorul Fleckmann, era iute în mișcări și elegant, îmi părea că n-ar avea oase, așa de ușor se mișca între oameni, atît de altfel ca provincialii noștri — călcînd țărănește sau, dimpotrivă, pășind cu pași mici, afectați și stînjeniți, cînd voiau să se țină mîndri, — doctorul Fleckmann era, oricum, altceva, un om mai deosebit.

Klara a spus asta fără ironie, ceea ce m-a mirat, dar și fără ură, făcînd o constatare obiectivă și se vede că așa a și fost ; acest Fleckmann trebuie că fusese un om deosebit.

— Pentru mama, continuă Klara, în orașul acesta numai el conta, asinul negru a adunat laolaltă cele două figuri ciudate, nu mai era nimic de făcut.

— Cine, adică, i-a adunat ?

— Asta-i altă poveste. Dealtfel : cînd familia Bernheimer a fost expropriată, Fleckmann a avut grijă să li se îngăduie să plece cu mult mai mulți bani, decît era pe atunci permis evreilor. De ce făcea treburi de astea, nu este lesne de priceput.

— Poate, spusei eu, voia să-și facă prieteni pentru orice caz, pentru vremea de după războiul pierdut.

Cu această presupunere am jignit-o pe Klara.

— Gînduri interesate ? întrebă ea, nu, Fleckmann nu era așa, ce-ți trece prin minte ! Și, dealtfel, el credea în victorie, ori poate că nu credea, cine știe, dar să facă speculații pentru timpul de „după aceea“, așa ori altminteri, asta nu era felul lui. El era nazist, dar dintr-o totală neînțelegere, poate dintr-o neînțelegere conștientă.

— Adică cum ?

— Îl impresionau mult ideile mari și el credea că fascismul ar fi o asemenea idee mare, el avea nevoie de ceva mare, pentru că voia să facă lucruri mari și pentru a putea face lucruri mari voia să facă o carieră, pricepi ! Voia să fie un mare sprijinitor și protector. Dar cine știe, poate că eu mi l-am închipuit așa și el să fi fost cu totul altfel. Mai tîrziu, cînd toți o credeau ramolită, mama a vorbit mult cu Stefanie de el. Poate că o să-ți povestească ea de toate astea.

— Oare pe tine te-a apăsat, că mama ta...

— Cum ? Că a avut un iubit ? Ori că a avut un astfel de iubit ?

— Ai știut încă de copilă cum era și ce era pentru mama voastră ?

— Firește. Încă din prima vreme cît am fost aici. Mama ne culcase pe amîndouă, avea asemenea accese de sentiment de răspundere maternă, din care făcea, se vede treaba, parte,

să-ți culci copiii. Nu ne învățase cu așa ceva, nici n-o făcuse vreodată, cîtă vreme locuise cu noi și cu tata, acum însă insista s-o facă. Stefaniei îi plăcea, era foarte lacomă de asemenea dovezi de dragoste maternă, mie mi-era silă de ele, nu sînt defel sentimentală, nici venală, nici fățarnică, văd întotdeauna exact ce este, totdeauna am fost așa, copiii cocoșați au simțuri ascuțite și sînt neîncrezători. Deci, în seara aceea ne culcase în pat și mama ședea lîngă Stefanie, era întuneric, dar prin jaluzele se zăreau fulgere — cum îți amintești de așa ceva, totdeauna se îmbină așa multe laolaltă într-o situație, de aceea îți mai aduci aminte, încă după mult timp, de amănunte, tocmai pentru că făceau neapărat parte din ea — atunci se pregătea o furtună și mirosea a caprifoi, aveam în grădină un umbrar acoperit de caprifoi, care înflorise și răspîndea un miros puternic și dulce. Și apoi s-au auzit pași în grădină și mama a plecat. „Somn ușor, copii.“ Asta a fost tot. Dar eu nu dormeam. Am auzit că în grădină, sub fereastra noastră, se vorbea și un bărbat spunea : „Și toate astea din pricina copiilor, de ce i-ai adus încoace ?“ Iar mama a răspuns : „Doar nu i-am adus eu, el i-a trimis.“ Și bărbatul, era firește doctor Fleckmann, a spus : „Pînă acum nici de gura lumii nu ți-a păsat, de ce acum, numai din pricina copiilor ?“ și mama i-a răspuns : „Da, din pricina copiilor.“ Iar el : „Atunci, fie, dacă vrei să fii liberă, mă rog, eu nu alerg după nici o femeie, nici măcar după tine.“ Atunci am auzit-o pe mama plîngînd și, în loc s-o conso-

leze, el i-a spus: „Nu, să te iau de nevastă, nu pot, nici măcar nu ești divorțată, și situația mea este atît de nesigură și, afară de asta, mă și prezint voluntar și cine știe dacă mă mai întorc". Atunci mama izbucni într-un plîns zgomotos, iar el îi spuse: „Du-te, ia-ți șalul, se răcorește." Felul cum i-a spus asta m-a făcut să ghicesc că vorbele lui aspre nu erau, de fapt, ce ar fi vrut el să-i spună. Asta am priceput, cît eram de mică. Apoi ea urcă sus și-și luă șalul, dar nu coborî pe dată, ci se așeză pe patul lui Stefanie, și atunci băgă de seamă că noi amîndouă eram încă treze și întrebă: „Oare voi nu mă mai iubiți chiar deloc?" Stefanie firește a răspuns șoptit „Ba da!" Eu nu, eu i-am spus cu glas tare: „Ci du-te, că altfel întîrzii". De fapt, ar fi trebuit să întrebe ce vreau să spun cu asta, că la ce întîrzia, dar n-a întrebat, era destul de cinstită ca să nu mintă în clipa aceea, asta era important pentru mine și pentru asta o iubeam, acum i-aș fi putut spune chiar: „Da, te iubesc, cu toate cîte le faci." Dar, bineînțeles, n-am spus nimic, iar ea s-a dus și după aceea a izbucnit o furtună cumplită, și am fost foarte îngrijorată. Mereu, toată viața am trăit cu grija ei, ne schimbaserăm rolurile. De fapt, nu era nevoie să-i poarte nimeni grija, căci ea pășea, cum scrie în Biblie, pășea peste șerpi și scorpioni, cred acum că era extraordinar de puternică și făcea doar pe femeia slabă, ca să nu i se ceară ce nu-i convenea. La urmă a jucat ani de zile rolul de sclerozată, căzută

în mintea copiilor, numai ca s-o lase bărbatul ei în pace.

— Bărbatul ei? Oare trăia din nou cu tatăl vostru?

— Doar nu trebuie să fie unul și același — bărbatul ei și tatăl nostru. Tatăl nostru a murit în cursul unei călătorii în Orientul Apropiat, pentru mine nici nu era mort, ci plecat într-o călătorie, nici n-a fost înmormîntat, ci ars, undeva într-o localitate arabă.

— Iar mama voastră s-a măritat din nou? Și nu cu doctor Fleckmann?

— Nu, nu cu el. Fleckmann era în război și apoi a fost dat dispărut, iar noi aveam pe atunci un chiriaș în una din camerele noastre, chiriașe pentru cameră mobilată se vede treaba că nu se găseau pe atunci, noi trebuia să închiriem o cameră, n-aveam bani, ne mergea prost, chiriașul era judecător la judecătorie și baron, el s-a căsătorit cu ea.

— Dar ea îl iubea pe doctor Fleckmann?

— Ei și?

— Vai, Klara!

— Ce înseamnă asta: vai, Klara? Dacă ți-a ajuns apa la gît și ai copii mici și nu știi ce să le dai de mîncare, și vine unul și-ți oferă o existență asigurată pentru copii, spune-mi, nu te-ai căsători și tu cu el, oricum ar fi cu dragostea? Viața este simplă de tot cînd nu ai bani, atunci nu există decît o problemă și decît o soluție, dacă nu vrei să te omori, cu copii cu tot, altele au făcut-o în vremea aceea, au existat multe sinucideri de adevărată mizerie,

și nu ca astăzi din plictis sau din cauza nevrozelor.

— De ce nevroză vorbiți ?

Stefanie se întorsese, ținîndu-și o compresă umedă pe frunte.

— De nevroza cui ? continuă ea.

— Nu de a ta, vorbim de căsătoria mamei.

— Dar mama n-a avut nici o nevroză ! spune Stefanie, cu glas neașteptat de puternic.

Dacă ea, blînda, spunea ceva cu asemenea glas, suna ca o izbucnire de mînie.

— Asta nici n-a afirmat nimeni, ea am spus doar că a avut de ales între sinucidere și căsătorie, și că a ales căsătoria.

— Asta, spune Stefanie, n-a fost decît altă formă de sinucidere.

— Bea cafeaua, zice Klara, este bună contra durerilor de cap.

Stefanie își smulge un zîmbet apoi se întoarce spre mine :

— Dar ce spune Klara este aproape totdeauna exact.

— Aproape ? De ce numai aproape ? întreabă Klara. Eu am o memorie bună și fantezie defel, asta o știi. Este destul de tare cafeaua ?

— Da, mulțumesc. Dar de ce rîzi, Klara ?

— Mi-amintesc de zicala neroadă cu care doctor Fleckmann obișnuia să-și comande cafeaua în cafeneaua mătușei Berta : „Doamnă Kauniger, o cafea, vă rog, dar una adevărată, știți doar cum trebuie să fie : neagră ca noaptea, dulce ca dragostea, fierbinte ca iadul". Proasta de mătușă rîdea de fiecare dată și-l amenința cu degetul. Cu prilejul acesta mi-amintesc, oricît ar fi de nepotrivit, izbucnirea primului război mondial. Poate că încurc zilele și nu era chiar al doilea august o mie nouă sute paisprezece, dar pentru mine s-au amestecat catastrofele, cea generală și cea particulară. Eram în cafeneaua Central, pe Stefanie și pe mine ne așezaseră la o măsuță, cu cîte un pahar de lapte, ori așa ceva, și ne-au dat să ne uităm la reviste, voiau să ne ocupe ori, mai curînd, să ne abată atenția, căci în fund, în colțul întunecat de după tejghea, ele se certau, cum se mai întîmplase, se auzeau șoapte și exclamații făcute cu jumătate gură și deodată am auzit-o pe mătușa Berta spunînd : „Nu cumva să-ți închipui că te ia de nevastă, termină cu el, du-te acasă la bărbatul tău, acolo ți-e locul, într-un oraș ca al nostru nu ți-e îngăduit să stîrnești scandal, ai încăput pe gura lumii, și încă cum, dăunează și reputației mele, îmi faci de rîs cafeneaua." Mama îi replică doar : „Toate au pe cîte cineva, numai eu să trăiesc singură !" Iar mătușa Berta îi răspunse : „Tu îl ai pe bărbatul tău, dar firește o căsnicie cinstită nu-i de tine, tu ești o rușine, ai început — eu ți-o spun — s-o iei la vale, unde ai s-o sfîrșești, aventuriero ? Dar dacă tot îți iei unul, atunci, măcar, nu pe unul ca ăsta, ci unul cu bani, care să te țină, că doar de asta ai nevoie, asta este, doar, ce cauți." De ce nu s-a sculat atunci mama să plece ori de ce nu i-a ars o palmă surorii ei, nu știu, și nu-mi iert nici azi că n-am făcut-o eu, dar desigur că nu pricepusem destul de repede, simțisem doar că Berta îi spusese mamei ceva

îngrozitor. Dar în aceeași clipă se porni parcă o furtună, ușa dinspre stradă fu dată brutal de perete și cineva zvîrli în cafenea un teanc de foi, strigînd „Ediție specială". În amintirea mea furtuna le adusese și acoperi cu ele oamenii ce ședeau la mese, ei apucară cum putură ziarele, strigînd și cotcodăcind și zbură-tăcindu-se ca găini speriate, fără să știe ce să facă, iar în mijlocul acestei zăpăceli apăru doctorul Fleckmann, citi foaia, rămase o clipă nemișcat și apoi dădu citire cu glas tare textului, de se așternu o tăcere încremenită în cafenea. Fleckmann spuse apoi că să nu ne temem, căci sîntem un popor vajnic, de bărbați curajoși și femei curajoase, că trebuie să ne apărăm onoarea, și să luptăm, că războiul este necesar și că îl vom cîștiga. Și așa fusese pronunțat cuvîntul *război*. Îl mai auzisem noi, dar pînă atunci nu fusese decît ceva neplăcut, din pricina căruia copiii de la oraș erau trimiși la țară. Dar acum era altceva, adevărat și real în mijlocul nostru, și tu ai început să plîngi, Stefanie, și mama ne-a scos afară din cafenea, dar mătușa Berta reuși să mai plaseze cîteva cuvinte cu miez, i-a spus mamei : „Acum o să fii poate curînd văduvă de război, să nădăjduim că dublă". Asta mi-a povestit mama mai tîrziu.

— Da, spune Stefanie, și a mai povestit că după aceea am trecut în fața ziarului local „Tageblatt", și domnul Niels stătea pe treptele intrării și ținea o cuvîntare. Spunea că războiul n-ar mai fi de evitat, dar poporul nu-l vrea, poporul vrea numai pacea. Atunci

cineva a zvîrlit cu o piatră în el, nimerind un geam, care s-a făcut țăndări, de asta îmi mai amintesc, precum și de faptul că după aceea mama s-a dus cu noi la biserică și a plîns, iar noi am fost foarte stînjenite.

— Exact, de asta mi-amintesc, și de străzile pline de oameni umblînd speriați de colo-colo, și cum, acasă, bunica spunea că ar trebui făcut un pelerinaj și să ne rugăm pentru pace, și tu ai întrebat ce-i aia pelerinaj, și ți-a explicat, bănui, cît s-a priceput, iar ziua următoare, cînd am ieșit să ne jucăm la liniile moarte, tu le-ai explicat celorlalți chestia cu pelerinajul și apoi ai început brusc să strigi : „Nu vrem război ! Nu vrem război !" și alergai, și strigai, iar ceilalți alergau și strigau împreună cu tine, chiar și eu, și așa alergam spre ieșirea din oraș, de ce spre ieșire, cred că voiam să fugim departe, dar, atunci, tu ai făcut deodată cale-întoarsă.

— Nu, nu eu, Peter, a fost cel care ne-a făcut să ne întoarcem, și acum el era în fruntea noastră și ne-a dus în oraș, alergam și, strigînd, adunam oamenii și mulți alergau cu noi, adulți, ciudat că nu adunam și copii, copiii doar se adună peste tot unde se întîmplă ceva, poate că au simțit că asta nu era joc. Dar de ce săpăm în trecut ?

— Cine sapă ? întreabă Klara, pe cine-l doare capul de săpat, pe tine ori pe mine ? Cine se îmbolnăvește de atîta săpat ?

— Ce înseamnă sănătos, și ce bolnav ? Să-ți redobîndești sănătatea prin uitare, asta-i mai rău decît toate !

— Dacă știi asta, de ce mă cerți cînd sap și eu ?

— Depinde cine sapă și de ce...

— Exact, răspunse Klara și rîde, acum rîsul acesta părea cam nepotrivit, dar explică pe dată că rîdea de alt săpat, nevinovat, în fond, chiar dacă nu părea defel nevinovat.

Ștefanie înțelege imediat și o întreabă :

— Cine l-a văzut săpînd, tu ori eu ?

— Atunci, povestește tu, răspunde Klara, împăciuitoare.

— Dar povestea asta se petrece mult mai tîrziu, în o mie nouă sute patruzeci și cinci, încurcăm în felul acesta toate perioadele.

— Povestește !

— M-am întors încoace toamna în o mie nouă sute patruzeci și cinci, cu un tren de marfă, într-un vagon descoperit de cărbuni, era, în vremea aceea singurul mijloc de a fi transportat, războiul abia se terminase, totul era distrus, trenul s-a oprit și noi am crezut că oprise în cîmp, dar sosiserăm la destinație, doar că nu mai exista nici gară, nici oraș, nici aleea teilor, nu rămăseseră din ei decît cioturi arse și o femeie, venită în același tren cu mine, izbucni în plîns și, printre lacrimi, repeta întruna : „Dar teii, săracii, ce vină au avut ei ?“ Nu mai exista nici centrul, nici cafeneaua Central, totul era făcut zob, numai dărîmături.

— Dar lasă, astea le știm doar, intervine Klara.

Stefanie, însă, nu poate fi întreruptă, parcă nici nu este între noi, în mintea ei pășește ca atunci, aievea prin ruinele orașului... Povestește în continuare :

— Nu mai recunoșteam nimic... Pînă la urmă tot recunosc ceva, poarta unei curți de fabrică, poarta mare, de intrare, este neatinsă, dar altfel n-a rămas nimic din fabrica Bernheim. Și sediul ziarului local, „Tageblatt“, este o ruină, dar cîteva încăperi au scăpat, aici s-au încartiruit americanii, poliția militară, de care tremură lumea, totdeauna le este frică oamenilor, întîi de naziști, acum de americani, Gestapoul, poliția militară, tot felul de poliții, mereu bieții oameni se simt amenințați.

— Da, dar continuă-ți povestirea, ajungi odată la unchiul Willi ! exclamă Klara.

— Am mai mers odată în fosta piață din centru și acolo l-am văzut pe un bărbat săpînd.

— Asta-i, în sfîrșit, povestea, zice Klara către mine.

— Nu știam cine era bărbatul, primprejur cîteva femei căscau gura, eu mă oprii cu ele, iar una zise către mine : „Ăsta nu mai e teafăr la cap, pe el l-a lovit rău, sînt luni de zile de cînd tot sapă aici, deși se știe precis că toți sînt morți.“ „Care toți ?“ întreb eu. „Nevasta lui și o fiică“. „Și cine-i el ?“ „Kauniger, fostul proprietar al cafenelei „Central“, de a fost bombardată și a ars toată, și soția și fiica au rămas sub dărîmături, au murit sigur arse, el nu vrea, însă, să audă de așa ceva

și tot sapă de zor." Asta era așadar unchiul Willi, acum l-am recunoscut după ochelarii cu lentilele verzi, pe care îi avea de totdeauna, dar, în rest, abia dacă mai aducea cu ce a fost.

— Toți eram schimbați, spune Klara.

— Era sălbăticit, nu schimbat, avea fața acoperită de barbă, de parcă și-ar fi lipit-o, ca un actor ce ar juca un rol de bandit, arăta cu totul nefiresc, m-am dus aproape de el și l-am privit, el, însă, nu se uita la mine, apoi l-am chemat: „Unchiule Willi!" El s-a făcut că nu mă aude. I-am dat un ușor brînci și am spus „Unchiule Willi, tu mă recunoști doar!" El mi-a aruncat o privire, foarte scurtă, dar n-a spus nimic și nici nu s-a oprit din săpat, și am crezut că înnebunesc cu adevărat; am mai așteptat nițel și apoi i-am spus: „N-ar fi mai bine să te lași de săpat, ele tot au murit și să fie înmormîntate aici dedesubt ori în altă parte e totuna, și, în cele din urmă, de ce oare vrei să le mai revezi, doar trebuie să fii bucuros că ești liber." Atunci încetă să mai sape și începu să rîdă, rîdea și rîdea de parcă nu se mai putea opri, că te putea lua frica, femeile și fugiră auzindu-l, iar cînd fugiseră cu toatele și am rămas singuri noi, mi-a spus „Vino încoace și pune urechea la pămînt!" Am făcut-o, dar nu cu plăcere, credeam, acum mă poate ucide din spate cu cazmaua, ca pe un cîine, dar, firește, n-a făcut-o, avea cu totul altceva în minte, mi-a spus: „Și acum lovește cu putere piatra asta, ce auzi?" Suna a gol. „Într-adevăr, zise el, sună a gol, căci este gol, și știi de ce? Dacă-ți poți

aminti de casa noastră, atunci știi că aici, dedesubt, era pivnița de vinuri și în dosul ei, exact dincoace, mai era o pivniță mică, și aici era, prinsă într-un zid, o casetă de fier, de care eu nu trebuia să știu nimic. Pentru că ai fost întotdeauna o ființă tăcută, vreau să-ți spun ce a fost și mai este în caseta aceasta: bani! Toți banii care mi-au fost furați. „Dar cine ți i-a furat?" l-am întrebat, și gîndeam în sinea mea că unchiul vorbește într-adevăr aiurea, căci dacă banii i-au fost furați, doar nu mai puteau fi în caseta aceasta. Dar nu vorbea defel aiurea. Mi-a spus: „Mă întrebi cine? Doar ai cunoscut-o pe mătușă-ta Berta și pe fetițele ei, și mai întrebi cine mi-a furat banii! Ele, firește. I-au scos din întreprindere fără știrea mea, falsificînd contabilitatea, de ani de zile nu m-au mai lăsat să mă uit prin registre și eu îmi ziceam: n-aveți decît, mult nu vă mai merge treaba asta, puteam să aștept, știam că vor muri curînd împreună, și că mie mi se va întoarce ce am pierdut... și așa, chiar așa se și întîmplă, ele au murit, iar eu în cîteva zile o scot la capăt, că mi se va întoarce în mîini ce am pierdut. Trebuie să mă prefac nebun, ca oamenii să nu miroasă friptura, pricepi, ei cred că sap după ele două, la început chiar după ele am săpat, n-aveam pic de liniște, trebuia să văd cu ochii mei cadavrele, și le-am văzut, nu arseseră, cum spunea lumea, s-au conservat destul de bine în var, acolo zac, sub grămada aia de pietre, frumosul Karl zace lîngă ele, după cum îi era obiceiul, și zilnic mai arunc cîteva pietroaie peste gră-

mada ce-i acoperă, să nu se mai scoale vreodată... Trebuia să se facă dreptate și, uite vezi, încheie el, iată, dreptatea există.

— Din cînd în cînd există dreptate, spune Klara, dar mai des nu e, ori noi n-o băgăm de seamă, se și poate ca asinul negru să reacționeze altfel de cum te aștepți...

— Cine ? întrebai eu.

— Lasă asta...

— Dar unchiul și-a găsit banii ? întreb eu atunci.

— Asta nu știm, în ce privește banii n-a mai scos nici o vorbă, iar dacă era întrebat de-a dreptul, tăcea, și numai ochii îi zîmbeau sub ochelarii mari și verzi.

În timpul convorbirii auzisem pași în fața casei, îmi părea că cineva se apropie pe bîjbîite, acum au auzit și surorile, Stefanie iese să vadă cine este și se întoarce cu Berthie de mînă.

— Nu mai nimeresc acasă, spune Berthie pe un ton jalnic și mi-e atît de frică.

— De ce ți-e frică ?

— Păi, asta nu știu, răspunde Berthie pe un ton de reproș.

— Ei bine, dacă tot ești aici, șezi și bea cafea cu noi, prefăcută bătrînă !

— Cu plăcere, răspunde Berthie pe un ton entuziast, aveți și cozonac ?

— O, Berthie ! exclamă Klara, o să crăpi de atîta mîncare, ai și ajuns aproape la fel de grasă cum a fost maică-ta.

— Nu face nimic, răspunde Berta, acum nu mai contează. Ce fel de cozonac aveți ? Și despre ce ați vorbit ? Ați vorbit despre tăticu ?

— De ce întrebi, dacă știi, spune Klara, și de unde știi ? Iar ai tras cu urechea ! Se cade așa ceva ? Asta-i bună creștere ?

— Ia mai lasă-mă ! Tras cu urechea, tras cu urechea, mi-ajunge s-aud doar cîteva cuvinte și știu despre ce este vorba.

— Da ? Și ce cuvinte ai auzit ?

— Am auzit : grămada de pietre, unchiul Willi, pivniță, casetă, bani, să nu mai iasă vreodată, dreptate. Și vă mai închipuiți că eu n-aș pricepe despre ce a fost vorba ? Dar nu vă amăgiți, că ați ști ceva ! Eu sînt cea care știe ceva, eu singură, singură eu ! Voi știți doar ce v-a povestit tăticul, iar el n-a vorbit niciodată serios. Știți cumva dacă și-a găsit banii ?

— Asta o să ne spui tu.

— V-ar conveni, iar apoi voi să așteptați moștenirea ! Nu, nimic n-o să aflați de la mine !

Klara rîde împăciuitoare, ea știe mai bine decît Berthie ce este cu banii, dar mi-o spune abia mai tîrziu, acum se mulțumește să rîdă.

— Va să zică rîzi ! exlamă Berthie cu dușmănie. De ce rîzi ? Pentru că socoți că moștenirea ți-e asigurată, dar vezi să nu te înșeli cumva !

— Ascultă la mine, Berthie, tu-ți termini acum bucata ta de cozonac și după aceea mergi frumușel acasă, eu te conduc pînă acolo.

— Chiar pînă acasă ? Pînă la mine în odaie ?

— Din partea mea, fie ! Dar de ce ?

— Mi-e atît de frică, scîncește Berthie, făcînd brusc pe mititica.

Pe cînd o urmăresc cum își înghite cu noduri frica, odată cu restul feliei de cozonac,

mă gîndesc că ar fi totuşi interesant să aud şi de la Berthie întîmplările pe care Stefanie şi Klara mi le-au povestit pînă acum şi au să mi le mai povestească. Mă ofer deci s-o conduc eu acasă. Se iscă o mică ceartă, de neînţeles pentru mine, între surori, înainte să-mi îngăduie s-o însoţesc eu. Stefanie fusese contra.

Berthie îmi cere braţul, îl ia în stăpînire, se agaţă cu toată greutatea de el şi abia ne-am depărtat la cîţiva metri de casă, că începe să vorbească : nu cumva să le cred pe cele două, Stefanie îşi scorneşte propriile ei poveşti, ea a trăit totdeauna în propria ei închipuire, ea se pretinde o, cum se spune, concertistă (Berthie pronunţă greu acest cuvînt), iar Klara este piază rea ca toţi oamenii însemnaţi, ca toţi cocoşaţii, trebuie să te fereşti de ea, îţi inspiră frică, şi biata mătuşă Mina (deodată „biata" !) se temea mai mult de ochii şi gura Klarei decît de tot oraşul.

— Oare, de ce ?

— Din pricina poveştii cu Fleckmann, fireşte.

Am sosit mult mai repede acolo unde-mi propusesem să ajung.

— De fapt, Berthie, cum era Fleckmann ăsta ?

— Cum să fi fost ?

— A fost un om rău, un nazist cumplit ?

— Ei şi tu ! Nazist ! Cine n-a fost nazist atunci, noi toţi am fost, n-aveai ce face, dacă voiai să trăieşti.

— N-au fost toţi nazişti, Berthie ! Uite, Klara n-a fost, nici Stefanie, nici bunica, nici Georg, nici Peter Niels, nici Erich Bernheimer...

— Ăla doar era evreu, nici nu putea fi nazist, deşi cică ar fi fost şi evrei care ar fi vrut să fie nazişti, dar Bernheimerii nu erau dintre aceia, ei au luat-o din loc, s-au cărat în Anglia cu tot bănetul lor, în ce-l priveşte pe Niels, ăla fusese un vechi socialist, iar băiatul lui, Peter, a fost chiar comunist, ăştia nu erau germani cinstiţi.

— Berthie ! Berthie ! Ce vorbeşti ! N-ai învăţat nimic de atunci ?

— Ce să fi învăţat ? Tu doar n-ai fost aici, nu ştii nimic, tot oraşul era la ei în partid, toţi oamenii cinstiţi, toţi am colaborat şi am contribuit.

— Dar Georg a fost un om cinstit ?

— Care Georg ?

— Georg Mack, părintele.

— Ăla nu putea fi nazist că era popă.

— De ce nu ?

— Iaca, aşa era, popii nu puteau, nu li se îngăduia de la Roma.

— Cum adică ? Nu se potrivea să fii popă şi nazist ? Spuneai doar că toţi oamenii cinstiţi au fost nazişti ?

Berthie se încruntă şi devine îndărătnică, nu înţelege sensul întrebării mele, uitasem că mintea i s-a sclerozat şi că nu păstrează de atunci decît amintiri împietrite, calcificări nemodificabile. Pentru Berthie, ceasul s-a oprit în o mie nouă sute patruzeci şi cinci. Am renunţat să-l mai pun în mişcare. Trebuia să folosesc aceste amintiri, ca să mai aflu ceva despre Fleckmann.

— Deci, Fleckmann ăsta, era simpatic, vă plăcea de el, l-ai cunoscut bine ?

Fleckmann ăsta ! Ce se putea alege din lunga sporovăială a lui Berthie despre dînsul nu era nicidecum o imagine limpede, fie chiar părtinitoare, a bărbatului, ci un morman haotic de proprietăți izolate și contradictorii. Fleckmann ca „domn distins“ (era elegant și avea maniere, prima ! Închipuie-ți, săruta mîinile femeilor !), Fleckmann ca „orator înnăscut“ (pe ăsta ar fi trebuit să-l auzi, știa grozav să vorbească, nici un primar după el n-a mai vorbit așa, era și cult, singurul primar de la noi care avea titlul de doctor, nu așa unul, un negustor ori proprietar de tipografie sau, ca cel de azi, un muncitor, închipuie-ți : un muncitor !), Fleckmann „carierist“ (nici măcar nu era de aici, un venetic, nimeni nu-i știa părinții, se pare că nu avea nici un fel de rude, ceea ce începe să fie suspect, și unul ca ăsta a reușit în carieră întîi la alde Bernheimer, apoi în partid și, la urmă, ca primar într-un oraș în care nici măcar nu se născuse, nici măcar dialectul nostru nu-l știa, vorbea germana ca din carte), Fleckmann „crai“ (tuturor femeilor le-a făcut curte, ar fi putut face oricare partidă, și cea mai grozavă, dar nu, lui i-a plăcut de mătușa Mina, nici nu i-a păsat că-și compromite reputația cu ea, nu se sinchisea de gura lumii), Fleckmann ca „erou într-o lume de lași“ (asta a fost într-adevăr grandios, cum le-a smuls oamenilor steagul alb din mîini și a strigat : „nu voi fi niciodată trădătorul acestui oraș și al Führerului meu, niciodată nu voi preda orașul acesta inamicului, mai bine mor !“ Și apoi a aruncat steagul alb pe jos, l-a călcat în picioare, a scos revolverul și s-a împușcat în prezența americanilor, au putut ăia să vadă ce înseamnă un bărbat german, apoi a căzut pe steag și și-a pierdut tot sîngele pe el, de nu s-a mai putut folosi steagul, plin de sînge cum era, așa a învins Fleckmann !)

„Vai, Berthie !“ spun eu și trebuie să fac mari eforturi să rămîn conștientă că ea nu este un partener de convorbire, ci că trebuie s-o folosesc ca pe un film vechi, ce rulează indiferent cine-l privește și cînd și în ce scop — filmul rulează. El mai arată dealtfel și alți Fleckmanni, de pildă unul robit de o femeie (cum îl mai exploata Mina, nici nu poți să-ți închipui ! L-a zăpăcit chiar într-atît încît le-a permis evreilor, adică familiei Bernheimer, să plece cu banii lor în străinătate, lucru ce le era interzis evreilor, iar Fleckmann își risca viața și asta numai pentru că frumoasa Mina îl rugase, dar nici n-ai idee de ce a făcut ea asta, ce o interesa pe ea dacă evreii ăștia își scoteau ori ba banii din țară ! Gîndește-te, măcar odată, cu capul tău, ea pusese ceva la cale : tînărul frumos și bogat, Erich Bernheimer și cu Klara, asta voia să aranjeze, iar banii trebuiau salvați pentru viitoarea doamnă Bernheimer, pentru Klara adică, și pentru asta a fost mobilizat Fleckmann, dar nu s-a ales nimic din asta, și nici din cealaltă căsătorie, cea a lui Stefanie cu Peter Niels, și aici l-a băgat pe Fleckmann într-o treabă ce l-ar fi putut costa capul : l-a pus pe Fleckmann să-i facă un pașaport fals lui Peter, așa a avut ea grijă de fetele ei și-i era totuna cum îl pri-

mejduia pe bietul Fleckmann cu asta, dar dreptatea a vegheat să nu se aleagă nimic din toate planurile ei grozave, pe Erich l-au băgat într-un lagăr, de unde nu s-a mai întors, iar în ce-l privește pe Peter, sînt sigură că ăsta n-a izbutit să treacă granița cu pașaportul lui dobîndit pe nedrept, în cazul acesta Fleckmann s-a prefăcut de parcă ar fi vrut s-o ajute pe Mina, dar a avut el grijă, ca Peter, comunistul, să nu poată trece granița, pentru că altfel, închipuie-ți, Fleckmann s-ar fi făcut vinovat de ajutor la trecerea clandestină de graniță și trădare de țară, și poți oare crede că un Fleckmann devine trădător de țară ?)

Acesta ar fi deci alt Fleckmann, un taler cu două fețe, un dublu trădător din lașitate. Nu știu de ce, dar nu-mi venea să cred în realitatea acestui Fleckmann din povestirea cam incoerentă a lui Berthie, deși nici cu totul de necrezut nu era, doar mai știam încă atît de puțin despre el ! Bănuiam, însă, că pe acest Fleckmann și-l compusese, cu greu, inima pe veci nazistă a sărmanei Berthie, pentru a pune puțină ordine în confuzia concepțiilor și sentimentelor ei, numai așa putea supraviețui Fleckmann în tainica ei admirație. Și cum îl mai admira, pînă în ziua de azi ! Și cum, pînă și în ziua de azi, încă i-l invidia mătușii Mina pe Fleckmann ! Cum o mai urăște și azi Berthie, oarecum ca reprezentantă inconștientă a tuturor fetelor și femeilor din orașul de atunci pe Mina Martin, care li l-a furat tuturor pe acest bărbat ideal, pe bărbatul necăsătorit, considerat de întreaga feminitate a orașului ca

prada rîvnită, bărbatul căruia, pe ascuns, în necruțătoarea luptă de concurență, i-au pregătit nenumărate curse, plase, capcane. Iar el le-a preferat tuturor acestora, încă fecioare virtuoase, ori femei în toată firea, bine situate, naziste declarate sau ba, ce se ofereau, rușinoase ori provocătoare, într-un cuvînt întregii populații feminine a orașului, pe această divorțată, chiar mai în vîrstă decît el cu cîțiva ani, închipuie-ți, femeia asta cu doi copii, săracă și cu cinstea terfelită de gura lumii, această vrăjitoare, care l-a sedus, dracu știe cum, și l-a ținut treizeci de ani și mai bine, l-a ținut în ciuda tuturor scandalurilor, dacă e de crezut !

— Era foarte frumoasă, intervin eu.

— Cum, frumoasă ! Frumoasă ? explodează Berthie. Ca ea erau o sută în oraș. Era frumoasă numai pentru că Fleckmann o împopoțona cu banii lui. Trebuie să fi văzut ce mai rochii purta. Și cum mai mirosea a parfum franțuzesc ! Ca o curvă !

— Berthie, chiar dacă spui numai „ca o curvă", expresia aceasta îmi pare cu totul nepotrivită pentru Mina Martin.

— Asta crezi tu.

— Da, asta cred eu ! Mătușa Mina l-a iubit pe el, nu darurile lui, pe el și pe nici un altul, o viață întreagă, oare asemenea fidelitate nu este nimic ?

— Ce fidelitate ? Auzi fidelitate, frumoasă fidelitate, lasă-mă să rîd ! Abia cel iubit cu fidelitate este dat dispărut în război, că persoana își ia un chiriaș la cameră mobilată, firește un nobil, trebuia în orice caz să fie ceva

deosebit și, apoi se mărită cu chiriașul. Frumoasă fidelitate, frumoasă dragoste ! Dar Dumnezeu a pedepsit-o pe Mina : judecătorul nu era bărbat, aproape nu-i de crezut ca el să-i fi făcut un copil, oricum a fost născut-mort, ei nici n-au fost în stare de mai mult, judecătorul arăta ca o stafie, numai oase și cu un guler tare, atît de înalt, bigot și gelos, a ținut-o pe biata Mina închisă sub lacăt pînă la înmormîntarea lui, atunci abia a apucat ea să iasă iar din casă, ca Lazăr din mormînt.

Berthie își freacă una de alta mîinile grase și aspre, pline de pete de bătrînețe, și se aude de parcă ar avea nisip de curățat pe ele. Ura ei va dăinui cît va trăi, presimt însă că este demult automatizată, placa se rotește de la sine, otrava s-a uscat, dintele otrăvitor i-a căzut, dar ura, pe vremuri atît de violentă, atît de ucigătoare trebuie menținută vie, căci înviorează atît de minunat o bîrfă, și între timp, doar nu s-a mai întîmplat nimic de asemuit cu evenimentele și sentimentele acelea negre, tulburătoare, de atunci ! Ce bine că mintea ei sclerozată le-a conservat și le poate derula oricînd, nemodificate !

Am sosit la căminul de bătrîni și vreau s-o conduc pe Berthie prin grădină, pe scări, pînă sus, la poarta clădirii, dar brusc se proptește cu picioarele de trepte, catîrul nu vrea să intre în grajd. Pricina, invocată scîncit : „Acum nu-mi mai dă cina, astea nu-ți dau nimic dacă întîrzii, mi-e foame".

Cu puțin înainte o văzusem la Klara, înfulecînd la cozonac cît încăpea, nu-i mai poate

fi foame, dar, mă rog, n-are decît să mai bage în ea.

— Vino, zic eu, să mergem la un restaurant.

Este entuziasmată. Invitația mea este făcută cu premeditare : sper să aflu și mai multe de la Berthie, am chiar intenția să-i dau vin, s-o fac să-și dea drumul gurii fără sfială. Planul se dovedește, firește, o socoteală greșită : Berthie nu suportă bine vinul, obosește prea repede, de i se încurcă ideile și limba, dar oricum aflu, înainte ca ochii să-i strălucească sticloși și gura să nu mai rumege decît mută, cîteva știri surprinzătoare : că Mina a avut într-adevăr un copil de la judecătorul ei, copil legitim firește, care a murit la naștere, pedeapsa Domnului.

— Pentru ce, Berthie ?

— Pentru toată viața ei de pînă atunci.

— Fie, dar pentru ce să fi fost pedepsit judecătorul ?

— Las' că a știut el, în orice caz de atunci nu s-a mai atins niciodată de Mina.

— Dar de unde știi asta, Berthie ?

— Uite așa, asta se știe, iar după aceea „biata Mina" a înnebunit, nu mai știa decît să se joace cu cîrpe și cîrpulițe, cel mult mai cosea rochii pentru copiii Klarei.

— Pentru copiii Klarei ?

— Pentru propriul copil al Klarei, adică, și pentru cei pe care i-a adunat în timpul războiului și în anii de după aceea.

— Klara a avut un copil, un copil al ei ?

— Așa-i că te miră ? Și noi ne-am mirat : Klara cocoșata, fata bătrînă, și apoi, deodată, un copil, nelegitim firește.

— Adică cum „firește“, Berthie ?

— Păi, asta-i limpede, că nimeni nu voia s-o ia de nevastă. Și tatăl era general de aviație și nobil.

— Stai un pic, Berthie ! Adică n-a vrut-o nici un bărbat și apoi vine un grangur ca ăsta și o vrea ?

— Se vede treaba că s-a întîmplat și, apoi, gusturile sînt felurite !

— Dar de unde se știu toate astea ? A povestit Klara ceva ?

— Aia ? Nici o vorbă ! Dar tăticu știa.

— Așa, tăticul tău, dar el de unde știa ?

— Era ușor de ghicit. Pune-ți capul la contribuție : cînd a avut Klara copilul ? În toiul războiului. Au avut atunci copiii cu ce se sătura, au avut cizmulițe și paltonașe de blană ? Nu. Dar copilul Klarei prea a avut de toate. Și de unde ? A avut careva grijă de el, și trebuie să fi fost unul din acei ce aveau acces la toate bunătățile. Și cine răzbea pînă la ele ? Un ofițer superior. Pricepi ?

— Întru totul.

— Dar obrăznicia a fost că Klara și-a numit copilul Erich.

— Și de ce a fost asta o obrăznicie ?

— Dar cui îi zicea Erich, mă rog ? Lui Erich Bernheimer, jidanul, pe care Klara tare l-ar fi vrut de soț. Dar ăsta nu putuse fi tatăl, pe atunci era plecat demult.

— Încotro plecat ?

— Cum încotro ? Doar era în lagăr.

— Tu știai asta ?

Pe cît e de proastă Berthie, pe atît este de șireată, nu se lasă ușor prinsă, ea simte capcana, fără să priceapă măcar despre ce e vorba.

— Noi n-am știut nimic ! afirmă ea, încăpățînată.

— Ce nimic ?

— Că i-a omorît pe jidani.

— Cine i-a omorît, Berthie ?

— Dar mai încetează cu întrebările tale, ce știu eu, e atît de mult de atunci, pînă la urmă toate astea trebuie uitate.

— Da, da, trebuie uitate, o îngîn eu.

Berthie simte mînia mea și, poate îngrijorată că aș întrerupe brusc cina, schimbă vorba :

— Fiecare are propria sa nenorocire. Uite Klara : a avut copilul și l-a pierdut.

— L-a pierdut ?

— S-a înecat în gîrlă. La trei ani împliniți.

— Vai, Doamne ! Biata Klara !

— Ei și ! E mai bine așa. În vremea noastră copiii sînt doar o povară.

În vocea lui Berthie se aude o tensiune isterică, brusc renunță la dialect, vorbește germana cultă, spune o propoziție învățată de la alții, ea nu gîndește acum nimic, spune o propoziție de pe vechea placă. Mă întreb de care vreme vorbește, cînd spune „vremea noastră“, bănui că de timpul de imediat după război, în care copiii erau într-adevăr o povară. Mai probabil încă : timpul ultimilor ani de război, exact spus acea vreme în care cei apropiați (mătușa Berta, Karl, nu mai știu cine alții) îi

vor fi tot spus lui Berthie că propriul ei copil ar fi o povară în „vremea noastră". În orice caz, pentru Berthie „vremea noastră" este vremea cea bogată în evenimente, foarte agitată, supraîncălzită, desfășurată sub semnul zvasticii, care după aceea, nemaifiind atît de copios hrănită de spiritul răului, a pălit, s-a uscat, s-a calcificat și astăzi nu mai persistă din ea decît acele resturi ce o fac pe Berthie să creadă că nici n-ar exista altă „vreme a noastră" decît cea închisă pe veci în creierul ei puțintel, ce nu mai are, de acum înainte, spațiu pentru vremi noi.

Ajunși la acest punct al convorbirii noastre, după supa groasă, hrănitoare, ce și-o alesese Berthie, ni s-a servit friptura, iar dantura ei falsă, care nu i se mai potrivea tocmai bine, a fost net suprasolicitată. Tăcu, nemaiavînd încotro, mîncă și bău. Mîncă și bău. În cele din urmă, îmi păru că ajunsese în acel stadiu în care oricine este gata, cu plăcere, să-și înceapă spovedania. Un drăcușor viclean mă făcu să-i spun :

— Păcat că nici unul din copii nu mai trăiește ; de-ai fi avut un copil, știai și tu ce rost ai pe lume.

Dar și Berthie fu pe loc ajutată de un alt drăcușor, ce i-a împrumutat din viclenia lui. Deja destul de beată, mai putu să-mi răspundă :

— Și fără de copil am știut ce rost am pe lume : să am grijă de tăticu.

— Dar acum, unde tata a murit, un copil, un fiu, tot ți-ar fi fost de ajutor. N-a avut sora ta un fiu, pe nume Siegfried ?

Drăcușorul ce o proteja luă înfățișarea chelnerului aducînd desertul, o budincă roz. Pentru Berthie spațiul și timpul s-au redus brusc la această budincă, acum este scutită de orice răspuns. Mie budinca roz mi-a amintit-o pe mama ei, cu bărbia tremurătoare dublă, ba mai curînd triplă, și sînii ei excesivi. Parcă Berthie o înfuleca pe mătușa Berta, asistam fascinată și scîrbită la spectacol, Berthie mai dă pe gît un pahar de vin, se uită mută în jurul ei, lăsă capul pe masă și prinse să sforăie. A trebuit să chem un taxi, doi chelneri au cărat-o pe Berthie, beată-criță, în mașină, la căminul de bătrîni ne-a primit maica superioară, pe drept supărată, și a tras-o pe Berthie în casă, fără să aibă nevoie de ajutorul meu și nici de explicațiile mele. Era evident de origine țărănească și foarte voinică, avea să se descurce cu Berthie, din cale afară de beată, cum s-ar fi descurcat, la țară, cu o vacă îndărătnică.

Pe cînd mă întorceam în seara aceea la Stefanie și Klara, hotărîtă firește să mai rămîn o zi, orașul nu-mi mai părea atît de străin. Era acum populat, fantomatic, cu oameni de care îmi aminteam ca de figurile cărților ilustrate ale copilăriei lăsate mult timp în ploaie : filele sînt vălurite, transparente, decolorate, dar inscripțiile lacunare de sub poze se mai pot descifra, iar părțile șterse se pot ghici, dacă ai

ajuns să știi despre ce este vorba. Acum mă interesau încă alte poze și texte.

Cînd Klara mă duce în camera de colț de la etaj, în care voi dormi, nu spune: „Vezi, am știut îndată că rămîi." Klara nu spune niciodată așa ceva, ea respinge categoric triumful unor victorii mari sau mici, poate că nici nu le recunoaște măcar ca victorii. Îmi aranjează una alta prin odaie, închide perdelele din pînză de in cu broderie de mînă (da, sînt cele vechi, bunica le-a brodat, dar străbunica le-a țesut la război, asta a fost cînd... așa prin o mie opt sute șaptezeci, sînt deci vechi de o sută de ani), îmi deschide acum patul înlăturînd plapuma, totul este înfățat proaspăt, așternutul de in este și el străvechi. O urmăresc din ochi cum își face de lucru prin odaie și mă gîndesc la copilul ei, eu nu cred în povestea lui Berthie. Berthie a luat-o razna, creierul ei, încurcînd lucrurile, îi va fi atribuit Klarei propriul copil nelegitim și mort. Aș fi putut s-o întreb acum pe Klara, sînt convinsă că mi-ar fi răspuns, mi-ar fi răspuns cu da ori ba, dar nu reușesc să articulez întrebarea, deși Klara mai zăbovește un timp prin cameră și pare pusă pe vorbă, vorbim de lucruri neînsemnate și apoi mergem la culcare. Îmi propun însă s-o întreb, în dimineața următoare, ce a fost cu nebunia sau debilitatea mintală a Minei Martin, mama ei.

Dimineața nu găsesc pe nimeni, dar pe masa bucătăriei este un bilet: „Mă întorc îndată, Kl."

Stefanie mai doarme, eu n-am chef să-mi pregătesc micul dejun, ies în grădină și găsesc, printre corturile sprijinite de araci cu tecile de fasole în curs de uscare, o cărare îngustă pe care mă întorc în copilăria mea.

Această grădină, ori cea de alături, ce aparținea „mătușii" mele, ori alta din celelalte multe, ce se întindeau de-a lungul gîrlei, diferența nu conta, era mereu aceeași grădină, mirosind a flox înflorit și a pătrunjel, a ceapă și leșie, a floare de tei și lemnărie udă, peste tot se simțea aceeași sărăcie stînjenită, aceeași teamă fățișă de război și aceeași conspirație insistentă a fasolei urcătoare, a trandafirilor cățărători, caprifoiului și a apei, ce izola, protectoare acele grădinițe de răul vremii. Aici exista de aceea un sentiment de adăpost și blînde speranțe, în ciuda oricărei realități înrăite a epocii. Așa îmi apar în amintire. La ele mi-e dor să mă întorc, asta aș fi bucuroasă să regăsesc, așa cum șed aici, înconjurată de miresmele știute de demult.

La etaj se deschide o fereastră și se dă la o parte perdeaua, o mînecă mare albă este umflată de vînt, Stefanie îmi face, cu mîna, un semn prietenesc: „Cobor îndată".

Dar simt că, chiar pe cînd pronunță cuvintele, îi scapă ce spune, se oprește în fereastră, cămașa de noapte și perdelele fîlfîie în vînt, și ea parcă este luată de vînt și nu o mai pot ajunge întrebările mele, unde este Klara și dacă să pregătesc eu micul dejun.

Rămîn, deci, să șed în grădină și aștept trecutul. Vechile podețe de spălat nu mai sînt, nimeni nu-și mai spală rufele la gîrlă, asta-i interzis, ca peste tot, ar fi „poluarea mediului",

dar și fără interdicție, cine ar mai vrea astăzi să-și spele rufele murdare în public, cine mai are, de fapt, rufe murdare, ce este murdar se aruncă și se uită, ori vine să ți le ridice de acasă cu mașina, le duce departe și apoi ți le readuce curate, pentru bani ți se spală orice rufă murdară. Dealtfel cine ar vrea să recunoască azi, public, că n-are mașină de spălat electrică, cine ar accepta să se înjosească că are cîrpe de bucătărie și cearceafuri subțiate de ani, cine ar vrea să se aleagă cu dureri de mijloc în slujba inferioară a necesităților casnice ? Cine mai are curajul acestei smerenii firești ? Nu mai există zile de spălat, nici brațele roșii ale spălătoreselor, nici mîini cu pielea muiată și buricele degetelor zbîrcite de apă, nu mai există podețe de spălat la nivelul apei, nici convorbirile de la un podeț la altul. Numai aici, pe o sută de metri poate, gîrla nu este încă închisă în țevi subterane de beton ori de fier, ci numai îndiguită, strînsă între ziduri, transformată într-un canal îngust, i s-a răpit caracterul. Gîrla mai curge și acum, calmă și verde, oglindind cerul de septembrie, care nici el nu mai este limpede, ci murdărit de gazele ce urcă spre el, curge spre stăvilar, vechiul stăvilar mai există, și gîrla aleargă, azi ca pe vremuri, să se arunce în capcană, iar după stăvilar dispare, pur și simplu nu se mai vede, abia trei kilometri spre nord îi este îngăduit să se arate iarăși, dar numai inginerilor și puținilor muncitori de la noua, marea uzină electrică, pe care o alimentează, aducînd venituri orașului. Dar cine îi mai este recunoscător, cine mai știe, de fapt, ceva despre biografia acestei gîrle, de unde vine, unde reapare la lumina zilei după ce și-a făcut datoria, încotro curge apoi, unde-și are vărsarea ; nici unul din cei vreo douăzeci de locuitori, băștinași ori recent stabiliți aici, după război, întrebat de mine în următoarele zile, nu știe ceva de această gîrlă, numai un școlar isteț mă lămurește : gîrla nu e gîrlă, ci canal, nu e îngăduit să faci baie în canal, face electricitate, pe vremuri făcea inundații și oamenii se înecau într-însa.

— Asta-i calomnie, bună de speriat copiii, niciodată nu s-a înecat nimeni aici. Dar școlarul știe mai bine : ba da, copii s-au înecat.

Un copil, copilul Klarei, asta-i adevărat.

Cîndva gîrla aceasta era artera principală a orașului, cîndva în grădina publică neglijată din lungul gîrlei, mai cu seamă în afara orașului, începeau toate poveștile de dragoste, toate seducerile se întîmplau aici, printre trestii, ori după perdelele sălciilor plîngătoare, la ceas de noapte ori în pauza de prînz a țesătorilor, vopsitorilor și fetelor din birourile fabricii lui Bernheim, a tipografilor și secretarelor de la ziarul local, în ceasul fierbinte cînd apa verde oglindea albele îmbrățișări. Pentru cîte adultere nu duceau urmele, dacă le căutai, în desișul trestiilor, ce se întindea pe atunci pe gîrlă în sus, dincolo de marginea orașului, în locurile ascunse unde gemetele perechilor îndrăgostite semănau înșelător cu strigătul unor păsări de apă, ce le favorizau secretul, cu asemenea nevinovată inducere în eroare, tăinuin-

du-i pe păcătoșii știuți de întregul oraș. Cîte bîrfe veninoase mai circulau de la un podeț la altul, pe gîrlă în sus și în jos, abia acoperite de pocnetele rufelor ude izbite de scînduri, într-un sistem de comunicare deopotrivă de rapid și de sigur ca semnalele tobei în inima junglei. Cîte afaceri necurate n-au fost puse la cale în plimbările de-a lungul gîrlei de orășeni bine îmbrăcați, cu pălării de paie, trabucuri și bastoane elegante. Tot pe gîrla asta s-a dus cîndva la vale, ce nu știam încă în acea dimineață (multe lucruri nu știam încă), pisica bătrînă, foarte bătrînă și chelboasă a Stefaniei, ce-i fusese lăsată în grijă de Peter Niels, răposatul, cînd a fugit de naziști, pe gîrla asta s-a dus bătrîna mîță, pe care tatăl lui Niels a scutit-o de chinuri cu un foc de revolver, sub ochii Stefaniei, ce nu plîngeau, ci doar se uitau după ea, cît se mai putea zări pe firul apei. Pe malul gîrlei ăsteia era banca lîngă care a rămas grea Klara, cînd se întorcea de la gară, unde conducea, în timpul războiului, serviciul sanitar, tocmai staționase acolo un tren cu grav răniți și muribunzi, plutea deasupra gării un miros greu de dezinfectant și așternuturi de paie, miros pe care Klara îl ducea acasă în uniforma ei scrobită, asudată și mototolită de soră de caritate și pe mîinile ei, violent dezinfectate.

Pe malul acestei gîrle, ori prin preajmă, Peter Niels i-a pus în deget Stefaniei inelul de logodnă, și în emoția sa a încurcat mîinile, i l-a pus în mîna dreaptă și astfel inelul a fost de căsătorie, și așa îl și poartă Stefanie de

atunci, e dreptul ei. Deasupra acestei ape s-a legănat, zile și nopți în șir, leșul lui Max Bredel pentru a se asigura, deci, că nu va putea fi găsit prea curînd și, în nici un caz, viu, pentru a mai fi salvat, Max Bredel, ce se spînzurase nemaiputînd răbda sila de sine însuși, în miez de iarnă, pe zăpadă și ger, într-o vreme deci cînd nici un plimbăreț nu se rătăcea pe aici, și chiar n-a venit nici nul, atîta vreme n-a venit, încît corbii au avut timp să-i ciugulească fața. În gîrla aceasta, departe în josul orașului, a vrut să se înece Dora Lilienthal în timpul naziștilor, își luase în spate o raniță cu un bolovan greu, prinsă peste piept cu curele zdravene, dar a fost găsită și salvată cu forța, „vai! de-am fi lăsat-o să moară atunci și aici", spune, amintindu-și, Stefanie, „de-am fi lăsat-o să se înece în pace, piatra ar fi tras-o pe dată la fund și și-ar fi perdut cunoștința, i-ar fi vuit urechile și ar fi auzit muzică, o moarte demnă de un om, de voia ei și la timpul potrivit", față de cea hîdă și grea, care i-a fost dată. Din gîrla asta a fost pescuit (dacă relatarea lui Berthie este adevărată) copilul Klarei. Peste cîțiva ani nu va mai exista nici o gîrlă pe aici, nici un copil nu se va mai îneca, nici măcar o pisică, aici vietățile vor risca să fie călcate de mașini, tăiate de tabla ruptă, zdrobite de bordurile de piatră, totul la suprafața pămîntului, cînd va fi gata șoseaua inelară ce leagă orașul cu autostrada și cu lumea largă, care nu este nici mai largă, nici mai bună ori mai mare decît acest oraș ce-i impune omului jal-

nicele criterii preluate din experiența provincialismului corupt. Nu este bine pentru mine să șed pe malul acestei gîrle, fără să dau drumul unor vaporașe de hîrtie de la un podeț de spălat la altul, de la mine la Stefanie, de la mine la o ființă de care mă leagă prietenie, care m-ar putea consola. Mă scol și culeg cîteva flori roșii de fasole, este a doua înflorire, au încurcat anotimpul, iar eu le risipesc pe apa verde, nu le dau nici un mesaj la drum, căci nu este cine să-l primească, nimeni nu-mi cunoaște codul și nimeni nu l-ar putea citi, mesajul tristeții mele, atît de trecătoare și de permanentă ca apa ce trece pe sub ochii mei, o tristețe de ce, amestecată cu un sentiment de triumf, pentru ce, din pricina vieții, care trăiește, se petrece, se reîntoarce și dăinuie mereu și este la libera noastră dispoziție.

Scîrțîitul portiței grădinii mă face să tresar din visare.

— Am fost reținută, gîfîie Klara, cu respirația tăiată, dar aleargă imediat în bucătărie, intrînd în fugă scoate inevitabila pălăriuță, fără să se oprească îi face vînt pe cuier, și gata, căzănelul cu apă este pe plită. Dar unde-i Stefanie? Tot mai doarme? Stefaniii!

— Da, da, vin.

— Nu-i nevoie să te faci frumoasă, auzi?

Către mine, Klara spune:

— Stefanie stă cîte un ceas în fața oglinzii, dar nu face chiar nimic, se privește doar, cred însă că privește, prin propria imagine, dincolo de sine, Dumnezeu știe ce sau pe cine vede, cîteodată gîndesc că îi va fi lipsind, totuși,

ca mamei, o doagă, una mică de tot, dar omul își caută întotdeauna explicații atît de banale pentru lucrurile care nu le pricepe. Dacă ar trebui să mă explic pe mine însumi, apoi aș spune: Klara, fata asta-i nițel sărită, nici ea nu este un om normal, cocoșații nu sînt niciodată normali, ei își trăiesc toată viața ca într-un oraș asediat, cu stare excepțională.

Izbucnește în rîs, rîsul ei ca din pivnița boltită, rîde de sine însăși și de aceea că vorbește despre sine și-și acordă importanță, fie și numai pentru jumătate minut.

— Dar, întreabă apoi, tu, de fapt, ce te-ai zgîit atît în gîrlă?

Întrebarea-i nevinovată, poate, poate că nu, parcă simt că mă bănuie, ba că m-a și dovedit, dar de ce oare?

Acum însă vine Stefanie, coboară pe scara ce scîrțîie a lemn uscat, vine modestă și tăcută, și totuși coborîrea ei are ceva din descinderea dintr-un tărîm mai înalt într-al nostru, cel de toate zilele și foarte real. Nu s-a „făcut frumoasă" defel, nici măcar nu-i pieptănată, și-a strîns doar părul lung la ceafă, simplu, cu o panglicuță, ca școlărițele și poartă ceva ce ar putea fi un șorț vechi, cu mîneci, al bunicii, dar cum îl mai poartă! O fi conștientă de efectul ce-l face, ori îi este indiferent?

— În sfîrșit, spune Klara, cu o îngăduință severă, tare aș vrea să știu pentru ce ai mereu nevoie de atîta timp, și de cît timp aveai de fapt nevoie înainte de concertele tale.

— Ai fost plecată mult, spune Stefanie, ca și cum acesta ar fi răspunsul cuprinzător,

ce explică totul. S-ar zice că surorile se înțeleg într-un mod absurd, poate că au un fel de vocabular secret.

Klara toarnă apa fierbinte în filtrul de hîrtie, o face cu atenția concentrată, de parcă ar purta răspunderea unei experimentări importante. Apoi lămurește îndelungata ei absență :

— Am întîlnit-o pe Anna Bredel, arată rău, trebuie trimisă să se refacă, am și anunțat asta la Caritas, se face.

— Ia te uită, Anna ! Așadar mai trăiește !

— Dar, te rog, ca vîrstă Anna este între noi două ; ai și început să treci la pierderi și pe lista deceselor oameni de seama noastră ? Am fost, dealtfel, și la mormîntul unchiului Willi, închipuie-ți, cineva a depus acolo un buchet, un buchet uriaș de dalii stelate roșii, oare cine să fi fost ?

— Îmi pare bine pentru unchiul Willi, spuse Stefanie, și apoi se răspîndi deodată, din pricini de neînțeles pentru mine, ceva tulbure și rece, ca în timpul unei eclipse parțiale de soare, dar nu multă vreme și curînd Stefanie spuse așa-ntr-o doară : După aceea plec și eu la cimitir, vii cu mine ? (Aceste cuvinte mi le spusese mie.)

Sper să aflu, în acest drum, cîteva noutăți și accept cu plăcere. Aș vrea, de pildă, să aflu cîte ceva despre presupusul copil al Klarei, despre așa-zisa debilitate mintală senilă a Minei Martin, despre Peter Niels, dar că Stefanie va vorbi de el, nici nu îndrăznesc să sper.

Tocmai asta s-a întîmplat, chiar dacă Peter Niels însuși nu apare decît din cînd în cînd,

în mod neașteptat, la cotiturile drumului proiectat de fantezia blîndă, dar încăpățînată, a Stefaniei, în neîncetatul ei vis labirintic. Am ascultat o poveste despre Dora Lilienthal, aceasta era cel mai sigur fel de a-l întîlni des pe Peter Niels, întîmplător, fără să bată la ochi, fără o intenție marcată a memoriei ei.

— Acolo sus a locuit biata Dora Lilienthal, spune Stefanie, și-mi arată o casă nouă, la parterul căreia este filiala, în marmoră albă și neagră, a lui „Deutsche Bank". Pe vremuri era aici o casă în stilul decorativ al începutului de veac, dar foarte decăzută, o casă cu apartamente de închiriat pentru familii ce nu voiau să se știe cît erau de sărace. Acolo sus am luat primele mele lecții de pian, de aici de sus venea muzica pe care am auzit-o cînd am venit prima dată în oraș, aveam patru ani, dealul acesta l-am urcat zece ani în șir, fiecare sîmbătă după masă, mai tîrziu biata Dora a fost evacuată, în o mie nouă sute treizeci și șase, de atunci a locuit departe, în afara orașului, într-o baracă pe lîngă terasamentul căii ferate, printre împletitori de coșuri de nuiele, pînă ce au ridicat-o. Departe, lîngă terasamentul căii ferate.

De ce repetă cuvintele acestea și de ce cade, apoi, într-o tăcere mai lungă, voi înțelege mai tîrziu. Deocamdată trebuie să aștept să renunțe să tot pipăie din ochi fațada clădirii noi de pe deal.

— Vino, spunea ea, brusc nerăbdătoare, ca și cum eu aș reține-o pe ea.

Mergînd, reușește să reia convorbirea.

— Și Erich Bernheimer lua lecții cu ea, și Peter Niels, care era, pe-atunci, cu mult cel mai bun dintre noi trei.

Bănui că figura, evocată astfel pe neașteptate, se va risipi pe dată din nou, și așa cum cerșetorul bagă piciorul între ușă și prag, ca să nu i se poată trînti ușa în nas, pun eu o întrebare la care Stefanie va trebui să răspundă „Peter Niels“.

— Care dintre voi, întreb eu, deci, copiii de la liniile moarte, a devenit, de fapt, nazist, care nu ?

— Georg nu, Erich firește că nu, Klara nu, eu bineînțeles că nu, numai Max, dar ăsta era un biet amărît, cu Anna lui cu tot. Max este mort, Georg e mort, Erich e mort.

Nu-l pomenește pe Peter Niels. Trebuie să risc întrebarea directă :

— Dar Peter Niels ?

Răspunsul vine, cînd nici nu-l mai aștept, pe o cale ocolită, lungă, care te încurcă cu multele ei încrengături, între timp, însă, l-am ghicit demult.

Istoria povestită de Stefania pe drum spre cimitir poartă prea multe amprente digitale ale mortului, încît să nu-mi fie clară pricina, epoca și felul morții lui.

Îl văd pe Peter Niels întîi flăcău de șaptesprezece ani, în locuința de fată bătrînă a Dorei Lilienthal, locuință golită aproape, de anii lungi de sărăcie ascunsă, cum șade la pianul cu coadă, Blüthner-ul moștenit de la părinții ei, care umple încăperea cu strălucirea

sa neagră, agresivă, și contrazice zgomotos impresia de sărăcie din jur, în ciuda bucății de persan veritabil, ros pînă la urzeală, ce se vede sub pedalele pianului și sub scăunelul de pian rotund și scîrțîitor. (Dora se trăgea dintr-un neam bogat, dar bogăția bunicilor se pierduse, ca în nisip, între numeroșii membri ai risipitoarei familii Lilienthal, iar la Dora n-a ajuns mai nimic.) Peter, șezînd aici, cîntă Bach, ceva din „Clavecinul bine temperat“, Stefanie n-a uitat asta, firește că nu, și Dora spune către Stefanie, venită înaintea orei sale : „Ascultă bine, Peter cîntă asta cum trebuie, mai muzical decît tine !“ Pe Stefanie o podidesc lacrimi de furie și o zbughește din cameră, Peter fuge după ea, a uitat de lecția de pian, de profesoară, de Bach, în casa scării o ajunge pe Stefanie din urmă, cît pe ce vine de-a berbeleacul pe scară, își oprește căderea apucînd-o instinctiv pe Stefanie pe după umăr, Stefanie ce stă dreaptă, puternică, mîndră și inaccesibilă, și, fără să se lase impresionat de semeția ei, Peter îi spune că e o gîscă și, pe urmă, îi spune cuvîntul care o leagă de el pe veci, îi spune : „Doar tot cu mine te măriți !“ Asta nu este o întrebare, ci o constatare cu valoare documentară, un act oficial, o căsătorie în casa scării, înaintea unui perete răpciugos, dat cîndva cu vopsea galbenă de ulei, înaintea unei ferestre cu geamul niciodată spălat, a unei plante în glastră, niciodată udată și supraviețuind în mod tainic, probabil o cactee, căci nici o altă plantă n-ar fi rezistat unei atît de lungi

uitări. De aceea, spune Stefanie acum, nu o voi uita chiar niciodată.

— Şi i-ai răspuns „da" ? o întreb, dar n-ar fi trebuit, întrebarea parcă a alungat-o departe de acea casă a scării, o regăsesc în anul o mie nouă sute paisprezece, pe drumul de la gară la bunica, umblînd împiedicată după Klara, tîrînd o sacoşă grea de voiaj şi, brusc, ţintuită pe loc de o muzică ce venea de sus, nu de la catul trei al casei aceleia sărăcăcioase, ci din seninul cer de iulie.

— În acea clipă a început viaţa mea, spune Stefanie, dar n-o ştiam încă, nu astfel încît aş fi hotărît să studiez muzică, dar încît am simţit : asta-i de mine. De fapt, după acest început, după această iniţiere, ar fi trebuit să ajung o pianistă mare, foarte mare, dar am ajuns numai la un nivel mediu spre bun, mi-a lipsit mai tîrziu încrederea în mine însămi, mai tîrziu toate astea nu mă mai interesau.

„Mai tîrziu" însemna, bănui, după moartea lui Peter. Stefanie se întoarse, cu calmă resemnare, în vara o mie nouă sute paisprezece, îşi amintea exact cum a văzut-o pentru întîia oară pe Dora Lilienthal : pe stradă, într-o rochie lungă de mătase violetă, al cărei tiv mătura praful străzii, atît era de lungă şi foşnea, iar părul Dorei strălucea, de negru ce era, şi ea o salută pe mama lui Stefanie şi zice : „Nu vrea nici una din fetiţe să ia lecţii de pian la mine ?" Klara se îneacă de furie : auzi, fetiţe ! Mama nu ştie ce să spună, doar nu poate mărturisi de-a dreptul că n-are parale, aşa ceva doar nu se spune, asta-i ruşine, de aceea răspunde evaziv : „Nu ştiu dacă sînt talentate, nu cred."

A fost singura dată în viaţa ei cînd Stefanie a vrut să-i facă un rău mamei ei, pentru această vorbă inofensivă, dar ce rău, nu i-a dat în gînd lui Stefanie, a spus Klara mai tîrziu, deşi, vorba Klarei, Stefanie poate fi şi rea.

Dora răspunse, umilă : „Ei, mă rog, atunci nu !"

Avea elevi puţini şi netalentaţi, îşi scotea sufletul cu ei, şi o cumplită nevoie de ceva bani. Abia mai tîrziu Erich, Stefanie şi Peter Niels deveniră elevii ei, apoi şi cele două gemene ale proprietarului cafenelei-cofetărie, din invidie, pentru că verişoara lua lecţii, şi ce-şi putea permite Martin aia, trebuia să-şi permită şi familia Kauniger (ei nu ştiau că domnul Niels plătea lecţiile Stefaniei, el îi descoperise talentul). Dar nici măcar faptul că Dora avea amarnic nevoie de orice marcă, nici măcar zelul ei timid şi răbdarea ei încăpăţînată nu putură scoate de la gemene mai mult decît cîteva bucăţi pentru copii, executate persistent cu aceleaşi greşeli monotone. După cîţiva ani, chinuitori pentru ambele părţi, familia Kauniger a renunţat şi mătuşa Berta răspîndi ştirea că Dora Lilienthal ar fi o foarte proastă profesoară, care a făcut să le piară gemenelor orice plăcere de a mai cînta la pian. Această minciună otrăvită a fost bineînţeles dezminţită de progresele extraordinare ce le făceau Erich, Stefanie şi Peter, Peter mai ales, după cele po-

vestite de Stefanie ; toată lumea credea în vocația de pianist a lui Peter.

În sfîrșit a reapărut umbra lui Peter, dar o și acoperă, iarăși, silueta Dorei, în foșnitoare mătase violetă.

Ca și cum aș fi emis vreo îndoială privitor la talentul ori succesul Dorei, Stefanie îmi afirmă, pe un ton ușor isteric, care o face să-și transpună vocea într-un registru mai înalt : „Dar Dora a fost o pianistă foarte bună și dacă n-ar fi rămas în acest fund de provincie blestemat... („blestemat“ nu este un cuvînt ce face parte din vocabularul curent al Stefaniei, de aceea în vorbele ei sună ca bubuitul tobei mari).

— Eu însămi, spune Stefanie, am citit critici din anii ei mai tineri, excelente critici, își făcuse un nume îndeosebi ca acompaniatoare și, dacă nu s-ar fi încăpățînat să fie doar acompaniatoarea unui singur cîntăreț, atunci toate s-ar fi petrecut altfel, și ea nu s-ar fi prăpădit lagăr. Sărmana Dora !

— Cum adică, nu pricep, cum adică, acompaniatoarea unui singur cîntăreț ? N-a ajuns asta ori s-a terminat prost ?

— Așteptatul se termină întotdeauna prost, răspunde Stefanie, dar se corectează pe dată. Așteptatul are rost pînă la un anume punct, și în anumite cazuri, dar la Dora a fost sinucidere, căci după acea călătorie a fost limpede că nu mai avea nimic de așteptat, cel puțin nu din această direcție.

Înainte ca Stefanie să alunece iarăși, în monologul ei interior, trebuie s-o rețin cu o întrebare :

— Ce călătorie ? Hai povestește !

Stefanie era la ora sa de pian, cînd poștașul a adus o scrisoare pentru Dora. Asta era în sine un eveniment, căci Dora nu mai primea poștă de ani de zile. Era scrisoarea unei agenturi de concerte, cerîndu-i să se prezinte, invitația fiind făcută la sugestia cîntărețului cutare. Că, după atîția ani de așteptare, se adeverea, ori promitea să devină adevărat, ceea ce sperase împotriva oricărei probabilități, asta era prea mult pentru Dora, care se și instalase în decepțiile ei, ca într-un infern suportabil. Nu voia să se mai lase izgonită sau tentată să iasă dintr-însul ; ceea ce fusese prea mult așteptat, oricum s-ar împlini acum, pentru ea era chiar în sine o nouă lovitură a destinului, de asta era convinsă, și acum căuta motive valabile să refuze călătoria. N-am ce îmbrăca, a spus. Cel mai ridicol și constrîngător pretext. Stefanie o contrazice. Dora o trage în fața garderobului ei, scoate cu gesturi violente o rochie după alta și le declară pe toate, rînd pe rînd, uzate, pătate, mîncate de molii, și chiar așa este, rochiile sînt vechi și de nefolosit, de ce le-o mai fi păstrînd.

Stefanie, în asemenea momente plină de o necruțătoare energie și semănînd brusc cu Klara, spune : „Mama are o mulțime de rochii foarte frumoase și sînteți cam de o mărime“. Dar Dora, care nu vrea să i se răpească scumpul ei pretext, zice că ea nu cîntă la pian într-o

rochie străină. Stefanie, însă, a și fugit și, coborînd scara, îl întîlnește pe Peter (era și timpul să fie readus pe scenă) și-i strigă că azi nu mai are oră, Dora trebuie să plece la München pentru o audiție de probă, iar Peter îi răspunde că știrea asta trebuie neapărat să apară în ziar. O notă în acest sens a și apărut, avînd urmări neprevăzute, angajîndu-i pe domnul Niels, pe Peter, pe Stefanie și familia Bernheimer într-o muncă colectivă, o subtilă țesătură de minciuni generoase întinsă peste ani, au țesut la ea cu stăruitoare inteligență și tăcut devotament, căci nu era îngăduit nicicînd să se afle că audiția de probă n-a dus la nimic decît la o întoarcere acasă lipsită de glorie, în personal, clasa treia, în timp ce dusul, plin de speranțe, îl făcuse în accelerat și clasa doua.

— A plecat, deci, în cele din urmă ?

— În cel mai frumos taior al mamei, albastru, de lînă, iar în valiză cu cea mai scumpă rochie de mătase a mamei, model parizian. Dar n-a fost chiar ușor s-o convingă pe mama să le împrumute, după ce aflase că Dora nu fusese invitată, să concerteze, personal de vestitul cîntăreț, devenit de mult un personaj mitic (pe care Mina îl socotea, pe drept sau ba, ca fostul ori statornicul și veșnicul iubit al Dorei), ci numai printr-o scrisoare în care, la sugestia lui, o agenție o invita în termeni profesionali-comerciali să se prezinte la o audiție de probă, eveniment minor ce nu se integra în concepția amorcentrică despre lume a Minei Martin.

În comunicare subterană cu Dora Lilienthal găsește și ea repede pretexte : rochiile ei sînt cu adevărat frumoase, dar demodate, miros îngrozitor a praf contra moliilor și nu i s-ar potrivi Dorei, care este mai grasă și așa mai departe. O trage pe Stefanie două caturi după ea, pe scara îngustă, pînă în camera din pod, niciodată locuită, și deschide un dulap mascat (în perete cine oare îi făcuse această ascunzătoare ? Căci era o ascunzătoare, asta era limpede.) Rochiile miroseau într-adevăr a naftalină, dar mai frumos miroseau a parfumul franțuzesc al Minei Martin, parfum ce, îmbibînd stofele grele, stăruise peste ani. Stefanie vede imediat rochia potrivită : mătase gri-închis. Mina Martin i-o pune în brațe, apoi zice : „Nu, dă-mi-o înapoi, asta nu !“ — „Dar, mamă, doar o recapeți !“ — „Nu, pe asta n-o dau !“ — „Mamă, viitorul Dorei este în joc !“ Argumentul prinde, Mina dă rochia și este apucată de o euforie a alegerii și propunerilor (asta pentru călătorie, asta pentru audiția de probă, asta cînd iese în oraș cu cîntărețul dar, mamă, el nici nu vine acolo, cum să iasă cu el în oraș ? Mama însă nici nu vrea să audă de așa ceva, nu se potrivește în povestea ei) și asta pentru după-masa următoare. Nu, mamă, două rochii ajung, dar dă-mi-le acum, e zece jumătate și la douăsprezece pleacă trenul !“ Dar mama a uitat de Dora Lilienthal, în garderobul ei și-a regăsit trecutul. Cea verde a fost primul lui dar, și jacheta asta era din cea mai scumpă stofă pe care a țesut-o vreodată fabrica Bernheim, și asta albă i-o adusese el din Italia, șifon, uită-te ce ușoară

e, ca o rochie de mireasă, cu asta vreau să mă îmbrace în sicriu (chiar a purtat-o moartă și tare fusese frumoasă). Deodată îi smulge Stefaniei rochiile pe care le și sacrificase și le strînge în brațe ca o legăturică, de parcă ar fi un copilaș înfășat în ele, pe care ar trebui să-l apere de asasini. Nu, nu poate, defel nu poate să se despartă de ele, nu este îngăduit ca aceste rochii să fie pîngărite. În această clipă poarta grădinii este trîntită cu zgomot și se aud pași ce se apropie de casă. Ca și cum un semnal ar chema-o la ordine (sau la răscoală), îi restituie imediat Stefaniei legăturica, îi mai dă o valiză și o împinge pe ușă afară, spunîndu-i : „Așteaptă pînă sînt jos și tușesc, apoi ieși prin pivniță". Ea însăși ia în brațe niște rufe călcate și coboară în fugă scara. De jos, Stefanie aude vocea ascuțită a judecătorului, apoi tusea convenită, și se strecoară, cu valiza cu rochiile, de parcă ar fi furat-o, din casă, roșie de rușine și mînie că mama ei a ajuns într-o atît de umilitoare sclavie.

Pe Dora Lilienthal o găsește, desperată, între vrafuri de caiete de note : Nu mai știu ce să le prezint, nu sînt în formă, n-am exersat suficient, ei așteaptă desigur ceva scînteietor, nu mai pot face față, nu mai plec, n-are rost, acum se răzbună că n-am mai avut nici o ambiție, totul se răzbună.

Dar peste o oră șade totuși în tren, ba chiar, după un rapid schimb de priviri cu Stefanie și sigură de deplina ei aprobare, în vagonul restaurant, care se oprise tocmai în dreptul lor : o culme, urcată cu îndărătnicie, de provocare a destinului. Stefanie vede cum Dora se așează la una din mese, doamnă pînă în vîrful unghiilor, dar cu o privire care o trădează, cît de mult ar dori să n-o bage în seamă nici un chelner, căci are numai puțini bani în poșetuța ei, chiar biletul de tren însemna o risipă greu de justificat, însemna două săptămîni de ceai de mentă, pîine și cîrnați ieftini. Dar privirile Stefaniei, de conspirator entuziast, îi insuflă încredere. Așa pleacă deci. Întorcîndu-se de la gară, Stefanie întîlnește gemenele cafenelei Central și, n-are încotro, perfect conștientă le strigă o minciună cît ea de mare : „Dora Lilienthal dă un concert la München !" Dar nu se oprește cu gemenele, ci își continuă drumul pentru a comunica știrea, în formă redusă și corespunzătoare realității, lui Klara și Erich. N-a contat însă pe curiozitatea și viclenia celor din neamul Kauniger, și nici pe faptul că prin ulicioara bisericii, pe care au pornit-o gemenele, se scurtează drumul spre centru, ele au ajuns înaintea ei, iar mătușa Berta, deja înștiințată, fie doar fragmentar, stă în pragul cafenelei, cu brațul ridicat parcă ar fi un stîlp al semaforului, nu-i nici o scăpare. Dar, pînă la urmă, lui Stefanie îi convine, previne orice întrebări scociorîtoare și strigă : „Domnișoara Lilienthal dă un concert la München, tocmai a plecat cu acceleratul." (Simbol univoc de rang, într-o vreme cînd nici măcar cei mai mari dirijori, ca Bruno Walter, nu aveau încă avion particular). Oricît e mătușa Berta de proastă, tot este destul de șireată ca să fie neîncrezătoare și să întrebe : „Cum, așa

deodată, după ce toată vremea nu s-a ocupat nimeni de ea ?“ Stefanie răspunde că a venit o scrisoare de la agentura de concerte. Și ce scria în scrisoare ? (Obrajii căzuți ai mătușii Berta tremurau, ca la un cobai înfuriat, își amintește Stefanie.) Asta poate doar să-și închipuie, spune Stefanie, dar mătușa Berta vrea să știe dacă Stefanie a citit-o, iar ea răspunde că nu ; asta n-ar fi trebuit să spună, căci îi dă mătușii Berta pe dată prilej de grave îndoieli : „Dacă n-ai citit-o cu ochii tăi...“ Dar Stefanie respinge ușor orice îndoială, cu un argument a cărui forță probatorie pare incontestabilă : „Dar am văzut doar, pe plic, numele expeditorului : Agentura de concerte Bauer.“ Mătușa Berta, pe moment mulțumită, și recunoscătoare, pentru transmiterea rapidă a noutății, lacomă să afle ce va mai urma, se simte îndemnată la un gest puțin obișnuit : o invită pe Stefanie în local, s-o trateze cu o felie de tort cu șocolată. Stefanie refuză. Mătușa Berta, uluită și jignită de respingerea unei atît de generoase oferte, trece imediat, în mod perfid, la ofensivă : „Parcă a fost cîndva o poveste cu un cîntăreț, de fusese Dora îndrăgostită de el și care apoi s-ar fi făcut nevăzut, fără nici un fel de muzică, oare ăsta să-și fi adus aminte brusc de dînsa, s-o fi simțind cumva vinovat, era și el evreu, s-o fi întîmplat ceva, vreo protecție a intrat în joc...“

Reconstruirea împrejurărilor propusă de mătușa Berta nu-i lipsită de înțelepciune și rămîne pe veci nelămurit în ce măsură corespunde faptelor. Dar Stefanie nu vrea să audă de

nimic, ea lasă mătușa cu gemenele ei în pragul cafenelei lor, pustie la ora prînzului, și nici nu ia în seamă săgețile otrăvite pe care, după un atît de scurt armistițiu, răutăcioasa treime le mai zvîrle după ea. Acum vrea să-i comunice, în sfîrșit, Klarei știrea. Adevărul este că, cunoscînd-o pe Klara, nu contează că sora ei își va schimba, cît de cît, din pricina acestui caz ori acestei întîmplări, imaginea ei morocănoasă și cenușie, incoruptibil lipsită de fantezie, despre lume, dar un pic de efect tot își promisese, cînd a intrat cu știrea în sala fabricii Bernheimer, în care Klara lucra la croit, ceva mai mult efect decît mult prea scurtul „i-auzi !“, prietenos, dar superficial, ce făcu pe loc să păletască bucuria Stefaniei.

— Vai, cum ești ! spune ea, pe tine nu te interesează decît lucrul tău, dar, chiar, cum se face că nu lucrezi, ci stai așa, degeaba, prin sală ?

— Eu nu lucrez ? Ce știi tu de muncă adevărată !

Asta este o lovitură, dar Stefanie, ce nu pune mare preț pe muncă „adevărată“, de pildă muncă cum face Klara, nu-i mai răspunde și nici nu-i face deosebită impresie cînd Klara mai adaugă :

— Stau așa degeaba prin sală, cum spui tu, pentru că, de o bucată de timp, am ajuns șefă a secției croit, ceea ce ai fi putut băga de seamă după mîncarea mea bună de acasă, dacă măcar ai băga vreodată ceva de seamă. Asta e, și acuma du-te, stînjenești, aici, unde se lucrează.

— Klara poate fi nesuferită, spune Stefanie către mine, dar și eu am fost, adesea, nesuferită cu ea.

După convorbirea cu Klara, speranța Stefaniei parcă a început să pălească. Ce bine că, părăsind fabrica, îl întîlnește pe Peter, ce bine pentru continuarea relatării ce mi-o face! Peter nu spune „i-auzi", ca Klara, el a și aflat noutatea, de la cine, de la gemenele Kauniger, are și el o noutate, a vorbit cu tatăl său (căci el are un tată adevărat!) iar acesta, ca om cu experiență, i-a spus : „Dacă nu se alege nimic din concertele astea, trebuie s-o ajutăm noi, nu va supraviețui unei noi decepții, organizăm un concert la noi acasă, cu invitați."

În bucuria ei, care a reprins viață, Stefanie face ceva neașteptat : îl îmbrățișează pe Peter și-l sărută, la nimereală, undeva între ureche și nas, Peter este la fel de uluit ca ea, se privesc și roșesc amîndoi, apoi fiecare pleacă alergînd în altă direcîie, în fugă Stefanie îl dărîmă aproape pe Erich, căruia, încă zăpăcită de prima sărutare, îi comunică într-o formă scurtată și confuză știrea despre călătoria Dorei : „Tu n-ai oră azi, Dora este la München, în vagon restaurant, a plecat la audiție și dă concerte."

— Doamne sfinte, zise Stefanie către mine, ce mai evenimente, și ce s-a întîmplat mai tîrziu, închipuie-ți, vreo doisprezece ani mai tîrziu Dora a fost ridicată de Gestapo și transportată, în vagon de vite la Theresienstadt și, nu-ți vine a crede, cînd le-am povestit asta, acum vreo cinci-șase ani, unor elevi de-ai mei,

m-au întrebat ce-i aceea Theresienstadt, ce-i un lagăr de concentrare, de fapt de ce a fost trimisă acolo, iar o fată a întrebat de ce oare n-a plecat în Elveția, ca alți artiști evrei, din cei de la teatru, și cînd i-am spus că nici elvețienii n-au vrut să-i primească pe evrei, mi-a reproșat că fac propagandă contra Elveției. Pentru asta au murit ei, Doamne, ca treizeci de ani mai tîrziu, să se spună așa ceva!

— Dar, Stefanie, i-am replicat eu, asemenea întrebări înseamnă doar că noi nu le-am explicat destul de limpede tinerilor, ce a fost atunci.

— Dar de unde! răspunde Stefanie, parcă mai vrea cineva să audă de astfel de grozăvii! Bernheimerii au fost în Israel și în Statele Unite, la New York și în Texas, ei spun că nici acolo nimeni nu mai vrea să audă de ele. Ascultă ce-ți spun eu, acești morți au murit degeaba.

— Stefanie, asta nu-i adevărat, au ajutat și ei ca noi să trăim aici liberi și în pace.

Stefanie mă privește mînioasă și devine de o duritate jignitoare :

— Tu n-ai pierdut un Peter Niels.

— Atunci, spun eu, la rîndul meu revoltată, bărbatul meu cumva nu contează, pe el nu l-au ucis naziștii ?

— Schimbă asta cu ceva faptul că ei au murit degeaba ?

Tăcem, este o tăcere dușmănoasă, dar absurdă, care nu duce la nimic, iar în plus nu cred în realitatea pesimismului Stefaniei.

Schimb vorba :

— Mai bine povestește cum a fost cînd Dora Lilienthal s-a întors din München.

— Cu personalul, în clasa treia, fusesem la toate trenurile, eu stam proțăpită pe peron, cu un buchet de trandafiri, ea a coborît ultima și mi-a zis : „Vai ! Ce copilă bună ești !" Eu i-am dat trandafirii dar ea nu i-a primit, spunea că mi s-ar potrivi mie, nu ei. Asta era de neînțeles. Pe drumul spre locuința ei, mi-a povestit destul de vioi de minunatul pian Steinway, pe care a cîntat Beethoven și Chopin, și că la început a fost obosită, dar apoi să mă fii auzit, Stefanie ! „Firește, încă nu s-a hotărît nimic, concertele trebuie abia organizate, asta durează o bucată de timp, pînă atunci mai dau lecții, ce-ți închipui !"

Apoi, sus în odaia ei, a exclamat : „Odaia asta, orașul acesta, oamenii lui, aicea mor !" Era atît de disperată, încît mi-a fost teamă s-o las singură, dar mi-a spus să plec, și-a dezbrăcat cu gesturi violente taiorul mamii, l-a vîrît în valiză, alături de rochia de mătase gri și rămasă în combinezon și cu părul răvășit la fereastră mi-a spus, fără să se uite la mine : „Nimic nu s-a ales, s-a terminat, nu mai sînt bună de nimic, sînt prea în vîrstă, mi-au spus-o, ar exista prea multă concurență tînără !" Spunea asta în așa fel, încît trebuia să înțeleg că ar vrea să lovească în mine și că m-ar urî, dar nu era cazul, era prea tristă pentru așa ceva, a zis doar : „Știi care-i lucrul cel mai cumplit ? Să n-ai soartă ; eu îmi doresc o soartă, o catastrofă, ceva cumplit, îmi doresc ca orașul să se cufunde odată cu mine, orașul acesta mă are pe conștiință, arză-l-ar focul !" Cînd a blestemat așa, stînd la fereastră, nu m-ar fi mirat dacă orașul întreg ar fi fost cuprins de flăcări, atunci și nu abia cincisprezece ani mai tîrziu. Atunci nu s-a întîmplat nimic, scena s-a terminat jalnic, Dora m-a întrebat dacă nu i-aș putea plăti în avans trei-patru lecții, că a rămas fără o lețcaie, sau poate că, după acest eșec compromițător, nu voi mai vrea să iau lecții cu ea, și dacă (aici vocea ei prinse într-adevăr accente de dușmănie, de atîta disperare) nu vreau cumva să le comunic și celorlalți ce rușine a pățit, ca nici ei să nu mai ia lecții cu ea, pianista ratată, n-am decît, am tot dreptul, ba datoria, și dealtfel nici ea nu mai are chef să-și creeze cu tot dinadinsul tînăra concurență, tinerii adversari, asasinii carierei ei, nu, s-a hotărît să nici nu mai dea lecții, nici nu știe măcar dacă va mai trăi... Mult mai tîrziu mi-a mărturisit că, în noaptea aceea, a lăsat deschis gazul, dar, pînă la urmă, l-a închis totuși, pentru că, mi-a spus, prea iubea viața. Ca cineva ca ea să-și ia viața, chiar trebuie alte pricini, mai generale, a vrut să se sinucidă cînd Hitler a promulgat legile antievreiești, care, pentru început, păreau s-o lovească mai puțin pe ea personal, căci avea o bunică neevreică, „ariană", dar în vremea ceea chiar nu-i mai păsa de propria soartă, și voia să se înece, nu mai voia să trăiască în această țară, dar nici nu voia s-o părăsească, Bernheimerii reușiseră să aranjeze ca să poată și ea emigra, dar în ultimul moment a refuzat, mai exact a încercat să se înece în gîrlă, cu un pie-

troi greu în raniță, dar au mai pescuit-o, din păcate, ar fi trebuit s-o lase să moară cînd a vrut, ar fi trebuit să le spună tuturor să se omoare din propria și libera lor voință și în felul care-i convenea fiecăruia, asta ar fi fost mai demn de oameni, aș fi preferat să se fi sinucis toți, atunci aș ști măcar unde sînt, în loc să trebuiască să-mi închipui mereu cum au fost uciși în chinuri, ori împușcați de parcă ar fi fost cîini turbați.

— Stefanie, a trecut atîta vreme de atunci...

— Nimic n-a trecut, totul doare !

Mi-a aruncat o privire severă și întunecată.

— Și cum a fost cu Dora după aceea, după călătoria la München ?

— Cum a vrut Peter și le-a potrivit tatăl lui : au aranjat împreună cu Bernheimerii un concert în vila acestora, la care au fost invitați și au și venit o mulțime de localnici, doar nu existau multe evenimente culturale în orașul nostru, și a fost un succes pentru Dora, iar apoi domnul Niels făcea să apară, din cînd în cînd, în ziarul local știrea că Dora Lilienthal ar fi dat un concert în cutare oraș, în orașe depărtate, cîteodată în străinătate, nimănui nu-i ardea să controleze asta, și Peter scria apoi cronici muzicale, iar Dora avu tot mai mulți elevi, niciodată nu-i mersese atît de bine ca în anii aceia, după marele ei eșec. Și soarta mea s-a hotărît în acele zile : ni s-a aranjat și nouă un concert, lui Peter, lui Erich și mie, iar după concert domnul Niels mi-a spus că-mi va plăti studii de muzică, Peter tot nu va ajunge muzician, ci va face politică și cu mine, deci,

va rămîne muzica în familie. Astfel am știut că mă consideră viitoarea lui noră. Dar, în aceeași seară, Erich mi-a spus că mă vrea de soție, asta ne complica viața, mult timp s-a dușmănit cu Peter din pricina mea, dar, pînă la urmă, s-au împăcat. După cum vezi, sînt o mireasă a morților, uite-te bine la mine, mi se vede pe față, poate se și miroase, căci de atunci nici un bărbat viu nu m-a mai dorit. (Cu aceasta ea nu spunea adevărul, dar, pentru ea, ceea ce spunea era adevărat).

— Cred că tu ești aceea care n-a mai vrut altul.

După o scurtă tăcere, Stefanie reluă convorbirea :

— Grozăvia a fost că Klara l-a iubit pe Erich cu o dragoste lipsită de orice speranță, ea n-a spus-o niciodată nimănui și nici lui, dar eu tot am știut-o și nu i-am putut fi de nici un ajutor.

— Tu ai știut-o, Stefanie ?

— Și-a numit băiatul Erich.

— Știu.

— Tu ? De la cine ?

— De la cine ? De la Berthie Kauniger.

— Mătușa Berta a făcut o speculație greșită : ar fi fost bucuroasă ca una din gemene să ajungă soția lui Erich Bernheimer, pentru asta i-ar fi fost lesne să-și îngroape antisemitismul înnăscut sub o lespede din banii Bernheimerilor, pe care ar fi scris : cu aceasta, pentru că asta mi-e voința, Bernheimerii sînt declarați neevrei. Dar Erich nici nu se uita după gemenele ei, deși, ca fete, fuseseră tare drăguțe, dar

erau lipsite de inteligență și suflet. Îți dai însă seama că Berthie are destule motive să ne urască, deși nici noi, Klara și cu mine, nu ne-am măritat cu cei pe care-i iubeam, am rămas toate nemăritate și copiii au murit, deci urmează să ni se stingă familia, dinspre partea mea fie, există și alte locuri...

Aceste ultime cuvinte nu le-am priceput, am întrebat-o de ele, dar ea tăcu, de parcă n-ar fi înțeles întrebarea, și a tăcut cu încăpățînare, pînă la cimitir.

Pe mormîntul unchiului Kauniger se afla într-adevăr o jerbă proaspătă, scandalos de mare, de dalii stelate roșii. De dragul ei fuseseră date la o parte coroanele cu panglicile de hîrtie („Dragului tată, de la fiica ta iubitoare, adînc îndoliată, Berthie", „Camaradului nostru de neuitat din războiul 1914—1918", „Pentru unchiul Willi de la Klara și Stefanie"). Jerba roșie ca focul sta pe mormînt, fără panglici, nici nume, fiind de aceea prilejul proliferării unor zvonuri fantastice. Ne-a ajuns la urechi, mai tîrziu, că unchiul Willi ar fi avut o iubită, al cărei nume nu l-ar ști nimeni, alții, ca Berthie, vorbeau de o femeie de la azilul de bătrîni, care voise să-l ia de soț și să-l moștenească, de fapt ea ar fi murit înaintea lui, dar fiica ei ar mai fi fost văzută des pe stradă cu unchiul Willi, numai zvonuri foarte vagi, scorneli ale fanteziei provinciale. Stefanie nu avea idee de unde venea cu adevărat jerba și chestiunea rămase nelămurită.

— Stefanie, unde-i îngropată mătușa mea?

— Nu aici, a fost înmormîntată la țară.

— Și mama voastră?

— Tot la țară, laolaltă cu neamul Martin.

— Dar judecătorul?

— În cavoul familiei.

Aici, Stefanie face un gest vag, arătînd undeva departe, parcă dincolo de curbura pămîntului. Într-acolo, deci, s-a cufundat și a dispărut judecătorul, în neființă.

— Iar doctorul Fleckmann?

— Vino.

Mormîntul este acoperit de o piatră fără nume, nici cruce, nici vreo inscripție, un bloc de piatră cum a fost rupt din stîncă, abia cioplit în mod grosier.

— Atunci cînd mormîntul lui se mai afla în afara incintei cimitirului, mama a plătit să i se pună discret o piatră funerară, o piatră cu numele lui, dar comuniștii, ori foarte proaspeții antinaziști, au fărîmat-o. Nu uita: Fleckmann fusese un nazist vechi, șef de organizație raională, primar nazist și n-a vrut să predea orașul, fără luptă, americanilor, era socotit un criminal politic. Mama lăsă un timp mormîntul să se degradeze, pînă ce s-a mai uitat cine a fost cel îngropat acolo, și apoi i-a comandat această piatră, acum nu se mai sinchisește nimeni de el, încă noroc că neofasciștii nu-i ridică un monument și nu-l declară erou.

— Și florile? Nu iarbă, nu plante verzi, ci o mulțime de flori mici presărate pe mormînt, trandafiri tîrzii, încă proaspeți.

— Asta-i treaba Klarei.

— Klara? Pentru Fleckmann?

— Pentru mama. A lăsat bani în acest scop. Nici nu-i atît de ușor pentru Klara să facă, aproape în fiecare dimineață, acest drum, dar simte că-i datoria ei... Iar acum te conduc la alt mormînt.

În vechiul zid împrejmuitor al cimitirului este prinsă o placă mare de granit negru, două nume sînt scobite în piatră, literele sînt tot negre, astfel încît abia se zăresc pe negrul plăcii, inscripția fiind de fapt ascunsă curioșilor, un mesaj doar pentru inițiați :

REINHART NIELS
1883 — 1956
PETER NIELS
1908

— Pentru Peter lipsește anul morții ?

— Nu-l cunosc, spune Stefanie, poate fi o mie nouă sute treizeci și opt ori orice alt an, cum să-l indic, dacă nu-l știu ?

Simt că acesta nu-i motivul, motivul este mai curînd altul : a indica un an, ar însemna pentru Stefanie să confirme moartea lui Peter. Ea nu crede însă în această moarte, deși știe, firește, de mult, că moartea lui a avut loc, cu mare probabilitate atunci cînd Peter a încercat să treacă clandestin granița în munți, cu pașaportul eliberat de Fleckmann. Dar acum Stefanie nu vrea să vorbească de Peter, care nici nu zace aici, locul aparține tatălui, domnul Niels, cum spune ea și spun toți pe aici. Dar cum poate Stefanie vorbi de domnul Niels, fără să-l pomenească pe Peter ? Încearcă un moment

să nu vorbească de nici unul din ei, se așează pe bordura de granit a mormîntului :

— Asta-i un loc bun, așează-te și tu, nu-i așa că-i un loc bun ? Odată, într-un cimitir de țară, am văzut un mormînt sub o salcie plîngătoare și un scaun de bucătărie alături, ședea acolo o bătrînă și se ruga prefirîndu-și rozariul, ședea acolo de dimineață pînă seara, cît nu era vremea prea rea, adesea ședea pe locul ei cu umbrela, oamenii spuneau că ar fi nebună, dar eu am vorbit cu ea, nu era nebună, toți cîți îi fuseseră dragi zăceau în acel mormînt și voia să fie cu ei. Înseamnă asta că era nebună ? Klara zice că pe morți trebuie să-i lași în moartea lor, că trebuie să desparți ce este viu de ce este mort, dar ce-i asta a fi viu și ce-i aceea a fi mort, cine știe deosebirea. Klara își închipuie că o știe, ea închide simplu o ușă și spune : Cei de după ușă sînt morți. Eu cred altfel, cu totul altfel, noi am auzit doar și la biserică, ba sîntem chiar obligați să credem că, după moarte, continuăm să trăim. Eu însă nu numai că o cred, dar o și știu, iar Klara spune că cei ce zic că știu asta ar fi nebuni și, în sinea ei, chiar mă socoate nebună. Dar nu crezi oare că tot atît de bine aș putea eu s-o socot nebună, pentru că își închipuie pur și simplu morții dizolvîndu-se în neant, cînd doar știe că nimic nu se pierde pe lumea aceasta, dar, cînd vreau să discut rezonabil cu ea despre asta, spune : „La asta nu mă pricep". În realitate, îi este doar teamă să gîndească și teamă de o continuare a vieții, ceea ce este greu de înțeles. Ea iubește viața,

dar numai pe aceasta, pe care o cunoaște, ce nu cunoaște nu există pentru ea. Acum îmi dă pace, gîndește că nebunia mea este nepericuloasă și poetică, și mai bună decît alte nebunii. Dar nu pricepe nimic din toate astea. Încotro să se ducă cei ce mor ? Încotro se duce o conștiință atît de dezvoltată ca a lui Peter ? Din asta să nu rămînă chiar nimic ? Și de ce să nu rămînă ca o realitate reală, ca ceva ce se poate vedea și auzi și simți și mirosi, dacă-ți ascuți simțurile pentru asta ?

Nu așteaptă răspuns de la mine, nu mai așteaptă răspuns de la nimeni, pentru că, de cînd știe, nu mai întreabă.

O înțeleg, dar aș vrea să se întoarcă acum la realitățile pipăibile ale acestui oraș, de pildă la fapte din viața domnului Niels. Întreb :

— Cînd l-ai văzut, de fapt, ultima dată pe domnul Niels ?

Răspunsul ei m-a uluit mai puțin decît dacă n-aș fi înțeles-o atît de bine pe Stefanie. Ea mi-a spus :

— Vrei să întrebi, cînd l-am văzut ultima dată înaintea morții sale ? Două zile înainte. El nu mă mai avea decît pe mine. Dealtfel m-a lăsat legatara sa universală, sînt de fapt foarte bogată, așa cred.

— Ce înseamnă „de fapt" și „așa cred" ? Un om ori este bogat ori ba, și asta o știe.

— Oare ? întrebă Stefanie pe un ton absent, ca și cum aceasta ar fi o afirmație ce i-ar depăși înțelegerea și pe care nici n-ar putea-o contrazice.

— Vrei cumva să spui cu aceasta că ai într-adevăr mulți bani, dar cheltui totuși prea mult ?

Pare să continue să gîndească, dar răspunsul ce-l dă nu poate fi rodul gîndirii acesteia profunde, este mai curînd o întrebare luată de vînt, adresată unui absent.

— Oare cheltui mult ?

Continuă să reflecteze. După un timp reia reia convorbirea, cu aceeași întrebare :

— Oare cheltui mult ?... Vai, este atîta bănet, că nici nu l-aș putea cheltui tot, este atît că nici nu-ți vine să te atingi de el, zace la bancă și se tot înmulțește, absolut de la sine, cum crește coca cu drojdie, de cîte ori primesc o scrisoare de la bancă, suma-i mai mare, nici nu știu la cît a ajuns.

— Și tu lași pur și simplu banii în bancă, Stefanie, cînd există atîta mizerie în lumea asta, atîția pe care i-ai putea ajuta ?

Am spus-o, fără să vreau, pe un ton dur, dar răspunsul Stefaniei, absurd și zguduitor, iar orice putere acuzației mele.

— Îi vrei tu ? mă întreabă ea simplu.

Asta-i răspunsul unei nebune, asemenea om ar trebui pus sub tutelă, orice escroc îi poate mînca banii. Sînt tentată să mă propun ca administrator al averii. Dar ce spune acum în continuare este aproape decepționant de rezonabil :

— Dacă vezi vreo soluție mai bună de a face ceva util cu banii ăștia, spune-mi. Eu m-am gîndit să-i las mai departe să se acumuleze pînă la moartea mea, atunci Klara moștenește

o parte, iar restul ori totul, dacă Klara nu mai apucă moartea mea, revine fondului de ajutorare al artiștilor, muzicienilor, bătrîni și săraci, nu găsești că asta e bine ?

I-am propus asta domnului Niels, cînd am făcut, cu el, testamentul meu, și el zicea că găsește bună soluția și a fost de părere că și Peter ar fi de acord cu ea.

Stefanie asta, mereu ne obligă s-o considerăm drept un personagiu aerian, mai mult nereal, pe care nu-i cu putință nici să-l iei în serios, nici să-l tragi la răspundere și, brusc, vădește un bun simț încăpățînat, care îl dă peste cap pe al nostru și se dovedește cel mai valabil.

Mai tîrziu am aflat că se descurcă foarte bine în treburile ei bancare, că cumpără cu mult discernămînt pachete de acțiuni sigure, ca să-și plaseze bine banii, dar că nu era în stare de asemenea acte coerente decît cînd judecata ei era sub influența unui astru favorabil, pentru ca, după scurt timp, să nici nu mai aibă habar de toate problemele ei financiare. Numai cu infinite eforturi reușea să se desprindă din negurile ei argintii, în care se întîlnea cu morții ei, dar dacă reușea, acționa în mod firesc corect și sugera că ar fi fost întru totul în stare să trăiască în realități normale, dacă ar fi existat un bărbat care s-o poată menține în asemenea cadru. Mă întreb dacă Peter Niels ar fi fost cel potrivit. După toate cîte mi s-au povestit despre dînsul, mă cam îndoiesc. Îmi pare că și el făcea parte din

soiul acela de oameni, care mizează întotdeauna pe atuul cîștigător numai în țara Utopia, cartea de joc cu figurile imposibile... Ciocanul și secera, ciocanul înaripat cu aripile vulturului apocaliptic și, o nebunie peste alta, în fond soarele răsărind cu crucea și o cunună de spini. Cu această carte în mînă poți muri splendid și jalnic, dar nu poți trăi cu ea, căci lumea toată îți stă împotrivă. Ce ar fi fost Peter Niels azi ? Ce-ar fi ajuns eroul din rezistență ? Redactorul șef al unui ziar social-democrat, ale cărui titluri principale ar fi fost hotărîte de încruntările partidului, ale industriașilor ori bisericilor, ce nu trebuie înfruntate ? Un Peter Niels cu aripile tăiate, cu burtă și infarct, un om bogat care, aranjat în compromisurile lumii noastre, creează fundații care-i și aduc avantaje fiscale și, pentru a-și mai anestezia remușcările ce mai persistă, distribuie premii literare unor poeți provinciali, iar pe fiii săi îi ceartă, calificîndu-i, de sus, drept utopiști și anarhiști, pentru că prea seamănă leit cu dînsul, cel ce a fost și nu mai poate fi. Ori ar fi devenit unul din contradictorii profesionali, răi de gură, veșnic inoportunul cîrcotaș, ce se leagă de oricine propune soluții realizabile, în loc să fluture drapelele marilor revoluții. Ori un bătrîn pensionar, înduioșător și amar ce-și petrece ultimii ani scriind scrisori pline de reproșuri politicienilor profesioniști ori le propune niscaiva reforme absurde. Ori un ministru socialist care, cu moralitatea sa încăpățînată și incoruptibilă, stă în calea progresului des-

cendent, în calea partidului și guvernului, amintind cu glas stins, sub cîrpa cu care este legat la gură, de marile idei pure care îi uneau pe ei, cei de stînga, atît de strîns „atunci“, în perioada luptei contra monstrului fascist. Fericiți cei ce mor tineri !

— Stefanie, întreb eu cu brutalitate, nu crezi oare și tu, cîteodată, că este bine că Peter a murit atunci, tînăr, pur și curajos ?

Mă aștept să mă repeadă cu duritate, dar ea reacționează iarăși altfel decît mă așteptam, spunînd :

— Firește că o cred, și tot răul este că nu m-a luat cu el, cînd a plecat.

— Crezi că ar fi fost salvat, dacă ar fi încercat să treacă frontiera împreună cu tine ?

— El este salvat și fără de mine, dar pe mine m-a lăsat aici.

Încep să pricep, dar sînt totuși tentată să mă gîndesc, dacă cumva tot nu crede în moartea lui Peter, probabil însă că, pentru Stefanie, hotărîrea dacă Peter trăiește sau este mort depinde exclusiv de ea : cîtă vreme are destulă forță să refuze semnătura ei sub declarația lui de deces, atît timp Peter trăiește.

— Tot este bine, îi spun, că măcar tu ai rămas în viață.

Asta este o provocare, căreia nu-i răspunde.

— Bine pentru cine ? întreabă ea doar, obosită.

— Pentru domnul Niels, de pildă, în orice caz.

Ea arată cifra neagră săpată în granitul negru, 1956. De atunci s-a simțit de prisos și și-a îngăduit să circule între lumea celor vii

și lumea celor morți ca sălbăticiunile ce trec dintr-un codru într-altul.

— Dar pînă atunci ai fost doar foarte necesară, domnul Niels, cum mi-ai spus, nu te avea decît pe tine.

Face din nou uz de dreptul ei de a nu răspunde. Se scoală și arată locul gol pe care ar trebui săpat anul morții lui Peter.

— Aici, spune ea, uită-te bine aici și ține minte, căci dacă îi supraviețuiești tu Klarei, ceea ce este probabil, trebuie tu să ai grijă să se facă cum spun : aici, în dreptul numelui său și al meu, la mijloc, să fie săpat anul morții mele, data va fi deci valabilă și pentru Peter, ai înțeles și-mi făgăduiești să ai grijă să fie făcut așa ?

Îmi întinde mîna și-mi cere o promisiune solemnă, scena este destul de neobișnuită, cu o nuanță de nebunie, nu-mi prea place, dar nu-i nici o scăpare, trebuie să mă scol în picioare ca să ajung să-i dau mîna, promit deci, stînd în picioare, să-i îndeplinesc dorința, dîndu-i mîna și luîndu-mi solemn angajamentul, apoi ea se așează iar și-mi face semn s-o imit, mă simt ca după prestarea de jurămînt în fața unei instanțe.

Voința de comunicare a Stefaniei s-a epuizat acum, începe să smulgă buruienile din pietriș, dar aproape că nu sînt, mormîntul este foarte bine îngrijit, veghea fără greș a Klarei se vădește și aici.

Acum abia mă sesizez de faptul că Stefanie vrea să fie înmormîntată aici, nu în mormîntul familiei Martin.

— Firește, spune ea mirată, unde altfel ?

— Dar chestia cu data, Stefanie, parcă tot nu merge.

— De ce ?

Nu pare să înțeleagă referirea mea la prevederile stării civile și ale regulamentelor de administrare a cimitirelor, după care datele înscrise pe pietrele funerare trebuie să fie corecte.

— Ce nu-i corect aici ?

Mă zăpăcește.

— Dar anul morții tale, doar nu este cel al morții lui Peter ?

— Dacă cineva, spune ea pe un ton energic, nu socoate asta în regulă, să încerce să atingă ce va scrie aici ! Ce va fi săpat aici în piatră rămîne valabil și tu vei avea grijă de asta.

Ochii ei au acum o strălucire de nebunie, și sînt din nou ispitită să cred că în creierul acesta există o fisură, subțire cît firul de păr, ca urma de zgîrietură de pe o placă de gramofon altminteri intactă, dar clar audibilă cînd acul de oțel trece peste ea. N-aș vrea să mai ating cicatricea dureroasă, caut altă temă, cît de depărtată, întreb de copilul lui Berthie, ce se numise Siegfried.

Dar gîndurile Stefaniei continuă pe făgașul vechi.

— Aici, spunea ea, suindu-se pe bordura mormîntului și trasînd cu arătătorul semne invizibile pe placă, aici sub numele domnului Niels ar mai trebui să fie scris cîte ceva, mă întreb dacă, pînă la urmă, nu voi pune eu să fie cioplit în piatră, ar trebui să scrie aici măcar : din o mie nouă sute patruzeci închis în lagărul Buchenwald, din o mie nouă sute patruzeci și cinci pînă în o mie nouă sute cincizeci și șase primar, reconstructor al orașului, întemeietorul a numeroase instituții de ajutoare. Ce părere ai ? Cîte le vezi, cînd umbli prin strada Gării și prin centru, sînt toate opera lui, și școlile, grădinițele de copii, spitalul. Cînd te gîndești că acest oraș l-a dat cu sînge rece pe mîna gestapoului și a permis ca să fie insultat în ziarul pe care el îl întemeiase, să fie denunțat ca instigator, criminal de stînga, trădător de țară ! Iar după război, viermii au ieșit din găurile lor și au început să se milogească la el pentru certificate Persil *.

— Cum adică ?

— Certificate Persil. Nu mai știi ce-a fost asta. Chiar tu nu mai știi multe lucruri. Uită omul ce a trăit în tinerețe... Deci poporul numea ironic certificate Persil, certificate ce „spălau“ de vini politice. Într-un asemenea certificat un antifascist declara, după război, despre un fost fascist, de pildă : Îi confirm lui cutare, că a intrat numai silit în partidul național-socialist, dar în taină fusese antifascist.

---

* În original „Persilscheine“, termen din argoul limbii germane postbelice. „Persil“ era numele unei firme cunoscute de detergenți (n. tr.).

Pricepi ? De ar fi fost să-i crezi pe ăștia, toți ar fi fost îmbrăcați cu sila în uniformele cafenii și negre. Dar, de voie ori siliți, cafeniul ori negrul uniformelor le-a influențat caracterul, nici un detergent nu-i putea spăla. Domnul Niels, firește, incorigibilul iubitor de oameni, era în stare să spună : „Au fost toți bieți amărîți nerozi, trebuiesc cît de curînd dezdrăciți și reeducați !“ Asta era cuvîntul lui preferat : reeducare. Eu i-am răspuns odată : „Pe ăștia îi ierți și le acorzi iar încredere, asasinilor lui Dora Lilienthal și Erich Bernheimer, și oare nu ei ți-au alungat fiul ca pe un cîine, și cum te-au mai tratat pe tine în lagăr, ca pe un criminal, te-au bătut cu o rangă de fier, încît de atunci nu-ți mai duci viața și somnul decît cu calmante, iar tu îi ierți pe acești neoameni, îi mai și ajuți ?“ Atunci ne-am certat, prima și singura dată, a spus că aș fi răzbunătoare, îmi scornise o poreclă cumplită, mi-a zis „Necrofilina“.

Împotriva voinței mele izbucnesc în rîs, dar Stefaniei asta nu-i place, mă și pedepsește pe loc : durerea ei de cap se anunță, pornim repede spre casă, spre camera ținută în întuneric, acolo o să zacă, un ceas ori patru-cinci, cu o compresă udă, stropită cu oțet, peste ochi și frunte, nemișcată „ca pe patul de moarte“, spune Klara, și ea știe ce spune, căci în aceste ore Stefanie este albă și trasă la față, cu nasul ascuțit, mîinile îi sînt reci ca gheața, răsuflă atît de rar și de neauzit, încît ai impresia că acuși i se oprește respirația, ceva de speriat.

— Klara, întreb eu, nu este ea, cumva, puțin deranjată psihic ?

— Puțin ? Dar s-o lăsăm în pace, asta e, pur și simplu, felul ei s-o scoată la capăt cu soarta sa. Fiecare se descurcă cum poate.

Klara pregătește prînzul, taie păstăi verzi de fasole, nu mă lasă s-o ajut, este iute de mînă și dibace, privesc cum scoate o păstaie după alta din coș, le sprijină în palma stîngă și, abia uitîndu-se la ele, le taie cu cuțitul foarte ascuțit în felioare subțiri, ovale.

— Klara, cînd s-a aflat că Peter Niels a murit ?

— Ah, iar o luăm de la capăt ! Lasă morții în moartea lor.

— Klara !

— Ce vrei ?

— Poți înceta să te gîndești la ei ?

Ea continuă să taie, în tăcere, păstăile de fasole.

— Acum spune-mi, cum a fost cu Peter.

— Ce vrei să știi ?

— Cum a murit.

— Știi doar, că noi n-am aflat nimic de moartea lui. A plecat și nu s-a mai întors.

— Dar de ce, cînd, cum ?

— Cînd : prima oară în o mie nouă sute treizeci și șase, a plecat în Spania, atunci a fost acel război civil, și toți tinerii de stînga credeau că trebuie să plece acolo și să lupte și ei, a fost degeaba, dar Peter fusese firește și el acolo, s-a întors de acolo șchiop, fusese rănit de un glonte, dar pe atunci s-a ținut

secret, și o vreme a trăit aici și-i ajuta tatălui său. Scria și articole la ziar sub un nume de împrumut, articolele lui erau așa aduse din condei încît numai cei grozav de deștepți pricepeau că erau împotriva regimului hitlerist. Însă, pînă la urmă, tot l-au dibuit și el a fugit, dar nu în străinătate, atunci s-ar fi putut, ci a intrat în ilegalitate, în rezistență, era cînd ici, cînd colo, cîteodată apărea și pe la noi. Astea au fost timpuri cumplite pentru Stefanie, se întîlneau la Dora Lilienthal, la șină, un loc unde nimeni nu putea bănui că se ascunde ; dar într-un rînd, în noiembrie o mie nouă sute treizeci și opt, a fost ultima dată aici, îi dăduseră aproape de urmă și el a vrut și a trebuit să fugă în străinătate, ilegal.

— Cu pașaportul fals pe care i-l eliberase Doctorul Fleckmann ?

— Da.

— Dar, lămurește-mă, cum de tocmai șeful naziștilor i-a dat pașaportul măsluit, asta-i nebunie curată !

— Uite că făcea și chestii de astea. Dealtfel n-a făcut-o pentru Peter, ci pentru mama, ea s-a dus la el și-i va fi spus, „logodnicul Stefaniei, pe care-l iubește foarte tare, n-are pașaport, înțelegi, fă asta pentru mine“, probabil că i-a spus chiar : „Te implor în numele dragostei noastre“ și atunci el nu-i mai putea refuza nimic. Pe scurt, mama a sosit cu pașaportul la Dora, unde Peter era ascuns în noaptea aceea și Stefanie venise să-l vadă. Apoi Stefanie l-a scos pînă la autostradă, de acolo un camion l-a luat și l-a dus spre graniță.

— Și apoi ?

— Nu mai există nici un apoi.

— Berthie mi-a spus că Fleckmann chiar i-a dat pașaportul, ca să-i facă pe plac mamei, dar că ar fi avut totodată grijă ca trădătorul de țară să nu treacă granița, căci altfel s-ar fi făcut și el vinovat de trădare.

— Nerozii ! Ce rost are să discuți asemenea lucruri cu capra aia rea și sclerozată ? O ura pe mama, și pe Stefanie, și pe Fleckmann, pe acesta îl ura pentru că n-o luase de nevastă, ceea ce tare ar fi vrut. Așadar : nimic, din toate cîte ți le-a spus, nu-i adevărat, chiar nimic.

— De unde știi tu asta, Klara ?

— Crezi că aș spune-o, dacă n-aș ști că-i așa ? L-am cunoscut pe Fleckmann, nu s-ar fi înjosit să facă una ca asta.

— Bag de seamă că-i iei apărarea acestui nazist Fleckmann, ieri mi-ai spus că nu l-ai putut suferi încă de cînd erai mică, iar azi îl vorbești de bine.

— Dar astea-s două lucruri deosebite ! Nazist ori nu, ce-i adevărat, adevărat rămîne. Fleckmann era măreț în felul lui, crezi că altfel mama noastră l-ar fi iubit atît ? L-a iubit pentru că era la fel de supradimensional sucit ca ea. Gîndește-te, numai un pic, la moartea lui : un om care a murit cînd trebuie, cum trebuie, se vede treaba că a avut stil. Firește că moartea asta a lui a fost și comedie de balamuc, domnul Niels a calificat-o așa, dar tot domnul Niels a spus că Fleckmann ar fi fost un personaj tragic, iar lui Stefanie dom-

nul Niels i-a spus : „Astuia i-aş fi eliberat certificatul de bună purtare politică împotriva tuturor regulilor şi tuturor aparenţelor, ăsta a fost nazist, din greşeală, dintr-o greşeală a destinului, el avusese nevoie de nazişti, deoarece crezuse că numai ei i-ar fi putut da prilejul să-şi trăiască toate sucelile lui fantastice şi megalomane." Altă dată, domnul Niels a mai spus : „pe Fleckmann ăsta l-aş fi reeducat." Americanii ne aduseseră noţiunea aceasta, „Reeducaţia", întregul popor german, ziceau ei, trebuia reeducat ; oricum, domnul Niels spunea că, pe de altă parte, ar fi fost păcat să-l fi strîns pe Fleckmann în tiparele unei cumsecădenii mic-burgheze, reeducîndu-l în vederea unei mediocrităţi onorabile, un om ca el avea nevoie de propriul său destin dezarticulat, de balamuc. Dar să-l lăsăm, e mort, şi asta-i, în orice caz, bine pentru toată lumea.

— Klara, cum a fost cu pisica ?

— Ia te uită, şi de povestea asta vrei să ştii !

— Este o poveste ?

— Ce ţi-a istorisit Stefanie ?

— Că, după război, domnul Niels şi cu ea, au ucis împreună o pisică ce-i ieşise cîndva în cale.

— Da, îi ieşise în cale tocmai în clipa în care ea şi Peter se despărţiseră, cînd Peter a plecat ultima dată.

— Pricep.

— Nu pricepi nimic. Mama a îngrijit mîţa, Stefanie doar era mereu plecată, întîi la studii, apoi dînd concerte ; mama, deci, a avut

grijă de pisică, pînă ce, biata mîţă a ajuns atît de bătrînă încît i-a căzut tot părul, a fost cea mai bătrînă pisică pe care am văzut-o vreodată.

— Şi ? Ce nu pricepi ?

Klara nu mai apucă să-mi răspundă, căci brusc auzim cum cineva deschise uşa intrării, fără să fi auzit înainte nici scîrţîitul porţii, nici zgomotul paşilor şi pietrişul aleii. Este felul lui Berthie să se apropie aşa, tiptil, un nărav de care nu se poate lepăda, deşi ştie că Klara o va certa ca de fiecare dată, şi se teme de supărarea ei.

— Spioană bătrînă, îi spune Klara, probabil pentru a mia oară, nu poţi umbla şi tu ca toată lumea ? (Iar către mine adaugă : „Uită-te la pantofii ei, sînt totdeauna uzaţi în vîrfuri, oamenii cinstiţi au tocurile scîlciate").

Dar nu încălţămintea lui Berthie merită azi atenţie, ci Berthie însăşi, Klara nu s-a sesizat încă de asta. Berthie arată jalnic, descompusă, toată faţa foarte roşie, pudra roz (încă din anii cînd era fată foloseşte acelaşi fel de pudră roz) străbătută de şiroaie de sudoare, pălăriuţa galbenă de paie stînd strîmb pe părul răvăşit, cu un plic în mîna stîngă, iar în dreapta cu scrisoarea scoasă din plic, foaia de hîrtie flutură ca un steguleţ în vînt, dar nu bate nici un vînt, lui Berthie îi tremură mîinile. Aşa, cu scrisoarea deschisă în mînă, a alergat de la căminul de bătrîni pînă la noi. Ce ştire proastă să fi primit ? Klara îi ia foaia din mînă : este

vorba de factura de la pompe funebre, o factură obișnuită, la prețul obișnuit.

— Ei, ce este ?

— Asta să plătesc eu ? Așa de mult ? De unde să iau eu banii, tata ar fi trebuit să-i pregătească, în loc să-mi lase mie grija asta pe cap, acum trebuie să plătesc eu că l-au îngropat, eu doar n-am de unde, toți banii sînt la bancă, dacă măcar mi-a lăsat ceva eu tot nu văd niciodată nici un ban, banca plătește căminul de bătrîni, eu am numai ceva bani de buzunar.

Cu mîinile ce continuă să tremure scurmă prin poșetuță și scoate o punguță brodată de pe vremuri, legată la gură, din care extrage cu greu, în cele din urmă, cîteva bancnote — nici nu e atît de puțin.

Klara face socoteala banilor, bagă bancnotele în punguță, o leagă la gură, o pune în poșetuță și spune :

— Chiar ești o gîscă, Berthie, să te pierzi în așa hal cu firea, firește că există bani pentru înmormîntare și pentru tot. Spune, chiar nu știi nimic despre situația voastră financiară ?

Berthie habar nu are și nici de conținutul testamentului, făcut de tatăl ei, cu ajutorul lui Klara, în fața notarului, nu știe, testament ce prevede că Berthie nu va putea dispune de bani și o propune pe Klara tutore, iar în caz de ar muri Klara, Stefanie ar prelua tutela (vădit lucru, unchiul Kauniger știa că Stefanie cea cu capul în nori, ar putea, la nevoie, administra foarte corect banii ce i-ar fi

încredințați), suma lăsată moștenire nu era foarte însemnată, dar, oricum, mai mare decît și-ar fi putut-o visa Berthie. Klara îmi povestește în șoaptă că în testament este și un pasaj ciudat : „Dacă fiica mea îmi va supraviețui“... „Dacă...“ Unchiul Willi trecuse de nouăzeci cînd scrisese aceste rînduri, Berthie avea atunci cincizeci și opt de ani. Bietul unchiul Willi, totdeauna nădăjduise să-i supraviețuiască și lui Berthie, deși ar fi trebuit să știe din horoscopul ei că Berthie va ajunge la o sută de ani sau o sută cincizeci, ori nu va muri niciodată. El și-a disprețuit și urît familia, oricine a cunoscut-o îl poate înțelege.

— Te poți acum întoarce liniștită acasă, spune ea către Berthie, lasă factura aici, mă ocup eu de toate.

Dar Berthie, în loc să plece, se așează, își scoate pălăriuța galbenă din cap și o pune, înaintea ei, pe masă, mai are ceva pe inimă, șovăie și, în cele din urmă spune că nu mai vrea să se întoarcă la căminul de bătrîni, fără tăticu nu mai rezistă acolo și cu el nici atît, acum tăticu face pe stafia, noaptea trecută i-a ciocănit în perete, de trei ori, foarte limpede.

— Vorbești aiurea, ori minți, spune Klara, tăticul tău nu ciocănește noaptea în pereți, în al tău sigur că nu. (Către mine, în șoaptă : Cîtă vreme trăia, era de crezut ca bătrînul să-și mai fi permis cu ea vreo șotie.)

— Ba da, insistă Berthie, face pe stafia.

— Încetează cu nerozia asta, spune Klara, spune-mi mai bine ce urmărești cu scorneala ta, pentru că ceva vrei tu să obții cu ea.

Rezultă că Berthie și-a băgat în cap să locuiască de acum înainte la Klara. Aceasta îi răspunde răspicat :

— Din asta nu se alege nimic, vreau să fiu lăsată în pace, mi-am meritat liniștea.

Berthie pricepe că hotărîrea Klarei este de nezdruncinat.

— Dacă-i așa, bine, spune ea cu dușmănie, voi muri deci părăsită, tu vrei asta, n-ai spirit de familie, locuiești în casa aceasta, care a fost a bunicii mele și pe mine nu mă primești.

Cu un gest energic, Klara îi pune în cap pălăriuța galbenă și îi spune calmă :

— Acum te duci !

Berthie se scoală, dar mai joacă o carte mare :

— Bine, și cine o să te îngrijească, dacă o să fii bolnavă, sora ta bună trăiește în străinătate, ea nu-ți poartă de grijă, cine o să stea lîngă tine, cînd o să te ajungă ceasul morții ?

— Tu, nu ! îi răspunde Klara și o împinge pe ușă afară.

Vedem pe geam cum Berthie mai zăbovește afară, își șterge ochii și-și suflă nasul.

— Plînge, spun eu.

Dar Klara are acum altceva de făcut decît să se sinchisească de lacrimile lui Berthie, ea curăță cartofi și o face cu toată seriozitatea. Pînă la urmă, Berthie tot a plecat, fără zgomot, nici măcar clanța portiței dinspre stradă nu s-a mai auzit.

— Klara, să mă duc s-o chem pe Stefanie la masă ?

— Pentru Dumnezeu, las-o, acum e cu dușii de pe lume.

— Cum adică, cu dușii de pe lume ? Doarme ?

— Da și nu.

— Și-a pierdut conștiința ?

— Da și nu.

— Vorbește și tu serios !

— Vorbesc cît de serios se poate vorbi de așa ceva, spun ce este. Du-te tu sus și vezi-o, dar nu aprinde lumina, nu-i vorbi și nu sta mult.

În camera lui Stefanie este atît de întuneric, încît nu văd aproape nimic, las ușa puțin întredeschisă. O deslușesc pe Stefanie ca o pată mai luminoasă în beznă. Mă apropii tiptil, nu-i aud răsuflarea, mi-e teamă, îi ating, în cele din urmă, mîna ce atîrnă pe marginea patului, este rece. Dacă nu m-ar fi pregătit cumva cuvintele Klarei, mi-aș închipui că am atins o moartă. Împotriva avertismentului Klarei spun, cu glas scăzut : „Stefanie". De fapt, nu aștept nici un răspuns, dar repet, de astă dată mai tare : „Stefanie". Nimic. Tiptil, mă strecor afară. Mai tîrziu, cînd Stefanie coboară din proprie inițiativă, reiese, în cursul convorbirii, că m-a auzit și văzut foarte bine. De ce n-a răspuns ? Ea zice ceva foarte neclar : „Tot nu m-ai fi înțeles".

— Ei, întreabă Klara, cînd m-am întors în bucătărie, acum tu ce zici : doarme ori este fără conștiință ?

— Nu știu, dar oare starea asta nu este neliniștitoare ?

— Ce știu eu ! Mai de mult am crezut că joacă doar un rol, ca să fie lăsată în pace, cum făcuse mama, ți-a povestit ? După moartea lui

Fleckmann, mama a tăiat toate rochiile pe care el i le dăruise, în cursul anilor, în petice cît palma le-a tăiat, avea totdeauna pe masă în fața ei o grămadă din aceste petice și făcea parcă pasiențe cu ele, ori compunea modele, ședea fără să scoată o vorbă. Judecătorul ședea și el în odaie, în fotoliu, rămăsese paralizat de apoplexie, devenea tot mai slab, în urmă ajunsese numai cu pielea pe oase și mai era și aproape orb. El credea de ea că a ajuns debilă mintală, mama voia ca toți să creadă asta despre dînsa, dar era la fel de lucidă ca noi ăștialalții, voia numai să fie lăsată în pace, voia să se poată gîndi la Fleckmann, și eu am crezut că cu Stefanie ar fi la fel, doar îi și seamănă mamei în atîtea privințe. Dar la ea este totuși altfel, răceala și rigiditatea ei sînt veritabile, iar la mama asemenea manifestări nu existau, și nici acest fel de, cum să-i zic, prezență absentă.

— N-ai consultat niciodată un psihiatru pentru ea ?

— Crezi cu adevărat că așa un psihiatru ar ajunge să știe mai mult despre ea decît mine ? Eu doar știu, în fond, ce este : ea se retrage în sinea ei, asta-i ca și cum ar pleca, și acolo își regăsește morții. Dacă asta este o realitate, vreau să zic așa cum masa aceasta este reală, asta, firește, nu știu. Dar eu fac ce ar face și un psihiatru, eu constat o stare și-i atribui o realitate. Un psihiatru însă i-ar prescrie injecții ori pastile, pentru a o aduce la un tip obișnuit de realitate și, dacă aceasta i-ar reuși, i-ar lua tot ce are, substanța vieții ei.

— Vrei să spui amintirea.

— Ce sînt cuvintele, ce este oare o amintire, poate fi o carte poștală ori un nume, vai a fost acela, a fost cutare, pentru Stefanie amintirile sînt chiar oamenii, ea se întîlnește cu morții ei, nu știu unde și nici nu știu cum, habar n-am, dar asta nici nu este un subiect de conversație.

Respect părerea Klarei, mă gîndesc însă că tot ar trebui să încerc să vorbesc cu Stefanie despre asta, despre tărîmul morților adică.

— Dar, continuă Klara, de parcă mi-ar fi simțit intenția, să nu-ți închipui cumva că îi poți scoate așa ceva din cap. Ar fi de parcă ai vrea să mă convingi că în oala aceasta nu este fasole și că asta, de aici, nu-i masă, și că, în general, nu există nici mese, nici fasole, ci că eu, toate astea, doar mi le închipui. Fiecare are propria sa realitate și fiecare socoate realitatea sa drept adevărata realitate.

— Klara, s-au făcut oare cercetări privitor la moartea lui Peter ?

— Firește că domnul Niels le-a făcut, dar de va fi aflat vreodată ceva cert, tot nu-i va fi spus nimic Stefaniei, pentru ea l-a lăsat pe Peter în viață, desigur n-a spus în mod expres așa ceva, pe durată Stefanie tot nu o putea crede, dar așa, între da și nu, Peter mai putea trăi. Închipuie-ți, să fi fost găsit cadavrul lui Peter ! Asta ar fi fost o certitudine și lui Stefanie nu este îngăduit să-i prezinți asemenea certitudini, nu le vrea și nu le

suportă. Eu, în privința aceasta, sînt tocmai contrariul ei, nu suport îndoiala, sînt neliniștită, pînă am o certitudine, apoi pot trăi cu ea, oricît de cumplită ar fi.

Îmi vine acum s-o întreb de Erich Bernheimer : oare despre moartea lui există certitudinea ? Dar prefer s-o întreb pe Stefanie. Pe Klara o întreb dacă Stefanie mai așteaptă cumva în taină întoarcerea lui Peter.

— Dar n-ai priceput ? Ea nici nu mai are nevoie de acest fel de întoarcere.

Cu aceasta Klara termină convorbirea și nu mai este preocupată decît de gătit și de pus masa. Desigur că a costat-o multă stăpînire de sine, prozaică cum este, să discute o temă atît de nebuloasă. Numai simțul ei extrem de puternic pentru dreptate și adevăr a îndemnat-o la o relatare atît de obiectivă. Klara este o relativistă de cea mai pură speță. Sceptică de felul ei ca toți cocoșații, înzestrată cu un simț ascuțit de observație, putînd privi concomitent în două direcții diferite fără a fi șașie, convinsă, printr-o lungă experiență, de necesitatea unei obiectivități absolute față de sine însăși, și-a pus la punct o metodă de gîndire cu ajutorul căreia recunoștea, fără efort, orice convingere a altora drept un adevăr între alte milioane de adevăruri posibile. Astfel că, pînă la urmă, era învingătoarea, discretă și fără faimă, a tuturor prejudecăților. Dacă, în focul unei discuții, se întîmpla vreodată să condamne pe cineva, asta era din pură neatenție, așa cum unei iscusite mînuitoare a andrelelor i se poate întîmpla să-i scape un ochi : bagă îndată de seamă și-l prinde pe loc. Păcatele Klarei erau ușoare și le regreta sincer, rîzînd de sine. Avea însă păreri atît de durabile și de incoruptibile ca benzile de măsurat din oțel și tot atît de extraordinar de utile pentru măsurarea realității, dar ea nu afirma că numai aparatul și sistemul ei de măsură ar fi valabile, ea le lua pe toate de bune. Devenea, însă, furioasă și grosolană cînd prindea pe careva (și îl prindea întotdeauna !) umblînd cu două măsuri, într-o mînă cu cea verificată, în cealaltă cu cea falsă, atunci îi zicea falsificatorului, în gura mare, falsificator, aducea dovada celor afirmate, fie că o ruga cineva ori ba, fie că asta plăcea ori ba. În asemena cazuri Klara era, în lumea ei, instanța morală supremă și nimeni nu-i mai cerea să-și dovedească afirmațiile. Nici Berthie, care îndrăznea cîteodată să afirme că Klara ar scorni povești, nici măcar ea nu credea în propriile sale afirmații. Căci Klara nu scornea povești, ci le vedea. Obligată de infirmitatea ei să umble cu capul plecat, cu privirea în caldarîm, părea să le găsească acolo, orașul furnica de ele. Încă de copilă le aduna și le punea în unul din sertarele memoriei sale, foarte ordonate, pentru o viitoare folosire, de pildă pentru corectarea relatărilor Stefaniei, devenite neprecise datorită viselor ei, ori a celor deformate de uri meschine, ale gemenelor Kauniger. Klara ar fi putut scrie o cronică a scandalurilor orașului, dacă nu i-ar fi fost atît de silă de bîrfă.

Berthie, dată afară din casă de Klara, s-a întors după scurt timp, silindu-se acum, după cum se auzea, să nu mai sosească tiptil, ba, intrînd în grădină, chiar trînti exagerat de puternic portița. Puțin după aceea stătea, șovăitoare, în prag.

— Ce mai vrei iar ? întreabă Klara, mai curînd plictisită decît neprietenoasă.

— Am sosit prea tîrziu la cămin pentru masă, se văita Berthie, și n-au mai vrut să-mi dea nimic.

— Vai cum minți, exclamă Klara, după ce se uitase la ceas, este douăsprezece fără douăzeci, iar voi mîncați la douăsprezece. Dar dacă tot ai venit, atunci, poftim, rămîi, dar îți spun dinainte, n-avem azi nimic deosebit și nici pe două porții nu poți conta.

Berthie se așează, totodată resemnată și ușurată, spunînd :

— De fapt, nu pentru mîncare am venit.

— Dar pentru ce ?

— Sînt atît de singură de cînd a murit tăticu, nu mai vreau la cămin, rămîn aici.

— Despre asta am mai vorbit, dar, dacă vrei ți-o mai spun odată : din asta nu se alege nimic, o viață întreagă n-am putut face ce am vrut și acum, în ultimii mei ani, să te am pe tine, tocmai pe tine, toată vremea în jurul meu ? Dacă ai fi săracă și n-ai avea unde sta, te-aș lua, dar așa, nu. Chiar și eu vreau, odată, să fiu lăsată în pace ! Dar, la două zile, poți veni, după masă la mine, la o cafea cu lapte, și asta-i ceva, nu ?

— Da, răspunde Berthie, neconsolată, dar noaptea cînd tata bate în perete ?

— N-ai ce-i face, dacă stafia bătrînului Willi vrea neapărat să-ți bată în perete, o să vină și aici să-și facă mendrele.

— Da, dar aici ai fi tu !

— Frumos ! Și tu-ți închipui că eu m-aș lăsa trezită în fiecare noapte de stafia asta a ta, neroadă și zgomotoasă ? Așa ceva să-ți scoți din cap ! Să nu te mai aud cu asemenea prostii ! Taică-tău nu-ți bate în perete, o fi mai curînd bucuros că a scăpat de tine și de voi toți. Ce auzi tu bătînd, s-ar putea mai curînd să fie conștiința ta încărcată, pentru că voi toți l-ați tratat drept caraghios, bun numai de batjocorit, pus coarne și distrus, doar așa a fost, nu încerca să te prefaci, cu asta nu-ți merge la mine !

Berthie se zgîiește îngrozită la ea, deschide gura să spună ceva și o închide la loc, fără să fi scos un sunet. Așchiile de adevăr curat pe care Klara încerca să i le bage în cap cu forța, pătrund în creierul ei sclerozat, atingînd acolo vechi lacăte secrete, ce se deschid cu zgomot.

Da, este adevărat, mama Berta era cu totul dependentă de Karl cofetarul, cu care se culca și-i punea coarne lui papa, în timp ce acesta își făcea horoscoapele. Da, este adevărat, ei patru s-au străduit să-l ducă pe papa cu minciuna că veniturile cafenelei ar fi fost mult mai mici decît fuseseră în realitate.

Da, este adevărat că scoteau bani din cafenea și-i ascundeau în pivnița mică, bani mulți, cu care Karl și mama aveau de gînd să des-

chidă cafeneaua lor proprie, fără tata, pe el îl vor obliga să accepte divorțul, motive vor ști ei să scornească, mai ales sub Hitler se puteau face atîtea, doar și pentru facerea de horoscoape putea lua ani grei de temniță.

Da, este adevărat că îi pîndeau moartea, ca vulturii de hoit și, prea lași ca să-l otrăvească ei îi așteptau moartea — firească ori grăbită de Gestapo.

Da, este adevărat, fuseseră naziști, toți patru, chiar înscriși în partid, de teamă că altfel mai-mărimile naziste ale orașului nu le-ar mai călca în cafenea.

Da, este adevărat că, totuși, nu purtaseră insigna partidului nazist, de teamă că fosta lor clientelă nenazistă le-ar ocoli cafeneaua.

Da, este adevărat că Berthie a lucrat ca secretară-ajutoare într-o școală de SS, pentru că spera că vreun ofițer superior din SS o va lua de nevastă.

Da, este adevărat că un soldat SS a lăsat-o grea, însă n-a vrut s-o ia de nevastă, nu, n-a putut, căci era însurat, și că i-a interzis să-i dezvăluie numele.

Da, și ce a urmat apoi, chestia cu copilul, tot adevărată este.

Berthie a ajuns să șadă pe muchea scaunului, holbează ochii la Klara, așteaptă ca acuzarea să continue, de neoprit, fără îndurare, fără a ține seama de vîrsta, prostia și sclerozarea ei, că din nou va fi tras la răspundere cel iresponsabil, că va fi scuturat restul în descompunere al conștiinței ei sclerozate, că,

atît de tîrziu, se va mai cere, de la calcificarea ei, priceperea celor întîmplate și căință.

Dar îngerul judecății, reîntrupat în Klara, cocoșata, și-a întors atenția spre alte ocupații : pusul mesii, tăiatul pîinii, căratul apei.

În cele din urmă, Berthie se scoală de pe scaun și părăsește fără o vorbă bucătăria, ca și cum ar ieși doar pentru un moment, noi nu-i dăm atenție, dar apoi se aude cum închide portița și o văd pe geam cum se pregătește să treacă strada, se uită atent la stînga, apoi la dreapta, evită cu dibăcie un biciclist și cîteva mașini și ajunge teafără pe celălalt mal, pe celălalt trotuar.

— Klara, Berthie a plecat.

Klara tace.

— Klara, nu ai fost cumva prea aspră cu ea ?

— Cine-i mai deschide ochii, dacă nu eu ? mă întreabă Klara, cu spatele la mine.

— Dar nu este mult prea tîrziu acum, cu halul acesta de sclerozare ?

— Încă nu este chiar atît de sclerozată, ca să nu-i poți cere socoteală.

— Dar în socoteala aceasta ea nu este decît ultimul total.

— Adică cum ?

— Doar vina o poartă epoca, mama ei, acest Karl, SS-istul acela și Dumnezeu mai știe cine.

— Tocmai că vreau s-o fac să înțeleagă că are și ea vina ei, nu sînt de vină numai ceilalți și împrejurările. Trebuie s-o ajut să aibă o moarte convenabilă. Cu minciuni pe limbă și în creier nu poți muri împăcat. Și dacă-ți închipui că am fost prea aspră cu ea aș fi

putut să mai spun și cu totul alte lucruri, numai că n-am vrut s-o dezbrac chiar goală înaintea ta, i-aș fi putut imputa că nu l-a declarat drept tată al copilului pe SS-ist, pentru că acela i-o interzisese sub amenințări, ci pe un om nevinovat, un comerciant. Mama ei mai închiria, în vremea aceea, camere pentru străinii aflați în trecere prin oraș, acela înnoptase odată la ei, omul era din Berlin, ea crezuse că asta-i destul de departe și ar putea, fără risc, să-l declare tatăl copilului. Bineînțeles că tribunalul de tutelă a vrut s-o ajute și așa a aflat și berlinezul. Indignat, i-a intentat un proces, pe care l-a cîștigat fără probleme, el avea altă grupă sangvină decît copilul și nici cu Berthie nu avusese nimic. Dar nici procesul cîștigat nu i-a mai putut drege berlinezului căsnicia, zdruncinată din pricina acestei povești, asta i-aș mai fi putut spune lui Berthie. Și i-aș mai fi putut spune că și-a ascuns copilul și nu-l scotea niciodată la aer, cu două rînduri de geamuri închise l-a lăsat să se prăpădească scîncind. Într-un rînd, un client de jos, din cafenea, l-a auzit și a spus „parcă plînge un copil“, dar mama ei, mătușa Berta, i-a răspuns că ar fi pisica, are pui. Într-o zi, însă, n-a mai scîncit nimeni, copilul murise pur și simplu de foame, în timp ce jos, în cafenea ștabii naziști locali și cei ce se dădeau bine cu ei înfulecau, în bună înțelegere, tort de ciocolată, specialitatea lui Karl, făcut din produse cumpărate de la soldați, pradă de război din Olanda și Franța și Ucraina. Într-o noapte, însă, copilul mai trăia, Berthie a avut

un coșmar, dimineața a alergat la Georg, acela a venit pe ascuns și a botezat bietul copilaș, iar după ce s-a prăpădit, tot el l-a îngropat în taină. Abia după un an, o slujnică, căreia i se dăduseră atunci mulți bani ca să tacă, a făcut o declarație autorităților. Dar asta s-a întîmplat după ce orașul avusese deja mulți morți de pe urma bombardamentelor și veneau tot mai multe comunicări de decese de pe fronturi, cînd nemții fuseseră alungați din Stalingrad, iar războiul din Rusia se arăta pierdut, cui îi mai păsa atunci de un singur cadavru, descompus înmormîntat demult, al unui sugar, și de o afacere în care nimeni nu voia să se bage din pricina unui presupus SS-ist. Un timp cafeneaua Central a fost ocolită, iată că deodată se crease un acord tacit, neliniștitor, între naziști și nenaziști, cumetrele moraliste, bigoții împiedicați și toate lichelele oportuniste, dar, cum se întîmplă lucrurile, scandalul a fost dat uitării, și nimeni n-a fost deranjat. Numai că eu nu vreau să fie detot uitat, căci eu trebuie să i-l reamintesc întruna lui Berthie, trebuie să învețe să gîndească, și mai învață, procesul de învățătură a și început, în acest creier sclerozat mai funcționează multe conexiuni, îndeosebi cînd este vorba de un trecut mai îndepărtat. Și dacă spune acum „tata vine noaptea“, asta este un semn sigur că am trezit-o, propriile ei amintiri îi ciocănesc în cap.

O neînțelegere, aproape tragică, a lumii o face pe Klara să creadă în utilitatea nelimitată a inteligenței, așa cum crede în existența

fasolei verzi, a pîinii, a sării și că acestea pot servi ca alimente. Trebuie numai să vrei să gîndești și atunci chiar poți gîndi, și gîndind deosebești fără greș ce este exact de ce este fals, iar Klara era convinsă că ceea ce este posibil în domeniul cunoașterii, este posibil și în domeniul moralei : gîndind îți dai seama ce este adevăr și bine, ce este minciună și rău. Asta-i doar atît de simplu, cu mult mai simplu decît a suporta consecințele negînditului. Inteligența Klarei este conștiința sa și conștiința sa este inteligența sa, inteligența și conștiința sînt caii ei de bătălie încercați, invulnerabili, cu care se avîntă în galop pe orice cîmp de luptă pentru adevăr, rupînd însă îndată lupta, disprețuind victoria, dacă își dă seama că adversarul luptă cinstit pentru propriul său adevăr și nu, ca Berthie, numai pentru menținerea unor minciuni grosolane. Nu numai că Berthie minte, spune Klara, dar este mincinoasă pînă în măduva oaselor, tot neamul este un neam de mincinoși, și mama avea felul ei propriu de a minți, poetic și inofensiv, dacă vrei și, mai ales de autoapărare. Dar toți ceilalți : mincinoși sadea.

— Dar unchiul Willi ?

— El intrase numai prin căsătorie în neamul acesta, dar firește minciuna este contagioasă și se poate minți și tăcînd. El se făcea n-aude nu vede, cică nu știa nimic din ce se petrecea în jurul lui.

— Dar poate că se ascundea pe după minciuna mută, ca o barbă falsă lipită pe față, ca să nu i se poată citi adevărul pe buze.

— Fie și așa, pe el putem și să nu-l punem la socoteală, el trăia oricum mai mult pe altă lume, vreau să zic că mintea îi rătăcea mai mult pe Calea Laptelui și sărea din planetă în planetă, tot socotea și socotea și ne făcea tuturor horoscoapele, dar nu spunea aproape niciodată ce știa, mie însă mi-a spus cîte ceva.

— Ce anume ?

Nu știu dacă Klara mi-ar fi răspuns, de n-ar fi fost întreruptă convorbirea noastră. Stefanie cobora scara, gata îmbrăcată și pieptănată, dar apăsîndu-și pe frunte batista umedă, mirosind a oțet aromat. Încă de la jumătatea scării, mă întreabă cu severitate :

— De ce ai încercat să-mi vorbești ?

Klara mi-aruncă o privire mustrătoare.

— Scuză-mă, am vrut să te chem la masă.

Mai mult nu se pomenește de asta. Stefanie coboară restul treptelor, Klara pune mîncarea pe masă, Stefanie mănîncă, din politețe, cîteva îmbucături, apoi întreabă, fără prea mult interes, despre ce vorbisem.

— De alde Kauniger, cît de mincinoși erau, de fapt, abia voiam să încep să povestesc despre înmormîntarea bunicii, se adunaseră mincinoși de toate felurile, minunată reprezentație, ți-aduci aminte, Stefanie ?

Tonul nevinovat al întrebării nu-mi părea să justifice întunecata ostilitate a privirii pe care o aruncă Stefanie surorii ei. Klara se apără imediat, un oftat de nerăbdare indulgentă îi servește de pavăză :

— Dar nici n-am gîndit să întreb dacă îți amintești de acea zi, voiam doar să întreb

dacă îți amintești ce bîlci au făcut ăia acasă la judecător.

— Firește că mi-amintesc, răspunde Stefanie. Neagra neîncredere i se retrage treptat din privire.

Abia mai tîrziu înțeleg incidentul. În acea zi Peter Niels a fost căutat de Gestapo, se făcuse descindere cu percheziție și la judecător acasă, tocmai în ziua înmormîntării. De ce tocmai acolo, era de neînțeles, afară doar dacă era adevărat ce bănuise atunci Stefanie : că Fleckmann, care știa firește că Stefanie va veni la înmormîntarea bunicii ei, a vrut să-i dea astfel de știre că Peter este căutat și trebuie să rămînă ascuns.

— Firește că mi-amintesc, spune Stefanie, vă văd pe toți adunați în casa judecătorului, eu am întîrziat, a trebuit să mă așteptați cu toții.

— Nu, răspunde Klara, nu te-am așteptat pe tine, încă nu era momentul să plecăm la cimitir.

— O fi, dar tot pe mine m-ați așteptat, toți ați amuțit cînd am intrat, asta o știi și știi și pentru ce. Le ieșeau aproape ochii din cap, așa se zgîiseră să mă vadă. (Și apoi, explicativ, către mine). Era destul de întuneric în salonul acela mare, care avea ferestre foarte înalte și înguste, cu geamuri verzulii din discuri mici și bombate, prinse în plumb, imitație de ev mediu, închipuie-ți dragă, și pe afară peste ferestre atîrna iederă și viță sălbatică, toată casa era acoperită de verde vegetal, și cînd intrai aveai impresia că te cufunzi într-un acvariu plin

de alge, și mobila aceea, mare, grea, de stejar negru, ce-mi amintea totdeauna de sicrie, judecătorul o moștenise, dimpreună cu casa, de la un unchi bogat. O casă veche, oribilă, a fost una din primele dărîmată pînă la temelie de bombardamente, dar atunci, de înmormîntarea bunicii, se mai înălța în toată măreția ei sinistră, verde și neagră, și înăuntru cu toată îmbulzeala aceea de rochii, voaluri și pălării negre, o mulțime de oameni, pe cei mai mulți nici nu-i cunoșteam.

— Eu îi cunoșteam, spune Klara. Erau rubedenii din trei neamuri diferite, din care două, alde Martin și Kauniger, se aliaseră, în mod excepțional și de nevoie, împotriva celui de al treilea, neamul nobil, al baronilor von Radwitz, un neam decăzut. Dacă un străin ar fi trebuit să ghicească cine, din toată lumea adunată acolo, era de neam și soi, la tine și la mama s-ar fi oprit și la cîțiva țărani bătrîni, veri de ai noștri, din neamul Martin. Aștia domni, oricît erau de săraci, ăilalți, însă, din neam de baroni, erau oameni mărunți, bigoți și meschini, de ce or mai fi venit, nici nu știu, ăștia chiar nu aveau nimic comun cu bunica.

Fraza asta s-ar fi potrivit în gura lui Stefanie, căci era privilegiul ei să ignore cu desăvîrșire fapte confirmate de relații legale, consfințite de starea civilă. De la Klara, dimpotrivă, ar fi fost de așteptat să respecte acest soi de relații, dar se vede că, înlăuntrul sistemului ei de adevăruri, se afla o zonă în

care își îngăduia să fie neobiectivă, să judece pătimaș, trădînd realitatea.

Eu îndrăznesc să-i obiectez că neamurile astea „nobile“ erau, oricum, rudele cele mai apropiate ale soțului legitim al mamei. Dar, cu vorbele acestea, parcă am răscolit un viespar. Surorile m-au atacat violent, de parcă eu creasem ori născocisem această nenorocită înrudire.

— Soțul legitim al mamei ? Nu mai lipsește decît să vorbești de el ca de tatăl nostru de-al doilea...

— Ori tată vitreg...

— Ăsta n-a avut chiar nimic de-a face cu noi...

— A silit-o pe mama să-l ia de bărbat, asemenea căsătorie nici nu este valabilă...

— Adică cum, a silit-o ? întreb eu, dar întrebarea mea se pierde în șuvoiul mîniilor lor.

— A ținut-o pe mama ca la pușcărie..

— A fost și a rămas un străin pentru ea...

— Iar cu neamurile lui n-am avut nicicum de-a face...

— El își poftea neamurile numai ca să se laude cu nevasta lui frumoasă, bătrînul voia să le stîrnească invidia...

— Era un om mărunt, zgîrcit, întorcînd banul pe față și pe dos, prost și crud, o scîrbă.

Cu aceasta pomelnicul defăimător contenește brusc și surorile, a căror provizie de ură pare să se fi sleit deocamdată, se privesc cu o satisfacție cel puțin ciudată : pe ăsta azi l-am pus la punct, i-am spus adevărul. Ele l-au ju-

decat pe unul care a murit de mult, judecătorul este de mult numai oale și ulcele, dar pentru ambele surori tot mai șade pe banca acuzării, așa scheletic, cum ajunsese în ultimii lui ani, orb și lipsit de apărare, dar, cum vom vedea îndată, nu lipsit de apărător.

— Dar, spune Klara, al cărui simț al dreptății nu poate fi scos din funcțiune mai mult de cîteva minute, dar, spune ea, o calitate a avut totuși : nazist nu a fost. Același simț al dreptății o obligă, firește, să adauge : era însă împotriva lui Hitler, numai în măsura în care Hitler era contra bisericii catolice, căci fusese scîrbos de bogat, un abonat al spovedaniilor, își lustruia cu orice prilej genunchii pantalonilor pe treptele altarului, adesea, prelua și rolul de ministrant, cînd nu era disponibil nici un băiat, băieții erau doar în Tineretul Hitlerist și nici nu aveau voie să ajute la slujbe, atunci intervenea domnul judecător, făcînd o mutră cît putea de cuvioasă. La început cînd Hitler nu-și vădise încă atitudinea ostilă religiilor și se părea că ar fi vrut să se pună bine cu biserica catolică, judecătorul nu avusese nimic împotriva lui Hitler, nu știu dacă a fost vreodată, sau ba, membru al partidului nazist, insigna n-a purtat-o niciodată, dar a purtat ăsta vreodată vreo insignă, vreun semn, a afișat vreodată vreo convingere, prin care să se fi declarat categoric pentru sau împotriva a ceva ?... Cel mult cartea de rugăciuni, asta o purta la vedere cînd mergea la biserică, cu atît s-a arătat într-adevăr curajos, trebuie s-o spun,

dar trebuie să mai spun și că teama lui de iad era și mai mare decît cea de Gestapo. Ei, da (obiectivitatea, din care Klara își făcuse o obligație, nu-i îngăduia nici o neonestitate a memoriei și a aprecierii), mersul la biserică cu cartea de rugăciune în mînă, nu ajungea nici chiar atunci să justifice o acuzare, pe de altă parte însă (urmează o nouă corectură, ca și cum ar vrea să atragă atenția asupra fidelității incoruptibile a relatării sale), situația lui nu era cu totul lipsită de primejdie, se putea totuși socoti dușmănit de Fleckmann, era rivalul lui pe lîngă mama, cît de ușor ar fi putut găsi atotputernicul Fleckmann vreun pretext să înlăture acest muscoi obraznic, mă și mir că n-a făcut-o.

— Nu, nu, replică Stefanie cu vioiciune, asta nu era defel de mirare, Fleckmann nu era un omuleț ranchiunos... Dar mărturisesc că atunci cînd Gestapoul a venit la percheziție, mi-am dorit din toată inima să-l ia și să-l ducă pe judecător, să nu-l mai vedem niciodată.

— Și eu, spune Klara, și desigur și mama, iar unchiul Willi, firește și el, deși ar fi putut ști din horoscoapele lui că ăsta nu va păți nimic din pricina poliției, dar va muri de bolile și bătrînețea lui.

Îmi pare că prea ne-am îndepărtat de povestea înmormîntării și, cînd Stefanie se scoală să-și mai moaie compresa în apa cu oțet, pierd nădejdea să mai apuc o continuare, totuși mi-este dat să ascult ceea ce Klara numește „relatarea, istoricește exactă, a micii comedii a minciunii."

Veniseră atît de mulți încît camera de zi era plină de lume, se adunaseră scaunele de prin toată casa, chiar taburetele din bucătărie, și scaunele de grădină, iar cînd a sosit Stefanie nu mai era nici un loc liber și nimeni nu-i cedă unul. Pe sofa ar mai fi fost un locșor, dar acolo tronau mătușa Berta cu gemenele ei, jucînd rolul rudelor foarte iubitoare și îndurerate, cu adevărat îndurerate, însă, aveau să fie abia la deschiderea testamentului, căci ele nădăjduiseră să moștenească, împreună cu mine, casa bunicii și că eu va trebui să le plătesc partea lor cu bani peșin, dar din nădejdea asta nu s-a ales nimic, se lăcomiseră degeaba. Judecătorul ședea la o măsuță și număra niște iconițe tipărite, tot la a treia își umezea cu limba degetul gros și arătătorul; el era singurul care nu s-a sinchisit de sosirea lui Stefanie, n-o băgă în seamă. Mama ședea într-un colț.

— Da, o continuă Stefanie, care se reîntorsese, și cînd m-am apropiat, mama m-a luat pe după gît și mi-a șoptit la ureche: „Fii atentă, nu spune nimic politic, nu te lăsa trasă de limbă și nici provocată." Acest sfat era bun pe atunci pentru toți și pentru orice ocazie, de aceea nici nu mi-a făcut mare impresie, doar eram totdeauna atentă. Atunci cineva spuse deodată, în tăcerea ce se lăsase: „Sărmana Maria (așa-i zicea bunicii), sărmana Maria!" Și apoi careva a spus, dar nu era unchiul Willi, căci și el ar fi putut spune așa ceva: „De ce sărmana? De ce? Ea a scăpat, poate fi bucuroasă că nu mai apucă vremea asta care vine acum".

— Cînd auzi așa ceva azi, încercă să mă lămurească Klara, îți pare foarte nevinovat, o vorbă acolo, zvîrlită de oameni bătrîni, care nu mai așteaptă nimic bun de la viitor, căci orice timp mai apucă îi va găsi mai bătrîni, mai uzați. Dar, pe atunci, oricine pricepea despre ce era vorba și fiecare o lua drept profeție politică și provocare, de aceea toți cei de față s-au întors brusc, dintr-o mișcare, ca trași de aceeași sfoară, după vocea aceea, dar ea venise tocmai de la granița dintre neamul țărănesc al Martinilor și neamul celor de spiță nobilă, de nu se putea lămuri cine vorbise. A fost un moment penibil.

— N-a fost singurul, spune Stefanie, ți-amintești cum unul din verii noștri de la țară a căinat-o pe bunica : „Biata Marie, a dus-o greu, întîi că i-a murit atît de curînd bărbatul, apoi nenorocirea cu ginerele". Cineva a zis : „Taci odată !" Dar bătrînul nu se putea opri și apoi adăugă : „Și apoi și aialaltă nenorocire". La care anume nenorocire se mai gîndise, nu a mai spus totuși, putea să fie nenorocirea cu fiica ei, care avuseră o legătură cu un nazist, putea însă să se fi gîndit la nenorocirea de a avea un ginere ca judecătorul, stafia aceea uscată și rea, poate la amîndouă. Alt văr spuse : „Și apoi, la bătrînețe, sărăcia". Aci, judecătorul sări, ca mușcat de șarpe : „Sărăcia ? Cine vorbește aici de sărăcie, n-a fost săracă, și ar fi putut-o duce și mai bine dacă s-ar fi mutat la noi, eu i-am propus, dar era atît de încăpățînată ; cine vorbește aici de așa-zisa ei sărăcie, acela presupune că eu aș fi lăsat-o în

sărăcie, dar eu am martori că îi oferisem să se mute aici".

— Da, spune Klara, dar nu știu cine ar fi putut să-i fie martor, mama în nici un caz, căci ei i-a interzis, clar și răspicat, să ia pe cineva în casă, asta era valabil pentru mine, precum și pentru bunica, și chiar dacă s-ar fi mutat la el, tot ar fi rămas săracă, ba ar fi ajuns mai săracă încă, asta știau toate rudele, dar toți erau acum ca amețiți de această voce, atît de puternică încît te putea într-adevăr intimida, nimeni n-a îndrăznit să-l contrazică.

— Ba da, zise Stefanie către mine, atunci a intervenit Klara, cu marea ei scenă. Ea era singura căreia nu-i era frică de el, era vitează ca iepurașul de casă în fața uliului.

— Adică cum, iepuraș de casă ? dă să întrebe Klara, pe un ton dezaprobator.

Stefanie, însă, continuă, fără măcar să-i răspundă :

— Deodată, închipuie-ți rupînd această tăcere neagră, Klara a spus cu glas puternic, dar pe un ton neutru : „Ciudat, după ce a murit cineva, se adună toți în grabă mare și spun, bietul om, săracul, doar i-am fi fost de ajutor, dacă el s-ar fi lăsat ajutat și dacă am fi știut că el are nevoie de ajutor. Dar cîtă vreme același om, săracul, mai trăia, nimănui nu i-a păsat de el, nimeni dintre voi toți nu i-a dat ceva bunicii, săracei Maria, nici din neamul Martinilor n-a fost nici o excepție. Alimente îi aduceați numai cînd vi se plăteau, și cine vi le plătea ? Hai, spuneți voi ! Mama,

eu și, mai tîrziu, cînd a început să cîștige, Stefanie. Asta-i adevărul, îl știți cu toții, și acum aveți obrazul să stați aici și trageți nădejdea să mai moșteniți ceva de la săraca Maria, asta-i ! Și acum să se scoale careva și să spună că nu-i adevărat ! Hai, dați-i drumul, aveți măcar curajul minciunii !"

Klara izbucni într-un hohot de rîs, rîsul ei gros ca de sub bolta pivniței.

— Am spus eu, într-adevăr, așa ceva ? Nu cumva este și asta una dintre legendele atît de bine scornite de tine ?

— Dar Klara, ți-amintești doar cum i-a trăsnit. De mi-ar făcea plăcere să scornesc ceva pe chestia asta, aș adăuga că toată această societate a plecat capetele, recunoscîndu-și vina, a acceptat sentința ta, iar apoi s-a dus fiecare la treaba lui, ca oameni mai buni.

— În loc de asta, spune Klara, care firește și-amintește și voise doar să respingă lauda Stefaniei, în loc de asta mătușa Berta a făcut, în mod oportun, o criză de astmă, abătînd atenția astfel de la săpuneala ce le-o trăsesem. Și apoi a fost brusc timpul de plecare, deși era de fapt prea devreme încă, iacă, deodată se făcuse timpul, judecătorul își strînse iconițele, neamurile nobile își puseră jobenele, cele de la țară pălăriile, femeile ambelor tabere coborîră voalurile negre pe față, și toată lumea plecă, pe o ploaie care parcă n-avea de gînd să înceteze.

— De ce, oare, n-am luat taxiuri, Klara ?

— De ce. Unii, adică noi, eram economi din principiu, nobilii erau prea săraci și prea meschini, judecătorul era prea zgîrcit, iar familia Kauniger, bogătașii, se temea c-o să trebuiască să ia taxiuri și pentru rudele sărace, astfel încît au preferat s-o ia și ei prin ploaie.

— Eu mergeam cu tine și mama, dar la o încrucișare a trebuit să las să treacă niște mașini, voi erați deja dincolo, iar eu m-am trezit lîngă mătușa Berta, nu am fost scutită chiar de nimic în ziua aceea, m-a luat de braț, alde Kauniger simțeau toate nevoia să umble de braț, să se lipsească de cineva, m-a obligat să-mi închid umbrela și să trec sub umbrela ei, iar cu asta m-a silit și pe mine să merg încet, ea nu putea merge mai repede din pricina astmei, pieptul îi hîrîia la mers și, totuși, vorbea fără încetare, fără capăt, încerca în fel și chip să scoată ceva de la mine. Întreba, de pildă, cît mai trebuie să studiez, eu i-am spus că sînt gata, ea a spus că asta chiar e bine, căci acum desigur că s-au terminat banii, eu n-a trebuit să întreb la ce bani și ai cui se gîndea, dar tot am întrebat, și ea a răspuns pe loc cu un ton de satisfacție : Banii lui Niels, tipografia este sechestrată, ziarul va fi preluat de partid. Noutatea asta eu o știam, dar încă nu fusese difuzată. De unde o știa mătușa Berta ? Așa m-am lămurit că Berthie o aflase și de unde, era doar secretară la partid. La care partid am întrebat eu, iar ea mi-a răspuns mîndră : „La partidul național-socialist, a tras lozul cel mare, cîștigă bine, cunoaște oameni interesanți și șade lîngă butoiul cu untură". Așa a spus : „lîngă butoiul cu untură". Mi-am amintit avertismentul mamei și n-am întrebat

decît : Voi sînteţi deci de acord cu toate astea ? Mătuşa Berta, cît era de proastă, mă pricepu pe dată, şi trecu în defensivă : „Parcă postul lui Berthie are ceva cu politica, este o slujbă ca oricare alta.“ Eu n-am mai putut şi i-am tăiat vorba : „Ştii că minţi.“ Dar asta fusese prea tare, era periculos, şi ea îmi întoarse lovitura : „Aşa, auzi că eu mint ! Ce-i fi vrînd să spui, te pomeneşti că ai ceva contra ?“

Întrerupîndu-şi povestirea, Stefanie spuse, oarecum ca să mă lămurească : „În vremea ceea «contra» şi «pentru» erau cuvinte limpezi, toată lumea pricepea despre ce e vorba...“

— Ştiu, Stefanie, tu vorbeşti mereu cu mine ca şi cum faptele acestea s-ar fi petrecut într-un alt veac, în care nu mă născusem, ba nici măcar nu eram prea mică ca să pricep, ştiu că cuvintele acelea erau cuţite, care au tăiat, despărţindu-le, prietenii şi familii.

— Erau cuvinte, interveni Klara, pe care nici măcar nu era nevoie să le pronunţi, ajungea să le gîndeşti, iar un adevărat nazist ţi le citea de pe frunte şi dacă scria „contra“, ca om de treabă ce se afla, mergea cu sufletul senin şi conştiinţa împăcată la Gestapo, să îndeplinească o îndatorire patriotică, scornea cîte o minciună, de dovezi nu era nevoie, şi te şi aflai pe drum spre închisoare sau lagăr. De aceea spun cît era de periculoasă întrebarea-capcană a mătuşii Berta. Ai ceva contra faptului că Berthie este secretară la partid ? Asta însemna : „Eşti cumva contra ?“ Şi în loc să tac, am exclamat : „Da, desigur, am ceva contra şi chiar sînt «contra» !“ Cu

aceste vorbe mă smulsei din braţul ei, lăsînd-o în urmă, cu astma şi răutatea ei cu tot. Dar la cimitir, înainte de capelă, iar apucă să stea lîngă mine, şi încercă să mai joace două atuuri. Unul era mai mărunt : ştirea că Anna, prietena noastră din copilărie, cu care ne jucasem la şinele moarte, ar fi acum bucătăreasă la „domnul Kreisleiter.“ Celălalt atu, important, era întrebarea pe care o pregătise desigur cu răutăcioasă plăcere, în aşteptarea întîlnirii cu mine la înmormîntare, aleasă, între multe întrebări răutăcioase şi perfide, ca cea care m-ar putea lovi mai rău, întrebarea cînd fac, în sfîrşit, nunta cu Peter Niels. Deşi nu prea am prezenţă de spirit, i-am dat un răspuns care s-o usture şi care i-a şi declanşat un nou acces de astmă : „Cînd Berthie ori Mali o să se mărite cu domnul Kreisleiter.“

De data aceasta pe Klara o pufneşte rîsul. Mă lămureşte că mătuşa, după ce nu-i reuşise figura cu Erich Bernheimer, încercase ce putuse să-l încurce pe Fleckmann cu una din gemenele ei. Aşa că i-a zis-o bine Stefanie, caprei bătrîne, iar asta a tuşit pînă i-au dat lacrimile, pe care le-a şi folosit îndată ca lacrimi de doliu pentru „săraca Maria“. Mai tîrziu, în timpul ceremoniei funebre, îşi ţinea batista la nas, smiorcăindu-se din cînd în cînd, iar ochii, fără o lacrimă, fugeau de colo-colo, nu cumva să le scape ceva.

— Şi ploua fără milă, spune Stefanie, iar cînd sicriul a fost acoperit cu pămînt, am auzit-o pe Klara zicînd singurul cuvînt deznădăjduit al vieţii ei.

— Ce spui că aș fi zis ? Ce cuvînt deznădăjduit ?

— Ai spus : „Acum sînt singură de tot". Ai vorbit cu jumătate glas, ca pentru tine, ți-a scăpat, dar eu ți-am răspuns : Klara, ne ai doar pe noi, pe mama și pe mine, dar tu n-ai mai spus nimic, ai trecut de cealaltă parte a mormîntului, voiai să fii singură, totdeauna ai iubit-o mai mult pe bunica decît pe noi.

— Ce să-i faci, răspunde Klara, oricum cu ea îmi petrecusem aproape toată viața.

— Atunci ți-am propus să stai la mine, cîștigam deja binișor cu concerte și ore de pian.

— Da, răspunde Klara, tu mi-ai propus asta și nici măcar nu-i nevoie să-ți chemi martori, ca judecătorul, dar am fost și sînt încăpățînată ca bunica, singură am vrut să rămîn, singură am rămas și este bine așa.

— Dacă zici tu ! spune Stefanie resemnată.

— Continuă povestirea ! o îndeamnă Klara.

— După înmormîntare, judecătorul a spus că în casa lui (el spunea totdeauna în casa mea, nu în casa noastră) a fost pregătită o mică gustare pentru rudele cele mai apropiate. Pentru cei mai mulți, invitația, astfel făcută, a fost stînjenitoare, aproape nici unul nu știa dacă se cade să se socotească printre rudele cele mai apropiate, așa încît cei mai mulți s-au topit, care încotro.

— Și eu am vrut s-o iau din loc, spune Klara, dar mama ne ținea pe amîndouă de braț. Am rămas, cu toții, vreo zece persoane, cei patru Kauniger — că unchiul Willi venise

cu noi m-a mirat, dar poate că se gîndise înainte cum ar putea necăji mai bine tot neamul — afară de Kaunigeri, mai eram noi două cu mama, firește stăpînul casei și încă una sau două cumetre cuvioase din neamul Martinilor. Masa fusese pusă pentru douăzeci de persoane, mîncarea abia dacă ajungea pentru zece, scaunele neocupate stăteau triste prin odaie, totul arăta meschin și jalnic, cînd deodată îl aud pe unchiul Willi : „Hai să ne facă Stefanie muzică !" Cînd vine vorba de ea, Stefanie o întrerupe pe Klara : Era într-adevăr un pian în odaie, și ce pian ! O ladă veche, neagră, nefolosită de o veșnicie și nespus de dezacordată, cu cîteva coarde rupte, iar pedala dreaptă tot rămînea agățată, trebuia apăsată fără milă, ca pedala ascuțitorului de cuțite, și am folosit, totuși, această pedală.

Klara reia :

— Judecătorul îi spuse unchiului Willi : „Dar, vă rog, sîntem într-o casă îndoliată, se pare că ai uitat că tocmai ți-am înmormîntat soacra". Iar unchiul Willi i-a răspuns : „Era și soacra ta, și, iaca, mănînci cu poftă, și cine, cu doliul în casă și în inimă, mănîncă cu atîta poftă, acela poate asculta și muzică." Judecătorul a mai mîrîit ceva, „că la urma urmei este casa lui, pianul lui, mîncarea lui," dar tu te și așezaseși la pian și începuseși să cînți.

— Și chiar am cîntat la pian, să le fac în ciudă tuturor, și întregii epoci și întregii lumi, întîi Debussy, apoi Bartok, apoi Stravinski, dar mereu numai vreo treizeci de tacte din fiecare, alegeam numai bucăți din cele mai dificile,

dar executam și mai repede încă decît se obișnuia, parcă aveam draci, făcusem bice din muzică, îi biciuiam pe toți, mai cu seamă că mătușa Berta mă înrăise, spunînd cu gravitate „Ăsta-i Beethoven !"

— Și, fără să te întrerupi, i-ai strigat : „Ba nu, ăsta-i Kriblițki !" își amintește Klara, înecîndu-se de rîs.

— Vai, Klara, Scriabin am spus eu, ăsta chiar există, nu-i scornitură.

— Dinspre partea mea ! Și mătușa Berta a spus că bucățile au mare asemănare, iar tu ai strigat că nu seamănă cu nimic, nici măcar cu ele înșile. Atunci pe unchiul Willi l-a pufnit rîsul, rîdea ca un apucat și totul era ca o scenă de balamuc... Și deodată ne-am trezit cu fata în casă în mijlocul camerei, neagră și țeapănă ca un creion, și albă și ascuțită la față, eu am știut pe dată ce are să spună, am luat mîinile de pe clape și ea a zis : „Sînt niște bărbați afară." Nimeni nu a întrebat ce bărbați. Judecătorul ieși afară foarte țeapăn și nu s-a mai întors.

— Ba da, din păcate s-a întors, dar nu îndată.

— Dar acum trebuie să mă scuzați, spune Stefanie pe neașteptate și, cum s-ar părea, din senin. Își apasă iarăși compresa ei albă pe frunte, are durerile „ei" de cap, urcă la ea în cameră, n-o s-o mai vedem cîteva ore.

Klara se uită neliniștită după ea, îmi dau seama cît este de îngrijorată, chiar dacă spune că e învățată cu d-astea și că, la urma urmei, după ce au trecut prin atîtea, le este îngăduit oamenilor să facă și un pic de isterie.

— Klara, sînt de părere că este o nevroză

— Poți s-o numești așa ori altminteri, chiar și păcat pot să-i zici, cînd te gîndești cum s-a refuzat vieții. S-ar fi putut mărita de vreo zece ori, frumoasă cum era, și ca pianistă a avut perioada ei de celebritate, dar a făcut totul praf, și-a exasperat deopotrivă adoratorii și impresarii, căci uita întîlniri sau concerte, ori le amîna în chiar ultima clipă, pentru că ar avea migrenă, ceea ce era, dealtfel, adevărat. Ea face desigur crize veritabile, mai de mult am trimis-o la medici, care i-au dat hapuri, ea le-a luat trei săptămîni, fără folos, și le-a azvîrlit. Odată am trimis-o la un psihiatru, acolo a făcut, cuminte, douăsprezece ședințe, migrena a rămas, s-a lămurit tot ce știam noi dinainte, fără folos, nimic nu-i ajuta. Ce vrei, medicii nu apreciază fantezia, ei nu deosebesc decît sănătos și bolnav, oamenii cu fantezie le par suspecți, de-ar putea le-ar extirpa-o, ca pe o gușă.

Că durerile de cap ale Stefaniei vin totdeauna după ce a început să vorbească de Peter Niels, îmi este acum aproape limpede. Cînd povestea, înainte, că fata în casă a anunțat „niște bărbați", eu mi-am făcut socoteala că va fi fost vorba de Peter și că pe ea o va apuca, acum, durerea de cap.

Ghicisem. În privința aceasta Stefanie este sub o continuă obsesie : nu vrea să vorbească de Peter, dar nu încetează să se gîndească la el și, cînd nu are lungile ei faze de tăcere, ce pot dura săptămîni, atunci sigur vorbește de Peter și atunci vine, sigur durerea de cap.

— Cum a fost atunci cînd au venit „bărbații", adică Gestapoul ?

— Stefanie s-a oprit o clipă din cîntat la pian, dar apoi a continuat, un vals, „Pe Dunărea albastră", închipuie-ți ! Mătușa Berta a strigat : „Încetează !" dar ea continua să cînte, iar unchiul Willi fredona și el și bătea din palme, marcînd ritmul. Atunci m-am sculat de pe scaun și am vrut să ies, să văd ce se petrece afară, dar după ușă stătea unul din SS și nu m-a lăsat să scot nici capul, ba m-a și împins la loc în odaie, unde am reușit să tac și să mă reașez la locul meu. Dar, după un răstimp, ușa s-a deschis din nou și a reintrat judecătorul, urmat de cîțiva bărbați cărora le spuse : „Poftim, aici este camera de zi." Bărbații s-au uitat superficial prin cameră, unul spuse chiar „Mulțumesc frumos", închipuiți-vă ! Și cu asta au plecat, judecătorul i-a condus pînă în stradă, s-au dus ca arătările unui vis de groază, iar cînd judecătorul s-a întors în casă a bătut furios cu pumnul în masă și a strigat : „Percheziție, la mine, un judecător, un funcționar superior de stat, un cetățean de o integritate ireproșabilă, așa de departe au ajuns lucrurile ! Dar ce sînt eu, un criminal ? Un conspirator ? O să-i dau în judecată pentru violarea domiciliului !" Aici unchiul Willi a izbucnit într-un hohot de rîs cu totul indecent și strigă : „Îi dai în judecată pentru violarea domicilului ! Chiar aș vrea s-o faci, fă-o, asta da petrecere, o să te declare nebun, te bagă la casa de nebuni, îți fac acolo un fleac de injecție și s-a zis cu tine, stop cardiac, iar nevestei tale îi trimit cenușa ta, au trebuit să te ardă foarte repede, căci ai avut o boală molipsitoare așa că dă-i drumul, cumnate, zău, fă-o !" Nu știu cum i-a venit unchiului ideea asta, căci atunci, în o mie nouă sute treizeci și șapte, nu exista încă ceea ce s-a numit mai tîrziu eutanasie, poate era o proiecție, poate s-o fi știut din astrologia lui, poate însă că se și practica, iar noi, ăștilalți, nu știam încă de ea și de aceea nici nu pricepeam unde bătea de fapt unchiul. Abia peste cîțiva ani ne-am amintit de vorbele lui și ne-au trecut fiori de groază : să pomenești asta, însemna înaltă trădare ! Atunci am auzit numai răcnetele, relativ anodine, ale judecătorului : „Și cui îi datorez eu această suspectare ?" Făcu întîi un pas către Stefanie, apoi către mama și se uita la ea de parcă ar fi vrut s-o bată, atunci m-am propățit eu între mama și el. Doar l-am privit în ochi și a ieșit din cameră, toți au ieșit, unul cîte unul, s-au scurs ca nisipul clepsidrei, pînă la urmă am rămas numai noi, mama, Stefanie și cu mine, iar Stefanie a întrebat : „Deci iar l-au căutat pe Peter, oare să fie în oraș ?" Mama îi șopti la ureche unde-l poate găsi, la Dora adică, care locuia de o bucată de timp în afara orașului, în sălașul împletitorilor de nuiele, acolo nu-i căuta sigur nimeni nici pe el, nici pe ea. Stefanie a plecat îndată acolo, pe atunci nu-i mai era frică de nimic, cîteodată o bănuiam chiar că ar fi vrut să fie arestată odată cu el.

— L-a găsit atunci ?

— Îl găsea mereu, pînă ce, într-o zi, chiar n-a mai fost de găsit, era în o mie nouă sute treizeci și opt, aproape doi ani după înmormîntarea bunicii.

Klara socotește că acum se cuvine să întrerupă convorbirea, se scoală, strînge masa și începe să spele vasele, nu-mi îngăduie s-o ajut, mă dă la o parte cu cotul.

— Tu du-te la plimbare, îmi spune, și dacă vrei, poți să treci pe la cinci să mă iei de la biblioteca orășenească, acolo le dau o mînă de ajutor două ore, du-te acum, cît mai e soare.

Ăsta-i ordin, îl execut, mă duc să mă plimb, pășesc agale, fără scop, printr-un oraș de mărime mijlocie, care nu-i mai urît decît alte orașe mijlocii distruse de bombardamente și reconstruite ; de fapt orașul este poate chiar mai frumos decît altele, se vede totuși că a fost refăcut după un plan unitar. Este o după amiază de septembrie, singura lună a anului, prin părțile acestea, cu o vreme stabilă și care declanșează, cu cerul său imperturbabil de senin, o anumită euforie printre rîndunelele ce-și pregătesc migrația spre sud, printre moșnegii ce picotesc pe băncile parcurilor și printre copiii care încalcă voioși legile circulației, deplasîndu-se rapid, pe trotuare, cu biciclete și patine cu rotile. Aș fi bucuroasă să mă las cuprinsă și eu de această euforie, am nevoie de ea după brusca cufundare în acest trecut de familie, dar nu reușesc să am cu adevărat parte de ea, ca nici ceilalți adulți, dealtfel, contemporanii mei. Cu ochelari de soare fumurii, ce le apără ochii temători de lumină, cu țigarete filtru la colțul gurii, cu cel puțin trei cutiuțe de pastile prin buzunare, excitante, calmante, anticoncepționale sau contra impotenței, cu gura plină de o splendidă dantură, care cîteodată îi apasă, cu un stimulator cardiac în coșul pieptului, deschis și recusut, pentru propria lor inimă maltratată, cu numai o treime de stomac, cu tumorile proliferînd secret pe utere ori prostate, cu teama de sifilis, cu nevrozele niciodată identificate, cu păcatele tainice ori fățișe împotriva adevărului și dragostei, așa se fîțîie încoace și încolo, umblă după afacerile lor, mersul vremii fiind pentru ei mult mai puțin important decît cotația bursei, afișată în vitrinele a șase bănci (le-am numărat în cursul plimbării). Sleită de angajarea în această mulțime agitată, mă așed în piața centrală pe una din terasele, vopsite în alb-verde-roș, care servesc înghețată, cam pe acolo unde pe vremuri exista fantomatica, plăcuta cafenea Kauniger, așadar cam opt ori zece metri deasupra rămășițelor, cică niciodată regăsite, ale lui Mali și mătușei Berta, închise în mormîntul lor, săpat de bombe și acoperit de excavatoare. Comand o înghețată și mi-am cumpărat totodată dreptul provizoriu să șed la o masă pe trotuar, umbrită de o umbrelă portocalie, într-un scaun din primul rînd, în fața scenei pe care se joacă piesa „Viața" : camionete cu rateuri sonore cară grăbite tot felul de mărfuri, între motociclete, mult prea zgomotoase, fete cu păr lung și sînii mici se strecoară țepene pe motorete, limuzine cu bărbați blazați la volan, cu brațul stîng atîrnînd pe fereastra portierei, pe trotuar pietoni, care

se evită nervoși și ostili, străduindu-se, crispați, să nu se uite unul în fața celuilalt... Dincotro, încotro se grăbesc ăștia toți, alungați de undeva, atrași încotrova, absorbiți în circulația inelară, care promite mereu alte bifurcări și ieșiri, dar nu-și ține promisiunile, o cale inelară fără loc de staționare, fără parcare, în tot lungul ei săgeți albastre, semne de circulație care, fără milă, te obligă să continui ; o vrajă rea îți impune o călătorie pe loc, o statică, simulînd doar mișcare, o mașinărie ce funcționează în gol, un mobil din tablă de fier și mușchi de om, din benzi de oțel și fibre nervoase vii, o anatomie brutală și isterică, bună de casat și deja amortizată, blestemată însă să dureze mai mult decît această epocă apocaliptică, un automat de jocuri absurd, în care fiecare pierde și iarăși pierde, ce rost au astea toate ? Lăsați-l să meargă pînă la capăt, pînă ce va exploda cu pocnet și foc ori, mîncat de otrăvuri chimice, se va descompune într-un praf urît la culoare și de veci neroditor, nu încercați salvarea a ceea ce este blestemat, nu face.

Dar ce gînduri ieftine, suflate de un diavol local cu capacitate medie de seducere, un diavol al stării de mijloc, care nu s-a socotit că va întîlni aici pe cineva în stare să-l pună pe goană dintr-o singură ridicare a privirii și rotire a ochilor jur împrejur, o privire de tandrețe nebună pentru acest haos anonim, privirea în stare să înfrunte haosul și să transforme această mașinărie, care sleiește puterile fierului, în tachelajul unei corăbii cu pînze cît globul pămîntesc de mare, care, în ciuda valurilor ostile, își menține cursul și își va atinge fără greș portul de destinație, fără greș.

Dar dragostea mea de viață și nădejdea mea abia se țin, la această oră, pe firave picioare, mai curînd pe foarte vulnerabile catalige : o singură privire îngîmfată și neroadă a unui trecător, un singur titlu fălos și mincinos al unui ziar de vînzare la chioșcul de alături, o singură reamintire a trecutului acestui oraș ajunge s-o răstoarne. Orașul acesta se hrănește din cadavrele speranțelor locuitorilor lui, azi ca și atunci, pe vremea Minei Martin și a Dorei Lilienthal, ucide speranțele lor și, calm, le înfulecă, cum își înfulecă scroafa cîteodată purceii nedoriți ; acum, în acest ceas de după-amiază, zace aici și rumegă decenii, absolut fără scrupule și remușcare. Simt că trebuie să aleg, acum, pe dată, între tristețea fără margine și plictiseala fără durere, din lașitate aleg plictiseala. Îmi plătesc înghețata, mă scol și plec. Bine, dar acum ce fac, mă opresc în fața vitrinelor și-mi pun problema serioasă să găsesc un dar pentru Klara, dar nu găsesc nimic, nimic nu-mi pare potrivit, mai bine intru într-un cinema, dar prima reprezentație începe la șase, adică peste două ore, și apoi ăsta-i film ? Un italovestern, firește, pe afișe artiști proști cu fețe de supermani se împușcă între ei cu sînge rece, cum de nu interzice nici un stat din lume această școală a asasinatului ? Decît la acest joc de-a asasinii, mai curînd mă duc la cimitir, la cei care au trecut prin toată viața asta și știu cît face.

Deodată mi-amintesc că doar mai există și Anna aceea, care se juca împreună cu Stefanie și Klara și Erich și Peter și Max și Georg la șinele moarte, Anna care a devenit apoi bucătăreasă la „domnul Kreisleiter“ și se măritase cu Max Bredel, devenit între timp fascist, cel care s-a spînzurat în sălcii după pierderea războiului, a războiului cîștigat de Peter și de domnul Niels. Mă prind cu amîndouă mîinile de această amintire și îmi propun, cu tot dinadinsul, s-o găsesc pe Anna aceea. Voi proceda metodic : întîi voi stabili dacă trebuie s-o caut printre vii ori printre morți (de spusele Klarei despre o Anna care va trebui să fie trimisă de Caritas undeva să se întremeze, mi-am adus aminte abia mai tîrziu), trebuie deci să consult întîi registrul de decedați la starea civilă și lista locuitorilor la biroul de evidență a populației. În registrul deceselor figurează doi Bredel, primul Hans, trebuie să fi fost tatăl comunist al lui Max, decedat în o mie nouă sute treizeci și cinci la Dachau (că murise acolo, în lagărul de concentrare, nu scrie în registru), al doilea Max, decedat în decembrie, o mie nouă sute patruzeci și cinci (se spînzurase în sălcii, dar nici asta nu scrie). O Anna Bredel nu figurează în registrul de decese. Între cei vii, înregistrați la evidența locuitorilor, aflu o Anna Bredel, dar născută în o mie nouă sute treizeci și cinci, asta nu poate fi cea pe care o caut, dar poate fi o fiică ori în alt fel vreo rudă, desigur este de pe aici și-mi va putea istorisi ceva din trecutul orașului, căruia nu-i pot acorda nici un prezent adevărat, nici un viitor important, dar care tîrăște după sine un trecut înfricoșător de greu. Această Anna Bredel, a cărei adresă am obținut-o, nu-i acasă, vecina ei de apartament mă îndrumă la un mare magazin de confecții, unde Anna este casieriță la confortabilul raion „Moda copiilor“. Ea încasează banii, de cele mai multe ori bancnote mari, cheltuite fără încruntare, de mame fără nici o privire îngrijorată în poșetă să vadă dacă le ajung banii, bani cheltuiți, cum s-ar zice, fără să te uiți la ei, ca să-i arate micii casierițe că ele au, că pentru ele nu contează. Dar vai, dacă cumva casierița greșește la socoteală sau la rest cu o singură marcă ! Una din mamele cumpărătoare, o cucoană fudulă, cere chiar să vină șeful de raion, și pînă vine acela rămîne cu palma întinsă, să-i arate ce rest a primit de la „asta“. Dar se stabilește că „asta“ a dat bine restul, cucoana pleacă fără să se scuze, casierița Anna ridică numai din umeri.

Zăbovesc cîteva minute prin magazin, cu ochii mai mult pe oameni decît pe mărfuri și trezesc bănuielile unei vînzătoare, se învîrtește de mai multe ori prin jurul meu, apoi mă întreabă, pe un ton nepoliticos, ce doresc. Îi răspund : nimic. Asta o intimidează, este un caz pentru care n-are instrucțiuni, mă lasă în pace.

Această Anna Bredel, născută în o mie nouă sute treizeci și cinci, este deja căruntă, la cei treizeci și opt de ani ai ei arată amărîtă, ca prea tăvălită de viață, aproape jerpelită printre colegele ei, mai tinere sau nu, dar toate

îngrijit dichisite, fardate, puse la punct. A și început să mă intereseze. Într-un moment cînd n-are pe nimeni în fața casei (șade obosită, sprijinindu-și un braț de mașina ei de înregistrare, cu ochii pierduți în gol) mă apropii de ea și o întreb, de-a dreptul, dacă părinții ei s-au numit Max și Anna. Este uluită și, cum o luasem repede, răspunde, pe dată, că da, dar privirea ei a și căpătat o expresie de teamă. Eu continui, întrebînd dacă mama ei mai trăiește. Da, trăiește. Dar unde ? La țară, dar fiecare vineri vine la oraș și rămîne pe tot sfîrșitul de săptămînă, lucrează. Ce anume ? Ca ajutoare a femeii de la closete, la Hotelul Gării. Dar acum, în sfîrșit, vrea și ea să știe cine sînt eu, c-am luat-o așa la întrebări. Răspund : O veche cunoștință a părinților ei. Tatăl meu, spune Anna, e mort de foarte demult. Știu, îi zic, a murit în o mie nouă sute patruzeci și cinci.

— Așa e, și pe asta o știți. A murit de epuizare, cînd s-a întors din prizonieratul rusesc.

Mă întreb dacă ea nu știe nimic despre sinuciderea lui, ori dacă nu vrea să-mi spună nimic de el, n-ar fi decît dreptul ei, doar nici nu mă cunoaște, sînt o străină pentru ea, n-are încredere în mine, în nimeni n-are încredere, este bucuroasă că are acum clienți la casă, mă simt concediată, dar iată că-mi face semn să mai aștept, acum ce o fi vrînd ? Vrea să știe dacă l-am cunoscut bine pe tatăl ei, răspund că nu, dar rudele mele, Klara, fetele Martin l-au cunoscut. Da, spune ea, fetele Martin, Klara ne-a ajutat foarte mult după război, fără ea

ne curățam, mama și cu mine, după ce s-a prăpădit tatăl, știți desigur cum. Și domnul Niels ne-a ajutat, știți cine a fost, și el ne-a ajutat.

Iar vin clienți la casă. Mă roagă să mai aștept, dar nu se mai poate închega o conversație, șeful de raion s-a și uitat dezaprobator la noi. Propune să ne întîlnim mai tîrziu, la cinci, e bine, în fața porții principale.

Ce a făcut-o atît de brusc să vorbească, ce a convins-o să-mi dea o întîlnire ? Numele „Klara" funcționează ca o parolă de recunoaștere. Faptul de a fi rudă cu Klara este socotit o cinste și te face demn de încredere. Klara, ea însăși, se socotește doar o cocoșată oarecare, nu-și arogă nici un fel de drepturi, nici măcar datorii, ea face întotdeauna ce trebuie și nu deosebește, în această privință, aproapele de cel mai puțin aproape. Klara, care nu mai merge la biserică, de cînd biserica n-a mișcat măcar un deget cînd trebuia salvat evreul Erich Bernheimer și toți ceilalți evrei, și de cînd bombardierele americane au distrus și incendiat biserica principală a orașului, iar presiunea exploziei l-a azvîrlit pe tovarășul de joacă al copilăriei, într-un jet de flăcări prin portalul bisericii pînă dincolo de Piața Centrului. Astea Klara nu i le poate ierta lui Dumnezeu, aici este granița peste care ea nu poate trece, aici se termină puterea ei aproape infinită de a înțelege și a avea răbdare, aici ea se lovește de ceea ce este pur și simplu de neînțeles. De cîte ori merge la biblioteca orășenească, în calitate de colaboratoare vo-

luntară, ocolește biserica nouă, pentru Klara biserica nouă nici nu există și în genere nu mai există biserică, atitudinea ei față de Dumnezeu este cea a unui suflet cumplit și pe nedrept jignit și jefuit, care așteaptă ca Dumnezeu să se căiască înaintea sa și a tuturor oamenilor, așa după cum o cere și el oamenilor. Pricina dintre Dumnezeu și Klara pare fără ieșire.

Mai am o oră pînă să mă pot întîlni cu Anna. Caut biblioteca orășenească, să-i spun Klarei, că nu pot trece s-o iau, cum ne înțelesesem. Prin vitrină o pot observa, șade la o masă și dă cărți cititorilor, este înconjurată de tineret, după înfățișare din ultimele clase de liceu, copii pletoși de oameni cu stare, în costumație zdrențăroasă de cerșetori, ei parcă insistă să-i explice Klarei ceva, ea ascultă încordată, privind de jos în sus la ei. Cînd vorbește, ceilalți sînt toți foarte atenți, o discuție este în curs, tinerii par foarte interesați de părerea Klarei. Tare aș fi vrut să aud ce le spune ea, oare o fi vorbind ea limba lor, noua limbă străină, germana sociologică, pe care tinerii o învață în ziua de azi ca maimuțele gimnastica. Klara nu are vreo școală superioară, ci numai trei ani la un institut de domnișoare, apoi n-a mai fost de unde, a trebuit să cîștige, a învățat croitoria și a intrat în fabrica lui Bernheimer. Aș da un ban să pot asculta ce spune Klara, dar aș deranja și aș stînjeni-o, de aceea îi dau unei fete, care tocmai intră în bibliotecă, un bilet pentru ea : „Mă întorc abia diseară."

Mai sînt trei sferturi de oră. Trec prin dreptul portalului bisericii. Timp suficient să mă uit la placa memorială pe care ei (cine ?) au fixat-o acolo, recent, în cinstea preotului Georg, cu prilejul împlinirii a treizeci de ani de la moartea sa prin foc. Biserica, clădită de un arhitect care a impus în provincie, în perioada postbelică, concepții moderne de funcționalitate, este urîtă, simplicitatea ei este sărăcie de idei și de credință, nici nu miroase cum trebuie, de zidurile acestea cenușii, moarte, de ciment, nu se lipește nici parfumul de ceară, nici mireasma tămîiei și a rugăciunilor, se simte doar un miros rînced de pivniță, poate din pricina varului umed cu care a fost, de curînd, prinsă în zid placa memorială. Au prins-o mult prea sus, îți sucești gîtul, dacă vrei să descifrezi inscripția.

ÎN AMINTIREA
NEUITATULUI NOSTRU
PREA ONORAT DOMN PROTOPOP
GEORG MACK
UCIS DE BOMBARDIERE AMERICANE
LA 15 MARTIE 1943
PE CÎND SE RUGA ÎNAINTEA ALTARULUI
PENTRU IZBĂVIREA ORAȘULUI

Asta se citește așa, dacă se citește, ca o simplă informare este cu siguranță exactă, cine se poate îndoi de ce scrie aici. De ce, însă, mă alarmează detectorul meu lăuntric de minciuni, de ce simt o strîngere de inimă, să fie totuși ceva

în neregulă în această cuvioasă inscripție, oare să nu fie adevărat că a fost ucis de bombardierele americane ? Vai, diavolii ăștia americani, au ucis un om nevinovat, nu s-au dat înapoi nici de la uciderea unui preot, iarăși „Murder in the Cathedral" *. Ucis de bombardierele americane. Nu uitați asta, germani, nu uitați pe criminalii de război americani ! Și unde este, în această biserică, placa în amintirea lui Peter Niels, luptătorul din rezistență, unde placa pentru Erich Bernheimer, evreul, unde placa pentru evreica Dora Lilienthal, unde placa pentru toți oamenii pe care noi, catolicii germani, protestanții germani, frații lor întru Cristos, i-am împușcat, ucis, gazat, ars de vii ? Rup o foaie din carnetul meu de notițe și scriu pe ea :

„Voi mințiți ! Nu americanii l-au ucis pe preotul vostru, ci voi toți, voi ce nu v-ați sculat împotriva fasciștilor care au început un război ce n-a putut fi terminat, înainte ca toată Germania să ajungă un pustiu, cu ajutorul bombelor americane. Și unde este placa în amintirea antifasciștilor, unde cea pentru evreii din neamul cărora s-a născut și Isus al vostru ?"

Firește, nu-i o capodoperă literară, nici una propagandistică, dar pe moment n-am putut scrie ceva mai bun. Rup foaia din carnet și o prind cumva de brațul uneia din aplicele de pe peretele cu placa, este foarte vizibilă, careva o s-o găsească, o va citi, mototoli în pumn și arunca spunînd : „Iar o ispravă a tinerilor

* Poem dramatic de T. S. Eliot.

de stînga, scandalagiii ăștia, nici măcar biserica n-o respectă, chiar și aici își fac propaganda lor comunistă."

Aș fi vrut să pot scrie rîndurile astea ale mele de-a curmezișul, cu vopsea neagră, pe tot zidul bisericii, cu o vopsea ce nu se poate șterge, și care să răzbată prin oricare altă vopsea cu care ei ar încerca să acopere inscripția acuzatoare și, chiar de ar fi să fie dărîmată biserica, inscripția să rămînă vizibilă pe același loc în aer, de așa fel să fie vopseaua mea. Dar cum îmi cunosc poporul, orice chimist nenorocit ar reuși să inventeze un lichid de scos pete, care ar scoate, fără a lăsa vreo urmă, și inscripția MENE TEKEL UFARSIN de pe zidul palatului lui Nabucodonosor. Am amărăciunile mele și nu mi-e rușine de ele.

Mai privesc odată placa memorială. „Pe cînd se ruga... pentru izbăvirea orașului". Asta sună impresionant, dar întreb, de unde știe cineva, pentru ce se ruga Georg Mack ? Nu se putuse cumva ruga ca orașul să NU fie izbăvit, ca focul să cadă din cer și să nimicească toate păcatele, cu păcătoși cu tot, toate minciunile lașe ale poporenilor săi, toată fățărniciilor politice față de responsabilii de sector, de conducătorii locali, față de șeful organizației raionale, Fleckmann, față de propriii lor copii, băieți și fete în uniformele Tineretului hitlerist, toate denunțurile, adică îndemnuri și ajutoare la asasinate, mărturisite la spovedanie, încredințate obligației de tăcere a preotului ce asculta spovedaniile, făcîndu-l, în felul acesta, părtaș la vină, toți cei care erau mereu

cu „nu știu, n-am văzut“ în gură, care-și acoperiseră ochii să nu vadă și fuseseră, *numai tacit,* de acord cu deportările de evrei și de oameni de stînga, mai cu seamă dacă erau concurenți — nu se poate presupune ca preotul să se fi rugat ca focul (indiferent din ce mînă) să ardă tot acest gunoi ? Nu se poate să se fi rugat și pentru ca focul să-l ardă și pe el, ca să nu mai fie osîndit să vadă asemenea gunoi ? Dacă, deci, izbăvirea pentru care se ruga să fi fost nimicirea ? Pe cine și ce să fi vrut Georg Mack să izbăvească, o grămadă de mediocritate meschină și ticăloșie ? Pentru asta să se roage Domnului ? Dar oare n-a salvat Domnul măcar o parte a orașului ? Dar care ? A reușit ca puținii drepți să fie cruțați ? Oare salvarea nu a fost, ca totdeauna și peste tot, întîmplătoare ? Oare cei care au murit au fost toți răi ? Oare nu au plătit cam o sută de oameni, aflați întîmplător în acel ceas, în centrul orașului, între biserică, piața orașului și cafenea, pentru întreaga populație, de treizeci de mii de locuitori ? Au plătit fără voie, striviți de clopotnița bisericii, prăbușită peste ei, cu cele șase clopote de bronz cu tot, sufocați, în adăposturile antiaeriene „absolut rezistente la bombe“, de gazele ce i-au năpădit din țevi rupte, arși de vii în piață, cînd n-a mai rămas nici o ieșire dintre flăcări, arși întocmai ca preotul ce se ruga, care a ieșit alergînd din biserica cuprinsă de flăcări „arzînd ca o făclie“ (povestește Anna). Anna l-a văzut, a fost printre copiii care au mai putut scăpa cu fuga, pe ea a lovit-o în cap numai o așchie, mai mult tăciune, din lem-

năria acoperișului, își dă părul la o parte și arată cicatricea, aici nu mai crește nici un fir; dar, spune ea, popa, acela ardea stînd în picioare și fără să țipe. Asta-i însă o legendă, adevărul este altul, îl voi afla mai tîrziu.

Pe cînd mai stam, deci, rumegîndu-mi amărăciunea, înaintea plăcii comemorative, se apropie cineva de mine cu pași tîrșiți, un bărbat bătrîn. Ia o lumînare de la altarul lateral și o curăță de lacrimile de ceară, este paracliserul. Eu rămîn, sfidătoare, în fața plăcii și a foii de hîrtie cu protestul meu, doresc ca el să-l citească. Se apropie de mine, dar este, asta se vădește îndată, foarte miop. Mă ia drept alta, o cunoștință de a lui, mi se adresează spunîndu-mi pe nume — alt nume — și trebuie să ajungă foarte aproape de fața mea, ca să-și dea seama de eroare. Nu face nimic, este pentru mine un, eventual acceptibil, cronicar. Îl întreb dacă l-a cunoscut cumva pe preotul Mack. Cum să nu, încă de pe vremea aceea el fusese paracliser parohial. Și cum era preotul Mack. Prea tînăr. Adică cum prea tînăr ? Pentru vremea aceea. Care „vremea aceea“ ? Pentru vremea naziștilor, era atît de tînăr încît nu-și putea ține gura.

— Chiar trebuia să și-o țină ?

— Și da, și nu, dacă mă înțelegeți bine, dar dumneavoastră nu puteți înțelege asta, sînteți prea tînără, nu știți cum a fost atunci.

(Iarăși „prea tînără“ !)

— N-am fost prea tînără atunci, știu foarte bine cum a fost atunci.

— Poate, răspunde el, dar nu știți cum a fost pentru preoțime.

— Adică cum ?

— Dacă un preot era contra naziștilor și o și spunea, îl băgau într-un lagăr de concentrare, atunci comunitatea nu mai avea preot. Dacă, însă, unul nu spunea nimic contra lor, se spunea că ar fi laș ori că ține cu naziștii. Orice era de făcut, să vorbească ori să tacă, nicicum nu era bine, dar pentru comunități era mai bine dacă păstorul tăcea, așa nu le era luat păstorul lor și asta le era un sprijin puternic. Dacă însă nu-și ținea gura, atunci se zicea că îi instigă pe catolici, care sînt toți dușmanii statului și ai poporului, atunci dumineca veneau mereu cîțiva naziști la slujbă, agenți și stenografiau predicile, pe vremea aceea nu existau microfoane și benzi pentru asemenea treabă, atunci luau note stenografice și, apoi, la interogator, nimeni nu putea verifica dacă cutare vorbă a fost spusă ori ba. Preotul nostru a fost prea tînăr și prea imprudent, pentru el exista numai da și nu, o fi asta bine pentru timpurile normale, dar pentru atunci era rău, îi stîrnea și pe diaconi, făcîndu-ne astfel dificultăți tuturor.

De pildă, cu predica despre scroafele în care intrase ducă-se pe pustii, asta era tema evangheliei din acea duminică. „Amuțește și ieși din el“, a spus Isus către cel posedat, și duhul rău a ieșit din el și a intrat în scroafe, iar preotul Mack spunea că există un duh rău care strigă, dar nu numai dintr-o singură gură, că nici n-a intrat într-un singur trup, ci în

cel puțin cincizeci de milioane, și strigă duhul rău din ei, strigă mereu același lucru, ca toți apucații, și acum n-ar mai ajunge nici o dezdrăcire, a spus, dar Dumnezeu are timp să aștepte, și de aceea trebuie să așteptăm și noi. Toți l-au înțeles, firește că și agenții poliției naziste au priceput, și pe urmă l-au ridicat, dar Kreisleiterul l-a interogat personal și i-a dat drumul, Kreisleiterul ar fi spus „deocamdată“, celor de la Gestapo le-a spus însă că există intenția de a-l supraveghea mai mult, că el preia personal această supraveghere, dar, cu toate astea, Fleckmann nu i-a făcut nici un rău. După aceea preotul Mack a spus : de nu mă gîndeam la turma mea, m-aș fi rugat să fiu pe dată ridicat și transportat la Dachau, la frații mei deținuți acolo.

— De ce oare l-au protejat, așa-zicînd, Kreisleiterul ?

— De ce, de ce ? Fleckmann ăsta era imprevizibil și atotputernic, făcea ce-i trecea prin cap, avea insigna de aur a partidului, era din o mie nouă sute treizeci și trei la ei și avea un cuvînt de spus la fazanii de aur.

— La cine, mă rog ? Fazanii de aur ?

— Cei cu o mulțime de galoane de aur, naziștii cei mai mari, așa fuseseră porecliți. De Fleckmann este, de fapt, păcat că s-a sinucis. Dacă ar fi așteptat numai cîțiva ani, dacă s-ar fi dat la fund în Tirolul de sud ori în Argentina, și s-ar fi întors după aceea, nimeni nu i-ar fi făcut vreun rău, ar fi fost azi iarăși gadină mare, ca și alți vechi naziști dealtfel, doar erau și oameni foarte deștepți printre ei, ca

de pildă un fost cancelar federal, un bărbat distins și creștin, dar Fleckmann s-a pripit, ce să-i faci, odihnească-l și pe el Domnul în pacea veșnică.

— Amin, zic eu și-mi stăpînesc mînia, ca să mai obțin un plus de informații. Dar cu moartea părintelui Mack, de fapt, cum a fost ?

— Cum a fost ? Eram în biserică, el și cu mine, eu făceam ordine în sacristie, preotul se pregătise pentru cursul cu tinerii ce urmau să primească prima împărtășanie, era în biserică, la altar, atunci s-a dat alarma aeriană și îndată s-au și auzit primele bombardiere, antiaeriana trăgea, eu am strigat : fugiți, părinte ! Și el strigă : fugi, paracliserule, fugiți copii ! Noi am fugit, dar el n-a fugit cu noi, l-am mai văzut cum s-a aruncat pe treptele altarului, apoi, însă, focul a căzut din cer ca ploaia ; cînd m-am uitat iar înapoi am văzut ceva, ca o flacără, ieșind în fugă din biserică și strigînd după ajutor, dar cine-i putea fi de ajutor, apoi m-am pierdut, nu am mai văzut, nici nu am mai auzit nimic. La lucrările de debleiere au găsit, în piața din fața bisericii, niște resturi carbonizate, din ce trebuie că fusese părintele ; dar dacă vreți să le știți pe astea mai amănunțit, mergeți și vorbiți cu mama lui, ea mai trăiește, o găsiți la căminul de bătrîni.

Dar acum vrea totuși să știe cine sînt și eu îi spun că sînt o rudă a Klarei Martin și prietenă de joacă din copilărie a lui Georg Mack.

Efectul așteptat nu se arată, cuvîntul Klara nu este aici o cheie fermecată.

— Așa, zice bătrînul, adică o rudă a Klarei Martin.

Asta este tot ce spune, dar în tonul vorbelor puține se aude o respectuoasă condamnare. Nu-i place de Klara și nici toată discuția nu-i mai e pe plac, își face de lucru cu un teanc de broșurele religioase, ce nu stăteau ordonate cum se cuvine în pupitrul unei bănci. Apoi zice brusc :

— Klara Martin s-a retras din biserică.

A spus asta cu amărăciune. Eu renunț la tema aceasta și trec la alta :

— Pe domnul Niels, l-ați cunoscut cumva ?

— Cum de nu, a fost doar primar și proprietarul ziarului.

Din nou acest ton de respect distant. Ce are bătrînul contra domnului Niels, nu a fost oare un luptător curajos în rezistență, nu are merite mari în reconstrucția orașului, nu a contribuit în mod hotărîtor ca primar la reconstrucția bisericii ?

— Ba da, dar de cînd cu el avem roșii în consiliul primăriei și nu mai reușim să-i scoatem de acolo.

— Fac, oare, rău ?

— Ce înseamnă rău ! Cei de stînga rămîn de stînga, nu te poți încrede în ei și azi mai puțin decît oricînd. Iar fiul bătrînului domn Niels, acela era chiar un comunist adevărat, asta o știți ? Naziștii l-au împușcat.

Spune asta fără regret, sînt sigură, și privește moartea tînărului Niels cu o satisfacție superpersonală, vădit a fost o pedeapsă divină, un avertisment adresat tuturor celor de stînga,

care sînt cu toţii, ştiut lucru, atei. Dumnezeu, însă, nu îngăduie să-ţi rîzi de el, iar comuniştilor încă mai puţin decît altora.

— Dar domnul Niels era social democrat!

— Deosebirea nu e mare!

— Tînărul Niels nu era unicul său fiu?

— Da, iar dacă tatăl lui i-ar fi dat o educaţie mai bună şi mama lui ar mai fi trăit, mama care a murit atît de tînără şi era atît de evlavioasă, atunci Peter ar mai trăi şi azi.

Atît de simple sînt toate astea pentru bătrîn. Trec la altă temă. Familia Bernheim a cunoscut-o?

— Evreii de la fabrica de postav? Fireşte. Ăia au luat-o din loc la timp, sînt în străinătate cu toţi banii lor, oameni dintr-ăştia se descurcă totdeauna.

— Dar fiul Bernheim, Erich, a ajuns, cu toate astea, în lagăr de concentrare, pe el l-au omorît naziştii.

— Tot ce se poate, parcă ştie cineva ceva sigur.

Nici tema aceasta nu-i place bătrînului, nu-i mai place nici de persoana mea, din pricina multelor mele întrebări, îi sînt suspectă, poate că a şi spus prea multe, ori prea puţine, ori ceva anapoda, vrea să fugă de întrebările mele, începe un fel de alergare pe loc, păşeşte de pe un picior pe altul, îndată o să plece de aici tîrşîind picioarele, trebuie să-i zvîrlu repede un laţ de gît, laţul cu care s-a spînzurat Max Bredel.

— Bietul om, ei au spus că, la întoarcerea din prizonieratul rus, n-ar mai fi fost teafăr

la cap, dar, în realitate, pur şi simplu n-a mai putut suporta ruşinea.

— Ce ruşine? Că Germania a pierdut războiul, ori că partidul nazist a fost nimicit?

— Dar de unde, ruşinea sa foarte particulară, că nevastă-sa a fost o *Amihure*.

— Cum adică?

— O curvă care s-a ţinut cu soldaţi americani.

— Şi asta se ştie?

— O făcea pentru ţigări şi ciorapi de nailon şi ciocolată şi săpun. Bine că părintele Mack n-a mai apucat-o şi pe asta!

— Poate ar fi priceput treaba asta mai bine decît dumneata.

— Ca şi cum ar mai fi ceva de priceput, curvăsăria rămîne curvăsărie.

Eu arăt, mută, crucea de pe zidul din spatele lui şi spun:

— Acesta le-a iertat pe curve, dar nu pe făţarnici.

Bătrînul se uită atît de tîmp la mine, încît eu înţeleg: ăsta nu pricepe nimic. Nu vreau să fiu judecătorul lui, nici măcar ca jurat nu vreau să-l judec, îmi înaintez demisia, înainte ca morţii să mă fi chemat la datorie, plec deci tăcută, mă fac vinovată de păcat prin omisiune, dar fiecare pas pe care-l fac pe podeaua de piatră a bisericii este un strigăt de protest. Dar, de fapt, ce vină are bătrînul că în copilărie acul busolei i-a fost fixat în direcţia falsă, astfel încît nu va mai oscila, cînd nava va părăsi cursul cel bun, ce vină are unul ca ăsta, iată

adevărata întrebare, ce vină are omul. Întrebarea la care există sumedenie de răspunsuri ce năvălesc ca unde radio dintr-o sută de posturi emițătoare, și nu-ți poți fixa receptorul să prindă un post anume, undele se încalecă, nu există decît un zgomot confuz. Îmi scot creierul din pînză, căci știu din experiență că răspunsul nu vine decît cînd undele tac.

Orologiul sună cinci, trebuie chiar acum să trec s-o iau pe Anna, fiica celui spînzurat și a curvei. Mi-a și devenit dragă, chiar dacă n-ar fi decît ca înfruntare a ipocriziei orașului. În cursul zilelor următoare s-a vădit că, în afara bătrînului paracliser, nimeni nu se sinchisește de părinții Annei și de moralitatea lor. Lumea a devenit mult mai generoasă, mai modernă, ce-i adică aceea „curvă", biata Anna Bredel avea de hrănit copilul ei, și, apoi, pe deasupra, și bărbatul, care fusese nazist și nu cîștiga, mă rog, ce putea ea face altceva, ești o curvă, dacă faci asta din mizerie absolută și numai trecător? Este Anna, fiica, de aceeași părere?

Anna iese acum pe poartă, își compostează fișa de prezență, merge mai încet decît celelalte, este o pată cenușie în mulțimea multicoloră a colegelor ei, dar și ea s-a făcut frumoasă pentru seară, cu ruj de buze și prea mult roșu pe pomeți, dar nici roșul acesta abundent nu poate înșela asupra cenușiului tenului ei. Anna nu se bucură de întîlnirea cu mine, a și regretat că s-a lăsat antrenată la așa ceva, parcă ar putea ieși ceva dintr-o convorbire cu o persoană cu totul necunoscută,

care afirmă că i-ar fi cunoscut părinții, desigur vreo anchetă sociologică, cel mai bine taci ori spui fleacuri. Acest monolog interior morocănos i se poate citi pe față, se exprimă în mersul ei șovăitor, parcă n-ar veni de voia ei. Ușa coliviei, întredeschisă acum două ore cu cuvîntul cheie Klara, s-a închis iarăși; pasărea speriată stă ghemuită parcă, în fundul coliviei, pe sol.

Printre gratiile ce ne despart, Anna îmi întinde o mînă foarte rece, pe care o retrage imediat.

— Să mergem împreună să bem o cafea, ori să luăm o înghețată.

— Nu, după ce am șezut atît timp la casă, aș prefera să umblăm un pic. Oriîncotro. Există pe aproape un părculeț nou, cu un lac.

Acolo mă conduce Anna, intenționat sau nu, mă conduce drept la un loc, unde, între tufe de smirdar ce-și scutură florile, văd ridicîndu-se un monument de granit. Unde am mai văzut, recent, acest granit cenușiu? Pe monument scrie, nu cenușiu pe cenușiu, ca la cimitir, ci cu aur pe fondul cenușiu

CELUI CĂRUIA ÎI DATORĂM ACEST PARC
REINHARD NIELS
PRIMARUL ORAȘULUI
1945—1956

Dar ce-i acolo jos, în colțul din dreapta, un desen săpat în piatră, liniile desenului au fost umplute cu ipsos și peste colțul respectiv s-a dat și cu vopsea cenușie, dar fenomenele me-

teorologice și scurgerea timpului sînt de partea desenatorului, ipsosul a fost mîncat de vreme, vechile linii au reapărut : un porumbel atacat și atacabil, care rezistă. Anna mi-a urmărit privirea și răspunde la întrebarea pe care eu nu o pun. Răspunsul este fragmentar :

— Acum lasă în pace porumbelul, s-au învățat cu el.

— Și dumneavoastră ?

— Ce vreți să-ntrebați ?

— Dacă sînteți de acord cu porumbelul ?

— Astea sînt niște chestii.

— Ce fel de chestii ?

Tace, presimte o capcană. Să lăsăm, deci, porumbelul. Domnul Niels ar putea fi o temă mai bună pentru convorbirea noastră, ea l-a cunoscut doar, el cum a fost ?

— Capabil ca primar.

— V-a ajutat, pe dumneavoastră și pe mama dumneavoastră ?

— Da, asta da.

— Ați auzit vreodată ceva despre moartea fiului său ?

— Despre asta nu știe nimeni ceva precis.

— Vă amintiți de bunicul dumneavoastră ?

— Adică cum ?

— Este exact că s-a prăpădit în lagărul de concentrare Dachau ?

— Într-adevăr.

— De ce a ajuns acolo ?

— Se ajungea ușor acolo, nu era nevoie de o pricină anume.

— Bunicul dumneavoastră a fost comunist.

— Se poate. Pe vremea aceea nici nu mă născusem încă. Nu știu absolut nimic din vremea aceea.

— Domnișoară Anna, eu nu urmăresc vreun scop politic, iar noi nu trăim sub o dictatură, am, pur și simplu, ca persoană particulară, un interes să aflu ce s-a ales din copiii care se jucau împreună în acea vreme. De ce nu vreți să-mi povestiți nimic ?

— Asta poate mult mai bine mama mea, ea și vorbește cu mai multă plăcere decît mine. Eu sînt ca tatăl meu.

— Dacă îmi amintesc bine, era tăcut și trist.

— Exact. Tăcut și trist. Dar era un om bun, și cine spune altceva minte ! (Ultimele cuvinte au fost spuse aproape strigînd și pe un ton amenințător).

— Cine spune oare că n-ar fi fost bun ?

Drept răspuns a desenat cu mîna un cerc prin aer, cercul cuprinde întregul oraș.

— Și ce spun aceia, domnișoară Anna ?

Acum se luptă cu lacrimile și abia poate vorbi :

— Spun că a fost un porc oportunist.

— Cum asta ?

— În tinerețea lui a fost comunist, ca și tatăl lui, apoi naziștii au ajuns la putere și bunicul a fost, printre primii, trimis în lagăr. Tata avea douăzeci și cinci de ani. Atunci i s-a spus că ar figura pe lista următoare, să-și bage mințile în cap și să devină nazist, ar exista astfel perspectiva să-l poată salva pe tatăl său. Așa a intrat, în cele din urmă, în partidul nazist, dar ei nu l-au liberat pe bunicul,

care ceva mai tîrziu a murit, de moarte naturală, cum spuneau ei, și atunci tata a ieșit din partidul lor. Ei l-au chemat la un interogatoriu, că de ce a intrat în partid și de ce ieșise. El le-a spus toate de la obraz, îi era totuna dacă-l arestau. Asista la interogatoriu și unul de la partid, care mai tîrziu a fost numit Kreisleiter și primar aici la noi. Ăsta a sucit-o cumva, că nu i-au mai făcut nimic, dar tatăl meu a trebuit să intre din nou în partidul lor și așa a rămas, deși a fost mereu comunist și îi ura din fundul sufletului. Ei nici n-au avut vreodată încredere în el, relativ sigur l-au considerat numai după ce s-a căsătorit cu mama și ea a fost angajată bucătăreasă la Kreisleiterul Fleckmann, atunci Fleckmann ne-a luat personal sub protecția sa. După război însă, tata a vrut, firește, să intre înapoi în vechiul său partid, dar ei au spus : „Porc nazist, porc de oportunist, du-te de te spînzură !“ Și el așa a făcut, da, și acum știți tot.

Dacă știu totul, asta-i întrebarea, dar știu cîteva lucruri importante și voi afla mai mult de la mama Annei.

Anna are acum broboane de sudoare pe frunte, ba și miroase a sudoare, este o sudoare al cărei miros nu-l poate acoperi nici un spray parfumat pentru subsuori. Anna asudă dinlăuntrul ei, asudă de frică, frica îi zace în măruntaie și în creier, ea dă pielei și părului acest ton cenușiu. Simt că vrea să-mi mai spună ceva, acum că ușa coliviei stă deschisă. Încerc s-o mențin deschisă.

— Cum de a putut suporta mama dumneavoastră toate astea ?

— Păi, așa cum se suportă : gîndești în fiecare zi, că nu se mai poate și așa trece o zi și mai trece una, trece timpul și supraviețuiești. Mama era doar învățată cu viața grea, era și ea copilă de muncitori și dintr-o familie de comuniști, și tatăl ei a fost închis în lagăr, la Dachau, era tuberculos, așa că i-au dat drumul și a murit acasă. Familia, însă, continua să fie suspectată, pînă ce mama a ajuns la Fleckmann, asta a fost, într-un sens, salvarea, într-altul iadul : să depinzi, ca veche comunistă, de Kreisleiterul nazist, gîndiți-vă cum putea fi asta, încît odată părinții mei erau atît de disperați, că au lăsat deschis robinetul la gaze, dar li s-a făcut milă de mine, eram copil mic, n-a vrut să mă ia cu ei în moarte, nici să mă lase singură în viață n-au putut și, neavînd încotro, au continuat să trăiască.

— Și după război ?

— Atunci am dus-o cum era viața pe atunci : o cameră într-o baracă lîngă calea ferată și nimic de mîncare, și tatăl întors din prizonierat, care ședea în cameră zile întregi și zicea mereu : „măcar de nu m-aș fi întors acasă, de ce nu m-a împușcat vreunul, ci împușcați-mă odată, sînt prea laș să mă împușc singur“, și așa, încetișor, a înnebunit de tot, a ajuns dement și s-a spînzurat, asta a fost destul de logic.

— Iar mama ?

— Ea a avut grijă de mine și cît a mai trăit, de tata.

— Era de lucru ?

— De lucru ? La dărîmături. Dar atunci ne-a ajutat domnul Niels, ne-a dat o cameră ca lumea, iar mamei i-a făcut rost de un loc de femeie cu curățenia la americani, acolo era de mîncare, aducea mereu mult acasă, ei doar aruncau tot ce nu mîncau. Dar pe atunci tata murise. Iar toate celelalte să vi le povestească mama mea însăși, vă duc la Hotelul Gării, cred că este deja acolo.

Gara, reclădită acum douăzeci de ani pe ruinele celei vechi, este, din nou, prea mică. Ne strecurăm cu greu prin mulțimea de călători, cu valize grele, și de necălători, care stau aici fără treabă, muncitorii străini, ce-și visează cu încăpățînare visul, că expresul de Italia ori Balcan-expres, care opresc aici doar pentru un minut, vor aștepta odată pînă să urce ei, purtînd în serviete de piele mulțimea banilor cîștigați, și se vor întoarce în satul ori orășelul lor, vor construi o casă mare și vor deschide o prăvălie, acolo unde familia locuiește într-o cocioabă și așteaptă bărbatul care să-i izbăvească, bărbatul bogat, pe cel ce a venit la gară, proaspăt barbierit, cu o cămașă proaspăt spălată, așteptînd aici o fată cu care să-și cheltuiască banii în noaptea asta, nu toți, firește, dar totuși prea mulți pentru un om de care depinde dacă copiii lui, dintr-un sat calabrez, croat sau turc, vor avea paturi ca lumea și vor putea merge într-o școală adevărată și vor avea un alt viitor, mai bun.

— Domnișoară Anna, v-ați mărita cu un turc ori un italian ?

— Eu ? Nu. N-am nici atîtica încredere în ei, au un caracter străin, unul a atacat o vînzătoare din prăvălia noastră.

— Oare nu s-a întîmplat niciodată ca un german să atace o fată ?

Anna tace.

— Domnișoară Anna, ce gîndiți despre faptul că tinerii socialiști vor să-i organizeze pe muncitorii străini în sindicate ?

— Ce gîndesc eu ? Că ăștia cîștigă oricum prea mult, că vor ajunge curînd majoritatea în țara noastră și, dacă s-ar mai și uni în sindicate, ne vor putea tunde cum vor, pot dezlănțui greve sălbatice și face tot felul de dezordini.

— Domnișoară Anna, de ar auzi aceste vorbe bunicul și tatăl dumneavoastră !

— Timpurile s-au schimbat, am apucat destule tulburări, avem nevoie de liniște și ordine.

Asta-i tot ce are de spus nepoata și fiica unor vechi comuniști. Stocul de inteligență politică și fantezie al familiei este consumat, pentru Anna a rămas doar vidul, în care nu crește nimic decît dorința de liniște. Eu pot chiar s-o înțeleg, pe toți pot să-i înțeleg, pe acești înfrînți mărunți ce se tem de noi catastrofe — și fiece inovație poate fi o catastrofă, catastrofele dinainte au început și ele atît de promițător. *Law and order* *. Să rămîi în cuibul tău, să te ascunzi, să vegetezi. În nici un caz revoluții, în nici un caz reforme, care s-ar putea, crescînd, transforma în revoluții.

---

* Lege și ordine (engl.).

— Pe aici coborîm, spune Anna, arătînd scara largă ce duce în lumea subterană, placată cu faianță în alb și verde, dinspre care simțim o boare rece. Bărbați, năsturîndu-și din mers pantalonii ori trăgînd în sus fermoarele, aduc cu ei un miros de clor și săpun. Și fete urcă scara, proaspăt pieptănate, parfumate, cu buze roșite și lăcuite parcă, flămînde de ce le va aduce viitorul foarte apropiat (de ce să ne gîndim mai departe, las' să ne fie bine acum !).

Anna împinge o ușă batantă. Este un mic antreu scăldat în neon, cu două uși spre încăperile, despărțite pe sexe, ale closetelor, în antreu între ușile pentru „doamne" și „domni" șade, în lumina prea albă, o femeie bătrînă lîngă o măsuță, pe care se află o farfurie cu o monedă, mereu una singură, în chip de invitație tăcută și insistentă, pentru folosirea locului.

— Asta este, spune Anna către mine și, fără s-o salute anume pe mama ei, îi spune : Ți-aduc pe cineva care-i rudă cu Klara și l-a cunoscut pe tata.

Femeia, Anna, Anna de la liniile moarte se ridică încet în picioare, s-ar zice treptat, și la urmă stă înaintea mea o femeie deosebit de înaltă, de slabă și țeapănă. În lumina albă-liliachie de aici și cu mirosul de dezinfectante, seamănă cu un cadavru, ridicat în picioare, dintr-o sală de disecție. Sînt bucuroasă că-și afundă mîinile în buzunarele șorțului și mă scutește să-i dau mîna.

— O rudă a Klarei Martin, rudă apropiată ?

— Prin alianță. Foarte exact nici nu cunosc gradul de rudenie.

— Dar, spune ea, de fapt Klara nici nu se numește Martin, ea purta numele de familie al tatălui, ca și sora ei dealtfel, Stefanie, ele se numeau Berger ori așa ceva, dar la divorț Mina, asta-i mama Klarei, și-a reluat numele de fată și copiii primiră același nume, la care au rămas și mai tîrziu, cînd mama, recăsătorită, s-a chemat von Radwitz.

— Ce v-am spus ? Mama mea le știe pe toate și spune tot, iar acum vă las singure.

— Du-te dar, spune Anna cea bătrînă. Mie mi-aduce un scaun și-l șterge cu grijă, din veche obișnuință, așa cum șterge vasele closetelor. Asta nu-i un loc bun pentru dumneavoastră, spune ea, dar nu pot pleca de aici pînă la miezul nopții, iar mîine și poimîine sînt tot de serviciu, acum este încă relativ liniște, abia după ora opt vine puhoiul.

Nici acum nu apucă să șadă mai mult de un minut pe scaunul ei tare, de lemn. Într-adevăr nu este un loc bun, nici pentru mine, nici pentru ea, dar nu-i un loc rău pentru o convorbire ca a noastră, o convorbire de pivniță și cavou, despre oameni morți de mult, la care Anna se gîndește neîncetat, cînd șade aici și șterge capace de closet stropite, trage apa unde n-a fost trasă, șterge chiuvetele, adună bucăți de hîrtie igienică aruncate pe jos, primește bani, restituie mărunțiș, urmărește din ochi, dînd din cap a resemnare, femei bine îmbrăcate care nu dau nici un bănuț bacșiș, ori zîmbește automat, un zîmbet strîmb, cînd ca-

reva îi dă. Zice că adesea uită, pentru mult timp, că șade pe un scaun de lemn, aici jos, asta nu este nicicum o realitate adevărată, spune ea. Dacă n-ar puți așa, dacă ar fi măcar mai mult aer pentru respirat, restul ar mai fi suportabil, doar cîștigă foarte bine cu treaba asta.

— Este totuși mai bine decît înlăturarea dărîmăturilor, spun eu, încercînd prudent să orientez memoria ei spre primii ani de după război.

— Cum de v-a venit în minte tocmai înlăturarea dărîmăturilor ?

— Pentru că fiica dumneavoastră a povestit că după război a trebuit să faceți această muncă.

— Așa, a spus asta. Și altceva n-a mai spus ?

— A povestit cum a ars preotul Mack și că bunicul a fost la Dachau, în lagăr, și că tatăl ei a dus-o tare greu.

— Așa, a spus asta, păi atunci a fost chiar foarte vorbăreață. Și ce a mai spus ?

— Că el a fost un om bun și că s-a înscris la naziști ca să-și salveze tatăl, și cum după război foștii tovarăși nu l-au mai primit.

— A spus și că s-a spînzurat ?

— Da, a spus asta, dar eu o știam de mai demult.

Sîntem întrerupte de un client. Sîntem întrerupte des în cursul orelor următoare, mă învăț cu felul Annei de a se scula încet, ca în rate, și cu plecarea ei tîrșită, cu vuietul și bolborositul apei prin instalații, cu mulțimea de oameni ce vin și pleacă fără să dea bună ziua,

cu lumina palidă, vag liliachie, a lumii subterane, cu înfățișarea înfricoșătoare a Annei asta, numai piele și os, cu putoarea de clor și urină, cu acest fel de conversație întreruptă. Oricît de des a fost întreruptă, Anna nu pierde niciodată firul, are o memorie exersată, care doar nu face nimic decît să-și amintească, o face foarte corect, nu are fantezie, ci numai memorie, este un cronicar fără greș, un antipoet și corectează orice înfrumusețare, precum și orice exagerare în rău a celorlalți : Da, a spus ea asta ? Dar a fost altfel, anume...

Nu trebuie să pun multe întrebări. Anna, dacă s-a pornit, vorbește. Tema principală este, firește, propria ei soartă, adică cea a soțului ei. Ea înșiră toate evenimentele în fața mea, cum a făcut-o de o mie de ori în fața ei însăși, sînt fapte de fier ce nu pot fi schimbate de o dorință a amintirii. Max, fiul unui muncitor comunist, care are prea puțini bani să trimită la o școală mai înaltă pe talentatul său fiu mai mare și este disperat de faptul că familia sa, cu toată inteligența, bate pasul pe loc de generații, ca hîrciogii, prinși și dresați, ce aleargă neîncetat într-o roată, cum Max a trebuit, încă de copil, să cîștige și el, ducea ziare la abonați, îndeosebi *Tageblatt*, tipărit de domnul Niels, social-democratul. Max abia avea timp de joacă cu ceilalți copii, cu Peter Niels și Erich Bernheimer, copiii unor oameni bogați, pe Erich l-au gazat naziștii la Auschwitz, era evreu, și Peter Niels, acela era la stînga de tot, și pe el l-au ucis. Nici eu nu puteam să mă duc mai niciodată la joacă, trebuia să muncesc acasă,

și tata era muncitor și tuberculos, patru frați de ai mei au fost și ei tuberculoși și au murit de tineri, asta a fost o copilărie grea. Mai tîrziu Max a fost zețar ajutor la *Tageblatt*, dar atunci domnul Niels nu mai era stăpîn acolo, naziștii îi luaseră tipografia, din o mie nouă sute treizeci și trei ori treizeci și patru ziarul s-a numit *Volkswarte*, asta se chema „punere la pas" *, cînd toți erau forțați să scrie același lucru, iar apoi Max a rămas fără de lucru și tatăl lui era în lagăr, și atunci Max a luat-o razna, îl și prelucraseră o grămadă, pînă ce a intrat în partid, în partidul naziștilor, el a crezut că l-ar putea astfel scoate pe tatăl său din lagăr, dar din asta nu s-a ales nimic, îl păcăliseră, și apoi tatăl lui a murit în lagăr, la Dachau, de foame ori bătut de moarte ori de moarte naturală, acum asta-i doar totuna, și ne-am căsătorit și a venit Anna, iată că într-o zi ne-a încuiat pe tustrei în bucătărie, a deschis robinetul de gaze și a spus : Cu moartea mea spălăm rușinea. Eram de acord, și mie mi se urîse cu viața, să am zi și noapte lîngă mine un bărbat, care tot recită, ca un rozariu : „Sînt o canalie, un porc de oportunist, un trădător, unul ca mine trebuie să piară". Dar apoi, cînd gazul începuse deja să se simtă, i-a părut rău de cea mică și a închis robinetul, ne-a fost la toți rău și ni s-a părut că am vărsat și sufletul din noi, și astfel am mai vărsat noi și altele, iar în ziua

* În orig. : *Gleischaltung*, termen politic al perioadei naziste (n. tr.).

următoare Max al meu s-a dus la șeful organizației naziste locale și a declarat că iese din partid. Motivare : amîndoi tații, al lui și al meu au murit din vina Gestapoului, unul în lagăr, celălalt afară, de urmările internării, și Max a început să strige și le-a spus lor toate de la obraz, firește că l-au arestat. Eu nu știam unde este, am alergat peste tot cu copilul în brațe și înnebunită de teamă, atunci m-a găsit Klara și m-a luat cu ea, și mi-a zis că va aranja asta și chiar a aranjat-o. Deodată, Max a reapărut și era liber, noi nu știam cum de s-a putut întîmpla una ca asta, azi o știu, dar asta-i altă poveste. Aici intervenise Mina Martin, ea obținea pur și simplu orice de la Kreisleiter (șeful organizației districtuale) care nu-i putea refuza nimic, s-ar fi zis că asculta de ea, altfel nu-i de explicat. Noi, firește, atunci nu știam unde ne e capul, întîi arestarea, apoi brusc eliberarea, asta venise peste noi și trecuse ca o furtună, am respirat ușurați, dar apoi abia s-a dezlănțuit, Max al meu a trebuit să se prezinte la Kreisleiter și să dea în scris că rămîne în partid și devine „Blockwart". Asta era ceva deosebit de mîrșav, știți, un Blockwart era unul care trebuia să supravegheze populația dintr-un anume bloc de locuințe, asta era o muncă de turnător, de denunțător angajat de stat, ăștia erau porci, cu un caracter scîrnav de porci, și o astfel de muncă trebuia să facă Max al meu, acesta era prețul libertății sale. Dar el n-a denunțat niciodată pe nimeni, dimpotrivă i-a avertizat pe oameni. Dar cine poate juca multă vreme acest joc dublu, Max al meu

a făcut un ulcer stomacal de la asta și a fost mult timp bolnav și cînd s-a întors de la spital, a primit deodată o muncă adevărată, l-au luat zețar la *Tageblatt*, care se numea atunci *Volkswarte*. Dar dacă vă închipuiți că acum totul era bine vă înșelați, căci Max al meu trebuia să culeagă tot acel material politic, acele articole mincinoase despre Führer, Hitler adică, și despre „ticăloșii de comuniști", și cum toate popoarele nu vor decît să atace scumpa noastră patrie, și Max al meu se întorcea des acasă de la lucru spunînd : bagă de seamă, Hitler vrea un război și o să-l facă ; el n-o să se lase pînă nu se duc toate pe copcă, dar dinspre partea mea, dacă totul se prăpădește, n-are decît. Ca el, comunistul, să trebuie să culeagă toate aceste porcării, asta era pedeapsa pe care i-a dat-o Kreisleiterul, Fleckmann adică. Și într-o zi pe Fleckmann l-a lăsat bucătăreasa lui, s-a măritat în altă localitate, atunci a vrut să mă aibă pe mine ca bucătăreasă și Max a spus : „Asta ne mai lipsea ! Du-te și fi bucătăreasa lui și fă tot ce o să-ți mai ceară." Atunci eu i-am tras una și apoi am luat-o razna amîndoi și ne-am bătut, iar fetița striga de s-au adunat vecinii, dar apoi tot am intrat bucătăreasa lui Fleckmann și asta a fost într-adevăr bine, am avut totdeauna ce mînca și lui nu i s-a mai întîmplat nimic. Dacă credeți cumva că am fost și altceva pentru Fleckmann, vă înșelați, deși pe vremea aceea mai eram apetisantă și mai era ceva carne pe oasele mele, dar numai pentru Max al meu. Și, în general, Fleckmann n-avea ochi să mă vadă, el o avea pe alta, pe Mina Martin, aia era o frumusețe de femeie, da, asta era, și o dragoste mare, cum să fi vrut Fleckmann să mă ia pe mine, dar Max murea aproape de gelozie și, cînd a venit războiul, s-a dus îndată voluntar și a fost pe toate fronturile și s-a întors întreg acasă, iar după prizonierat, care a fost scurt, ne-am gîndit, așa, acum începem o viață nouă. Max al meu s-a dus la foștii lui tovarăși, dar aceștia n-au spus decît : „Trădătorule, porcule, du-te de te spînzură !" Iar el s-a dus și s-a spînzurat în sălcii.

Povestirea Annei, întreruptă de multe ori brusc și reluată de fiecare dată exact din locul întreruperii, suferă, acum o întrerupere mai lungă. S-a iscat o ceartă cu o femeie mai în vîrstă, un fel de doamnă, care afirmă că a lăsat un inel prețios pe marginea lavoarului. Nici urmă de inel. Anna nu atinsese lavoarul, pentru asta eram eu martor, veniseră între timp alte cliente, dar tocmai la acel lavoar nu se spălase nimeni. Se discută și se caută o grămadă, pînă ce Anna spune : „Ați băgat inelul în poșetuță, căutați-l acolo." Femeia respinge indignată această presupunere, Anna insistă și iată inelul. Femeia trebuie să recunoască : se înșelase. Îi aruncă Annei o privire rea și pleacă fără să-și ceară scuze. Aia nici nu afirmase că Anna ar fi furat inelul, dar onoarea ei profesională riscă să fie compromisă, dacă cineva spune că ea n-ar fi destul de atentă în sectorul ei. Își rumegă o vreme, mută, mînia, care se leagă cu toate necazurile și toate experiențele amare ale vieții ei, exprimînd-o într-o singură

propoziție scurtă, care, formulată de milioane de înfrînți, a devenit, într-adevăr, o formulă magică : „Porcii ăștia de capitaliști au întotdeauna dreptate".

Îndrăznesc să întreb dacă femeia cu inelul face parte dintre porcii de capitaliști.

Anna rîde amar. Știți, femeia asta se preface că nu m-ar cunoaște, dar mă știe bine, numai eu n-am voie s-o mai cunosc. Soțul ei a fost în partid, la naziști firește, era propagandist și după război a fost un an internat de americani pentru reeducare, așa numeau ei asta, și după aceea a preluat o mică reprezentanță pentru Coca-Cola, iar apoi treptat, din aproape în aproape, a ajuns proprietarul unei fabrici de limonadă, care a tot crescut și acum este bogat. Dar după război, cînd era într-un lagăr de prizonieri, noi două, asta și cu mine, niște nenorocite amîndouă, am mers cu americanii și am împărțit amîndouă, țigările și săpunul și ciorapii de nylon și conservele, tot, și munca bineînțeles, desigur că nu trebuie să vă spun ce fel de muncă era, e un sfert de veac de atunci. Acum ea este bogată, eu sînt săracă, soțul ei este proprietarul unei fabrici, al meu s-a spînzurat, copiii ei sînt la studii, Anna a mea este casieriță, așa e viața. Și acum vă întreb, la ce bun toate astea, Hitler, lagărele de concentrare, războiul și mulțimea de morți și că Max al meu s-a spînzurat, și că pe Erich Bernheimer l-au gazat și pe Peter Niels l-au împușcat și pe domnul Niels l-au bătut că l-au lăsat invalid, și că i-au ucis pe polonezi și pe țigani, și mulțime de evrei și francezi și olandezi și italieni și ruși, pentru ce, vă întreb pe dumneavoastră, ce a ieșit din toate astea, cine a tras o învățătură de aici ? Ce a ieșit este că una ca asta, care a fost cu mine, din mizerie, curvă pentru americani, din aceeași mizerie, este acum proprietară de fabrică și are voie să mă scuipe, pentru asta au murit cei din rezistență și naziștii, așadar la ce bun toate astea, la ce bun politica, de ce, în general, să mai faci ceva pentru așa popor și așa omenire.

Atîta amărăciune, dreaptă sau ba, nu poate fi dizolvată cu vorbe, din amărăciunea asta Anna și-a făcut un blindaj puternic, în care s-a retras, ca racul în carapace, aici este puternică și inatacabilă, aici chiar mînia provocată de fosta ei colegă în prostituție constituie un argument în plus pentru amărăciunea ei. Poate că voi putea afla de la memoria aceasta amară, extraordinar de precisă, chiar și cînd este vorba de propriul ei trecut, cîteva alte informații, de pildă despre moartea lui Fleckmann ori despre copilul Klarei, dacă a avut într-adevăr copil. Despre moartea lui Fleckmann știe firește tot, a fost pînă la sfîrșit în preajma lui, ea a apucat ceea ce, fără de ea, nu s-ar ști deloc.

— La 20 aprilie o mie nouă sute patruzeci și cinci, cînd americanii și francezii și rușii și nord-africanii erau deja de mult în țară, trei fazani de aur au venit la Fleckmann (dacă știu ce erau fazani de aur ?)

— Da, știu, membri ai partidului cu multe fireturi de aur, pe epoleți și mai știu eu unde, cei cu insigna de aur a partidului, dar asta nu

era neapărat necesară, puteai deveni fazan de aur și fără vechimea dovedită de insigna de aur, în orice caz se spunea că omul îndreptățit să poarte atîta aur era într-adevăr unul dintre cei absolut devotați...

— Așadar trei tipi „absolut devotați“ din ăștia au venit noaptea în taină la Fleckmann, eu stam după ușă și am tras cu urechea și am auzit cum au insistat pe lîngă Fleckmann s-o ia din loc împreună cu ei, imediat, că războiul ar fi pierdut și sfîrșit, Führerul probabil mort, inamicul foarte aproape, că așadar nu mai e de făcut nimic decît să părăsească hardughia în flăcări, să plece în Tirolul de sud, acolo ar exista ascunzători la fasciști devotați, acolo s-ar putea supraviețui și așa mai departe. Apoi a fost o pauză și pe urmă Fleckmann a spus cu glas tare : „Domnilor, aș putea da acum dispoziția să fiți împușcați, în baza legii marțiale, dar asta ar fi o moarte prea onorabilă pentru dumneavoastră, duceți-vă unde vreți, purtați rușinea voastră cu voi ori încotro poftiți, dar tăiați de pe uniformele dumneavoastră toate însemnele devotamentului față de Führer, iată foarfeca, așa, și acum cărați-vă !“ Și ăia și-au tăiat într-adevăr însemnele de pe uniforme și au ascultat astfel de porunca lui, deși tustrei erau mult mai mari în grad decît Kreisleiterul, și pe urmă s-au cărat. Fleckmann a aruncat în soba aprinsă tot gunoiul ce-l făcuseră și apoi s-a dus să se culce, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. A mai trăit așa aproape trei săptămîni, a rămas pur și simplu pe postul lui, deși nu mai avea nici un rost, mie a vrut

să-mi dea drumul, dar am rămas la el, nu se cade să fugi de lîngă un om în pericol, și în general mie totul mi-era indiferent, viața ori moartea, să fiu ucisă de naziști ori antinaziști, ori de americani, eram la capătul puterilor, de la Max al meu nu mai aveam de mult nici o știre, îl socoteam mort. Iar apoi a venit șase mai, americanii nu mai erau decît la treizeci ori douăzeci de kilometri de oraș, și a venit o delegație a locuitorilor orașului la Fleckmann, doar era și primarul lor, și au spus că el trebuie să predea orașul, fără lupte, americanilor. Ei îi și aduseseră steagul alb și au ieșit împreună cu primarul în piața centrală, printre ruine, altceva nu mai rămăsese acolo, și acolo s-au oprit, se auzea deja uruitul tancurilor americane, și apoi primele tancuri s-au și văzut, iar oamenii au început să strige : „Steagul, capitulăm !“ Atunci Fleckmann a fîlfîit cu steagul prin aer și toți credeau că astfel se adresa americanilor, dar după aceea a aruncat steagul pe jos, a călcat pe el și, în liniștea ce se făcuse, a spus cu glas tare : „Ce mai adunătură de lichele sînteți !“ Apoi a scos revolverul și și-a tras un glonte în frunte. Alergasem și eu acolo, am văzut totul cu ochii mei, el a căzut pe steagul alb, care s-a umplut pe dată de sînge, aceia nu-l mai puteau folosi pentru predare, nu-i mai puteau lua steagul pe care zăcea mort. Așa l-au lăsat și au alergat în întîmpinarea americanilor. Eu am învelit cadavrul în steag și un necunoscut m-a ajutat să-l duc într-o pivniță. L-am vegheat acolo toată ziua și noaptea următoare, dar odată tot a trebuit să plec de

lîngă el și unii au luat cadavrul și, așa cum se afla, învelit în steag, l-au spînzurat de un stîlp. Atîrna acolo ca un copil înfășat, dar nu trecu mult și au sosit, deodată, niște oameni, eu nu-i cunoșteam, care au tăiat frînghia de care atîrna și l-au dus și l-au zvîrlit dincolo de zidul cimitirului, unde l-au lăsat ca pe un hoit de vită. Noaptea însă, numai eu singură, l-am îngropat și de atunci l-au lăsat în pace. Acum Fleckmann, sinucigașul, zace chiar în pămînt sfințit, între o mulțime de catolici de treabă și drept-credincioși, are chiar o piatră de mormînt cum se cuvine și mereu flori proaspete, și azi, după douăzeci și opt de ani. La început lumea și-a rupt gura cu tot felul bănuieli, unii au spus că florile ar fi de la mine și se vede, deci, că am fost, totuși, iubita lui, dar asta era o minciună idioată, eu n-am fost decît bucătăreasa lui, cînd, de fapt, de ani de zile nu mai da atenție mîncării, dar florile nu sînt de la mine, eu știu de la cine sînt, dar asta-i o taină.

O aud pe Anna vorbind și vorbind, iar în pauze aud vuietul apei și bolboroseala conductelor, trîntirea ușilor și tîrșîitul ghetelor mari ale Annei, tot mai mulți vin și pleacă, este ora opt, pentru Anna începe perioada de vîrf, mie îmi este încă mai de mult cam rău de la mirosul de clor și lipsa de aer, îmi iau ziuă bună. Anna vrea să mă rețină, este atît de plăcut să poți odată vorbi, cui altfel să le mai povestească toate astea, pe cine-i mai interesează, chiar propria fiică îi spune : „Dar mai încetează cu aceste povești vechi și de demult !". Eu, însă, plec acum și nu mai pot fi reținută. Resemnată, Anna îmi dă drumul din lumea subterană, pe lîngă care pînă și forfota din hala gării este înveselitoare.

N-am aflat nimic despre copilul Klarei, poate că este mai bine să aștept pînă vorbește chiar ea despre el, poate că este și mai bine să nici nu atingem această temă.

Klara și Stefanie m-au așteptat cu cina. Klara mă adulmecă.

— A ce miroși tu ? Unde mi-ai umblat ? Puți !

— Vai, Klara ! încearcă s-o tempereze Stefanie.

— Este foarte posibil, răspund eu, să fi adus cu mine, în îmbrăcămintea mea, mirosul tărîmului de jos, al sălilor de anatomie cu cadavre puternic dezinfectate, dintr-o vreme ce trece drept moartă.

— Așadar ai fost la Anna, la Anna unu și la Anna doi, spune Klara, pe unde le-ai dibăcit, chiar te porți ca un reporter ori un detectiv.

Ea o spune în glumă, dar cu o nuanță care îmi displace.

— Dar cine m-a chemat în acest fundac de lume, cine m-a momit cu un cadavru, răspund eu jignită, cine a început să dezgroape trecutul, voi ori eu ?

— Las-o baltă ! spune Klara. N-a fost cu intenție rea. Numai că tu nu trebuie să rămîi aici.

Propoziție enigmatică, căreia Stefanie îi răspunde iritată :

— Nici tu nu trebuie să rămîi aici, poți pleca oricînd cu mine la Londra, ești invitată la familia Bernheimer întocmai ca și mine, doar că tu nu vrei, tu vrei să rămîi, să te chinuiești aici.

— Eu ? Mă chinuiesc aici ? Nu mă chinuiesc de fel, aici sînt acasă, îmi place aici și un copac bătrîn tot nu poate fi transplantat, ce vorbești degeaba ? Bine, însă acum mîncăm, altfel carnea se usucă de tot. În fond, ce au povestit cele două Anne ?

— Vai, Klara, spune Stefanie, ce vor fi povestit ? Doar cunoști flașneta Annei : Max al meu, Max al meu și Fleckmann, și americanii, și mormîntul lîngă zidul cimitirului, asta-i placa ei, care se învîrte mereu, fie că o ascultă cineva ori ba.

— Tocmai tu ar trebui să înțelegi asta, îi răspunde Klara cu oarecare asprime.

Stefanie tace.

— Ei, da, spune Klara, după o pauză penibilă, ei da. Și ce a povestit despre americanii pentru care a lucrat ?

— Tot.

— Că a făcut trotuarul ?

— Klara, intervine Stefanie, despre asta nu se vorbește, asta-i exclusiv treaba Annei.

— După cum auzi, Anna a vorbit de asta, atunci ?

— Și atunci, tot este exclusiv treaba ei. În general, noi vorbim prea mult de lucruri care privesc doar pe alții.

— Fie, răspunde Klara și apoi tace.

S-a stîrnit o atmosferă plină de tensiune, încă nu e limpede dacă tensiunaa se va descărca, și contra cui, poate contra mea, care am dat, pe cont propriu, de urme vechi și am găsit acea pivniță boltită interzisă, în care foșnesc file ale cronicii sustrase cenzurii surorilor și cărora ele, cunoscîndu-le autorii, le contestă din capul locului autenticitatea, calificîndu-le de apocrife, legendare, anecdotice, strîmbe și nereale, pe care însă eu le-aș putea lua drept documente istorice absolut valabile, față de care propria lor relatare n-ar mai putea menține pretenția exclusivității absolutei fidelități, ci ar ajunge în situația unei penibile relativizări. Cine știe, poate că tăcuta Klara, campioana adevărului, este bîntuită de teama secretă că eu aș afla de la alții povestea ei, o poveste, în ce privește faptele, cunoscută de toți, la care însă faptele nu constituie decît coaja groasă și amorfă din jurul prețiosului, vulnerabilului adevăr. Și Stefanie, oare nu se poate cumva teme că aș risca să aflu ceva, pe piața neagră a interpretărilor, ce ar întuneca strălucirea lui Peter al ei ?

Deoarece amîndouă mănîncă în tăcere, îmi revine mie sarcina să spun ceva care fie să ducă la o blîndă atenuare a tensiunii, fie la o descărcare a ei. Încerc asta aducînd în discuție tema Fleckmann.

— Așadar, acest doctor Fleckmann este o enigmă pentru mine, fiecare din voi două îl vorbește de rău cît încape și, cu toate acestea, ulterior parcă l-ați împodobi cu candida hermină a nevinovăției.

Klara rîde cu hohotul ei ca din bolți de pivniță, Stefanie este din nou absentă, se uită pe geam, ochii ei par să fixeze o pană din coada unei rîndunele, ce participă la un exercițiu în vederea zborului spre sud.

— Da, zice Klara, este adevărat, nu l-am putut suferi, încă de copilă, iar în vremea naziștilor l-am detestat, dar de fapt nu pentru că era, politic, dușmanul meu, ci pentru că nu se comporta ca dușman față de mine.

— Dacă pricep, nu i-ai iertat că n-a fost un criminal.

— Nu i-am iertat că ne-a făcut bine. Asta este totuși culmea obrăzniciei, să răstorni astfel ordinea, cu capul în jos.

Rîde iarăși, acum se aude că își rîde de ea, rîsul ei o readuce pe Stefanie din cerul înserării, tensiunea încă nu s-a risipit cu totul.

— În fond, ce a povestit Anna despre Fleckmann ? vrea să știe Stefanie.

— A povestit despre sfîrșitul lui : cum au venit naziștii mari și au încercat să-l convingă să fugă împreună cu ei, cum a rămas, cum n-a vrut să fie predat orașul, cum s-a împușcat, cum ea l-a dus de acolo și l-a vegheat pe mort, pînă cînd cineva a furat cadavrul și cum, în cele din urmă, ea l-a înmormîntat.

— Va să zică, ea l-a înmormîntat ?

— Nu-i adevărat ?

— Trebuie să fie adevărat, zice Klara, Anna nu minte.

— Mi-a povestit că leșul lui Fleckmann a fost spînzurat de un catarg de steag. Trei zile a rămas spînzurat acolo.

— De unde trei zile ! Nici un ceas ! zice Klara, Anna nu poate să fi povestit așa ceva.

— Eu am povestit asta, spune Stefanie.

— Dar nu-i adevărat, spune Klara supărată.

— Așa mi s-a povestit, eu nu eram pe atunci aici, spune Stefanie, încăpățînată ca un copil.

— Deci nu povesti ce n-ai văzut, îi răspunde Klara, severă. A rămas cadavrul cuiva spînzurat trei zile de catargul pe care se ridică steagul, pînă ce a puțit în căldura lunii mai, dar n-a fost Fleckmann, ci un denunțător.

— Dar, spune Stefanie, ar fi putut fi Fleckmann.

— Dacă ar fi fost după tine întreabă Klara, Fleckmann ar fi fost spînzurat ?

Stefanie tace.

— Vezi, zice Klara. Dacă nici măcar eu nu i-aș fi dorit așa ceva.

— Ce înseamnă : nici măcar tu ?

Stefanie caută ceartă, dar de ce, la ce bun ? Încerc repede altă temă, oarecum mai puțin delicată :

— Povestiți-mi cum a trăit de fapt doamna Kauniger în al treilea Reich ?

— Aia, spune Klara, sigur că a trăit bine, cafeneaua-cofetărie Central era locul de întîlnire pașnică a naziștilor, nenaziștilor și seminaziștilor, torturi bune ca la ei nu se mai găseau nicăieri, tinerele fiice erau drăguțe și durdulii, iar Karl era capabil și făcea mereu rost de unt, făină și ouă. Unchiul Willi își ducea traiul în biroul lui, cu stelele sale, și nu se sinchisea de nimic, cel puțin aparent. Dar astea s-au schimbat cînd s-a iscat chestia cu procesul

de paternitate și a revenit în actualitate zvonul mai vechi cu copilașul lăsat să moară de foame, așa ceva are consecințe într-un oraș care trăiește din hoituri, mai ales dacă este cadavrul unui sugar. Un astfel de oraș are propria sa morală, pe care al de noi n-o învățăm niciodată, o morală foarte strictă cu un principiu suprem : dacă îți merge bine înseamnă că ești bun, dacă îți merge rău, se știe că nu faci parale, atunci lumea îți întoarce spatele. Cîtă vreme îți merge bine totul ți-e permis, atunci se închid ochii, deși se și văzuse totul. Asta se întîmpla cînd Stefanie a venit în oraș pentru cîteva zile, voia să-l întîlnească pe unchiul Willi, cînd a fost asta Stefanie ?

— În o mie nouă sute patruzeci și doi, în august. Atunci tocmai pierduseră procesul, zăceau, cum s-ar zice, în fundul gropii întunecate, din care n-au mai apucat să iasă.

— Știți ce cred, spune Klara, cred că dacă mătușa Berta n-ar fi fost ucisă în mod brutal de bombardament, ar fi supraviețuit tuturor necazurilor : zvonurile, discreditare socială, războiul pierdut, devalorizarea mărcii din patruzeci și opt și un faliment posibil, iar azi ar fi avut cea mai mare cafenea din oraș și, în plus, un bar de noapte și un bordel.

— Dar, Klara, spune Stefanie, azi ar avea cam o sută de ani, cu vîrsta asta nu-ți mai arde de bar de noapte, că ești mort.

— Asta nu, spune Klara, ea ar fi fost bine în rolul de tanti și n-ar mai fi murit niciodată.

— Klara !

— Adică cum ? Parcă a lipsit mult pînă la bordel ? Dar s-o lăsăm moartă pe răposata mătușe Berta, povestește tu acum, Stefanie, cum a fost cînd ai sosit tu atunci la cafenea. Este o chestie macabră, cel puțin cum a povestit-o Stefanie atunci.

— Ce înseamnă „atunci". Am povestit cum a fost și așa mi-a rămas în memorie, așa ceva nu se uită.

— Povestește !

— Dar dacă îți închipui că pot s-o las moartă pe răposata mătușă, te înșeli, ea joacă rolul principal în această piesă întunecată. Era întuneric în cafenea, jaluzelele erau lăsate, exista o singură dungă de lumină, o crăpătură într-o jaluzea, prin care Mali și Berthie se uitau pe rînd afară, dacă nu vin ceva mușterii, căci cafeneaua era goală, atît de goală încît gemenele s-au bucurat și de mine, s-au repezit la mine, m-am gîndit ce primire neobișnuit de caldă, dar s-a lămurit că la început nici nu mă recunoscuseră. M-au întrebat ce doresc, iar eu le-am spus : cafea și tort de ciocolată. Atunci m-au recunoscut după voce și au fost dezamăgite, dar măcar aveau un client în cafenea, chiar dacă nu eram decît eu. După cum mi le amintesc, gemenele purtau țoale de pușcărie.

— Asta-i în legătură cu jaluzelele și dunga de lumină, spune Klara.

— Țoale de pușcărie, repetă Stefanie, cam impacientă.

Klara tăcea.

— Și apoi, reia Stefanie, o ușă pocni în întuneric după tejghea, acolo șezuse ghemuită

mătușa Bertha și ea plecase trîntind atît de zgomotos ușa, iar Berthie fugi după ea, numai Mali rămăsese și ea mi-a spus că nu au tort cu ciocolată, doar sîntem în război, dacă n-am băgat și eu de seamă cîte ceva, după costumul ce-l port nu s-ar zice, de unde am asemenea stofă, poate de la alde Bernheimer, ei făceau pe vremuri asemenea stofe și probabil că le făceau și acum în Anglia, desigur că mai am și acum bune relații cu ei... Vorba asta era otrăvită, dar îmi aminti de un boxer bătrîn, sfîrșit, care nu-și mai plasează decît orbește loviturile, de fapt mi-era milă de ea, era atît de jalnică, i-am spus de aceea, foarte prietenoasă, că am acest costum de mulți ani, este singurul meu costum bun, ceea ce a mai îmblînzit-o puțin. După asta, însă, am pus o întrebare, pe care n-ar fi trebuit s-o pun, am întrebat cum o mai duc ei. Atunci Mali a strigat : „Dar mai lasă-ne în pace ! De aia ai venit, ca să ne umilești ?“ Ieși și ea, pe aceeași ușă, alergînd. Nu pricepeam nimic, voiam să plec, cînd am auzit ceva foșnind după tejghea, era mătușa Berta. Sosea de parcă ar fi fost montată pe roți, era atît de neomenesc de grasă, se mai adăugau fustele și jupoanele foarte largi, mîinile le ținea așa împreunate pe burtă, mîinile acelea albe și grase, așa sosi, parcă împinsă din spate, cu o păpușă uriașă ori un idol, deodată stătu locului atît de brusc, ca și cum mecanismul care o acționase s-ar fi oprit. Apoi m-a cercetat de sus pînă jos și-a zis : „Fain arăți, cîștigi desigur o grămadă de parale, doar

ești, cică, celebră, dar oare ești și măritată ?“ „Nu, am zis eu, și o știi, de ce mai întrebi ?“ „Da, eu o știu, zise ea, dar ce poți ști despre una ca tine care voiajează prin străinătate, doar așa poți să-ți găsești un bărbat, un emigrant de pildă, anumiți indivizi care au emigrat de aici, dacă au reușit să treacă granița, evrei și antinaziști, dușmani ai poporului, ce mai !“ Eu nu spuneam nimic, aș fi vrut s-o bat, dar îmi țineam respirația, eram ca vrăjită de atîta răutate. Vraja a fost ruptă de o ceașcă sau cană ce a căzut și s-a spart cu zgomot. Una din gemene a aprins lumina și o clipă am stat într-o lumină orbitoare, de parcă am fi fost sub reflectoare, apoi mătușa Berta a strigat „Stinge lumina“, cum strigau atunci cei cu apărarea pasivă, dacă pe undeva, printr-o fereastră răzbătea ceva lumină prin camuflaj. Era o crimă de stat să arzi lumină în acele nopți, doar puteai atrage, cu lumina, bombardierele inamice, ca și cum astea n-ar fi știut exact, în majoritatea cazurilor cel puțin, ce voiau să bombardeze. Dar pentru cei cu apărarrea pasivă un geam luminat era sabotaj și gata. Într-un rînd, la München a fost un geam luminat, responsabilul a strigat, a alergat pe scări și în cele din urmă a spart ușa. O bătrînă a găsit-o înăuntru moartă de multe ore.

— Povestește despre familia Kauniger, ceru Klara.

— Stinseră, deci, lumina și Berthie spuse, ori Mali : „Poate că nu vin pentru că este atît de întuneric aici înăuntru, încît arată de parcă ar fi închis“. Dar mătușa Berta o repezi : „Ești

o gîscă, ei știu toți că este deschis, las' că mai vin ei, unde să se ducă altminteri, unde mai pot ei bea cafea și mînca tort ?" Am întrebat, foarte nevinovată, pe cine așteaptă, și ea mi-a răspuns : „Pe clienții noștri obișnuiți, avem clientela noastră de nădejde !" Dar cît am fost acolo n-a apărut nici unul.

— Stefanie, spune Klara, trebuie să povestești amănunțit. (Și către mine) Trebuie să descrie asta, trebuie să desfășoare piesa bucată cu bucată, ca o tapiserie veche cu o bătălie, și să nu lipsească nimic, să se vadă orice leș de cal, orice spadă aruncată și orice picătură de sînge pe nisip.

— Klara, cît ești azi de oribilă !

— Eu ? Lucrurile sînt oribile, nu cel care le vede cum sînt. Dar nițel tot mă bucur de necazurile lor, căci cazul ăsta este unul din puținele cazuri de dreptate, pe care mi le-a cazuri de dreptate, pe care mi le-a prezentat asinul negru. Continuă-ți povestirea, Stefanie ! Sfîrșitul poveștii este aproape la fel de frumos ca moartea lui Hitler, este completarea ei în chip de comedie.

— Moartea lui Hitler nu a fost tragică, dacă tu ai vrut cumva să spui asta, răspunde Stefanie, a fost pur și simplu sordidă.

— Bine și așa, spune Klara, fie cum zici tu.

— După ce a anunțat Klara, zice Stefanie către mine, te aștepți la ceva deosebit, dar a fost cît de banal cu putință, era doar comic, ori grotesc, dar nu de rîs, mai curînd de groază. Așadar mătușa Berta spunea de pildă : „Mali, ascultă, vine cineva, uită-te afară". Una

din gemene aleargă la fereastră și privi prin îngusta crăpătură a jaluzelei, se aud într-adevăr pași, Berthie ori Mali, cea care tocmai se uită afară spune : „Mamă, cele două domnișoare Bergmeister (numele le inventez eu, bineînțeles că nu le mai știu pe cele adevărate), deci domnișoarele vin." Mătușa Berta spune : „Iaca, astea vin totuși". Din nou pauză. Apoi mătușa Berta nerăbdătoare : „Ce este, pe unde zăbovesc alea ?" Iar Berthie ori Mali „Au trecut doar pe aici". Mătușa Berta : „Așa, au trecut doar, lasă, vin ele mai tîrziu". Peste două minute : „Ascultați, vine cineva, Mali, Berthie, vedeți cine este !" Fata de la geam : „Domnul profesor Cutare, mamă !" „Aha, ăsta vine să-și bea cafeaua !" „Nu, mamă, doar trece pe aici", Mătușa Berta : „Las' că mai vine, nu este decît ora patru !..." Și peste două ori trei minute, iarăși : „Mali, Berthie, pași !" Și iar aleargă gemenele la crăpătura jaluzelei și apoi : „Mamă, domnul farmacist". Dar și acesta doar trece și domnul avocat la fel, și cutare și cutare și toți doar trec. Și deodată mătușa Berta cade lată, cum cade o păpușă uriașă, o păpușă din lut și vată neagră, zăcea cît era de mare și horcăia, iar eu gîndeam că moare și am vrut să mă duc după medic, dar gemenele nu m-au lăsat să plec, au încuiat ușa, apoi i-au dat mamei lor cu forța ceva pe gură contra astmei, spuneau că ar fi o criză ușoară. Și odată s-a deschis o ușă de după tejghea și a intrat unchiul Willi, a privit cîteva clipe scene, apoi a trecut peste nevasta sa cu un pas mare, ca peste o vacă moartă, și a venit către mine și

m-a salutat, de parcă toate ar fi fost în perfectă ordine. Eu i-am spus : „Unchiule Willi, moare !“ El a răspuns : „Asta nu moare“. Apoi mi-a șoptit la ureche : „Asta moare abia peste un an și nu în mod firesc, ci prin violență“. Mătușa și-a revenit într-adevăr curînd, gemenele au ridicat-o pînă a ajuns să șadă în capul oaselor, unchiul Willi o apucă din spate de la subsuori, și așa, trăgînd-o și împingînd-o, au ridicat-o în picioare. Primul lucru pe care l-a spus a fost : „Las' că ăștia mai vin, toți au să mai vină !“ Dar atunci Mali și-a pierdut nervii și a început să strige : „Nimeni nu mai vine, o știi prea bine ! De patru săptămîni nu ne-a mai călcat nimeni în prăvălie și asta așa rămîne și tu ești vinovată, curvo !“ și se aruncă asupra lui Berthie, iar asta a strigat : „Mă sinucid !“ A vrut să alerge pe stradă, dar unchiul Willi a prins-o din urmă și i-a dat cîteva palme, terapia s-a dovedit eficientă, dar apoi a fost rîndul lui Mali să facă pe nebuna, a alergat în laborator și s-a întors cu un vraf de torte și prăjituri, le purta înaintea sa ca pe un turn, dar construcția i se descompunea, bucățile căzînd una după alta, în cele din urmă a aruncat chiar ea restul pe jos în fața mamei ei și prinse să-l calce în picioare, cum se călcau pe vremuri strugurii pentru vin, și din timp în timp ridica o bucată de jos și și-o vîra în gură. Ne uitam toți muți la ea, dar deodată unchiul Willi se porni pe rîs, era un rîs formidabil, paharele au început să sune și ceștile să joace pe mese.

— Dar nu din pricina rîsului, Stefanie, ci din pricina tropăiturilor lui Mali, spune Klara.

— Pe scurt, continuă Stefanie, paharele sunau și ceștile jucau și unchiul se bătea pe pulpe de atîta rîs, mătușa Berta sta nemișcată ca un idol, Berthie ședea pe dușumea și plîngea, iar eu mi-am zis că trebuie să plec de aici. Dar unchiul Willi luase cheia ușii spre stradă, din pricina lui Berthie, încît a trebuit să rămîn pînă și-au revenit toți. Asta n-a durat mult, curînd au fost toți treji : ca la un semnal, Mali a adus mătura, găleata de lături și cîrpe de șters, Berthie își spăla fața umflată de palmele primite, mătușa Berta se așeză în fotoliul ei, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, iar unchiul Willi comandă : „O secărică dublă !“ Berthie îl servi repede, ca pe un client străin, eu însă am început să cred că totul n-a fost decît un vis.

— Nu, zise Klara, tu n-ai visat asta, deși știu că ești în stare să visezi asemenea vise, ba chiar altele și mai și. De data asta n-a fost un vis, am văzut cu ochii mei fața lui Berthie în ziua următoare, mai era umflată și mi-a povestit un basm întreg, cum că ar fi fost atacată, dar s-ar fi apărat cu mult curaj. Nu-mi dau seama de ce mințea așa, pentru că își putea doar închipui că Stefanie mi-a povestit tot. Dar cu cofetarii nu te lămurești ușor. Însă Stefanie încă n-a povestit tot.

— Ei lasă, spune Stefanie.

— Atunci povestesc eu toate, cum le-am auzit de la unchiul Willi. Mătușa Berta ți-a

zis : „Ce bine că sosești în sfîrșit, să te interesezi de sărmana ta mamă !“

— Nu fusesem încă la ea, explică Stefanie, pentru că sosisem la ora prînzului și nu voiam s-o deranjez pe mama în acel ceas, nu știam deci la ce face mătușa Berta aluzie și am întrebat dacă mama e bolnavă ?

— Iar mătușa, draga de ea, continuă Klara imitînd vocea cîrîitoare a mătușii Berta, a răspuns : „Bolnavă, ce înseamnă bolnavă, e bolnavă la cap, a dat în mintea copiilor, e sărită, debilă mintal, nebună, ce știu eu, șade și nu scoate o vorbă și se joacă toată vremea cu resturi de stofă, asta doar nu-i normal, i-a sărit vreun șurub în creier, iar domnișoara, fiica ei, călătorește prin străinătățuri și se întîlnește cu vechi prieteni pe care aici în țară nu este îngăduit să-i întîlnească la lumina zilei. (Atunci Stefanie cît pe ce să izbucnească.)

— Da, am vrut s-o pălmuiesc, dar unchiul Willi mi-a făcut un semn, de am rămas pe scaunul meu și-am văzut cum asculta, de-a dreptul amuzat, răutățile soției sale. După aceea mi-a spus că, în acest timp, gîndea întruna : n-ai decît să vorbești, cît mai poți vorbi, peste un an nu vei mai avea limbă, va fi putrezit, iar creierul tău, mic și rău, mîncat de viermi, folosește timpul cît ți-e dat, fii cît poți de rea, adună păcate, vei ajunge cu atît mai sigur în iad și nu voi mai fi silit să te mai întîlnesc în purgatoriu.

— Da, a spus Klara, unchiul Willi credea în iad și în purgatoriu, ciudat.

— Ce este ciudat în asta ? întrebă Stefanie, dar fără a mai aștepta răspuns, continuă să povestească. Nu găseam defel amuzante vorbele mătușii Berta, tremuram pentru mama, căci devenise într-adevăr nebună, avea să fie băgată într-un sanatoriu, unde să i se facă celebra injecție în inimă, iar nouă urma să ni se comunice „că a murit de o boală contagioasă și a fost incinerată, din motive de igienă, cenușa poate fi ridicată de familie.“

— Știu, Stefanie, ce-i aceea eutanasie.

— Tremuram, deci, de grija mamei și a trebuit să ascult cum mătușa Berta spunea că-i exact ceea ce merită, dacă e părăsită de propriii ei copii.

— Ce minciună ordinară, spune Klara clătinînd din cap, eu veneam s-o văd la două zile.

— Ea mai spunea că mărul nu cade departe de tulpină și că pomii cu fructe proaste trebuie doborîți și aruncați în foc.

— Minunat, spune Klara, asinul negru tot și-a făcut treaba : un an mai tîrziu mătușa Berta a fost strivită și arsă ea, în locul nostru, de grinzile propriei case păcătoase.

— Klara, ce asin negru este ăsta, de care vorbești atît de des ?

— Asta chiar n-are importanță acum. Rămîne pe altă dată, pentru că Stefanie trebuie să-și continue povestea. Într-adevăr mătușa Berta nu-și golise încă butoiul cu răutăți, mai rămăsese pe fund un zaț grozav, începu cu Fleckmann : anumite persoane (noi adică) se prefac față de anumite persoane (adică cei ce nu

erau naziști) că ar fi „contra", dar își permit să-l aibă de iubit pe Kreisleiter, oare ce o fi spunînd el de asta, dacă ești prieten cu persoane care au fost în lagăre de concentrare ori mai sînt cu un picior într-însul, delicvenți evrei, dușmani ai poporului, oameni cu două fețe, de alde ăștia ar trebui băgați și ei în lagăr. Continuă tu povestirea, Stefanie!

— După aceste vorbe ale mătușii Berta, unchiul Willi s-a sculat de pe scaun, și-a scos ochelarii verzi și a privit-o în așa fel încît ea îl întrebă: „Dar ce este? Ce te uiți așa lung la mine?" El spuse doar atît: „Și cu așa ceva m-am căsătorit și cu asta am avut asemenea copii, ce treabă am eu cu astfel de arătări, ăștia nu-s oameni, ci stafii, care vorbesc aiurea. Vino, Stefanie, să mergem, pe ăștia soarta lor îi și așteaptă după ușă!" Asta era o aluzie la astrologie, mătușa Berta a priceput ceva, privea cu teamă, dar a continuat obraznic: „Tu să faci bine să taci, Führerul a interzis, după cum știi, cititul în stele, ești în mîna mea, uită-te, așa te am între degete, numai să vreau să te strivesc". Unchiul Willi îi spuse foarte calm: „Ce capră proastă ești!" Apoi m-a scos de acolo și m-a dus pînă acasă, mi-era rău, abia dacă mai puteam umbla.

— Apoi ai făcut febră, spune Klara, și trei zile ai aiurat și ai vorbit cu Peter.

— N-am aiurat, dar acum mă doare capul, am vorbit atît de mult, mă duc în grădină.

— Du-te, du-te, o îndeamnă Klara. (Apoi către mine) Du-te și tu, aerisește-te, mai miroși

a clor și closet, iar la strînsul mesei prefer să fiu singură.

Cînd am ieșit după Stefanie, speram să fie un moment propice pentru a vorbi cu ea despre întîlnirile ei, nevisate, cu Peter Niels. Ședea la malul gîrlei, în iarbă, cu genunchii aproape de bărbie, sprijinindu-se în mîinile aduse înapoi, ședea ca o fetișcană și privea la cer, nu s-a mișcat cînd m-am apropiat de ea, n-am îndrăznit să-i vorbesc, poate îl vedea pe Peter al ei acolo sus, unde nori întunecați, dar tiviți de lumina lunii, treceau liniștiți pe deasupra orașului. Dar se dovedi cu totul prezentă, contase că o voi urma, voise să-mi povestească ceva, omis înainte, lucrul cel mai urît, cea mai ticăloasă răutate a mătușii Berta, era vorba de Klara, mătușa Berta îi zicea „curva gheboasă a soldaților". Dar, spunea Stefanie, n-aș vrea să povestesc asta așa aproape de casă. Klara ar putea auzi ceva, ar fi cumplit.

Am luat drumul spre căminul de bătrîni, pe aici, la ora aceasta nu era nimeni, ne-am plimbat în sus și în jos pe o potecă, printre garduri vii, lilieci se încrucișau deasupra noastră, odată trecu și o bufniță ori o cucuvea, una din puținele ce mai rămăseseră, pe vremuri erau multe pe aleea gării, dar din ce să trăiască în orașul pietrificat, unde să mai găsească șoareci, peste tot se pune otravă, numai aici, prin jurul căminului de bătrîni, mai există cîteva pajiști cu găuri de șoarece și șanțuri cu guzgani, bătrînii aruncă resturile de mîncare mai curînd pe geam decît în găleata de lături, căci în gă-

leată resturile mîncării pregătite fără dragoste, sînt găsite, guzganii sînt discreți, nu te pîrăsc maicii superioare.

Povestea Klarei, tristă și nu prea, cum spune Stefanie, începe, este adevărat, cu nașterea Klarei și cu rahitismul, care, nerecunoscut și netratat, a făcut din ea o fată gheboasă, dar povestea ei deosebită, care fără rahitismul ei nu s-ar fi putut întîmpla, începe în anul o mie nouă sute patruzeci și doi la gară, acolo unde i-a fost povestită Stefaniei chiar de Klara, nu complet, sau poate Stefanie nu-și mai amintea totul exact, o aflu mai tîrziu chiar de la Klara, iar povestea ei arată, față de cea povestită de Stefanie, ca somptuosul covor față de modelul desenat.

Stefanie avea un concert la Salzburg, voia să treacă fără să se oprească și abia la întoarcere să coboare aici, dar deodată avu sentimentul că trebuie neapărat să coboare acum.

— Am coborît, deci, mi-am lăsat valiza la bagaje, și am plecat în oraș, dar Klara nu era acasă și o vecină mi-a spus că lucrează cu serviciul sanitar la gară și e bine că mă îngrijesc de ea. Vorba asta a ei îmi păru ciudată, căci, de totdeauna Klara își purta singură de grijă. Vecina n-a mai spus nimic, dar am simțit că s-a întîmplat ceva. M-am întors, deci, la gară. Era pe jumătate distrusă de bombe și pe linia de garaj fusese tras un tren-spital cu răniți de pe frontul de răsărit. Era iunie și deja foarte cald, dar vreme frumoasă, să urli, nu alta, și de-a lungul terasamentului înflorea socul, tufele pe jumătate carbonizate înmuguriseră din nou și înfloreau, dar nu era nimic consolator în asta, era o înflorire săracă și curajoasă, dar jalnică. Pe una din șinele peronului era tras un marfar plin cu soldați, nu răniți, ci completare pentru frontul de răsărit, soldații se îmbulzeau la ușile deschise, cine apuca aici un loc se așeza pe paie și-și lăsa picioarele să atîrne afară, coborîtul din vagoane era interzis, trenul nu făcea decît o oprire scurtă aici, ofițerii se plimbau de sus în jos pe peron, fumau și nu scoteau o vorbă, soldații cîntau din acordeoane, mai ales „Erika Erika", am uitat textul, un chici înfiorător, asta făcea totul și mai trist încă, iar în tot lungul trenului se desfășura activitatea sanitară, femei și fete într-un fel de uniformă, cu brasarde și bonețele și căni de cafea din tablă, turnau cafeaua în gamelele de tablă pe care soldații li le întindeau, totul era tinichea și toată tinicheaua era deformată, dar unde ajungeau fetele cu cafeaua era toiul petrecerii, soldații parcă nici nu plecau la moarte, ci la o petrecere cîmpenească, atît erau de veseli și flirtau cu surorile, iar unul, n-o să-l uit niciodată, un soldat foarte tînăr, coborî din ultimul vagon să culeagă maci și romaniță, care creșteau prin pietrișul terasamentului, le culegea încet de tot, ca în vis, întîi nici nu băgă de seamă că lui i se adresa un ofițer care striga la el, iar cînd băgă de seamă se sui tot foarte încet în tren, cu florile lui în mînă, asta nu pot uita nicicînd : ofițerul striga la el, la băiat, și de fapt amîndoi plecau să moară.

— Și Klara ?

— Pe Klara am întîlnit-o în mijlocul învălmășelii, ea nu m-a văzut, certa două fete care cărau un vas mare, spunea : ce vă dă în cap, ceaiul este pentru răniți, duceți-l imediat la trenul lor, firește la cei vii este mai vesel decît la muribunzi. Fetele au făcut stînga împrejur și una bombăni : Asta s-a găsit să ne facă nouă morală. Suna a revoltă, dar am mai simțit o nuanță, care m-a alarmat. Cu Klara se întîmpla ceva. Alergai după ea. Ea zise doar : „Dar ce cauți tu pe aici ?“ Asta nu era un salut amical, dar am văzut pe dată că Klara era cumplit de obosită, foarte trasă la față și cu cearcăne sub ochi, se uita la mine, cum se uită o sălbăticiune din bîrlogul ei, apoi mi-a mai spus o dată : „Ce vrei aici, anume aici ?“ I-am răspuns că sînt într-un turneu de concerte. „Da, zise ea, concerte, chiar mai există așa ceva, concerte !“ Spunea asta cu un asemenea ton, încît m-a lovit ca un reproș. M-am și apărat pe dată, am spus : „Dau concerte pentru soldați, pentru Crucea Roșie, în spitale, ești mulțumită acum ?“ Ea răspunse : „Dar nu despre asta e vorba, eu trebuie să mă duc la răniți, tu du-te acasă, cheia este la vecina din stînga“. „De ce mă trimiți acasă, lasă-mă să stau aici“, am spus eu, dar ea nu voia nicicum, zicea că n-ar avea timp pentru mine, cîțiva sînt pe moarte. „Așa, am spus eu, așa ceva nu-i de mine, numai pentru că dau concerte, pentru că am învățat asta în loc de îngrijirea bolnavilor, ce sînt eu vinovată, nu oricine poate îngriji bolnavi și ajuta pe muribunzi să moară, după cum nu oricine poate da concerte, totdeauna îl scoți pe celălalt vinovat, niciodată nu le acorzi altora încredere, iar mie chiar deloc“. De totdeauna a existat și există gîlceavă între Klara și mine, dar numai scurtă, nu vrem să ne certăm, doar ținem una la alta, ne admirăm reciproc, iar ceea ce împinge pe noi la ceartă zace adînc, însă ce este nu știm, unchiul Willi spunea că este vorba de constelații astrologice care stau în contradicție, dar și asta nu-i decît o vorbă, se pune mereu o vorbă în locul alteia și așa mai departe, pînă ce o poți din nou folosi pe prima și nimic nu este explicat. Dar Klara ar spune acuma : „Treci la subiect, Stefanie !“ Deci : Pînă la urmă Klara m-a lăsat totuși să rămîn, era ca o decorație după examen reușit, totdeauna aveai cu Klara sentimentul că trebuia să dai un examen ori să te supui unui interogatoriu, înainte să te accepte și să te ia undeva, dar să nu crezi cumva despre Klara că ar fi fost vreodată îngîmfată sau că ar vrea să facă pe judecătorul, asta nu, numai că persoana ei face că deodată te vezi așa cum ești, Klara nu e nevoie să spună nimic, ajunge să-l privească pe cineva și pe loc i se oprește minciuna în gît, dar nu deoarece Klara ar fi vreodată indignată moralmente de minciuni și alte de astea, ea găsește că ar fi de-a dreptul o prostie și de neînțeles ca oamenii să mintă ori să se prefacă. Hazul este că despre sine crede că ar fi transparentă pentru noi toți, pentru că se prezintă așa cum este. În realitate este învăluită, da, învăluită, nu pot exprima asta alt-

fel. Mama a spus odată, că ea ar fi în privința aceasta ca tata, care chipurile povestea totdeauna totul, inclusiv ce era în dezavantajul său, dar că atunci îndrepta toate proiectoarele asupra imaginii, pînă ce aceasta devenea mult prea luminoasă, încît te orbea și nimeni nu mai vedea detalii și nimeni nu-l mai vedea pe el. Mama spunea că el făcea asta înadins, în timp ce Klara o face împotriva voinței sale, ea ar vrea să se arate așa cum este și toți să facă la fel, pentru că asta-i filozofia ei : contribuie la luminarea lumii, nelăsînd nimic în întuneric în tine și în jurul tău. Dar ea uită, cu acest prilej, că în unele locuri și în anumite timpuri trebuie să fie întuneric, noaptea de pildă, poți muri cînd este totdeauna lumină și nu mai poți adormi de atîta lumină, așa se face în lagărele de concentrare... asta-i un fel de moarte, în evul mediu era totdeauna întuneric în temnițele cetăților, de mureau oamenii de lipsa de lumină, azi mor de lipsa nopții. Cum ai prefera tu să mori ; pe lumină ori pe întuneric ?

— Cum să știu asta acum, ce-ți veni să mă întrebi asta pe mine ?

— Nici ea n-o știe, oare trebuie știut totdeauna, de ce spui ori faci ceva ?

Stefanie nu putea aproape niciodată explica ce vedea, cînd zărea ceva, întindea mîna să-ți arate. Dacă îl vedeai ca ea, era mulțumită, dacă nu, era decepționată și lăsa chestia baltă. Era absolut dependentă de înțelegerea directă, imediată, fără restricții, nici întrebări. Dacă voiam s-o fac să-mi explice ceva, cădea parcă

de undeva, așa cum te prăbușești în vis, cînd cineva te trezește brusc. Acum mă pedepsește tăcînd. Cu Stefanie este ca în basm : un cuvînt greșit ori spus la timp nepotrivit poate împiedica toată călătoria spre palatul craiului, dar puteai deasemenea găsi pe neașteptate un cuvînt, un cuvînt foarte obișnuit, care să se dovedească cheia fermecată. Nu era ușor de trăit cu blînda și cerebral complicata Stefanie. Mă gîndeam cum oare ar fi evoluat căsnicia ei cu Peter Niels. Poate că, lîngă Peter, Stefanie ar fi devenit o agreabilă gazdă bucuroasă de oaspeți, mamă, cetățeană, soție de proprietar de tipografie, ar fi dat concerte în casa lor, ar fi vizitat spitale, ar fi dăruit bani, ar fi mers cu Peter la întruniri de partid mai mult ori mai puțin pașnice, ar fi călătorit în țări depărtate... Stefanie mă privește deodată ca și cum mi-ar auzi gîndurile bîjbîind și apăsînd pe clanțele unor uși interzise. Klara, cu una din privirile ei lucide, îți face transparentă numai propria ta morală, Stefanie, însă, îți lua terenul solid de sub picioare, încît aveai impresia că stai pe nisip mișcător și-ți venea greu să-ți păstrezi echilibrul. De data aceasta se îndură curînd de mine și mă readuse brusc în gara bombardată, în mijlocul îmbulzelii dintre peroane și apoi dincolo de această îmbulzeală, într-acolo unde, pe o linie de manevră, fusese tras trenul-spital.

Era liniște și aproape întuneric acolo și a trebuit ori, mai bine zis, mi s-a îngăduit să aștept, pînă ce Klara i-a liniștit pe răniții gravi, care o și chemau cu gemetele lor „Sora Klara !“

și tăceau cînd Klara prindea să le vorbească, ca și cum vocea ei ar fi sedativul ce liniștește toate durerile, „Sora Klara !", Klara cea fără tandrețe, cea nesentimentală, dîrză, pudică, necruțătoare, după ea strigau muribunzii, nu după medic și nici după preot, „sora Klara" cu coasa, în care erau strînse propriile ei suferințe. Ce spunea această Klara cînd unul o întreba : „Trebuie să mor, soro ?" Ce spunea ea, care nu putea minți ? Am întrebat-o mai tîrziu, mi-a răspuns : „Nu-i nici o problemă". Spunea adevărul, anume : nimeni nu poate ști dacă cineva trebuie să moară, de altfel moartea este frumoasă, un tren nezgomotos te trece granița și nici nu bagi de seamă, și cînd le spuneam asta se destindeau și nu mai întrebau, cîteodată, firește, trebuia să-i mai ajutăm cu o injecție calmantă.

De fapt, mi-a spus Stefanie, abia atunci cînd Klara a fost „sora Klara" am simțit că mi-era soră, și am admirat-o, așa cum ea mă admiră pe mine din alte pricini, ne admirăm atîta reciproc, încît devine ridicol, dar nu vrem să ne-o mărturisim nici reciproc, nici nouă înșine, de aceea preferăm să ne uităm invers în binoclu, astfel încît fiecare o vede pe cealaltă mică, dar deoarece facem amîndouă treaba asta, tot acolo iese și atunci ne certăm. Dar atunci, la trenul sanitar am văzut-o pe Klara în adevărata ei mărime. A trebuit s-o aștept mult, m-am așezat pe o piatră și am așteptat-o întîi cu nerăbdare, căci Klara reapărea mereu, dar tot atît de repede dispărea iarăși, într-un du-te-vino de oameni cărînd brancarde,

cu răniți ori morți, totul se făcea aproape fără zgomot, părea o agitație de fantome, la care se adăugau gemetele slabe din tren și mirosul, nu se simțea nici o boare, întunericul era că o apă călduță, mirosea a lizol și a iod și eter și a flori de tei și de soc, și deodată a început să miroasă puternic a fîn, de parcă am fi fost la țară, în plină pace, la culesul fînului, și mirosea și a fier ruginit, și cu cît dura mai mult așteptarea, cu atît mai puternic miroseau șinele, și se făcea că ședeam la șinele moarte, și-mi așteptam prietenii de joacă, care nu veneau, iar apoi nu mai așteptam pe nimeni, nici pe Klara, și nu mai era nici o așteptare, dar am luat-o razna... Klara ar spune : „Hai, treci la subiect !" Pînă la urmă, Klara tot a venit, tîrziu după miezul nopții, era epuizată, dar nu-i era îngăduit să se ducă, trenul sanitar urma să plece în zori, ne-am așezat pe un cărucior vechi de bagaje, căruia îi lipsea o roată. O să gîndești că este totuși indiferent pe ce ședeau alea, dar în asemenea noapte nu-i nimic indiferent, căci căruciorul stătea de aceea strîmb și ori de cîte ori Klara auzea un rănit gemînd, aluneca înainte, încît eram pe punctul de a ne răsturna amîndouă, și apoi spunea de fiecare dată : „Nu, acum n-au nevoie de mine". Și o dată a spus : „mă port ca și cum nimic n-ar merge fără mine, sînt într-adevăr închipuită". Vorbeam despre munca ei, despre mama și de toate cele, n-aveam ce ne spune, pentru că am fi avut să ne spunem mult prea multe, fumam și deodată Klara și-a aruncat țigara și a spus : Ar trebui să mă las de fumat ! Am întrebat :

„De ce ? Ești bolnavă ori găsești că ești oricum prea nervoasă ?“ Și atunci mi-a răspuns, foarte simplu : „Aștept un copil“. Deci asta era. Așa m-am speriat, încît am spus ceva cumplit, am spus : „Cum, tu ?“ Asta însemna firește : Cum, tu, gheboasa, care ai și ajuns aproape fată bătrînă, schiloada pe care nu a vrut-o nici un bărbat, tu un copil, asta-i absurd, e monstruos, e pervers. Pe cînd spuneam, „cum tu ?“ știam că o loveam astfel pe Klara, dar vorba spusă nu se poate întoarce, cum aș fi putut drege ce făcusem, nici n-am încercat măcar, i-am spus numai : „Doar ești sleită, cum vei putea rezista la asta ?“ Asta putea eventual explica exclamația plină de cruzime, dar Klara n-avea nevoie nici de explicații, nici de scuze, nici măcar n-a tresărit, desigur că prevăzuse de mult toate reacțiile posibile, astfel încît nici una n-o mai putea surprinde ori lovi, sau poate îi era cu totul indiferent ce gîndea sau spunea altul, în orice caz la „Cum tu ?“ al meu răspunsese simplu de tot „Da, eu.“ Asta suna ca și cum și-ar rîde de mine, ca și cum s-ar maimuțări pe contul meu, îmi amintea de un joc din copilărie, în care tot hazul era să-ți păstrezi calmul, înfuriindu-l pe celălalt, cînd la insulta „Ești o gîscă !“ se răspundea „Asta ești tu, dar atunci ce sînt eu ?“, iar celălalt începe să scornească insulte tot mai grave, de pildă „Maimuță bătrînă“, iar insultatul răspundea „Asta ești tu, dar atunci ce sînt eu ?“ pînă ce unul uită că totul nu-i decît o joacă și se înfurie de adevăratelea, iar celălalt strigă triumfător : „Eu am cîștigat, tu ai

pierdut !“ Cum, tu ? Da, eu ! Klara cîștigase și luase asta la cunoștință fără să insiste. Dar, după aceea, am comis a doua răutate din prostie, pentru a-i reda demnitatea jignită, am spus : „Vei fi știind doar de ce ai făcut asta.“ Mă auzeam vorbind, suna a detașare îngîmfată, ca și cum aș fi vrut să mă distanțez de situația asta necuviincioasă și imposibilă, iar Klara cîștigă a doua oară, foarte simplu : „Nu, nu știu !“ Rămasei fără glas : nu știa ! M-am gîndit că poate a fost violată, ori poate că este atît de epuizată încît e bolnavă de nervi și-și închipuie toată povestea, dar nici una din ipoteze nu-mi părea de crezut. „Nu știu“ spusese, asta era tare, așa putea răspunde o fetișcană întrebată de o mamă severă : de ce ai făcut asta ? și ea să se smiorcîie : nu știu. Ea are dreptate, nu a făcut nimic, i s-a făcut, destinul i-a făcut ceva. Dar Klara, înțeleapta, care refuză să accepte încurcături și confuzii, Klara cu un creier în care arde lumina electrică pînă în cel mai îngust cotlon, iar instalația de alarmare funcționează dacă s-a strecurat înăuntru măcar un sentiment necontrolat, această Klara zice : nu știu. „Nu știi, Klara ?“ Nu, mai spune ea încă odată. „Păi cum asta, Klara ?“ Păi cum asta, mă îngînă ea, adică cum vrei ? „Dar, Klara, înțelege-mă, vreau să spun că așa ceva are o preistorie.“ Da, răspunde, ea, are o preistorie lungă cît viața mea și scurtă cît cele trei luni de sarcină care au trecut. Asta era aproape o ghicitoare și aproape am ghicit-o. Lungă cît viața mea, însemna de o vîrstă cu ghebul meu,

lungă cît soarta mea, iar scurtă cît cele trei luni de sarcină, însemna că ea nu-l cunoscuse dinainte pe cel ce o lăsase grea. Și așa a fost. Klara mi-a povestit. Fusese la gară cu serviciul sanitar, era martie și noapte, se întorcea singură acasă prin parcul din lungul gîrlei, mai exista pe atunci, nu era foarte obosită și nici grăbită, era o noapte frumoasă de ajun de primăvară, luna aproape plină, dar cerul noros, ba era lumină, ba întuneric, iar Klara era cînd tristă, cînd senină, aflase că Erich Bernheimer murise, și de vreme ce o știa sigur, putea s-o suporte și să trăiască cu această știre, fusese oricum dragoste numai din partea ei, deci era cam tot-una pentru ea dacă Erich trăia pe undeva prin străinătate și era căsătorit pe acolo, ori, dacă era mort, nu exista un mormînt al lui la care să fi putut merge, ce rămăsese dintr-însul era doar amintirea pe care o purta în sufletul ei... Odată, mai tîrziu, se opri brusc în cursul unei plimbări, sufla vîntul de răsărit, și spuse : „Asta vine direct din sudul Poloniei, vine din Auschwitz." Era un vînt rece, în ianuarie. „Asta vine din Auschwitz." Altă dată m-a întrebat : „Oare cu cine s-ar fi putut căsători Erich ?" În mintea ei asta însemna firește : dacă nu s-a însurat cu mine, nu se putea însura cu nici o altă femeie. Ea nu spunea asta dintr-o gelozie pînă dincolo de mormînt, voia să spună doar că numai ea i s-ar fi potrivit... Tu crezi că m-am abătut, ca de obicei, de la povestit, dar de data asta sînt chiar în mijlocul povestei. Klara se întorcea deci acasă, încet, era cînd tristă, cînd senină, dar se gîndea la Erich, la

cine altul se putea gîndi, și auzi pași în urma ei, dar nu-i era frică, doar nu avea defel fantezie, mergea calmă pe drumul ei și lăsă pașii mai repezi să se apropie cum voiau, și deodată un bărbat o ajunse din urmă, un soldat, și a început să-i vorbească, nu știu ce, nu avea timp de vorbit, puse un braț după ea și ea nu-l opri, mirată numai, era prima dată cînd un bărbat o apucase așa, și nici o femeie nu-i arătase vreodată astfel simpatia, îi îndepărtase totdeauna pe toți cu coatele ei ascuțite, cu care se apăra de parcă ar fi fost lăncii, dar de data aceasta nu avu nici lance, nici scut, ci îl lăsă pe bărbatul străin să facă ce voia, cînd a tras-o spre el și a sărutat-o, adică eu presupun că a făcut-o, Klara și-ar mușca doar mai curînd limba decît să spună așa ceva, el în orice caz a făcut, ori a vrut să facă, ceva ce a provocat obiecția Klarei : „dar sînt urîtă și gheboasă". Iar el a spus : „Nu ești urîtă, iar dacă ești gheboasă, ce are a face ?" Astea sînt cuvintele Klarei, este traducerea exactă a unui text, care a fost absolut sigur mult mai frumos, cînd Klara îmi povestea asta vocea ei era schimbată, îl cita pe acel bărbat, nu cu vorbele sale, ci cu nuanța vocii lui, și eu sînt sigură că el i-a spus ceva despre frumoșii ei ochi, mari și căprui, ori despre mîinile ei lungi și frumoase ori despre gura ei, care tot mai e frumoasă, ai băgat de seamă ? Iar după aceea, a spus Klara, a culcat-o în iarbă. Asta a fost. Sînt sigură că pentru ea acest străin a fost un trimis, mă înțelegi, era un trup oarecare, dar în realitate venise Erich, în sfîrșit, și voia un

copil de la ea. Nu mă privi așa speriată, este atît de absurd ce-ți spun eu ? Cum poate oare să fi fost altfel, pentru ce alt motiv Klara (Klara !) ar fi acceptat să fie culcată în iarbă, și de ce un bărbat tînăr străin să fi vrut să aibă o fată gheboasă ?

— Am impresia că pricep, spun eu. Și după aceea, ce a mai fost ?

Stefanie s-a oprit și se uită într-un tufiș întunecat.

— Este ceva acolo, Stefanie ?

A trebuit să aștept pînă să se întoarcă din una din absențele ei. Există la ea un fel de plecare blîndă, lentă, în țara visurilor ei, așa cum este un fel de blînd de întoarcere, ca la patinaj : odată frînezi brusc, că scrîșnește gheața, altă dată lași să se consume elanul pînă te oprești calm, ca și cum nici n-ai fi fost departe, afară, pe suprafața lucie, verzuie a gheții.

Iată, Stefanie s-a întors și îmi pretinde să mai am exact în memorie ultima ei frază dinainte, și anume nu fraza ce constituia nota ei de subsol la relatarea Klarei, ci chiar ultima frază a relatării și continuă așadar : Apoi s-au sculat și el a plecat, luna lumina, dar nu se mai vedea nici un bărbat, nu se mai auzea nici un pas.

Trebuie s-o întrerup : — A spus Klara asta ? A spus ea : „nu se mai vedea și nu se mai auzea nimeni ?"

Cu întrebarea aceasta o încurc pe Stefanie și nu mai știe alt răspuns decît : — Dar putea fi altfel ?

Îmi închipui că putea desigur fi altfel ori ar fi putut măcar, dar nu spun asta pentru că vreau să aud relatarea pînă la capăt. Și apoi, întreb : „Și Klara a rămas însărcinată ?"

— Da, firește !

(Cum firește, așa de prima dată ? Dar gîndesc asta numai, nu o spun).

— Firește. Și cum a fost asta pentru ea ?

— Cum ? Păi tocmai firesc.

— A spus asta cuiva ?

— Firește, i-a spus mamei, care a adus imediat cufărul cu lucrurile de copil mic rămase de la copilul născut mort, și spăla, călca și croșeta de zor, și era, după multă vreme, din nou lucidă și veselă. Apoi, tot ea a fost cea mai tristă la moartea copilului.

— Stefanie, sîntem abia în a treia lună a sarcinii !

— Da, da. Chestia s-a aflat de la sine, pentru că a aștepta un copil era, pe vreme aceea, o problemă economică, dădea drept la un supliment de cartelă, la anumite avantaje, era doar vorba de o mamă germană, care îi dăruia Führerului un copil, legitim ori ba, asta nu conta, soldat puteai deveni oricum, copil legitim ori ilegitim, asta era rostul cultului cu mama și copilul, doar îl ții minte și tu. Oamenii s-au purtat ca totdeauna : întîi și-au rupt gura bîrfind, apoi au avut altceva de bîrfit, numai dragii de Kauniger nu se puteau liniști, pentru ei Klara era curvă de soldați, în realitate, însă, crăpau de invidie, pentru că unchiul Willi, bătrînul mucalit, scornise ceva grozav, le-a povestit că ar fi aflat cine este tatăl :

un general de aviație, sînge nordic de cea mai bună calitate, rasă de stăpîni mai spunea el, ca să-i amintească lui Berthie de SS-istul ei, nu scăpa nici un prilej să i-l amintească, și o făcuse în privința asta pe Klara executoarea lui testamentară : și ea trebuia să-i amintească lui Berthie, să-i amintească mereu, pînă la moarte... Unchiul Willi și Klara erau complici, aveau în comun un soi ciudat de filozofie și teologie, pricepi ?

Nu pricep, dar mă prefac că aș pricepe, căci nu vreau s-o gonesc pe Stefanie din nou pe creste de acoperiș, unde circulă, somnambulă și inaccesibilă.

Dar înainte de a ajunge acasă, îndrăznesc să mai pun încă o întrebare :

— Stefanie, cum a fost Klara ca mamă ? Pur și simplu nu mi-o pot închipui în acest rol.

— Cum să fi fost ! Era ca toate mamele, care mai fac tîrziu un copil. Ce poate să fi fost deosebit într-asta ?

Tonul Stefaniei este atît de subliniat indiferent, încît suna a răutate. Continui totuși să întreb :

— Și cînd a murit copilul ?

— Atunci a fost mort. Klara a pierdut un copil, alții au pierdut altceva, era timpul pierderilor, nu al păstrării.

Klara ședea în bucătărie, care este și camera de zi a casei, exact cum ședea pe vremuri acolo bunica ei și cum ședea „mătușa“ mea, la vremea ei, sub lampa de petrol cu abajur verde

de sticlă, prinsă într-un inel de aramă, și suspendată de lanțuri subțiri de aramă, pe masă o mușama gri-verzuie, avînd în față o ceașcă de cafea cu toarta ruptă (pentru mine singură merge și așa, cine spune asta, Klara, „mătușa“, bunica ?), Klara, cu ochelarii ei demodați, șade citind, dar nu citește „Familia catolică“ ori „Monica“ („revistă pentru personalul casnic catolic“), ci citește ziarul zilnic, în alte zile citește cărți, din acelea pe care le aduce acasă din biblioteca orășenească și i le-au propus ca lectură obligatorie tinerii ei cititori de stînga, le citește cu efort și repulsie, dar le citește, dacă n-ar fi decît pentru a le putea spune băieților după aceea : „Dar asta nici nu e nou, ce cotcodăciți atît pentru un ou vechi, ceea ce scrie aici a spus domnul Niels (ori Peter, fiul lui) încă acum patruzeci, treizeci ori douăzeci de ani.“ ăi știu cu toții cine a fost domnul Niels și cine fiul său, Peter, figuri legendare, eroi ai stîngii, martiri și fapte absolut certe, pe care trebuiau să conteze deoarece le aflau de la Klara, erau adevăruri ce purtau cămăși de zale, pe care frazele învățate lunecau ca apa, fără să le pătrundă, din care li se întindeau însă, să-i ajute, mîini frățești, cînd puneau întrebări de bună credință, din acelea de al căror răspuns depindea soarta întrebătorului, cel puțin pentru următoarele patru săptămîni.

Băieții discutau bucuroși cu Klara, dar îi reproșau reacțiile ei imprevizibile : ba părea mai la stînga decît stînga și gata să urce pe baricade (a mers odată la directorul liceului și a încercat să-i explice recalcitranța elevilor,

avu chiar oarecare succes), dar după aceea era brusc în stare să capete privirea ei sceptică și să-i facă fără vorbe să se scîrbească de cea mai frumoasă ideologie învățată și neîncercată, ori le spunea foarte calm : Vai, fanfaronilor, copii răzgîiați de burghezi bogați, papagali pseudomarxiști, vă doare în cot de muncitorime, vreți doar să jucați un rol, oricare ar fi, și să nu riscați nimic, vreți doar un grup de tovarăși de idei, un cadru comod pentru confirmarea propriei valori. Doar habar n-aveți ce jertfel cere socialismul, sigur că nu ! (Klara se învățase de mult cu terminologia la modă, deși o detesta).

Asta era o figură tare, cei provocați sar la Klara ca o haită zgomotoasă de cîini, strigă la ea, își rîd de ea, gesticulează violent cu mîinile lor mari în fața ochilor ei miopi, dar vin iarăși a doua zi, Klara ține la ei, îi numește copiii mei de la bibliotecă, de dragul lor (aproape numai de dragul lor) citește partea politică a două ziare zilnice, unul de stînga și unul conservator.

În seara asta o supără ceva în *„Tageblatt"*, îl îndoaie energic, mormăind acuzații și condamnări, pînă a ajuns o apărătoare de muște.

— Dar Klara, ce te enervezi, îi spune Stefanie, lumea e cum e, n-ai ce-i face.

Asta este una din frazele cu care o poți face pe Klara să sară în sus, Stefanie știe și urmărește asta, Klara știe că Stefanie dorește așa ceva, dar în această seară nu joacă jocul. Klara nu spune decît : Dar tîrziu veniți ! Apoi cască fără să ducă mîna la gură, asemenea căscat nu

suferă nici obiecție, nici discuție, este o gaură neagră ce pune un punct absolut acestei zile. Ne ducem, deci, conform ordinului, la culcare.

A doua dimineață o aduce, deocamdată, și anume destul de devreme, pe Berthie. Privesc întîmplător pe geam, pot observa manevrele ei de apropiere, sînt caraghioase, se strecoară clătinîndu-se, cercetează grijulie împrejurcrile, ca și cum s-ar pregăti de un atac tîlhăresc, are nevoie astfel de foarte mult timp de la portița grădiniței pînă la ușa casei, iar aici se oprește un moment, apoi își drege glasul, calcă de mai multe ori în loc, de pe un picior pe altul, trage aer în piept, apasă pe clanță și intră gîfîind, ca și cum ar fi sosit după o alergare rapidă și, ca la fiecare din aparițiile ei, se poartă ca și cum ar avea de comunicat o noutate impresionantă.

— Ce vrei atît de devreme, întreabă Klara, nu o spune neprietenos, ci pe un ton neutru. Ce vrei ?

Berthie nu vrea nimic decît să nu mai fie singură, tăticul iar a bătut noaptea în perete, de trei ori, așa : (bate cu degetul în masă, ca pentru deschiderea unei uși). Așa a bătut ! Se uită triumfătoare la noi, cu ochi strălucitori.

Klara îi pune înainte o ceașcă plină de cafea cu lapte și coșulețul cu chifle proaspete. Berthie apucă, mușcă, înghite, hăpăie, o privesc fascinată, esofagul ei pare să aibe diametrul unui tub de scurgere a apei, bucățile mari, prea puțin mestecate, alunecă fără efort în jos. Berthie înfulecă parcă ar fi un cîine nemîncat. Ce îm-

bătrînire amărîtă este asta, care pune scurt întrebarea ce rost mai are să continui viața în felul acesta, și dacă metoda de educare preluată de Klara de la unchiul Willi mai are vreo șansă de succes.

— Vrei să faci o plimbare cu mine, Berthie, și să mănînci o înghețată ? o întreb eu.

Bate de bucurie din palme, ca un copil mongoloid.

— Duceți-vă, spune Klara, dar să nu mi-o aduci pe Berthie aici, la prînz, altfel se învață așa, o duci la căminul de bătrîni.

Berthie mi se agață de braț, greoaie și cu o familiaritate insistentă, ar vrea, în ciuda dejunului bogat, care era oricum al doilea, să mănînce o înghețată, dar deodată schimbă direcția ii spune pe un ton încăpățînat : „Vreau la cimitir, să-i fac o vizită bietului tăticu". Și cu asta sînt de acord. Invitația mea fusese cu totul egoistă, sper să aud de la Berthie cîteva povești din cronica orașului și a familiei, curiozitatea mea mă corupe, prezența lui Berthie îți provoacă pierderi de caracter, devii vicleană și calculată, fie ca să scapi de ea, dacă te deranjează fie ca să afli ceva de la ea.

Este o dimineață caldă, ca de vară, căldura o face pe Berthie să respire greu și să n-aibă chef de vorbă, mă și tem că n-o să ies la socoteală, chibzuiesc unde trebuie să încep și la ce șurub să umblu, ca să se miște ceva în acest mic creier calcificat, care păstrează totuși o mulțime de fapte și înterpretbri ruutăcioase. De cine se temea mai mult, pe cine ura mai mult. Își amintește oare Berthie, că am și vorbit împreună despre copilul Klarei ? Pînă unde în actualitate ajunge memoria ei ?

— Berthie, Klara a avut doar, fie vorba între noi, un copil nelegitim.

— De unde știi asta ? (A uitat, deci, că mi-a povestit-o).

— Berthie, sînt sigură că știi mai multe despre treaba asta. Spune-mi tu : cum a fost de fapt ? A vorbit Klara vreodată de asta ?

— Aia ? Parcă reușește măcar să deschidă gura despre așa ceva ?

— Dar atunci cine știa povestea asta ?

— Tăticul meu.

— Dar cum, doar nu fusese de față cînd s-a întîmplat, cum de putea ști asta, dacă Klara nu vorbea defel.

Berthie s-a prins în cursa de șoareci, dar ce este o cursă, care nu-i recunoscută ca atare de animalul prins ?

Berthie rămîne un moment nesigură, apoi știe să continue ; o fi o frază pe care a auzit-o, răspunsul este rezonabil, cu o nuanță ironică :

— S-ar putea totuși să fi existat martori, Klara și acel bărbat nu vor fi fost chiar singura pereche noaptea aceea în parc, ce zici ?

— Și, întreb eu, acești martori l-au recunoscut pe bărbat ? Era de aici ?

— Nu.

— Păi vezi !

— Tatăl meu însă a știut, spune Berthie, nezdruncinată. Se și poate ca bărbatul să mai fi venit pe aici și să fi vorbit cu tatăl meu.

Ea mă privește triumfătoare, eu mă prefac că intru în joc :

— Da, asta se poate, firește. Și tăticul tău a spus că acel bărbat i-ar fi spus cine este ?

Cum Berthie n-are fantezie, trebuie să fie ceva adevărat în chestia asta, dacă nu cumva unchiul Willi nu și-a permis, cum a povestit Stefanie, o șotie grozavă.

— Și cine a fost bărbatul, Berthie ?

— Un general de aviație, un nobil, mare și blond, de rasă nordică.

— Asta mi-ai mai povestit o dată, Berthie.

— Atunci ce mai întrebi ?

— Ce a mai povestit tăticul tău ?

— Hai, lasă-mă în pace cu asta !

— Deci, chiar nu știi mai mult ? Asta-i tare puțin. (Profit de mîndria ei, caraghioasă și scandaloasă de a fi la curent cu toate bîrfele).

— Firește că știu mai mult.

— Atunci chiar povestește.

— Tăticul a spus că el știa încă de mult, din horoscopul Klarei, că într-o zi va veni un fel de principe ori duce, că însă (în continuare Berthie vorbește germana cea mai solemnă, ca la teatru) soarta îi va despărți prin moartea lui pe cîmpul de luptă, Berthie spune, bineînțeles, pe cîmpul de onoare. Mai mult nu pot afla de la Berthie. Bănuiesc că unchiul Willi a petrecut grozav păcălind atît de strașnic familia sa răutăcioasă și individioasă : mare, blond, nobil, de rasă nordică, general de aviație, pe deasupra și mort pe cîmpul de luptă, calitățile acestea constituiau idealul suprem al cetățenilor germani din epocă. Și tocmai gheboasei de Klara să-i cadă atît de bine zarurile, tocmai Klara a cîștigat ! Cu nimic nu i-ar fi

putut unchiul Willi lovi mai rău pe ai săi decît cu acest basm.

— De ce rîzi ? întreabă Berthie.

— Vino, îi zic, să mergem la înghețată.

Dar acum Berthie vrea, cu orice preț, să-i facă o vizită „bietului, bunului tătic.“ Pe mormînt se mai află jerba cea mare, de un roșu-strălucitor, de dalii stelate, s-a muiat puțin din pricina căldurii, dar continuă să fie de o splendoare provocatoare. Restul coroanelor și jerbelor, rămase de la înmormîntare au și ajuns nearătoase și au fost împinse la o parte din pricina jerbei roșii și scandaloase. Berthie a rămas încremenită, apoi se pleacă asupra jerbei, umblă cu degetele prin ea, clatină capul, încît pălărioara ei galbenă de paie îi cade peste ochi, astfel încît este obligată să se scoale în picioare.

— Jerba asta tu ai depus-o ? mă întreabă ea.

— O, nu, nu-i a mea !

— Atunci de la cine o fi ?

— Cum să știu eu asta ?

— Așa, zice ea, așa, atunci este de la nenorocita aceea care voia să pună mîna pe moștenirea lui, dar o să mi-o plătească.

Nu aflu de cine vorbește, văd însă că Berthie vibrează toată, obrajii ei umflați tremură de furie ca o budincă cu gelatină, devine foarte roșie, mă tem că o mai lovește damblaua, o trag să plecăm de lîngă jerba asta afurisită de dalii.

— Vino, să mîncăm o înghețată.

Reușesc s-o trag după mine, dar umblă recalcitrantă, întorcînd mereu capul după jerbă,

murmură tot felul de răutăți, pe care nu mă străduiesc să le înțeleg, abia reușesc s-o sprijin, s-o trag, s-o împing. Deodată se oprește în loc, întocmai ca un catîr încăpățînat, atît de brusc, că a fost cît p-aci să mă răstoarne.

— Sîntem la mormîntul domnului Niels. Ți l-au arătat ?

— Firește, Berthie, dar acum vino !

Acum trage în direcția contrară, eu o trag spre mine, situația e ridicolă, așa n-o să ne mișcăm din loc, trebuie deocamdată să cedez.

— Uită-te atent la această piatră, spune Berthie, nu-ți bate nimic la ochi ?

— Ce trebuie să-mi bată la ochi ?

— Așa, ție nu-ți bate la ochi că pe toată piatra asta nu-i nici o cruce ?

— Da, da, dar vino acuma.

— Și nu vrei să știi de ce pe toate mormintele este o cruce, doar pe mormîntul domnului Niels nu ?

— Nu, nu vreau să știu.

— Asta nu-i adevărat, tu vrei să știi de ce.

Berthie asta, cu șiretenia ei primitivă, speculează corect, dar eu refuz să mai particip la joc, îi retrag brusc sprijinul brațului meu, o lasă să se țină singură în picioare, ca un manechin, mă plimb de-a lungul unor morminte și mă prefac că citesc inscripțiile de pe pietrele funerare. Dar vocea lui Berthie mă urmărește :

— Uite-te bine, acolo e o cruce, și dincolo, și peste tot, numai aici nu, ce zici de asta ?

Dă un caracter senzațional constatării sale, de satisfacție își freacă mîinile grase, pătate

de bătrînețe, pielea lor aspră face un zgomot de parcă ar freca ceva cu glaspapir, și sună ca și cum și-ar bate joc de dependența mea de informații, ce mi se pot da, dar — deopotrivă — și refuza.

— Ei ? întreabă ea în cele din urmă.

— Ci spune odată, pînă nu te sufoci.

Informația izbucnește din ea ca alicele din cartuș :

— Domnul Niels a fost francmason.

— Da ? Ce-i asta ?

— Nu știi așa ceva ? Francmasoni sînt oameni ce nu cred în Dumnezeu, urăsc biserica, îi disprețuiesc pe preoți, au toată puterea, conlucrează cu evreii și reprezintă un pericol mondial.

O frază învățată pe din afară cu mai mult de patruzeci de ani în urmă.

— Aha, zic eu, domnul Niels a detestat biserica și preoții, dacă-i așa, mă mir doar că a avut grijă ca biserica parohiei să fie clădită atît de repede.

— Păi da, asta-i, ei fac fapte bune numai ca să-i păcălească pe oameni și pe față, ca să nu li se descopere intențiile rele, în taină se țin numai de mîrșăvii, ocupă locuri în toate guvernele, ale lor sînt toate băncile și ziarele, iar, pe deasupra, mulți din ei mai sînt și evrei.

— Berthie, Berthie, în ce vreme trăiești ! Ai învățat mult de la Führerul tău, și n-ai uitat nimic, tot respectul. Berthie, nu te mai suport, du-te acasă.

Plec, dar curînd redevin conștientă că, în fond, Berthie, este bolnavă, carnea multă, tre-

murînd ca piftia, ascunde un sistem de țevi calcificate prin care nici o informație nouă nu mai răzbate în creier, în acest organ fosilizat care nu mai conține decît tipare nemodificabile ale unor învățături criminale. Mă întorc resemnată. Berthie a rămas nemișcată pe loc.

— Haide, mergem, te duc la cămin.

— La cămin ?

Cuvîntul acesta o scoate din fire, nu vrea la cămin, care, spune ea, nici nu este cămin, este pușcărie, îți aruncă mîncarea pe masă de parcă ai fi o vită, este și proastă, și, după toate astea, bătăile în perete ! Nu, nu se întoarce la cămin !

— Berthie, fii cuminte, acum mergi cu mine, pe urmă vedem ce facem, în momentul acesta nu putem face altceva, vino, altfel te las singură aici.

Berthie mă ia din nou de braț, atîrnă de mine ca un sac plin de zdrențe și paie, se bagă în mine, asudă, îmi udă brațul, miroase puternic a sudoare de frică, se fleșcăiește și decade pe măsură ce vremea se încălzește, soarele încinge ca în toiul verii, cum oare izbutesc s-o duc la cămin, înainte de a o lovi damblaua ? Distanța, de parcurs în zece minute, devine nesfîrșită, iese din timp și din realitate, străzile sînt goale, Berthie devine tot mai grea, dar greutatea ei parcă crește întruna, forța mea s-o car scade, am vedenii ciudate, de febră, de nebunie. Berthie și cu mine nici nu mai sîntem pe pămînt, sîntem moarte, am trecut fără să băgăm de seamă granița, nu venim oare de la cimitir ? Poate că am murit concomitent

într-un accident sau insolație, ocultiștii spun că morți nu știu pe dată că au murit, oare nu mirosim a ofilit și descompus, nu pare Berthie impregnată de sudorile morții, și acum umblăm așa, două moarte, Berthie nu știe că este moartă, eu însă bănui că sînt moartă și ispășesc păcatele vieții mele, de aceea trebuie să car de braț acest strigoi nenorocit, cine știe cît, veacuri în șir. Ori este altfel : ce car acum de braț nu este Berthie, este o arătare de noapte, un coșmar, un demon de mine stîrnit, încerc un exorcism, fac semnul crucii, dar întruchiparea de coșmar spune supărată, cu vocea lui Berthie : „Ce faci, ce agiți mîna înaintea fețele mele ?" Ori, cea mai gravă dintre toate bănuielile : ceea ce trag de braț, după mine, sînt eu însumi, partea mea inferioară, umbra mea. Dar gîndul acesta îl resping în mod categoric. Ori (ce idee liniștitoare !) sacul acesta este stafia orașului, duhul lui rău, pe care l-am invocat cu nesocotință, pe care l-am stîrnit cu mulțime de întrebări, cu care m-am purtat prea familiar, de care nu mai pot scăpa.

Dar totuși, cea pe care o car cu mine nu este decît Berthie, o sprijin, o trag, o țin, o îndemn, Berthie leoarcă de sudoare, umflată, gîfîind, mizeră în descompunerea ei, umilită de vîrstă, dar este un om, tot mai este un om, o femeie cu un destin, de care este vinovată numai pe jumătate, ce zic ! pe sfert, a suta parte, un destin care a zvîrlit-o pe cea de pe urmă treaptă, a celor lichidați, a celor scadenți de mult, a căror moarte este doar înregistrată oficial, dar nu mai este resimțită de nimeni, nici măcar

cu ușurare. Da, Berthie Kauniger a murit, credeam că murise de mult, oare de fapt cine a fost ? Biata Berthie, proastă și bătrînă, crescută în cafeneaua prost luminată, în lăcomie de bîrfe și de dulciuri, strivită între mama foarte grasă, adulteră, lacomă de bani, cofetarul Karl, peștele ei, mîrșav și calculat, tatăl care îi disprețuia pe toți, înlănțuită de sora geamănă ca un rob de galeră de celălalt, dependentă la școală de suflat, de copiat după colegi, de minciuni și coruperea profesorilor, neizbutind să-și însușească jargonul hitlerist pentru lucrările scrise, fără cel mai mic semn de atenție din partea celui adorat în taină, evreul Erich Bernheimer. Astfel a cedat primului seducător ce s-a ivit, ce corespundea întîmplător idealului „rasei nordice de stăpîni", primul bărbat care a poftit urgent, dar trecător, acest trup durduliu și plicticos. Rămasă grea, cu toate temerile cumplite de rușinea și proscrierea în societatea fățarnică a micului oraș, copilul născut în taină, ascuns din porunca mamei și urît de toți, uciderea lui lentă, pusă la cale de mama și de propria ei neajutorare, angrenată și condamnată într-un proces de calomnie, plătind despăgubirile și taxele din banii mamei, expusă ridicolului și disprețului, supraviețuind bombardamentelor, uitată pur și simplu de destin, încît lungul rest al vieții ei să nu mai fie decît mersul printr-o lume neînțeleasă, calcifierea nemiloasă și de neoprit, o moarte amînată. Trebuia oare să fie așa, cum rămîne cu libertatea, demnitatea, îndurarea ? Eu pun întrebarea pe care Berthie n-a pus-o

niciodată și nici nu o va pune, eu întreb Înalta Curte, care-i pronunță sentința, mă erijez în apărătorul lui Berthie, devin judecător, o achit pe Berthie, expunerea de motive a sentinței mele este limpede : achitare ca fiind violată de soartă, care a zvîrlit-o în această epocă, acest oraș, această familie, fără a-i da puterea să reziste. Cine este împotrivă, cine mîrîie ? Eu dansez în nisip și cînd ridic din nou ochii nu mai văd nici înalta curte, nici vreun martor al acuzării, nici publicul răutăcios. Berthie Kauniger, sînteți liberă, puteți pleca. Mă simt ușurată : eu însumi m-am achitat de vina de înfumurare, de culpa intoleranței, de vina de a fi judecat după cum m-am priceput. În ce o privește pe Berthie, firește că nu știu dacă achitarea mea nu va fi atacată înaintea altei instanțe, dar aceasta nu mai poate fi treaba mea.

Umblăm, tot umblăm, dăm colțul după un gard viu și brusc constatăm c-am ajuns la intrarea din dos a căminului de bătrîni, străbaterea deșertului s-a terminat. Am pătimit destul. Vreau s-o împing pe Berthie înăuntru prin ușa din dos, care este deschisă, dar ea spune : „Nu, n-avem voie să circulăm pe aici, trebuie să ieșim și să intrăm numai pe poarta principală, asta doar trebuie controlat !"

O împing totuși pe ușa aceasta, oboseala nu-i mai permite nici o obiecție, sîntem în pivniță, eu găsesc scara, o duc pe Berthie, fără să fim văzuți, în camera ei, ea cade pe pat, o descalț, îi deschei bluza, (rufăria ei de corp este ruptă și murdară) îi pun cîrpe umede pe frunte și piept (ce sîni galbeni oribili are), o stropesc cu

colonie, ea adoarme. Acum de fapt m-aș putea duce, dar mă așez pe unul din cele două scaune ale ei, sînt scaune de grădină, de fier cu o împletitură verde de plastic, ieftine și oribile, mă uit prin cameră, e sărăcăcioasă : o masă cu o mușama cenușie pătată, un dulap de haine, care nu se poate încuia, o noptieră cu o veioză minusculă și o cutie mai mărișoară cu tot felul de medicamente, în sticluțe și cutiuțe, pe scîndura din fața ferestrei o tăviță de tablă cu o ceașcă ciobită, o farfurie și un borcan de marmeladă plin de zahăr, într-o nișă, izolată de rest, chiuveta, deasupra patului un crucifix, cumpărat dintr-un magazin ieftin de obiecte de cult, dedesubtul crucifixului un căzănel de porțelan alb, roz, auriu pentru apa sfințită și, plutind peste toate și îmbibîndu-le pe toate, un miros pătrunzător de alifii anti-reumatice și alcool iodat. Lumea lui Berthie, sala de așteptare înainte de mormînt. Dar nu înțeleg un lucru : familia Kauniger doar nu era săracă, mai ales dacă unchiul Willia a găsit bănetul ascuns, ce rost are această calicie aici, ori să fi fost povestea cu caseta de bani numai unul din basmele sale șirete, sau să-l fi ajuns și pe el, pînă la urmă, zgîrcenia de bătrînețe a sclerozaților ?

Șed aici, șed în neștire și sînt învelită într-un păienjeniș de sentimentalitate, milă, tristețe, scîrbă și indignare. Ies pe coridor. Aici mi-aduc aminte că în acest cămin locuiește și mama lui Georg Mack, vreau să-i fac o vizită, da, acum îndată, vreau să întreb pe cineva unde locuiește, dar nu întîlnesc pe nimeni, în

acest ceas casa parcă-i părăsită, cobor un etaj și aici, la poarta principală, găsesc, în spatele unui gemuleț de ghișeu, o călugăriță cu fața roșie a unei țărănci sănătoase, de vîrstă mijlocie, cu ochi de un albastru ce pare înghețat, ar putea fi și ochi de sticlă.

— Dar de unde veniți ? întrebă ea pe un ton sever. Îi explic pe scurt situația. Așa, spune ea, o rudă a domnișoarei Kauniger, dar nu vă cunosc, n-ați fost niciodată aici, o cunosc numai pe domnișoara Klara.

Se uită pătrunzător la mine ca un vameș, acuși o să-mi ceară pașaportul și o declarație vamală și o să mă puie la amendă pentru intrare, nepermisă, prin ușa din dos.

— Soro, încep eu, dar sînt imediat întreruptă : „Sînt maica superioară, o înlocuiesc azi pe sora de la poartă.“

Mi-o spune ca o țărancă bogată, care a fost surprinsă la strîngerea gunoiului din grajd și care își vede vătămat prestigiul.

— Maică superioară, se nimerește bine că pot vorbi chiar cu dumneavoastră. Am văzut camera rudei mele, este sărăcăcioasă, oare situația financiară a domnișoarei Kauniger este astfel încît...

— Camera este ca toate celelalte, conține necesarul, obiecte mai multe îngreunează menținerea curățeniei, avem puțin personal, majoritatea internaților bătrîni sînt dezordonați și acumulează fleacuri, afară de aceasta prea multe obiecte periclitează securitatea internaților, care sînt frecvent loviți de dambla, ori datorită vederii foarte proaste, care la unii

ajunge pînă la orbire totală, se pot răni, lovindu-se de obiecte inutile ce le stau în drum.

Spune cuvintele acestea cu ochii cucernic întorși spre plafon, ca și cum ar citi fraza de acolo sus.

— Da, spun eu, asta înțeleg (din păcate o înțeleg într-adevăr), mulțumesc pentru informații, nu ați răspuns la întrebarea mea, despre situația financiară a rudelor mele, Repet întrebarea, căci pentru cazul că s-au depus bani prea puțini, aș vrea să depun și eu ceva.

— Răposatul domn Kauniger, Dumnezeu să-l ierte, a depus o sumă care ajunge să asigure întreținerea fiicei sale pentru următorii zece ani. De ar fi să moară mai devreme, restul necheltuit îi revine căminului nostru.

Așadar, unchiul Willi a apreciat că fiica lui nu va mai trăi decît cel mult zece ani, informație citită pesemne în stele, zece ani de prelungită agonie, de descompunere prealabilă, și fără posibilitatea de a folosi timpul.

— Și dacă va trăi mai mult ?

— Nu va trăi mai mult.

Soarta lui Berthie este, deci, hotărîtă în puține cuvinte.

— Prelungirea duratei vieții oamenilor de azi, spune maica superioară, este o problemă grea pentru căminele de bătrîni, orășenești și bisericești.

Eu îmi traduc : dacă această Berthie Kauniger ar muri curînd, dacă toți bătrînii aceștia n-ar muri atît de exasperant de încet, avem nevoie de camere pentru cei ce vin din urmă, oameni

mai tineri, la ce o fi folosind această viață prelungită artificial, doar tot nu e altceva decît mizerie cenușie, o scufundare de neoprit în mlaștina propriei descompuneri.

Maica superioară oftează. De dragul acestui oftat s-ar putea să-i fie iertat ceea ce gîndește în taină, în cea mai adîncă taină. Desigur că la următoarea spovedanie își va mărturisi acest păcat, dar acesta reapare, reapare mereu, ca Necuratul. Duritatea ochilor ei albaștri ca apa este de înțeles, foarte multe, mult prea multe sînt de înțeles în lumea noastră.

— Sînteți bună să-mi spuneți unde locuiește doamna Mack ?

— Camera o sută doi, dar este surdă, o conversație nu este posibilă, iar la această oră nu sînt indicate vizite, îndată începe distribuirea mesei, internații nu trebuie deranjați.

— Bine, în cazul acesta mai trec doar o clipă pe la domnișoara Kauniger.

Asta mi se permite. Berthie doarme liniștită, sforăie, îi împrospătez compresele umede, fără să se trezească. Încă zece ani vei mai căra povara acestui trup, biată Berthie, oare pentru ce, pentru ce ?

Pe coridoare fete împing cărucioarele cu mîncare. Și ce repede merge : oprire în dreptul ușii odăii, se scoate capacul, căușul este băgat în oală, pe farfuria ce stă deasupra unui teanc de tăvițe de tablă se pune o porție de legume, o bucată de carne, cartofi fierți, o cupă mică de sticlă cu compot de prune, tăvița cu farfuria plină e luată de pe teanc, ușa se deschide cu cotul, tăvița este pusă pe masă, un „poftă bună“

automatizat, spus în grabă, ușa se închide, mai departe, oamenii sînt grăbiți, internații așteaptă, se supără dacă trebuie să aștepte, fetele (mult prea prost plătite), vor să termine cît mai repede, bătrînii au și așa nevoie de prea mult timp ca să mănînce, fetele mai trebuie să și spele vesela, chiar cu mașina de spălat vesela asta tot mai cere timp.

Și acum două sau trei sute de oameni bătrîni șed, fiecare singur în cușca lui, cu excepția a cîtorva perechi, fiecare are un castron cu mîncare în față, fiecare poate mînca cum îi place, să plescăie, să soarbă zgomotos, să-i curgă saliva din gură, să aibă rîgîieli, să slobozească gaze, să scoată dantura care-l apasă ori îi este prea largă și s-o pună, alături, pe masă, să arunce pe geam ce nu-i de mîncat, pentru pisici, cîini vagabonzi și șobolani. Apoi începe pentru cele două ori trei sute de trupuri bătrîne treaba, devenită penibilă și obositoare, a digestiei, mișcările leneșe ale intestinului, gazele împuțite, somnul de plumb de după amiază, trezirea fără plăcere, speranța vagă că ar veni cineva în vizită, mersul la capela căminului, un pic de consolare în credința în cineva, într-un Cineva care se îngrijește de noi și pe care îl rogi să te cheme curînd la El, fără boală lungă și fără să-i mai fii cuiva povară, plimbarea serală prin grădină, obișnuitul schimb de lamentări despre dificultățile inimii, despre varice, despre apa ce umflă picioarele, despre balonări, despre cît de neprietenoasă este maica superioară, despre lipsa de dragoste a fiicelor și fiilor și nepoților, care nu vin niciodată și așteaptă doar fleacul

de moștenire. Apoi vine cina, cîteodată și un pahar de bere ori un ceai de plante, un somnifer cerșit de la medicul lor și acordat împotriva voinței maicii superioare, apoi, slavă Domnului, televizorul, pentru cei care mai pot și mai vor să vadă, și, în sfîrșit, noaptea. Noaptea fără somn al celor ce n-au primit somnifere, apariția nălucilor din crăpătura dintre pat și zid : De aș fi făcut atunci... de n-aș fi... de ce am făcut una ca asta... de ce am lăsat cutare lucru nefăcut... de ce sînt aici... de ce nu mă primesc copiii la ei, doar nu le dau de lucru, aș putea chiar să-i ajut cu cîte ceva... numai de n-ar reduce statul pensiile, s-ar simți îndată la mîncare, nimeni nu se gîndește să-mi aducă fructe, aduc doar flori ce se veștejesc repede și pentru carne nu avem vase potrivite, superioara ne ceartă, mi-e frică de ea, are ochi atît de aspri, reumatismul meu merge mai prost, pe undeva este curent, dar unde, pătura mă apasă, ori să fie astma, mi-e așa de greu, tare greu, poate mor în noaptea asta, și n-au sonerie, tot n-au instalat încă soneria, n-au bani pentru asta, mor singur ca un cîine în pădure, o Doamne, ajută măcar tu, nu cheamă cineva pe coridor ? Nu, nu era nimeni, bășica mea, bășica, totuși n-aș mai trebui să beau seara, sînt prea obosită să mă scol, de aș avea măcar o oală de noapte, nu ne permit, cine să le golească, spun ei, și alergatul cu oalele pline prin toată casa este oribil, este adevărat, dar ce folos, vai, tot trebuie să mă scol, closetele sînt atît de departe de aici, măcar să nu întîlnesc pe nimeni, ah ! de-aș putea muri, vai ! Sărmane suflete ale

răposaților, ajutați-mă ! Sfîrșitul unei vieți, recolta : un oftat ce răsună în toată casa, dar cine-l aude afară de cei ce au oftat și știu că nimeni altul nu-l mai aude, afară doar dacă (și așa trebuie să fie, oftatul străbate învelișul de aer al pămîntului și află afară, sus, urechea care-l aude.

Într-un nor de miros de varză și de rufe murdare, ceară de podele și alcool de frecție mă urmează, pe scări în jos, o stafie tristă, ce-și ascunde capul în acest nor, căci nu vrea să arate că este un craniu de mort care, vrea-nu-vrea, rînjește cu maxilarele deschise și-mi dă a înțelege că eu însumi am stîrnit-o cu întrebarea nesăbuită, dacă propria mea îmbătrînire va arăta la fel ca a celor din cămin.

Fug spre ieșire, maica superioară mă salută cu o înclinare a capului, poate că are să-mi spună ceva, dar eu vreau să ies, să scap cît de repede de aici, alerg prin grădina bine întreținută, alerg și pietrișul din alee îmi fuge sub pași, mă opresc abia pe celălalt trotuar, de pe care nu mai văd căminul de bătrîni, mă simt salvată, stafia nu se aventurează după mine pe stradă, este o stafie a casei, stafia jalnică a căminului de bătrîni.

Klara m-a așteptat și mă întreabă unde am zăbovit atît.

Îmi cere un raport amănunțit al dimineții mele și ascultă calm acuzațiile ce le aduc căminului de bătrîni.

— Acum orașul construiește un cămin nou, îmi spune ea, mult mai spre margine, într-o zonă verde, cu mai mult confort, dar scump.

Cine poate plăti atît, pentru cei din căminul vechi, pensia ajunge exact pentru ce li se oferă, mulți dintre bătrînii de acolo n-au dus-o niciodată în viața lor așa de bine ca acum și au și început să spună că noul cămin s-ar afla prea departe, în afara orașului, în spațiul verde, da, dar majorității nu le pasă de spațiul verde, vor să poată merge în oraș, să vadă oameni, să meargă la biserică, și uite-așa, nu poți nicicum împăca toată lumea.

— Da, da, răspund eu, de fapt n-ar trebui să îmbătrînești în societatea de azi.

— Dar nici nu trebuie, răspunde ea cu o urmă de mîndrie în glas, te poți aranja și altfel.

— Oare știi, dar firește că știi, că unchiul Willi a plătit căminul pentru Berthie pe zece ani.

— Așa e, dar ea nu va mai trăi decît cinci ani, spunea unchiul Willi, dar a mai spus că și chiar cel mai bun astrolog se poate înșela în ce privește data decesului, și, deci, plătesc pe zece ani, e mai sigur.

Klara izbucnește în rîsul ei gros, ca din bolta pivniței, care nu-i face niciodată și pe ceilalți să rîdă, ai totdeauna impresia că rîde de ceva al cărui sens și haz numai ea le pricepe, este un rîs care-ți trîntește ușa în nas.

— Ți-a prevestit unchiul Willi și ție, Klara, cîte ceva ?

— Firește, și durata vieții mele, dar mi-a spus, nu crede ce-ți spun, Klara, mint, vreau doar să te am mai curînd cu mine dincolo, căci altfel cu cine aș putea vorbi, ceilalți sînt toți prea proști pe gustul meu. Cîte mai scornea unchiul Willi, chiar și eu m-am lăsat cîteodată

păcălită de scornelile sale. Trebuia să-ți povestesc odată ce fantasmagorie grozavă le-a povestit neamurilor sale despre tatăl copilului meu. De fapt, sînt sigură că cineva te-a și informat de treaba asta. Dar adevărul nu-i știu decît eu și ție ți-l voi povesti, pentru că ai înțelegerea și pentru umorul trăsnit. Dar acum să mîncăm, Stefanie vine îndată, are doar să se mai pieptene, des se mai piaptănă, ca mama, continua grijă pentru păr, întîi se perie în răspăr, apoi iar în direcția părului, de sus în jos și de jos în sus, așezat așa, așezat altminteri, iar pînă la urmă rezultă aceeași coafură neschimbată, ca la mama, ambele au același păr minunat.

Cînd Stefanie coboară, în cele din urmă, scara, poartă tot părul împletit într-o coadă groasă, ce-i atîrnă în față, peste umărul stîng.

— Este o zăpușeală cumplită, ne explică ea, iar în ceafă cocul se face greu și fierbinte.

— Bine, bine, spune Klara, ai grijă să nu-ți atîrne coada în supă.

— Am fost la cimitir, Berthie cu mine, și am văzut și mormîntul domnului Niels. Berthie mi-a făcut o dezvăluire, cică domnul Niels ar fi fost francmason. Chiar a fost ?

— Făcea parte dintr-o lojă, răspunde Stefanie, dar n-am priceput niciodată ce însemna asta pentru el, nu era ateu și nu detesta biserica, avea o atitudine critică, asta da, dar cînd Peter era mic, se ruga împreună cu el.

— Dar rugăciuni ciudate, mormăie Klara.

— Da, foarte ciudate, spune Stefanie apăsat, chiar el le scrisese, iar mai tîrziu a fost odată

foarte supărat pe Peter, cînd acesta a spus că religia este doar o proiecțiune a nenorocitei omeniri și a dorului ei de un tată atotputernic, care le judecă și le aranjează pe toate, astfel încît oamenii ar fi scutiți de datoria muncii politice. Asta ar fi înțelept cîtă vreme conștiința oamenilor a mai fi necoaptă, dar ar fi rău din clipa în care oamenii se trezesc la maturitate politică, și din acea clipă Dumnezeu și orice religie sînt de răsturnat și de combătut. Pe cînd Peter vorbea, tatăl său îl privea cu severitate și la urmă i-a spus : Peter, Peter, dacă începi să vorbești așa, ești pierdut pentru cauza omului, nu l-ai înțeles pe Marx al tău, sporovăiești ca cel mai prost materialist. Și s-au certat zdravăn, a fost singura dată că s-au înfierbîntat așa unul împotriva celuilalt. Mai tîrziu Peter și-a înțeles tatăl.

— Nu mai mănînci nimic ? întreabă Klara.

Stefanie spune că nu-i mai e foame, dar i-ar plăcea, o cafea tare.

Klara lasă farfuria ei, încă pe jumătate plină, și se apucă de cafea. Stefanie acoperă farfuria Klarei cu altă farfurie, să nu i se răcească mîncarea. Mici servicii însemnînd dragoste. Și totuși podețele dintre cele două sînt fragile și un cuvînt nepotrivit, o aluzie care atinge vreun tabu, face podețul necirculabil o bucată de timp.

— Vrei într-adevăr să te mai duci după-masă la cămin ? întrebă Stefanie.

— Poate.

— Ori pleci cu mine, cu mașina ?

— Cu tine ? Încotro ?

— În sat, la mormîntul mamei. Am închiriat un automobil.

— Conduci tu ?

— La volan, spune Klara, nu e distrată, nici nu fuge tare, s-a învățat, în Anglia, să conducă prudent.

— Și tu, Klara ?

— Am copiii, care mă așteaptă la bibliotecă.

Stefanie la volan, cu un șal de mătase subțire, cenușie în jurul capului, cu totul doamnă, de fapt ar trebui să șadă la volanul unui Rolls Royce cu roți înalte, ține volanul ca jucîndu-se, conduce calm și sigur, și totuși mă încearcă bănuiala că Klara se înșală, cînd crede că sora ei se dedică cu totul volanului. Încă nu am scăpat cu totul de dogoarea orașului și acum trecem prin zona agricolă țărănească, e zona deluroasă prin care șoseaua urcă și coboară întruna, dealuri cu pajiști și vaci la păscut, dealuri pe care grîul a și fost secerat, dealuri pe care s-au și făcut arăturile de toamnă, brazdele sînt violete de o parte, maronii de cealaltă, șoselele sînt tivite cu boschete de scoruși, acoperiți cu totul, aproape, de buchetele de boabe roșii-foc, cerul de septembrie este atît de albastru, toate acestea mai există, asta a rămas din copilăria noastră, mă apuca un dor năpraznic după ceva care, cînd îl aveam, nici nu era așa de frumos. Geamurile mașinii sînt deschise, curentul îngreunează conversația, dar nouă nici nu ne prea arde de vreo conversație, cu Stefanie este plăcut să taci.

Satul este un adevărat sat țărănesc, iar cimitirul un adevărat cimitir țărănesc, cu cruci de fier forjat strîmbate de vreme și coroane de tablă, cu îngeri de marmoră plîngînd pe mormînt de copil, cu pietre roase de vreme, pline de nume din veacul trecut, ce abia se mai pot descifra, și cu monumente funerare mai recente, acoperite cu portrete-medalion pe email ale răposaților, frumoase și în culori vii, și peste tot flori țărănești : garofițe sălbatice, floarea soarelui, astere, dalii și trandafirași, iar peste incinta de piatră a cimitirului atîrnă viță sălbatică, perdele deja amestecat cu roșul ca vinul, tot cimitirul pare o grădină țărănească, o insulă senină, plină de înțelegere pentru neîncetata petrecere.

— Acolo zace, arată Stefanie. O placă de marmură cenușie prinsă chiar în zidul de incintă a cimitirului. Stefanie trebuie să ridice vrejurile de viță ca o cortină, ca să pot citi inscripția : Wilhelmina Martin. Nimic altceva. Mina fără an de naștere ori de moarte, Mina fără limitare în timp, asta a fost dispoziția Stefaniei.

— Dar oare nu se numea mama ta după bărbatul ei, n-ar fi trebuit să fie scris aici : Wilhelmina von Radwitz ?

— Asta n-a fost niciodată, spune Stefanie.

— Cum, nu fusese ea măritată cu judecătorul ? Acela se numea totuși von Radwitz.

Stefanie se supără de prostia mea, care se exprimă în folosirea unei limbi plină de cuvinte fără sens. Acest Radwitz n-a existat niciodată, afirmă ea. N-o contrazic, dar mă cuprinde

o ușoară îndoială privind întîi rațiunea Stefaniei, apoi propria mea rațiune. Cum rămîne cu faptele ? Oare astea nu valorează nimic ? Această îndoială se așterne peste toate, ca o blîndă zăpadă cenușie, răcoroasă, cu virtuți de anestezic, ce importanță are dacă Stefanie este de părere că acest von Radwitz n-ar fi trăit niciodată, parcă pentru mine a existat ? Pentru cine a existat ? Deci Stefanie are dreptate. Dar ceva mai tîrziu Stefanie însăși trebuie să-i acorde un fel de existență, însă numai cea a unei fantome, care, în locul propriului său cap, poartă în brațe o glastră cu o zambilă roz și mai tîrziu moare cu încetul, orb și paralizat, slăbit pînă la ultima limită, numai bun de osuar. Dar că și-a lăsat nevasta grea, asta tot numai fantezie să fie ?

— De ce nu este și numele copilului pe piatra asta ?

— Ce copil ? Ah, da, cel născut mort, zace mai încolo cu copiii.

Născută mort. Rodul adulterului prin viol ce l-a trăit cu judecătorul, deși nu-l iubise decît pe Fleckmann, pentru toată viața și pe vecie. Născutul mort, asta numesc logica destinului, copilul zămislit de o stafie, nu putea trăi, era un fel de stafie mică, o eroare, nici n-a existat vreodată în realitate.

— Ce a fost însă cu glastra cu zambila roz, care pretinde atîta realitate între ce-i îndoielnic și ce-i învelit în cețuri ?

— Cu această oribilă glastră cu zambilă am fost într-o zi confruntate pe neașteptate, sta

brusc pe masa noastră, în odaia bună a bunicii, ce se folosea numai de sărbători, pe masa așternută cu fața de masă de dantelă, o glastră cu o zambilă trandafirie, iar pe sofa ședea chiriașul camerei noastre mobilate, pe vremea aceea era abia judecător asesor, în costum negru, lîngă el, păstrînd cuvenita distanță, mama. Bunica, a adus pahare de vin, deși chiriașul era, în genere, abstinent, ea a turnat vinul în pahare, și pentru noi, iar chiriașul a spus : „Beți în sănătatea logodnicilor !“ Logodnicii erau el și mama. Klara întrebă ce să însemne asta, iar chiriașul a răspuns : „Asta trebuie să însemne că voi, copii, veți avea în sfîrșit (el se corectă) : în sfîrșit iarăși un tată, că va fi ordine în această casă, ca voi să primiți o educație convenabilă, creștină, ca nevasta mea să poată trăi corespunzător situației sale sociale.“ Atunci Klara spuse cuvintele memorabile : „De tată nu avem nevoie, ordine este în această casă oricum, corespunzător situației noastre sociale știm să trăim de mai demult și fără dumneavoastră, nu-mi plăceți defel.“ Și, acestea fiind zise, părăsi camera.

— Și tu, Stefanie ?

— Am văzut ochii mamei, mă implorau, cerșeau într-un mod de-a dreptul nerușinat mila mea, încît am ridicat paharul și am spus : „Dacă așa se cade și trebuie, închin un pahar în cinstea logodnicilor.“ Am băut paharul dintr-o singură sorbitură, firește că mi-a fost rău, a trebuit să părăsesc camera. Glastra cu zambila a stat pînă spre seară pe masă, după aceea a căzut jos și s-a fărîmat, Klara prinsese o

pisică și o obliga să sară peste masă, astfel încît trebuia să răstoarne glastra, ca apoi noi să putem afirma, cu conștiința împăcată : „O pisică a făcut asta, o jur.“ Glastra a fost înlăturată, dar nu nunta și căsnicia. Nunta au sărbătorit-o cu toată discreția, cum au spus, au plecat într-o localitate de pelerinaj și s-au întors, de acolo, căsătoriți. Urmarea : a fost adus în casă un dormitor nou, mobilă oribilă și greoaie, ca o invazie de dinozauri, au distrus aproape casa cu mobila asta, un toc de ușă a fost smuls, dormitorul mirosea a lemn proaspăt lăcuit, pentru că mirosea ca un depozit de sicrie, slavă Domnului că s-au mutat curînd într-o casă pe care el o moștenise de la un unchi, iar casa aceea a fost distrusă de bombe și arsă de foc, lui Berthie i-a părut rău de mobila aia, tare ar fi vrut s-o moștenească.

— Și cum a suportat mama voastră această căsnicie ?

— Defel.

— Cum adică ?

— A ignorat-o.

— Cum a făcut asta ?

— Era absentă, nu lua cunoștință de această căsătorie, dar asta n-a putut imediat, la început a suferit mult, asta mi-a povestit mult mai tîrziu, se căsătorise în o mie nouă sute patru zeci și doi, Fleckmann fusese declarat dispărut, ea nu-l credea mort, dar mizeria ei era atît de mare, trebuia să întreprindă ceva ca să ne hrănească, tatăl nostru n-avusese nici un ban, a și murit curînd, fără să lase vreo moștenire, și așa s-a căsătorit cu judecătorul. Apoi, însă, Fleckmann s-a întors, ea a fugit de la judecător, dar Fleckmann a trimis-o înapoi, era sărac de tot, avea simțul datoriei și al onoarei, o iubea pe mama, nu s-a căsătorit niciodată cu alta și nici n-a avut vreodată o amantă, oricît s-a clevetit pe seama lui, dar nici n-a luat la el femeia căsătorită.

— Poate că avea încă de pe atunci planurile sale ambițioase și nu-și putea permite un scandal ?

Stefanie nu aude asemenea insinuări. Continuă relatarea :

— Și peste cinci ani bunica a început să împletească lucrușoare mici, pe atunci mama locuia deja în casa cealaltă, și Klara a spus : „Tocmai asta ne-a mai lipsit.“ Am început atunci să deșirăm noaptea în taină ce împletise bunica ziua, să-i încurcăm ghemele, dar ce folos, bunica nu ne-a spus nici o vorbă, continua să împletească, împletea și împletea, iar Klara zicea : „Asta îi împletește cordonul ombilical, care o să i se sucească pe gît“, așa spunea, fără s-o dorească de-a adevăratelea. Klara n-a fost niciodată rea, dar este cumplit de spus : copilul a fost născut mort și Klara a plîns din cauza asta săptămîni în șir. Dar pentru judecător ne bucuram, căci copilul născut mort era pedeapsa pentru el, nu pentru mama.

— Cum așa ?

— Tu întrebi asta ? El o profitat de starea de nevoie a mamei și a obligat-o să se căsătorească cu el, deși știa că ea îl iubea pe altul, nu este asta un îndemn la adulter ?

— Dar ar fi putut spune totuși nu, și a spus da numai pentru ce a vrut să vă asigure vouă o viață bună prin căsătoria aceasta, nu-i așa ?

Asta nu-mi fusese îngăduit să spun și știam că nu trebuia s-o spun, dar am spus-o totuși, asemănîndu-mă în aceasta cu Klara, care insista cu încăpățînare pe interpretările juste. Stefanie se mînie, devine lividă toată de mînia ei mută, iar mînia asta parcă îngheață îndată în aer, ca o cascadă în vîntul înghețat, cascada pur și simplu se oprește, încremenită. Trebuie așteptat pînă vine vîntul cald al dezghețului.

Stefanie continuă să parcurgă șirurile de morminte, pe mine mă lasă singură, de capul meu. Dacă e pe așa, îmi aleg și eu un drum în direcția cealaltă, și acolo găsesc, adunați unul lîngă altul, cîțiva morți din neamul Martin. Dar unde este copilul născut mort ? Între mormintele copiilor este unul fără nume și complet neglijat, un semn meschin, o piatră crăpată, deja pe jumătate cufundată în pămînt. Smulg buruienile, și culeg pe pajiștea din spatele cimitirului un buchet de floarea cucului și trifoi roșu și-l depun pe mormîntul care, sigur, este cel adevărat. Simt cum Stefanie mă urmărește de departe. Există momente cînd o socot rea, rea fără vină, ca un pește mic de mare adîncime, care se simte amenințat de umbra unui scufundător și se apără atacîndu-l pe dedesubt pe scufundătorul ce n-avea treabă cu el. Există însă, alte momente, în care privirea ei blîndă, dar dezorientată, îmi spune atît de mult despre suferința ei, pentru totdeauna nevindecabilă, încît aș vrea s-o pot iubi. Dar apoi mișcările ei fără zgomot, mult prea blînde, mișcările unei stareţe nobile, îmi inspiră o teamă secretă și simt că Stefanie mi-e străină, că este, în genere, străină „aici" și supusă unor reguli de comportare valabile „acolo", dar care nu sînt aplicabile unor evenimente ce se întîmplă „aici" și sînt de natură materială, neputîndu-se întîmpla decît succesiv, în timp ce „acolo" se întîmplă concomitent cu miile, fără să trebuiască să se îmbulzească prin poarta îngustă a conștiinței, pierzînd, cu acest prilej, culorile lor cele mai frumoase. Stefanie le cere tuturor prea mult, dar poate că și noi o suprasolicităm. În orice caz îmi este străină, și probabil că mi-ar fi fost străină și Mina, adorată de mine pe vremuri, dacă aș fi întîlnit-o la masa ei, jucîndu-se cu rochiile tăiate în pătrățele, cum mi-a povestit Klara și cum, peste puține momente, Stefanie, binevoind să mă grațieze și să reia convorbirea cu mine, îmi va relata pe larg și în felul ei.

Este limpede că, în timp ce era furioasă pe mine, continuase, de una singură, convorbirea noastră, și acum, pur și simplu, reia relatarea : Este important să știi că a și bătut-o, întotdeauna cînd ieșea în oraș fără el, cînd se întorcea acasă o bătea, dar era imposibil s-o oprești, pe atunci el își mai avea funcția și de aceea a luat o servitorică în casă, de care multă vreme nu s-a știut că era un neam al lui, și o plătea ca s-o supravegheze pe mama, ca un agent secret, asta a fost, un timp, singura plăcere a mamei.

— Plăcere ?

— Ca să scape de supravegherea acelei muieri, mama deveni inventivă și foarte vicleană, învățase să facă cotituri bruște ca iepurele și își rîdea, pur și simplu; de spioană.

— Dar nu pricep : de ce nu-i era îngăduit mamei voastră să părăsească casa ?

— Cum nu pricepi ? Fleckmann se afla în oraș.

— Oare se ducea la el ?

— Dar ce-ți închipui ! Asta s-a întîmplat o dată și nu s-a mai repetat. Dar se întîlneau zilnic, asta putea fi întîmplător, dar nu era, se întîlneau ziua-n amiaza mare, și pe stradă, sub privirile tuturor curioșilor, se plimbau un pic și-și spuneau dragostea lor, asta era tot, dar, firește, totul era exact cum era, și pentru că așa a rămas ani în șir, și în timpul naziștilor și în război, o provocare la adresa întregului oraș, un scandal tăcut și de durată, dar, de fapt, curînd nimeni nu mai îndrăznea să mai scoată o vorbă despre asta, (afară de femeile Kauniger) mama și Fleckmann erau o pereche frumoasă, el devenise svelt și era totdeauna bine îmbrăcat, și chiar oribila uniformă era, purtată de el, mai puțin oribilă ca la alții, și aveau o poveste de iubire atît de romantică și de pură, asta impunea micilor burghezi, de așa ceva nu sînt în stare, dar totodată se simțeau superiori unei perechi atît de nefericite și ar fi vrut s-o protejeze, în scurt, povestea asta i-a preocupat aproape trei decenii. Dar ce voiam de fapt să-ți spun ?

— Că judecătorul o bătea pe mama voastră ?

— Da, o bătea, am văzut vînătăile ei, verzi și vinete, pe brațe și pe umeri, o lovea cu pumnii.

— Și ea răbda pur și simplu ?

— Era absentă.

— Iar tu și Klara ?

— Nu mai locuiam împreună cu ea, Klara era majoră și putea locui unde voia, de altfel cîștiga deja foarte bine la fabrica Bernheimerilor, era cupeză, iar pentru mine s-a dat o luptă, Klara s-a dus la instanța de tutelă, unde a descris situația din acea casă, asta a fost o mare rușine pentru domnul judecător, bineînțeles că chestia cu bătaia a fost trecută sub tăcere de către instanța de tutelă, dar mi s-a îngăduit să locuiesc cu bunica și Klara, iar mamei i-a părut bine de asta.

— De ce, însă, n-a cerut mama voastră divorțul ? După toate astea, ar fi fost declarată nevinovată și ar fi fost obținut divorțul.

— De ce, de ce, nu există pentru toate un de ce — de aceea.

— Este greu de înțeles.

— Dar nici nu ești obligată să înțelegi, nimeni nu este obligat să înțeleagă, lucrurile au fost cum au fost.

Și cu aceasta s-a trîntit ușa, Stefanie devine inaccesibilă, deși de data asta nu se desparte spațial de mine. Vrea să viziteze acum vechea bisericuță a satului, dar nu ajungem dincolo de o capelă micuță, clădită în preajma bisericii. Acolo, într-o nișă, după niște gratii, sînt expuse cranii, fiecare craniu este așezat frumos, ordonat pe o pereche de oase încrucișate

ale brațelor sau pulpelor, nu este sigur, nici interesant, dacă craniul este așezat pe propriile oase, ori pe oase străine, craniile arată de parcă ar fi artificiale, parcă ar fi din fildeș vechi, au fost lustruite (cu ce se lustruiesc craniile de morți și cine face treaba asta ?), există în mulțimea aceea și cranii de copii, unul chiar foarte mic, privirile ne zăbovesc asupra lui, apoi Stefanie spune sfidător : Ăsta-i mai curînd un craniu de pisică. Hai, să me rgem, s-a făcut tîrziu.

Nu este defel tîrziu, dar dacă Stefanie o spune, așa trebuie să fie. Ne întoarcem deci spre oraș, dar la marginea orașului Stefanie schimbă brusc direcția și o ia spre sud. Încotro o luăm ?

Nu-mi amintesc de aceste locuri. Multe locuri ale orașului au renăscut pentru mine în acele zile, dar părțile acestea nu, și totuși tocmai ele trebuie să fi existat încă de pe atunci, acest teren sterp cu vechea gară de triaj, așezată în afara orașului, și acum tot în afara orașului a rămas, căci orașul s-a extins în toate direcțiile, numai în aceasta nu, este o zonă foarte jalnică. Stefanie spune că și gara de triaj va fi curînd demolată.

Brusc oprește și coborîm din mașină, într-un loc remarcabil numai prin urîțenia sa. De-a lungul terasamentului de cale ferată, acoperit de tot felul de buruieni, se mai văd bărăci în descompunere.

— Acesta a fost locul, spune Stefanie, aici a locuit Dora Lilienthal, înainte de a fi deportată la Theresienstadt, și aici a fost ascuns Peter.

Sînt aici cel puțin douăzeci de asemenea bărăci, de asemenea grămezi de grinzi putrede, bucăți de tablă ruginite, cioburi de geamuri, sobițe de fier și resturi de cercevele și tocuri de ușă, peste toate au crescut soc și urzici, credincioșii tovarăși ai descompunerii așezărilor omenești, cum de poate Stefanie să recunoască una din ele tocmai ca cea în care locuise Dora Lilienthal. Oricum, ea se îndreaptă fără șovăire spre o grămadă anume. Aici a fost ușa, spune ea, aici stăteam, Dora nu voia să deschidă, deși îmi cunoștea vocea, nu mai avea încredere în nici o voce, fiecare putea fi prefăcută, numai vocea Klarei o recunoștea totdeauna de veritabilă, Klara venea de două ori pe săptămînă la ea și-i aducea Dorei de ale gurii și de ce mai avea nevoie, Dora doar nu avea voie să părăsească așezarea. Pentru Klara aceste drumuri erau periculoase, dar ea nu se sinchisea de nici un pericol. Dar Dora nu voia să mă lase să intru, pentru că Peter nu voia ca eu să știu ceva despre fuga lui, gîndea că dacă nu știam nimic, nu puteam fi învinovățită cu prilejul unui posibil interovatoriu. Se întorsese din Spania, din războiul civil, apoi se dăduse la fund, întîi ascuns chiar la tatăl său, apoi în alte orașe, dar acum erau pe urmele lui, eu bănuiam asta, cînd Dora își juca rolul și mi-a spus, cu voce prefăcută, prin ușa închisă : „Duceți-vă la dracu, sînt bolnavă". Învățase dialectul împletitorilor de coșuri, încît suna autentic. Eu i-am răspuns : „Dora, eu sînt, știu că Peter este aici !" Pînă la urmă, de teamă că m-ar putea auzi cineva, mi-a des-

chis totuși, dar spunea într-una, ca un papagal nebun : „Aici nu-i nimeni în afară de mine !" Îmi mai spunea asta, cînd eu îl și văzusem pe Peter, dormea pe jos în bucătărie, învelit în cîteva pături, iar Dora continua să spună : „Nu este nimeni aici, în afară de mine". Peter nu m-a auzit, m-am așezat lîngă el, acolo unde este țeava aceea de fier, atunci era acolo sobița de tuci, dar nu ardea niciun foc, era frig, noiembrie, în treisprezece, la unsprezece noaptea, și acolo era culcat Peter, cu spatele la mine, iar aici, unde-i piatra asta, aici ședea Dora și se ruga în ebraică, și a început să plouă, picăturile de ploaie cădeau pe acoperișul de tablă ondulată, toc, toc, toc, Dora spunea că așa plouă de trei zile, și deodată am auzit pași și cineva a bătut în ușă, întîi de trei ori, apoi de două ori și apoi odată. Dora a deschis îndată ușa și, ce să vezi, era mama ! Ea i-a întins lui Dora un pachețel, ca și cum nici mie nu mi-ar fi fost îngăduit să-l văd, pe mine abia mă băgă în seamă, a și plecat imediat fără să fi scos o vorbă, nici Dora n-a spus nimic, era o treabă pusă la punct, ca în basm : Totul depindea de tăcerea absolută, nu trebuia spus nici un cuvînt, trebuia acționat fără șovăire, era tocmai miezul nopții. Dora îl trezi pe Peter, care, imediat lucid, sări în picioare și o întrebă : „Îl ai ?" Dora îi răspunse : „Da, aici !" Și eu am văzut că ea îi dădu un fel de pașaport, abia după aceea mă văzu pe mine, dar nu s-a bucurat, ci a fost mînios și a spus : „Tu, pleacă imediat". Dar eu i-am spus : „Nici

gînd ! Plec cu tine, oriunde te vei duce !" Întîi m-a făcut de nebună, apoi tot a îngăduit să-l însoțesc o bucată de drum. Dora îi pusese pe după gît un fel de raniță cu merinde și noi am plecat, n-aveam voie să scot un cuvînt, abia acolo, departe afară din oraș, pe unde începeau pe atunci mlaștinile, s-a oprit, ploua într-una și era frig, și deodată a țipat ceva, un pisoiaș, a alergat spre noi, iar Peter mi-a spus : „Ia-l cu tine". După aceea am mai făcut cîțiva pași pe șosea și un autocamion s-a oprit lîngă noi, erau vorbiți, asta era limpede. L-am mai văzut pe Peter urcîndu-se în camion și dus a fost, eu am luat pisoiașul cu mine, dar a rămas la Klara, doar nu-l puteam lua cu mine, în turneele mele de concerte.

Povestirea Stefaniei (a vorbit despre Peter, fără să aibă durerile „ei" de cap) atît de neobișnuit de sărăcăcioasă, parcă de lemn, s-ar putea zice fără de miros, face să se întunece ziua deși soarele strălucește, se lasă frig ca la o eclipsă de soare, se face noapte, se pornește vîntul, plouă, Stefanie stă, la marginea șoselei, departe de oraș, ține o pisicuță udă în brațe, vede luminile roșii de la spatele unui autocamion dispărînd într-o curbă și, deși, Peter spusese : „Ne vom revedea, Stefanie !" ea știe că nu mai eristă întoarcere. Klara a povestit mai tîrziu că Stefanie s-a întors acasă spre dimineață, udă ciuciulete, dar nu era udă de ploaie, Stefanie avea noroi în pantofi și rogoz în păr, și mirosea a alge, iar brațele și mîinile ei erau pline de zgîrieturi. Klara a spus că pisicuța a fost deșteaptă și n-a vrut să moară,

dar că despre toate astea nu s-a mai vorbit niciodată, scurt Stefanie s-a întors, cu ea pisicuța, și amîndouă și-au continuat viața.

— Cînd Peter a spus: „Ne vom revedea, Stefanie“, credea în asta, Klara, vreau să spun, putea crede în asta?

— Poate că era un cuvînt profetic, Stefanie crede într-însul, doar nu era vorba pentru revedere de un loc ori un timp anume.

Convorbirea aceasta cu Klara a avut loc mai tîrziu. Eu tot mai șed cu Sttfanie pe terasamentul căii ferate.

— Ce a fost cu pașaportul, Stefanie, mă auzi, cu pașaportul pe care l-a adus mama ta?

Stefanie nu mă aude, ea șade neclintită cum ar ședea figura ei de ceară într-un panoptic, înșelător de asemănătoare, dar ca gheața de rece cînd o atingi, chiar o ating și este cu adevărat rece, mă sperii, deși doar am deja experiență cu această stare a ei. Slavă Domnului, nu durează mult, Stefanie își revine, se uită jur împrejur, ca cineva care a sosit cu trenul și nu-și dă deloc seama dacă a coborît unde trebuie, dar după aceea se scoală în picioare, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic și răspunde la întrebarea ce i-o pusesem cu opt ori zece minute înainte:

— Pașaportul era fals, Fleckmann i-l eliberase, Peter nu mai avea pașaport, i se luase de mult orice posibilitate de a pleca în străinătate, pașaportul nou era pe alt nume.

— Dar, Stefanie, de ce a acceptat Fleckmann să-l ajute, doar era politicește dușmanul lui.

— Politicește, politicește, parcă numai asta contează? Tu nu l-ai cunoscut pe Fleckmann.

Iată o afirmație neclară. Îmi vine să spun: Înțeleg, și anume înțeleg că acest Fleckmann, dăruit în mod nefericit cu o tendință spre măreție doar ca o bilă ce i se sustrage mereu, rostogolindu-se tot mai repede, el rămînînd mereu în urma ei, nu putea deveni decît un erou de provincie, care însă, o dată, prima dată, în acea noapte, în care eliberează inamicului politic pașaportul fals, se ajunge pe sine însuși din urmă, cu un efort extrem, într-o nebunească depășire a tuturor limitelor: a înțelepciunii, a autoconservării, a ordinei, a legii penale, a jurămîntului de credință față de Führer și partid, a ideii mari și elitare a jertfei de sine pentru ce este mai mare, pentru Reich; această săritură pe coarda întinsă la mare înălțime, acest salto mortale fără plasă, care (reușit sau ba) îl îndreptățește să se simtă făcînd parte din fabuloasa cohortă a tuturor aventurierilor eroici și să fie recunoscut în sfîrșit de ea, după această capodoperă de nebună îndrăzneală bărbătească.

Dar nu spun nimic din toate acestea, căci simt, ca o pietricică în gură, un avertisment, și știu pe dată și ce era fals în interpretarea mea: Mina Martin era în joc, dragostea era în joc, dragostea ei și a lui Fleckmann, această dragoste purificată de toate apele nefericirii.

Stefanie așteaptă ca eu să spun ceva, ea vrea neapărat ca eu să înțeleg ce s-a petrecut atunci.

— Cred că mama voastră s-a dus la Fleckmann și i-a cerut ajutorul.

Fără a spune da ori ba, Stefanie răspunde cu relatarea vizitei nocturne a Miinei la Fleckmann, cu relatarea despre un ajutor care, cum spunea Klara, punea cu susul în jos, în mod nerușinat, ordinea morală și rezonabilă a lumii, astfel încît negrul nu mai era negru, albul nu mai era alb, iar detestatul cafeniu al uniformei naziste a lui Fleckmann a strălucit, pentru o clipă sustrasă epocii, ca armura de argint a arhanghelului Mihail (acestea fiind cuvintele ironice ale Klarei).

Și cum s-au petrecut lucrurile cînd s-au întîlnit, la răscruce, acțiunea lucidă cu nebunia ?

Foarte simplu : La una din întîlnirile ei, aproape zilnice, atît de accentuat publice cu Fleckmann, Mina Martin primise, în văzul tuturor plimbăreților, avertismentul că Peter Niels s-ar afla în oraș, că Gestapoul îl căuta, deocamdată încă nu aici, dar în zilele următoare echipa respectivă își va face apariția și în oraș, Peter trebuie să plece imediat în străinătate. „Dar, i-a spus Mina, știi doar că nu mai are pașaport". Asta era deja o rugăminte directă, pe care la început a refuzat s-o înțeleagă și care îi părea imposibil de împlinit, nu din motive de morală politică, ci din motive tehnice, el nu eliberase niciodată cuiva un pașaport, nici nu fabricase un pașaport, nu cunoștea nici un falsificator de pașapoarte, nu se ivise pînă acum asemenea nevoie. „Tu o poți face", zise Mina. „Nu fac asta", răspunse el, dar a fost deajuns ca ea să-l privească în

ochi și el a trimis-o degrabă acasă, să-i aducă o fotografie a lui Peter. Ea nu găsi nici una, dar Klara, de care se rîdea des din pricina maniei ei de a colecționa fatografii (ceva ce nu i se potrivea, de fapt, defel) a avut o fotografie reglementară de pașaport, cu care Mina s-a dus, a alergat, noaptea, la Fleckmann, în fosta vilă a Bernheimerilor. Fleckmann pregătise totul, era într-adevăr extraordinar de dibaci și extraordinar de curajos, pur și simplu își luase un pașaport nou pentru el, pe al său l-ar fi pierdut, și pe cînd stătea de vorbă cu funcționarul de la biroul de pașapoarte, un telefon îl chemă într-un alt birou. Fleckmann aranjase asta, spuse că se întoarce îndată, și băgă din neatenție în buzunar pașaportul necompletat. Cînd se întoarse, unde este pașaportul, dispăruse, cine l-ar fi bănuit pe Kreisleiter, i se făcu deci un nou pașaport în toată regula, cel pe care îl furase rămăsese necompletat, scamatorie și curaj. Poate că funcționarului de la pașapoarte să i se fi părut ceva ciudat, dar cine i-ar fi refuzat lui Fleckmann un serviciu discret, unii îl iubeau ca șef bun, alții îi erau îndatorați pentru că îi salvase dintr-un bucluc alții iarăși se temeau de el pentru că era incoruptibil. De altfel, pe cînd funcționarul plecase după cel de-al doilea pașaport, Fleckmann a băgat în buzunar ștampila de care avea nevoie și clamele speciale cu care se fixa fotografia în pașaport. Toate astea puteau, firește, ieși anapoda, dar dacă se afla și mai ales, pînă se afla, Peter era de mult peste graniță, la altceva, pur și simplu, nu-i era îngăduit să gîn-

dească acum, căci orice șovăială ar fi rupt farmecul magic care-l apăra pe Fleckmann. Acum fixa fotografia în pașaport după toate regulile, era unsprezece noaptea, ea îi comunicase Dorei Lilienthal (prin Klara, firește) că Peter va primi pașaportul la miezul nopții. El se înțelesese cu prieteni antifasciști că un autocamion va veni să-l ia jumătate de ceas după miezul nopții. Și totul a funcționat ca la carte.

— Și Fleckmann n-a fost bănuit nicicum ?

— Nu. El nu atinsese pașaportul decît cu mîinile înmănușate, nimeni nu i-ar fi putut găsi amprentele digitale, atîta măsură de precauție s-a priceput să ia, dar firește asta n-ar fi folosit la mare lucru, dacă serviciul pașapoartelor ar fi căzut la bănuială, dar li s-a părut că n-ar fi cazul și, așa-mi închipui, că după ce Peter a fost ucis, nu s-a găsit nimeni care să se sinchisească de actele lui, veritabile sau false. Pentru Fleckmann, mica măsură de precauție cu mănușile făcea pur și simplu parte din respectarea regulilor jocului. Ceea ce, însă, nu era un joc, a continuat Stefanie, a fost scena din vila Bernheimerilor, scena în sine. În timp ce mama trebuia să aștepte în camera de zi a lui Fleckmann, pînă va fi gata pașaportul, a văzut un scrin vechi și, fără curiozitate, ci numai din nervozitate, ca să-i treacă vremea, l-a deschis, scrinul era plin de jucării vechi : ursuleți de pluș, personaje de teatru de păpuși, mingi. Obiecte care nu putuseră aparține decît lui Erich. De ce oare le-a păstrat Fleckmann, cînd a preluat vila ? Cine a avut grija să pună în scrin și produse contra moliilor ? Cînd Fleckmann s-a întors cu pașaportul în mînă, Mina a închis scrinul, iar Fleckmann a spus cuvintele, atunci enigmatice : „Încă n-au intrat zilele în sac, cine poate ști ai cui copii ori nepoți se vor juca odată cu ele".

Nu se mai joacă copii cu ele, scrinul a fost distrus, cu casă cu tot, de bombardament, refugiații nu s-au mai întors. Te rog nu vorbi niciodată cu Klara despre acest scrin !

— Cuvîntul lui Fleckmann, că zilele n-au intrat încă în sac, putea fi profetic, nu-i așa, poate că încă de pe vremea aceea nu mai credea în durata celui de al Treilea Reich, dar asta este greu de închipuit, în vremea aceea Hitler mai era încă înaintea apogeului său ori tocmai îl atinsese, poate însă că Fleckmann știa dintotdeauna, că trăiește și moare pentru o cauză pierdută.

— Dacă a trăit și murit pentru asta, spune Stefanie, nici nu era om politic, ci nebun. Închipuie-ți, el și mama au rîs în acel ceas ! Mama mi-a povestit-o mult mai tîrziu, puțin înainte de moartea ei, și pe cînd povestea rîdea iarăși, a fost dealtfel ultimul ei rîs înainte de a muri.

— Și despre ce rîdeau cei doi atunci ?

A trebuit să aștept mult pînă ce Stefanie a reluat povestirea ei.

— De propria lor nebunie. Kreisleiter-ul naziștilor, care eliberează unui dușman al statului un pașaport fals, și numai asta-i nebunie, dar apoi mama a mai întrebat : „Dar cum să-i zică, îi trebuit alt nume ?" (Cum întreabă preotul la botez : „Cum să-i zică copilului ?) Iar tot

mama a răspuns foarte simplu : „Erich Fleckmann". El spuse : „Ești nebună, ai putea să-mi ceri de-a dreptul tot numele" (pronumele lui era Artur). Dar ea răspunse : „Fleckmann este un nume bun, pentru că este al tău, iar pronumele Erich este firesc în casa asta, este și în scrinul acela, ca martorul ce așteaptă învierea în sicriu, deci cheamă-l." Și atunci Fleckmann, a scris într-adevăr în pașaportul lui Peter : Erich Fleckmann, iar ca dată a nașterii a scris 12 noiembrie, de ce 12 noiembrie, a întrebat mama, Peter este născut la începutul lui martie, iar el a fost cît pe ce să scrie o mie nouă sute treizeci și șapte, și atunci, deodată, nu și-au mai putut ține în frîu nervii, și i-a podidit pe amîndoi un rîs, de nu se mai puteau opri, pînă ce s-au luat reciproc la palme, ca să-și vină în fire și apoi, dar asta aș face mai bine să nu povtstesc, doar poți să-ți închipui, n-au avut mult timp, a fost ultima lor îmbrățișare în viața asta, și a fost prima și singura ei încălcare a fidelității conjugale datorată judecătorului, e bine că ăsta n-a știut că ea i-a fost totuși atît de fidelă, ar fi fost prea mare cinstea pentru el. Și apoi mama a alergat tot drumul pînă-ncoace, singură, turna cu găleata, și la miezul nopții a fost aici.

Semăn în această privință cu Klara, aș fi vrut să știu lucrurile mai exact, unele amănunte importante, de pildă dacă judecătorul n-a băgat nimic de seamă despre excursia nocturnă a soției, dacă Anna Bredel nu locuia pe atunci în aceeași casă cu Fleckmann și dacă

nu auzise ceva, dacă într-adevăr Gestapoul a început curînd după aceea să-l caute prin oraș, dacă Peter a reușit să treacă granița, dacă a putut trimite vreo știre, dacă a parvenit mai tîrziu vreo știre despre el, dar am simțit că astea erau întrebări interzise, cel puțin pentru moment.

Continuăm să ședem pe grămada de moloz, acolo unde a fost cîndva pragul bărăcii lui Dora Lilienthal, pragul pe care o adulteră nebună și eroică îl trecuse, peste care un tînăr fugar politic pășise în drumul său spre moarte, peste care o bătrînă pianistă evreică a fost tîrîtă de SS-iști pentru a fi internată într-un lagăr al morții. De două ori pe săptămînă, la ceas de noapte, o femeie cocoșată, venea singură, pe orice vreme, cu un coș cu alimente și alte lucruri necesare pentru femeia ascunsă. Careva a dibuit mai tîrziu ascunzișul Dorei și a denunțat-o, ceea ce duse la ridicarea și deportarea pianistei. Klara nu fusese denunțată cu acel prilej.

— Și pisicuța, Stefanie ?

— Ți-am spus doar, a rămas deocamdată la Klara.

— Și apoi ?

— Apoi a luat-o mama la ea, și apoi și apoi și apoi pisica a murit, pentru că toate pisicile mor pînă la urmă, ce te interesează anume această pisică ?

O spune ca și cum mi-ar răspunde în glumă, dar sună ca o amenințare. Deci nu se mai întreabă de pisică. Dar Stefanie este imprevizibilă.

— Pisica, spune ea brusc, a împușcat-o domnul Niels.

O știam, dar n-o spun, aștept să văd dacă Stefanie o să-mi povestească mai mult despre asta decît poate ști Klara. Mă feresc însă strict să pun vreo întrebare și să-i dau astfel prilejul să revendice dreptul de a refuza o declarație și, jignită, dacă n-ar fi decît de o simplă umbră a unei indiscreții, să se retragă în ceață. Chiar îmi întorc de la ea privirea, pe care curiozitatea mea o face prea insistentă, și o îndrept spre o depărtare nesuspectă, spre cerul din apus, căruia aburul de deasupra orașului îi dă o nuanță verde-fumurie, punctată de nenumărate mici pete aurii, reflectările aramei incandescente a soarelui în ferestrele marilor blocuri. Abia cînd Stefanie simte cum mi-a pierit atenția, iar prezența mea n-o mai stînjenește mai mult decît tufele de urzici de la marginea drumului, începe să povestească, dar ea nu povestește anume pentru mine, iar povestirea nu este o relatare dintr-un timp trecut de mult, este mai curînd ca și cum Stefanie s-ar apleca peste ghizdul unei fîntîni și acolo unde oricine n-ar vedea decît trecutul, ea vede, oglindit în apă, adevăratul prezent, atît de neîndoielnic de real, cum îi pare real visătorului mărul visat, pe care el, totuși, nu-l poate mînca nici în vis : refuzul îndîrjit al Stefaniei de a recunoaște trecutul drept trecut exercită asupra mea o acțiune hipnotică, cu energia ei persuasivă mă face părtașa ei, fără drept de vot, în afacerile sale onirice cu timpul, mă face martorul ei ocular, încît după aceea aș fi fost dispusă să jur că am fost de față, cînd, după o absență mai îndelungată la Londra, și-a vizitat mama.

De cînd casa judecătorului fusese distrusă de bombe, distrusă pînă la temelie, „nimicită" (spune Stefanie cu ochi ecstatici), mama se mutase cu judecătorul în casa Klarei (între timp murise și bunica, zace în cimitirul din sat cu toți răposații din neamul Martinilor), judecătorul mai trăiește (dar nu mai are multe zile), cei doi locuiesc în odaia din colț de la etajul întîi (care mi-a fost repartizată acuma mie drept cameră de oaspeți). Acolo intră acum Stefanie, mama șade la fereastră cu spatele la acel schelete în costum negru, aproape paralizat după două atacuri de apoplexie, (mai încăpățînat decît fusese vreodată, voia să poarte mereu acelaș costum negru și refuza orice alt costum cu adevărate crize de furie, astfel încît trebuia păcălit și i s-a făcut un al doilea costum absolut identic cu primul, chiar și părțile subțiate deasupra genunchilor ascuțiți, pe care le putea pipăi, au fost imitate artistic, căci lipsa lor i-ar fi stîrnit bănuielile, acum abia hainele au putut fi schimbate și date des la curățat, căci bătrînul se murdărea mereu la masă și nici bășica nu-i mai era chiar etanșă. Intrînd în cameră, mirosul de amoniac o izbi puternic pe Stefanie, pe mama o deranja mai puțin, se învățase). La intrarea Stefaniei judecătorul tresare din moțăiala lui și cere ochelarii săi speciali, fără de care este orb, pe care

îl lasă întotdeauna să cadă, ori îi pierde între faldurile păturii întinse peste genunchii săi și Mina nu-i poate găsi niciodată, cînd nu vrea să-i găsească, anume cînd nu mai poate suporta privirea lui mereu bănuitoare, și acum ea îi face un semn lui Stefanie, care tocmai vrea să se aplece, ca să-i ridice de pe jos.

Nu-i decît Stefanie, îi spune lui. „Decît" îl satisface, îi garantează continuarea vegetării sale nestînjenite alături de femeia pe care, cu decenii în urmă, și-a cumpărat-o, pe totdeauna, cu bani peșin. Adoarme iarăși. Mama șade la măsuța de lîngă fereastră, pe măsuță sînt etalate o mulțime de resturi de stofă de felurite culori, decupate în dreptunghiuri, sînt etalate ca pentru o pasiență și în poala ei (în sfîrșit ajungem la subiect) moțăie o pisică, care, cînd Stefanie o mîngîie, deschide ochii mari galbeni, dar tulburi, și lasă între degetele Stefaniei întregi smocuri de păr alb.

— A îmbătrînit, spune mama.

— Peste doisprezece ani, spune Stefanie.

— Pînă la ce vîrstă ajung pisicile ? întreabă mama.

— Depinde, răspunde Stefanie.

— Nu mai iese din casă, spune mama, eu trebuie s-o duc în grădină, să-și facă nevoile, nu merge la lădița ei, nu vrea decît să șadă aici, altceva nimic.

— Altceva nimic, repetă Stefanie.

Ea și mama se privesc un timp în tăcere, apoi Stefanie întreabă : Vrei una nouă, tînără ?

— Nu există alta, cum poți întreba tu dacă vreau altă pisică ! răspunde mama.

— Bine atunci, spune Stefanie.

După încă o pauză, mama mai adaugă :

— Aș prefera să nu trebuiască s-o văd suferind.

— Ea nu va suferi, spune Stefanie, dă-mi-o mie !

Dar acum se întîmplă ceva neprevăzut : mama începe să plîngă, deși plînsul i-ar reveni lui Stefanie în acest moment. Stefanie însă nu plînge, nu mai plînge de mult, ea va trimite simplu pisica unde este Peter și unde o va regăsi și ea. De ce oare plînge mama atît de amarnic ? Doar nu din pricina morții hotărîte pe curînd a pisicii, nici din pricina viitoarei sale morți (a mai trăit multă vreme, zece ani sănătoasă, pînă la o rapidă moarte de inimă), nu plînge nici din pricina destinului ei de prizonieră, ea nu este prizonieră, la adăpostul cvasi-orbirii și paraliziei bătrînului își permite lungi călătorii în rochiile pe care i le-a dăruit Fleckmann și ale căror rămășițe le are acum în față, tăiate în chip de cărți de joc pentru pasiențele ei, primește și vizite, Fleckmann trece pe la ea de mai multe ori pe zi, atunci bătrînul tresare speriat din somn, dar este prea surd să audă ce-și spun îndrăgostiții, care vorbesc de altfel într-o limbă străină, pe care bătrînul n-a învățat-o niciodată ; ea nu-și plînge propriul destin, acesta este depășit, de ce oare plînge atît de amarnic. „Sărmana Stefanie," spune ea printre lacrimi.

— De ce sărmana ? întreabă Stefanie mirată.

— Pisica, răspunde mama.

— Dar, mamă, noi doar n-o uităm.

Cu această vorbă este asigurată nemurirea pisicii şi a tuturor făpturilor, iar mama, întru totul mama fiicei sale, pricepe îndată marea consolare ce i se acordă şi pune uşurel pisica în braţele Stefaniei.

— Ai grijă să nu bage de seamă, e atît de deşteaptă !

Stefanie este sigură că pisica ştie încotro o duce drumul, deşi ea însăşi nu ştie unde va duce pisica. S-a oprit, nehotărîtă, în stradă şi se gîndeşte dacă nu găseşte vreun veterinar prin apropiere, hotărăşte să se sfătuiască cu Klara, dar deodată îi vine o idee : nu este îngăduit s-o facă un străin, există un singur bărbat căruia i-ar fi permis, domnul Niels. El este primar şi este la serviciu, dar Stefania ia asupră-şi riscul să-l deranjeze, este primită imediat, nu s-au mai văzut de un an, dar prima între bare este fireşte :

— Mi-aduci o pisică ?

— Da, ţi-o aduc, tu trebuie s-o izbăveşti.

— Eu ?

— Este pisica aceea, tu ştii.

A înţeles.

— Da, spune el, este într-adevăr bătrînă, trebuie să aibă mai mult de doisprezece ani.

— Da, îi confirmă Stefanie, atunci în 12 noiembrie o mie nouă sute treizeci şi şapte, să tot fi avut cîteva luni, era încă tare mică şi pe jumătate moartă de foame.

O pauză în convorbire, în care pentru ambii se arată, o scurtă clipă, Peter, cu raniţa în spate, depărtîndu-se în ploaie, urcîndu-se în maşină, dispărînd în întuneric.

— Dar cum trebuie făcut ? întreabă domnul Niels.

— Cu o seringă merge cel mai repede.

— Nu, Stefanie, asta nu pot, asta nu-mi poţi tu cere mie !

Stefanie se sperie : cu seringa cu fenol au fost ucişi pe atunci bolnavi mintali internaţi şi oamenii „inferiori" din lagăre, cîte vreme fabricile chimice germane produceau otrava respectivă şi asta pînă aproape de sfîrşitul războiului, căci ea era „importantă pentru război", asta era expresia oficială. A produce otravă era important pentru război.

— Doamne ! exclamă Stefanie, cum de am putut uita asta !

— Pisica voastră, spune domnul Niels, trebuie să aibă altă moarte, o moarte demnă. Aşteaptă-mă un moment aici.

Se întoarce îndată, spune unei funcţionare că nu lipseşte mult şi apoi pleacă : primarul, eleganta Stefanie cu pisica bătrînă în braţe, iar cei care îi întîlnesc în drumul lor spre gîrlă, întorc capul după ei.

Domnul Niels şi Stefanie vorbesc despre Londra, despre familia Bernheimer rămasă la Londra, despre programul de concerte al Stefaniei în iarna viitoare, despre reconstrucţia oraşului, despre cererea Klarei să i se acorde mijloace din bugetul primăriei pentru a putea dezvolta în continuare căminul de orfani, organizat de ea imediat după război (cererea va fi aprobată).

Oricît sînt de interesante toate acestea, era totuşi numai o convorbire care să acopere o tăcere.

În sfîrşit au ajuns la gîrlă.

— Vrei s-o îneci ? întrebă Stefanie îngrozită.

— Nu, spune domnul Niels, sigur că nu, va avea o moarte frumoasă, culcă-o acolo pe piatră, vino aici lîngă mine şi uită-te ce fac.

Scoate un revolver din buzunar.

— De acord ?

Stefanie spune da, fără să-şi dea bine seama ce spune. Pisica doarme pe piatră un somn resemnat şi liniştit, îşi ştie soarta.

Domnul Niels apasă pe trăgaci, pisica este moartă. Dar înainte să alunece în apă, Stefanie scoate un strigăt, aleargă la malul gîrlei, pune mîna pe pisică, o strînge la piept şi o ţine bine. Domnul Niels trebuie să lupte pentru ea, apoi o aruncă spre mijlocul gîrlei, iar curentul apei o duce. Stefanie tremură toată.

— De ce aşa ? întreabă ea, de ce oare aşa ?

— De ce nu aşa ? îi întoarce domnul Niels întrebarea.

— Dar, spune ea, n-ai văzut nimic.

— Ce anume ?

— Ce anume ?

El n-a văzut nimic, şi era totuşi atît de vizibil : Peter pe munte, un glonte care-l loveşte, îl vezi căzînd, se prăbuşeşte într-o prăpastie, nu este în munţii noştri, ar putea fi Pirineii ori Abruzii, munţi pietroşi într-o ţară străină, o mare regiune montană despădurită.

Dar nu-i spune nimic domnului Niels, acceptă mai curînd s-o socoată isterică : să se

dea aşa în spectacol pentru o pisică (chiar pentru aceasta !), ea care suportase cu curaj atît de multe lovituri grele.

— N-a avut o moarte demnă ? întreabă domnul Niels.

— Da, da, o moarte demnă, cum nu au multe pisici.

— Şi o moarte rapidă, cum nu e dată multor oameni, subliniază domnul Niels.

Stefanie nu-i poate spune ce a văzut, mai tîrziu o ia chiar ea drept plăsmuire a imaginaţii, este obligată să judece aşa, căci să creadă cu adevărat că a văzut moartea lui Peter, ar însemna să recunoască că Peter ar fi mort. Să gîndească (ceea ce era deasemenea posibil) că s-a tras asupra lui Peter, şi că n-a fost lovit, ori numai uşor, asta ar însemna să trăiască în cea mai cumplită nesiguranţă, să aştepte imposibilul,să mai aibă moartea lui Peter înaintea sa şi nu departe, departe în urma ei, atît de departe, încît nici nu este, nici nu mai poate fi adevărat, şi nici nu va fi adevărat, pentru că această moarte nu poate fi.

Leşul pisicii e dus pe apă, Stefanie nu poate decît spera că nici o tufă de pe malurile apelor curgătoare n-o va opri în drumul ei spre mare, unde, în cele din urmă, nu va mai fi o pisică moartă, ci o geamandură luminoasă pentru pescarii nopţii ! Asta îi poate spune domnului Niels, asta este pe înţelesul lui şi el îi răspunde : „Tu eşti fata mea curajoasă.“

De altfel, tot atunci, domnul Niels i-a spus : „Stefanie, vei fi o femeie bogată, mi-am făcut testamentul pentru orice caz, dar tu trebuie

să mai aștepți o bucată de timp, eu mai trăiesc un deceniu, am nevoie de asta, trebuie să mai construiesc o școală nouă și un spital nou, orfelinatul Klarei, un cartier de locuințe pentru muncitorii fabricii („fabrica“ este tot cea care fusese a familiei Bernheimer, a fost reclădită, extinsă, mare parte din localnici lucrează acolo, îi mai zice tot „Bernheimers Tuchfabrik“, deși Bernheimerii au vîndut-o, cînd le-a fost restituită după război cu o despăgubire), închipuie-ți, spune Stefanie către mine, le-au dat o despăgubire pentru Erich pe care l-au gazat, pentru asta o despăgubire, n-a mai lipsit decît să-i fi oferit o despăgubire și domnului Niels, că i-au împușcat băiatul. Tonul cu care Stefanie spune vorbele astea este relativ calm, dar simt tensiunea ei interioară, se tot ridică bășici din adîncul întunecat, acul se aude mereu iarăși zgîriind unde e hîrbuită placa și mă întreb dacă Stefanie nu este totuși nițel nebună, ochii ei frumoși și calmi pot brusc fi bîntuiți de flăcări atît de mistuitoare, iar vocea ei blîndă poate deveni atît de tăioasă și cuprinde atîtea acuzații și condamnări neliniștitoare și neexprimate, încît te simți vag vinovat, fără să te poți măcar apăra. Gîndesc că nu este adevărat că Stefanie „a învins“, cum se spune azi, acea epocă. Ea suferă, suferința a devenit cronică și Stefanie s-a învățat cu ea. Klara are pentru astea o imagine : Stefanie suferă, ca amputatul, nu la cicatricea rănii, ci la piciorul amputat, acolo unde a fost piciorul și unde ar fi trebuit să fie, doare aerul.

— Acum, zice Stefanie și se scoală dintre urzici, acum știi deci și povestea pisicii, ești, în fine, mulțumită ? Dar trebuie să ne întoarcem repede acasă, Klara așteaptă, cu ea așteaptă Berthie, și Klara așteaptă ca cineva s-o ducă pe Berthie la cămin, în timp ce ea pregătește cina.

Stefanie mai are mașina închiriată în fața casei și-și propune s-o ducă pe Berthie cu mașina la cămin, ceea ce, credem noi, i-ar face plăcere. Dar am greșit socoteala, Berthie se cramponează de masă și scaun, ca și cum noi am încerca s-o smulgem de aici cu forța. Oare ce s-a întîmplat ? Nimic, vrea să cineze aici, pentru a nu știu cîta oară iar nu vrea să se întoarcă la cămin, tăticul (o privire a Klarei o face să nu mai vorbească de el), maica superioară, cînd a văzut-o întorcîndu-se din oraș pe jumătate bolnavă, insolație, i-a făcut o scenă pentru că dimineața fuge fără să anunțe că părăsește căminul (maica superioară numește asta „fugit“, ca și cum ar fi vorba de un cîine) ce crede lumea în oraș, dacă conducerea căminului lasă căminiștii bătrîni și bolnavi să alerge de capul lor pe căldura asta prin oraș, cine răspunde, mă rog, dacă se strică reputația căminului și a ordinului, cine, firește nu căminiștii lipsiți de înțelepciune, nu, ci firește, ea, maica superioară.

— De fapt chiar are dreptate, are dreptate cum asemenea oameni și instituții au totdeauna dreptate, și tu trebuie, într-adevăr, să te anunți la poartă cînd pleci, asta-i doar o chestie în care poți ceda, dar eu găsesc justificarea su-

perioarei idioată, deși, iarăși, de înțeles. Tu ar trebui să te supui formal regulamentului căminului, Berthie, oricine se supune vreunui regulament interior, scris ori nescris, iar în sinea ta poți gîndi ce vrei, din partea mea și pupă-mă..."

— Klara, spune Stefanie, ea nu va gîndi asta în sinea ei, ci o să i-o spună superioarei la obraz. N-o programa pe Berthie cu așa ceva.

— Și dacă o să i-o spună la obraz? rîde Klara.

Berthie, deodată limpede și la obiect, intervine :

— Dacă îi spun asta la obraz, o să gîndească ca am înnebunit, asta poate fi periculos, dar poate ieși și bine, odată l-a salvat pe Max Bredel, știți asta? Într-un rînd, cînd l-au arestat americanii, pentru că nu avea nici un fel de legitimație asupra sa, le-a spus pe un ton foarte calm : n-aveți decît să mă pupați în cur !" Printre americani era unul care știa nemțește, care le-a spus : „Omul ăsta-i iresponsabil, unul teafăr n-ar îndrăzni să spună așa ceva." Așa că i-au dat drumul.

Momentele limpezi sînt foarte rare la Berthie, se ivesc ca fulgerele, se sting și lasă peisajul acesta calcaros cu atît mai întunecat. Acum continuă : Dar nu mă duc la cămin, nu vreau, nu mă duc.

Stefanie îi promite o plimbare cu mașina și înghețată, asta îi reduce rezistența și se lasă încărcată în mașină, se face însă grea ca un sac de cartofi.

— Ce bătrînețe cumplită, spune Klara.

— Da, răspund eu, și mă întreb dacă un om este el însuși responsabil de un sfîrșit atît de jalnic.

— Vină și nevinovăție, cine mai știe cum se leagă astea, sînt doar în competența asinului negru.

— Iarăși acest asin. Explică-mi odată cine sau ce este asinul ăsta.

— Cine sau ce? Măcar de aș ști ! Tocmai pentru că nu știu, vorbesc de asinul negru.

— De ce tocmai de un asin negru?

— Asta-i o poveste întreagă.

— Spune-mi-o !

— Cum s-o spun, dacă nu o știu.

— Klara, măcar vorbește rațional !

— Rațiunea nu ajunge pentru asta. Dar dacă vrei să auzi povestea, mă rog : dar nu-i știu decît începutul.

— Măcar atît.

— Destul de puțin. A fost odată un mic asin negru, adică, dacă era într-adevăr mic nu știu, dar ședea în scăunelul meu de copil și dormea cu mine în pătucul meu, așadar trebuie să fi fost mic, și era numai bun de ținut în brațe și era de înțeles, puteai să-l rogi ceva și, de cele mai multe ori, te și ajuta. Dar mai tîrziu, toate i-au crescut și lui peste cap, și atunci a luat-o din loc. Cu mine și-a stricat prietenia pentru totdeauna.

— Mai există cumva?

— Asta mi-e absolut indiferent. Dar încetează, în sfîrșit, să mai vorbești de spre asta,

nu-i un subiect de conversație. Dacă trebuie neapărat să întrebi, întreabă altceva, despre care se poate sta de vorbă.

— Bine și așa, atunci te întreb de orfelinatul tău.

— Orfelinatul meu, ce o mai fi și asta ?

— Stefanie mi-a vorbit de el.

— Ce ți-a spus ?

— Că în timpul războiului ai început să aduni copii vagabonzi.

— Exact.

— Klara, nu mă obliga să-ți scot cuvintele din gură cu cleștele, povestește ca lumea.

— Ce să povestesc, i-am adunat pe copii și am avut grijă de ei, la început am avut cîțiva aici în casă, dar asta nu mergea, și mi s-a dat o baracă, și organizația Caritas a dat bani, și domnul Niels a dat bani, americanii au dat alimente, mama a cusut haine și rufe, și toate astea au fost pînă la urmă mai mult decît puteam eu duce și atunci au construit orfelinatul împreună cu grădinița de copii. Așadar ăsta nu-i „orfelinatul meu".

— Ce om ciudat ești, Klara !

— Ce găsești tu ciudat aici ?

Mai mult nu se poate scoate de la Klara. Îmi impune un respect, pe care mă împiedică, totodată, să i-l arăt. Îmi menține sentimente la distanță și ca după gratii.

— Klara, Stefanie mi-a povestit azi istoria pisicii și cum a împușcat-o domnul Niels. Crezi oare, că Peter a fost împușcat ?

— Ți-a povestit așadar ceea ce a văzut, cum zice ea. Poți s-o crezi pe cuvînt. Este adevărat

că ea are multă fantezie, dar ce o mai fi și asta : fantezie. Eu una, n-am. Ce înseamnă asta ? Eu văd obiecte. Ce vede Stefanie ? Tot obiecte. Stefanie nu vede adesea ceea ce văd eu, ea se împiedică de un scaun, pentru că pur și simplu nu-l vede, ori eu îi spun : l-ai văzut pe cutare, care tocmai trecuse pe lîngă noi, iar ea spune : nu, nici n-a trecut nimeni pe aici. Pe de altă parte, eu nu văd ce vede ea. Eu nu pot să mă împiedic de scaunul ei, pentru că este din altă substanță decît al meu, de scaunul ei nu te împiedici, nu cazi peste el, dar de concepțiile ei mă împiedic, dacă vede ceva și o și spune (înainte chiar spunea) : uite Klara, trece Cutare (care este mort de mult), atunci am zăcut și eu de spaimă, lăuntric, cum s-ar spune. Mai de mult am crezut că este ceva bolnăvicios la ea și am cărat-o la un psihiatru, ți-am mai povestit asta, dar ăla doar s-a îndrăgostit de ea, alt efect n-a avut tratamentul. Mulți s-au îndrăgostit de Stefanie și ea n-a băgat de seamă, probabil că ea nici n-a băgat de seamă că însuși domnul Niels a vrut s-o ia de nevastă, cînd Peter era deja mort de multă vreme.

— De unde știi asta, ți-a spus-o ea ?

— Ai văzut inelul, pe care îl poartă ? Cel cu smaragdul ? Acesta era inelul de logodnă pe care domnul Niels îl dăruise viitoarei sale soții, iar ea a murit curînd după nașterea lui Peter. Cum ți-am mai spus, eu fantezie n-am, dar știu să gîndesc și de aceea pot să-mi închipui, ce a însemnat pentru el să dăruiască,

încă odată, acest inel. El va fi și spus probabil ceva în sensul acesta, dar ea, somnambula noastră, pe semne că n-a auzit și asta a fost tot.

— Klara, n-ați primit niciodată nici o știre despre moartea lui Peter ?

— Niciodată. A dispărut de pe fața pămîntului. Există numai bănuieli, dar la ce bun să bănuiești, dacă bănuiala nu te duce nicăieri. Este destinul Stefaniei să nu aibă certitudini, după cum destinul meu este să nu am decît certitudini. După război, americanii și rușii au găsit la Auschwith fișele deținuților, nemții înregistraseră doar totul, corect și frumos, pentru fiecare deținut cîte trei fotografii, din față, profilul stîng, profilul drept, iar ca text nume, data nașterii, proveniența, data sosirii în lagăr, ziua morții. Între sosirea lui Erich în lagăr și moartea lui au fost numai două luni, slavă Domnului, n-a rezistat mult. Aș putea să mă duc la Au schwitz, aș găsi acolo cenușa lui, mi s-a povestit că nemții...

— Klara ! Nu mai spune mereu „nemții".

— Fie : deci că cei din personalul de pază al lagărului de concentrare au aruncat cenușa din cuptoarele de incinerare direct în mlaștinile din Birkenau. Birkenau era lagărul de nimicire de pe lîngă Auschwitz. Închipuie-ți as'a se numea „Birkenau" — poiana cu mestereni — sună frumos, a zi de mai și dans ! Acolo, într-o băltoacă, este cenușa lui Erich și dacă ajung cu un băț pînă în fundul bălții și-l mișc, se ridică, și astăzi încă, ceva cenușiu la suprafața apei și iată plutind certitudinea mea.

După asemenea cuvinte nu se mai poate continua o convorbire.

A doua zi am întrebat-o pe Stefanie, de unde aflase Klara că Erich a pierit la Auscwitz.

— Domnul Niels a stăruit și a pus totul în mișcare, pînă ce Klara a avut „certitudinea ei".

— Dar, nu înțeleg, Stefanie, de ce n-a plecat Erich cu familia lui în Anglia. Doar nu rămînea cineva, de voia lui, ca evreu, în Germania lui Hitler, mai ales dacă toată familia lui emigrase și-și găsise altundeva un rost.

— Poate că i se păruse prea ieftin să plece. Ori îi lipsea instinctul de conservare.

N-am mai pus întrebări.

— Și Dora ar fi putut pleca, familia Bernheimer a vrut s-o ia cu ei, aranjaseră totul, reluă Stefanie, dar nu, Dora a rămas aici. Nu mă întreba, de ce, dacă a rămas, s-a ascuns atît de prost, bărăcile împletitorilor de nuiele nu erau găuri de șoareci, de ce să fi rămas deci într-un ascunziș care, mai curînd ori mai tîrziu, tot va fi luat la în deaproape cercetare ? În această privință Dora nu avea iluzii.

— Mi-ai povestit că după acea audiție eșuată cu agenția de concerte, Dora Lilienthal ședea la fereastră și blestema să cadă o ploaie de foc asupra acestui oraș și asupra ei însăși.

— Mai existau disperați în acest oraș.

— Dar Erich Bernheimer, tînăr, talentat și cu banii salvați de părinții lui, nu ar fi putut face și în Anglia o carieră ?

— Oh ! da. Ar fi putut face o carieră ca negustor de textile import-export, ca tatăl lui

și, de ce nu, ar fi putut ajunge poate chiar și secretar al Departamentului de Stat al Statelor Unite, ca emigrantul Kissinger.

Ironia Stefaniei este o seceră ascuțită, dintr-o singură mișcare seceră toate carierele de pe lumea asta, de parcă ar fi iarbă uscată. În clipa aceasta înțeleg că ea este profund de acord cu moartea celor doi tineri bărbați. Morți atît de tineri, în stadiul nevinovăției spirituale, sînt sustrași, o dată pentru totdeauna, pervertirii generale, reputația lor este intactă în memoria Stefaniei și a omenirii, nici o corupere, nici o decepție nu mai este de temut, Stefanie este liniștită, morții satisfac întru totul nevoia ei de deplină puritate. Pe durata unei clipe gîndesc că Stefanie consideră reușita acestei purități drept opera sa : ea i-a plătit prețul, ea și-a dat asentimentul, un cuvînt de indignare, o dorință numai ca acele morți timpurii să nu aibă loc ar fi dus la o pătare a purelor figuri și la recăderea lor în murdăria vieții obișnuite.

Bănuind aceasta, mă încearcă gîndul răscolitor că Stefanie ar fi egoistă într-un chip monstruos, tîlhăresc : visului ei de copilă, despre o lume plină de suflete mîndre, pătimașe și fără pată, ea îi jertfește carnea și sîngele și realitatea pămîntească. Dar, firește : ea se jertfește totodată pe sine, și aș vrea într-adevăr să știu dacă n-ar renunța la toate visele ei cristaline pentru a-l îmbrățișa cu adevărat, carnal, pe Peter Niels, și astăzi încă, într-un mod cu totul pămîntesc, de-ar fi posibil să-l

readucă. Lucrurile sînt, însă, așa cum sînt : Peter este mort, Erich este mort (că și Erich a iubit-o, mi-e clar de mult) frumoșii tineri morți rămîn morți și frumoși, iar Stefanie mai poartă doliu după decenii și doliul acesta este un triumf, dar un triumf ce doare, ba chiar și misterioasele excursii acolo unde ea îi întîlnește, poate, pe Peter și pe Erich și pe Mina și pe domnul Niels, nu-i diminuează neostoita durere, cuibărită în fiece celulă a trupului și sufletului ei.

— Stefanie, cum a fost, de fapt, cînd au găsit-o pe Dora ? A avut asta ceva de-a face cu căutarea lui Peter ?

Răspunsul Stefaniei a fost deosebit de brutal, ca și cum întrebarea mea ar fi fost o jignire deschisă și intenționată, ori chiar o acuzație :

— Nu, n-a avut nimic de-a face.

Și cu aceasta pune brusc capăt discuției.

De la Klara aflu mai tîrziu că, la trei zile după dispariția lui Peter, Gestapoul a făcut descinderi și percheziții amănunțite în tot orașul, cu care prilej le-a venit rîndul și barăcilor împletitorilor de nuiele de la terasament, dar a fost o pură întîmplare că s-au luat de Dora, doar era căutat un bărbat, Peter Niels și nimeni altul, și nici nu se făcuse vreo legătură între Peter Niels și Dora, căci, deși împletitorii de nuiele trebuie să fi bănuit ori știut cîte ceva, este sigur că tăcuseră. Acești oameni, împletitori de nuiele ce locuiau în barăcile de lîngă terasament, trăiau în marginea orașului și societății, ca un fel de anarhiști. Li se făcuse milă de sărmana evreică bătrînă, rămasă fără

drepturi, fără să întrebe vreodată ce o alungase pe doamna (doamnă, chiar dacă în rochii rupte) în barăcile de la terasament, au învățat-o să împletească coșuri. Dora a deprins meseria, o făcea tot atît de bine ca ceilalți, avea mîini atît de dibace. Și cînd, de data aceasta, a venit Gestapoul, Dora ședea între ei, împletea un fund de coș, și-a arătat legitimația, bineînțeles falsă, doi Gestapiști părăseau deja baraca, dar unul, care se mai uitase înainte o dată lung la fața Dorei, exclamă : „Dar asta are o mutră de jidancă, pe asta o știu eu de undeva, am mai văzut-o, pe asta o luăm cu noi pentru orice eventualitate, așa mutră nu las eu să-mi scape". Dar altul a spus (împletitorii i-au relatat totul mai tîrziu Klarei) : „De ar fi jidancă ar avea doar steaua pe legitimație și s-ar numi Sara Anna Gerber și nu doar Anna Gerber, nici litera „J" n-o are pe legitimație, așa că ce vrei, las-o dracului, că nu-i treaba noastră !" Celălalt însă, care tot mai cerceta fața Dorei, strigă : „Jur că cunosc mutra asta de jidoavcă, da, sigur, te cunosc, scroafă evreică — așa se vorbea oficial cu evreii (da, Klara, lasă, știu !) — și zice, acum mi-e limpede : tu ești Lilienthal aia, tu ai dat lecții de pian, ești cu adevărat o scroafă jidoavcă !"

Dora a rămas împietrită, o altă împletitoare i-a luat apărarea : „Lăsați-o, e surdă și nebună la cap, nici nu vă pricepe". Dar gestapistul a lovit-o în față și a sărit la Dora, vrînd s-o apuce. Dora s-a aruncat asupra lui ca o tigroaică, împletitorii au povestit că, luîndu-l pe neașteptate, l-a trîntit jos, dar, după aceia,

polițiștii au prins-o și au legat-o cu nuiele de răchită și așa au dus-o. Ea striga în ebraică, suna atît de groaznic că unul din SS-iști și-a astupat urechile cu mîinile. Ceilalți doi o tîrîră peste pragul barăcii și peste terasament și o închiseră în duba poliției. Cît a durat drumul pînă în oraș Dora a izbit în ușă și pereții de tablă ai dubei, strigînd și blestemînd, iar cînd s-au oprit în fața primăriei striga atît de groaznic încît începuse să se adune lume și acum striga în germană : „Dumnezeule, Doamne al răzbunării, arată-te, ridică-te, judecător al lumii, strivește criminalii ce calcă în picioare poporul tău și asupresc moștenirea ta și cred că Domnul nu vede, că Dumnezeul lui Iacob nu bagă de seamă ! Cîtă vreme îi mai lași să trăiască pe acești păcătoși, Doamne, trimite foc pe pămînt, nimicește seminția nazistă, răzbună-mă, răzbună poporul tău..." Tot strigînd așa adună orașul, toată piața din centru era plină de oameni și toți stăteau tăcuți, nici unul n-o batjocorea, nici unul nu lua atitudine de partea naziștilor, era un front unitar, măcar de această dată orașul manifestă o atitudine, Dora i-a impus-o, dar firește, nici nu s-a aflat nimeni care să fi îndrăznit să mîrîie contra lui Hitler și Gestapoului și n-a fost nici unul care să fi strigat : Dacă asta este luată și dusă ca o răufăcătoare, să fiu și eu dus cu ea, asta n-a spus nimeni, — eu n-am fost în oraș în această zi, dar de aș fi fost, nu sînt sigură dacă aș fi strigat eu, dacă nici măcar Georg Mack, preotul, antifascistul, n-a spus nimic, nimeni nu l-a văzut între oamenii din jurul ma-

șinii. Apoi au venit din nou SS-iștii și i-au risipit pe oameni, de pieriseră treptat toți din piață, pînă ce, în cele din urmă, duba cu gratii a rămas singură în piață cu Dora Lilienthal și Dora nu mai striga, și atunci a venit Kreisleiterul, Fleckmann adică, personal și s-a oprit lîngă mașină, și nimeni nu știe ce i-a spus, de liberat n-o putea libera în acel moment. Poate că i-a spus că va fi transportată într-unul din lagărele de recazare din răsărit, s-a spus asta pe atunci deportaților, evreilor, țiganilor și homosexualilor, politicii n-ar fi crezut așa ceva, comuniștii și social-democrații știau ce-i așteaptă, ceilalți însă, au crezut, ori au vrut să creadă. Li s-a spus să ia cu ei atît cît puteau duce din bunurile lor și atunci au luat cu ei lucruri din gospodărie, vase de gătit, veselă, pături, precum și cîte ceva pentru copii : olițe de noapte și jucării. Toate astea s-au găsit în lagăre, am văzut filmul turnat de americani...

— Klara, n-am apucat să-ți povestesc : cu cîțiva ani în urmă am fost la Auschwitz, eu le-am văzut, grămezile de veselă de tablă, jucăriile și olițele copiilor și ghetuțele lor, și încă ceva, păr de femeie tăiat, cenușiu și castaniu și roș și blond și negru. De fapt grămezile de păr pe care le-am văzut erau numai restul, grosul apucaseră să-l expedieze, vîndut unei fabrici textile din Bavaria, care din păr de om făcea pînză tare, pentru gulerele paltoanelor noastre de pildă.

— Știu. Și din dinții de aur smulși se făceau bijuterii pentru femeile naziștilor și din grăsimea cadavrelor săpun, dar numai pentru popor, șefii naziști primeau săpun franțuzesc. Aș fi putut crede că astea sînt scorneli de coșmar, dacă nu s-ar fi aflat mai tîrziu cazul cu comandanta aceea de lagăr, care descoperise că din pielea de om se putea face pergament, aproape la fel de bun ca din pielea de porc, și din pergament se făceau abajururi, afacerea mergea strună. După război, cînd s-au aflat toate grozăviile astea (oare o s-o poată crede nepoții și strănepoții celor ce mai trăiesc astăzi și trăiau pe atunci ?), am descusut toată pînza tare din îmbrăcămintea mea și am ars toate abajururile de pergament. Dar, ce folos ? Ce folos că am îngrămădit trei decenii de virtuți naționale peste camerele de gazare ? Vina rămîne vină. Dar întreabă-i odată pe bravii drept credincioși dacă și cred ce spun în rCezul lor : „Cred în Isus Hriston, care va veni cîndva să judece pe vii și pe morți". Întreabă-i dacă-și închipuie că anume ei nu vor fi judecați, și întreabă-i dacă știu cum sună întrebarea ce li se va pune : „Cain, unde este fratele tău Abel ?" Dar mai du-te în colo cu creștinii tăi, ăștia nu cred nici un cuvînt din Crezul lor. Ar fi tăcut ei atunci, dacă credeau ? N-ar fi trebuit să strige atunci, dacă nu din simplă omenie, măcar de teama judecății divine ? N-ar fi trebuit să strige măcar preoții, toți, nu numai cîțiva, puțini ? N-ar fi trebuit papa însuși... dar să lăsăm asta. Cîteodată doresc din răsputeri să fi fost încercați creștinii, cum au fost încercați evreii. Dar cît a fost

de ușor să descoperi o mutră de evreu, atît este de greu să descoperi o mutră de creștin. Ar trebui să fie marcat fiecare la botez cu o cruce, cum sînt marcate vacile cu fierul roșu cu semnul stăpînului, ca să se știe ale cui sînt și vai și amar dacă și-ar călca vreunul jurămîntul. Dar ce vorbesc aiurea! Ce s-a mai predicat după război, cît erau atunci oamenii gata să ispășească și plini de bune intenții! Și ce s-a ales?

Klara arată, cu un gest larg al brațului drept, care cuprinde ce putem vedea noi din oraș, din orașul nou construit, strălucitor de curat, dezinfectat, creștin, bogat, harnic, prietenos, apărat de o poliție drăguță și dură.

— Pot ăștia, spune Klara, purifica aerul și apa, toxina cadavrelor persistă în resturile lor de conștiință și de asta se vor prăpădi încet și fără zgomot, și fără să-și dea măcar seama, căci și creierele lor sînt contaminate. Se moare de cancer, spun ei, ori de infarct, dar asta nu-i adevărat, ei mor de nevrozele lor, adică de păcatele de care nu s-au căit. Dar spune-le asta, spune-le-o la spovedanie ori din amvon, ori în cărți, ori în consultații medicale sau la psihoterapeut, chiar și în orășelul nostru ăștia au ajuns la modă, trei de ăștia avem în oraș, închipuie-ți, și nu trăiesc rău, asigurările sociale plătesc și ele pentru orientarea conștiinței oamenilor pe o pîrtie greșită. Acum părinții și profesorii trebuie să fie vinovați de boală, ori soțul ori nevasta, acum se poartă frustrarea, totdeauna ceilalți sînt de vină, dar cine să le spună adevărul adevărat, că păcatul este ceva la fel de real ca un virus și tot atît de periculos pentru trup, dar cine să le-o spună, de vreme ce nici medicii, și nici chiar preoții, nu știu nimic despre păcat, ei sînt doar, toți laolaltă, necredincioși. Ce te holbezi așa la mine? Pentru că eu, după cum crezi, ateistă, predic ca un popă? Știi, ce gîndesc adesea? O bombă, o bombă uriașă, un foc uriaș, purgatoriul întregii omeniri infectate, curățirea. Iar apoi pămîntul sterp și rece și curat ca o dimineață de iarnă, ori ca luna. Nici un os de om, nici urma unei minciuni în aer, închipuie-ți ce splendid!

— Klara, Klara Kassandra!

— Ca pe luna rece și curată, repetă ea extatic.

— Ca pe lună, înainte să fi alunizat acolo primul american, spune cineva.

N-o auzisem pe Stefanie coborînd scara. Klara se poartă de parcă ar fi fost prinsă cu un neadevăr, cu un delict comis din neatenție, cu o abatere ușor imorală de la drum.

— Mă duc după tîrguieli, spune ea cu umilință în glas, își pune pălăriuța, își ia sacoșa și dă să plece. Mă duc după tîrguieli, repetă ea, ajunsă la ușă și deja cu o voce mai fermă.

— Bine, du-te, spune Stefanie, de parcă Klara aștepta această autorizație expresă de a părăsi casa.

— Mă duc la piață, spune Klara iar, în vocea ei se și aude acum o urmă netă de sfidare. „Mă duc la piață" înseamnă în acest moment: Sîntem copii ai morții și ai vinei, desigur, desigur, dar ce importanță are asta față

de splendoarea acestei zile de septembrie, a cărei lumină lină, lumină din lumină, ne spală, ne curăță și ne acoperă cu milostive promisiuni.

Stefanie se uită lung, clătinînd din cap, după Klara, ce se îndepărtează.

— Klara asta ! Cîteodată o apucă așa, atunci nu poate altfel, trebuie să-și smulgă cu propriii ei dinți firele din cusătura rănilor sale, oricît ar durea-o. Și atunci, firește, marginile rănilor se deschid iară. Oricît ar fi rănile de vechi, aici nu încape prescripție. Dar, de fapt, despre ce ați vorbit ?

— Despre oraș, cu care Klara este în stare de război.

— Klara este în stare de război cu toată lumea. Dar nu trebuie s-o iei chiar de cuvînt, cînd se arată atît de pesimistă. În realitate este îndrăgostită de viață. Aș vrea să am eu puterea și speranța ei. Dar despre ce ați vorbit, îmi pare că de Dora, dacă nu mă înșel, îmi pare că i-am auzit de mai multe ori numele, știi doar că auzul meu este deosebit.

— Da. Am vorbit de Dora. Dacă știi cumva, atunci spune-mi ce a spus Fleckmann, cînd a stat, lîngă duba poliției, de vorbă cu Dora. Dar, pesemne, nu știi nici tu. (Asta era o provocare nevinovată, dar eficace.)

— Ba da, o știu, mama mi-a povestit, dar pînă acum, afară de tine, azi, nimeni nu m-a întrebat ce s-a vorbit. De fapt, nu a fost o convorbire între cei doi, s-au uitat doar unul la altul, printre gratii, apoi Fleckmann a scos din buzunar un tubuleț și i l-a dat, ea a privit tubulețul și i l-a dat înapoi. Și atunci ea a spus

cîteva cuvinte : „De asta veți avea dumneavoastră nevoie. Vă doresc să aveți o moarte mai ușoară decît mine, să vă ajute Dumnezeu !“ Apoi a venit Gestapoul și duba a plecat în direcția München, de acolo era tren pentru Theresienstadt.

— Ați mai primit vreodată știre ?

— Am fi știut altfel măcar că a sosit acolo ? Am primit știrea morții ei. Dorința-binecuvîntare ce o exprimase lui Fleckmann s-a împlinit în favoarea ei, a avut o moarte foarte ușoară și frumoasă, asta au povestit trei femei care au scăpat cu viață de acolo, s-a întîmplat să fie și supraviețuitori. Ele au povestit că Dora a fost ca o mamă pentru fetele evreice din lagăr și cînd a murit, în o mie nouă sute patruzeci și unu, a fost o moarte lină în mijlocul unei familii în doliu, o moarte mai blîndă, în orice caz, decît a lui Fleckmann, morțile oamenilor sînt felurite. Dar tu parcă voiai să mai mergi la Berthie și s-o vizitezi pe bătrîna doamnă Mack ?

Oare chiar am vrut asta, i-am spus așa ceva Stefaniei ? Dar, oricum, poate că chiar asta avusesem de gînd, deși parcă nu-mi prea vine să părăsesc, fie și numai pentru o oră, această lumină de septembrie, ce-ți mîngîie pielea și ți se așează, rouă caldă, pe ochi. Cum să-ți vină s-o schimbi pe aerul, cenușiu parcă și nemișcat de nici o boare, ce umple casa întunecată, în care ai zice că moartea trece de la unul la altul, ca o cățea bătrînă și obosită, ce nu știe, neavînd chef de nimic, ce să mai aleagă din gunoaie.

— Mergi cu mine, Stefanie ?

Nu vrea.

Grabă nu am, mai pierd ceva vreme pînă reușesc să plec din casă, apoi fac un ocol și îmi repet că nimic nu mă poate obliga să mă duc la cămin. Dar tot știu că o voi face, chiar dacă nu pe dată. Ce este însă asta ce nu mă lasă să uit, ce face că toate ocolurile nu mă duc decît tot spre căminul de bătrîni ? Ce mă ține oare pe mine, de fapt întîmplător venită în acest oraș, în gheare, ca eretele pe sturz ? Cum de mi-am pierdut libertatea și fată de cine ? Oare mai am acum altă libertate decît cea de a nu mă opune ? Încerc să bagatelizez chestiunea, parcă-i mare lucru să-i fac o scurtă vizită lui Berthie, iar apoi una, și mai scurtă, mamei lui Georg, o convorbire, în fața clepsidrei, ce nu obligă la nimic, poate mai aflu de la mama lui Georg cîteva lucruri pe care nu le știu încă, sînt curioasă de felul meu, sînt totdeauna curioasă să cunosc oamenii, să-l cunosc pe om, numai cum mă voi putea înțelege cu o surdă ?

În cele din urmă, tot sînt în fața porții căcăminului de bătrîni, o maică tînără este de servici, îmi spune că domnișoara Kauniger a ieșit în oraș, rîde de mutra mea uimită, trădînd cît de puțin o cunosc pe Betrthie, încît nici nu știu măcar cît de repede își revine din prăbușirile ei sufletești. „Doamna Mack, în schimb, este acasă, ea nu iese niciodată în oraș, necazul este că e surdă și refuză să folosească aparatul de auzit, donat de comunitatea parohiei în amintirea fiului ei.“ (Ce dar generos ! ce mod ieftin de a încerca o răscumpărare, gîndesc eu, dar nu spun nimic). „Dealtfel, îmi mai spune ea, dumneavoastră nu trebuie să bateți la ușa ei, ea tot nu aude, intrați de-a dreptul, bătrîna șade totdeauna cu fața la ușă, ca să nu poată fi surprinsă.“

Nici nu-i atît de simplu să deschizi, fără a bate, o ușă străină, la un om străin, este un gest de indiscreție și de impertinență, involuntară desigur, dar așa ceva nu-și poate îngădui decît medicul ori paznicul închisorii.

Doamna Mack șade în scaunul ei cu rezemătoare, bustul la fel de drept ca rezemătoarea, picioarele la fel de strict paralele ca picioarele de lemn ale scaunului. Șade de parcă ar fi prinsă în cuie. Poartă o basma, ca țărăncile bătrîne, căci, asta-mi spune și mi-arată mai tîrziu, nu mai are păr, de la incendiul bisericii n-a mai crescut deloc, de cînd, atunci, parte i-a ars, parte i-a căzut. Ține mîinile în poală și ascunde repede ceva în buzunar, sînt niște mătănii, de ce le-o fi ascunzînd, poate pentru a păstra măcar asta drept taină și proprietate intimă, doar toate celelalte ți le ia în casa asta. Are ochi de bufniță, pe care îi holbează la intrarea mea în odaie, de parcă m-ar putea și auzi cu ei, dar sînt ochi ca acoperiți de un văl, amintesc de ochi orbi, ori parcă ar fi de sticlă, abia îi mișcă, s-ar zice că clipește foarte rar, cine știe ce or fi văzînd ochii ăștia, că nu manifestă nici mirare, nici curiozitate, ci doar golul vast, fără de speranță, al unui pustiu.

— Sper că nu vă deranjez, doamnă Mack.
Nici un răspuns. Mă mai apropii de ea și repet vorbele mele neroade.
Îmi pare că acum se trezește pustiul dinapoia acestor ochi, ca sub efectul unei ușoare brize, care vălurește nisipul. Dar nici un cuvînt.
Nu mă las înșelată : femeia mă înțelege foarte bine, dacă nu cu urechile, atunci cu ochii ori cu alte simțuri lăuntrice. Scot un bilet din buzunar, pe care scriu : Sînt o rudă a Klarei Martin și m-am jucat, în copilărie, cu fiul dumneavoastră, Georg.
Îi țin biletul înaintea ochilor, ea îl citește, fără îndoială, apoi întreabă, nici prietenoasă, nici neprietenoasă :
— Și ce vreți ?
Eu mă aplec la urechea ei și zic :
— Tare aș dori să știu mai multe despre fiul dumneavoastră.
Oare m-a înțeles ? Se uită atentă la mine, apoi îmi spune :
— Așezați-vă. Nu-i nevoie să strigați, dacă vorbiți clar, pot citi cuvintele de pe gura dumneavoastră.
Am fost, deci, cercetată și, deocamdată, acceptată. Poate că a fost din nou cuvîntul Klara, care a făcut să-mi acorde încredere.
— V-a trimis Klara ?
— Nu.
— Vă amintiți de Georg al meu ?
— Vag.
— De ce vreți atunci să știți mai mult despre el ?

— Am fost în biserica parohială și am văzut placa în amintirea sa.
— Am fi preferat să renunțăm la ea, spune bătrîna cu duritate.
— Pot să-mi închipui, doamnă Mack, dealtfel de aceea am și băgat un bilet sub placă, pe care am scris că nu bombardierele americane l-au ucis pe preot, ci fasciștii, care au început un război ce n-a putut fi terminat decît cu ajutorul bombardierelor americane.
Mă urmărește atentă, dar în ochii ei citesc neîncrederea. Desigur că socotește în sinea ei unde bat cu vorbele și vizita mea, presimte o capcană, orice întrebare poate fi o capcană. A răspunde unei întrebări, înseamnă a te expune unui pericol, să te dai pe mîna lor, oricine poate răsuci o minciună dintr-un răspuns oricît de corect și de adevărat. Este pățită. Îi las timp să-ți dea seama că ceea ce a luat drept o capcană este doar un coș pentru adunat adevăruri mărunte.
— Da, spune ea în cele din urmă și, evident, ca încheierea unui lung lanț de aprecieri prudente, da, Georg al meu.
Apoi își scoate de după gît un lănțuc de argint, oxidat, negru, de care atîrna o pungută legată la gură. O desface și scoate ceva, un fel de medalion fără formă determinată, negru, nesemnificativ și nu foarte apetisant. Mi-l prezintă să-l privesc, nu să-l ating, nici nu știu, de fapt, ce este.
— Asta-i, spune ea, tot ce mi-a rămas de la George al meu, ce am găsit în Piața bisericii, în locul unde el a ars, am alergat acolo încă

în timpul atacului, dar apoi mi-au căzut scîntei în păr și cineva, era paraclisierul, m-a tras de acolo, de atunci... (Își desleagă basmaua, craniul este chel, focul a distrus părul cu rădăcină cu tot, pe aceasta mare cicatrice nu va mai crește păr niciodată, își leagă basmaua la loc).

Privesc acum mai atentă ce poartă ea atîrnat de gît ca amuletă : un boț de metal topit în jurul a ceva care este, cum îmi spune doamna Mack, o bucățică de așchie de os. O relicvă. Ea o pune iarăși în punguță, o închide și o face din nou să dispară în decolteu. Mie mi-a luat piuitul, fapt pe care ea îl constată, și ia act de el cu satisfacție. Dacă cineva tace în acest fel văzînd asta, s-ar putea să fie de încredere.

— Sînteți la un ziar ? întreabă ea.

— Nu.

— Dar la radio ori la televiziune ?

— Nici asta, de ce ?

În cursul orei următoare am aflat că, după război, au venit mulți reporteri, germani și străini, ce voiau toți să afle cîte ceva despre fiul ei, antifascistul, preotul martir. Le-a dat tuturor informații, parte pentru că era pe atunci mai vorbăreață, parte pentru că era frumos să vorbească despre fiul ei și, mai ales pentru că, vorbind despre el, își mai anestezia durerea cu mîndrie maternă. Îi informa așadar neobosită, povestind mereu același lucru, căci doar nu se mai schimba nimic, în vecii vecilor, de ce se întîmplase și cum se întîmplase. Dar, cînd citea după aceea în ziare și reviste, tot ce ar fi spus (o profesoară de la gimnaziu îi traducea și articole din publicații străine), a fost îngrozită. Ce făcuseră ăștia din relatarea ei simplă, dură, ce fals devenise totul, cu ce iz de tămîie ! Am spus eu asta, asta n-am spus, dar asta nici nu-i adevărat, fiul meu nici nu era așa, nu era un erou de operă, de fapt nu era erou deloc, în nici un caz nu era îngăduit să se scrie despre el : „Rugîndu-se a păși, ca făclie vie, în moarte“, „Preot german căzut făcîndu-și eroic datoria“, „Ucis de focul bombelor pe cînd se ruga pe treptele altarului“ (Nici măcar faptele nu erau redate corect !) „Un erou al credinței“, „Un cleric luptător al rezistenței“, „Un exemplu înflăcărător pentru tînăra generație“ (autorul trebuie să fi fost foarte mîndru că îi reușise asemenea joc de cuvinte).

Fără să se scoale de pe scaun, doamna Mack a deschis saltarul mesei lîngă care șade și a scos o legătură de foi de ziar, îngălbenite și uzate de cît au fost citite (sînt din anii o mie nouă sute patruzeci și cinci și patruzeci și șase). Citiți asta, spune doamna Mack. Este un articol din *„Tageblatt,* care se numește acum iar așa, după ce s-a numit paisprezece ani *Volkswarte.* Articolul este înrămat în negru, ca un anunț mortuar. Citesc :

La 3 aprilie 1943 a murit protopopul orașului, Georg Mack. Aceasta este un anunț mortuar, deși cel a cărui moarte o anunță, a murit încă acum trei ani, de o moarte cunoscută pînă departe de granițele țării noastre. Pentru ce atunci acest nou anunț ? Pentru că nu ne este

nicicînd îngăduit să încetăm anunțarea unei astfel de morți. În mijlocul unui popor care s-a lăsat prostit de ideologia național-socialistă, a unui popor de criminali sau cel puțin de complici din lașitate, și înlăuntrul bisericii catolice, în mijlocul generalei perversiuni spirituale, a existat în orașul nostru un bărbat care a rezistat fățiș răului. Zece ani a fost preot în orașul nostru, timp de zece ani a ridicat vocea sa contra fascismului, periclitîndu-se zilnic, iar cînd era silit să tacă, tăcea într-un fel destul de limpede înțeles de deținătorii puterii. Predicile sale ne întăreau, dar l-au dus pe el de trei ori la Gestapou. Și-a datorat salvarea numai protecției speciale a unui bărbat a cărui memorie deasemenea nu exităm, s-o pomenim aici : răpostul Dr. Artur Fleckmann, primarul orașului nostru.

Pe protopopul Mack bombele ce l-au ucis l-au surprins în exercițiul funcțiunii și în rugăciune, focul căzut din cer l-a ars, iar fumul acestei jertfe curate s-a ridicat desigur drept în cer. Noi, însă, vom fi întrebați : „Cain, unde este fratele tău Abel ?

Articolul era semnat „N“, ceea ce cred că însemna Niels. Mai gîndesc, ce necrolog ciudat al unui ateu și francmason pentru un preot catolic. Nu vor fi fost lucrurile atît de simple cum și le închipuise Berthie.

— Foarte frumos, zic eu și-i restitui doamnei Mack foaia.

— Da, da, foarte frumos, spune ea rece. Și acum citiți asta.

Foaia provine tot din „Tageblatt“, din o mie nouă sute cinci zeci și trei.

Titlul : „Oare începem să uităm ?“

Sînt zece ani de la moartea protopopului nostru, Georg Mack, care și-a pierdut viața la 3 aprilie 1943, în cursul unui bombardament aerian american. A fost unul din puținii bărbați dîrzi din orașul nostru, care au rezistat regimului răului, autorităților naziste. Expunîndu-se fără cruțare pericolului de moarte, a propovăduit timp de doisprezece ani, ca diacon, apoi ca preot paroh și protopop, spiritul libertății și omeniei, împotriva neomeniei fasciste. Dacă în orașul nostru nu s-a stins în acei ani făclia spiritului, o datorăm acestui bărbat tăcut și serios, care, în ciuda constituției sale firave, a izbutit să înfrunte o putere monstruoasă, căreia milioane de bărbați germani i s-au supus în mod laș. Se pare, însă, că am fi pe cale să-l uităm pe acest bărbat, dimpreună cu toată catastrofa fascismului, am și ajuns atît de departe, încît nici orașul, nici comunitatea parohială nu găsește interesul, timpul, banii pentru a ridica un monument luptătorului din rezistență.

— Da, da, spune doamna Mack, un monument, asta se plănuise, trebuia să se ridice în piața mare, acolo unde au pus acum calul, sau ce o fi vrînd să fie, trebuie să fie ceva modern, noi, în popor, îi zicem calul, dar este altceva, se spune, dar asta-i totuna, oricum monumentul pentru Georg al meu nu-i nici

acolo, nici în altă parte, oricît și-a bătut gura domnul Niels și a scris, dar a murit fără să reușească nimic. Și acum citiți-o pe asta :

3 aprilie 1963

Acum douăzeci de ani a murit protopopul nostru Georg Mack, în cursul unui atac al bombardierelor americane asupra orașului nostru. Biserica a ars, cuprinsă toată în flăcări. Surprins de bombardament în biserică, a ars de viu în piața din fața bisericii. A fost unul din puținii luptători ai rezistenței împotriva Reichului hitlerist pe care i-a avut orașul nostru. Cu mai mult de zece ani în urmă se hotărîse să i se ridice un monument, ceea ce nu s-a făcut nici pînă azi. Nu a fost pusă nici măcar o modestă placă memorială. Eroii acelei epoci nu mai au azi căutare. Victimele fascismului nu mai sînt, vădit, azi decît amintiri stînjenitoare ale conștiinței noastre sociale, care, în euforia minunii economice, își neagă propriul trecut, de parcă n-ar exista istorie. Dar dacă noi uităm de propria noastră istorie, ea totuși nu ne uită pe noi. O societate care se teme de propriul trecut și-l „uită", se află în situația unui om care-și refulează vina, dar cu prețul sănătății : peste mai mult sau mai puțin timp, umbra refulată se arată la lumina zilei, ca nevroză. Societatea noastră, a minunii economice, este o societate de nevrotici. Refuzul de a-și aminti de preotul antifascist este simptomul limpede al unei grave nevroze colective. De ce nouă catastrofă va fi nevoie, pentru a

vindeca această societate printr-o terapie de șoc ?

Nici acest articol nu-i semnat, domnul Niels nu mai putea fi autorul lui. Doamna Mack nu știe cine l-a scris. A strîns din nou foile de ziar într-o legătură (mai sînt multe altele, dar ea spune că toate conțin, mai mult ori mai puțin același lucru și le-a băgat la loc în sertar.

— Iar după asta, spune, a mai durat alți zece ani, pînă ce au binevoit să-i acorde memoriei lui George al meu o cinstire, dar monumentul a ajuns o biată placă în biserică... și comemorarea a fost jalnică, nici măcar episcopul n-a venit, primarul lipsea din oraș în interes de serviciu, dar toată lumea știe de ce, doar fusese și el nazist pe vremuri, îl luaseră și pe el, încă de tînăr, iar azi zice că avem din nou nevoie de o mînă puternică, că avem adică nevoie de liniște și ordine în țară, oamenii spun că ar fi neofascist, dar asta n-o știu sigur, dealtfel azi nu știi niciodată ce vor feluritele partide cu adevărat. Celor mai în vîrstă primarul acesta le cam convine, pentru că nu schimbă nimic, dar tinerii sînt critici, chiar și tineretul catolic este împotriva sa, au fost și cîteva demonstrații contra lui, scaunul i se clatină. Dealtfel, și dezvelirea plăcii s-a lăsat cu scandal : venise o delegație de comuniști, cu o coroană mare și o panglică roșie, și protopopul actual n-a vrut să-i lase să intre în biserică, și a fost și un cor vorbit, tot tineretul venise, dealtfel Klara Martin era chiar în primul rînd, și toți strigau :

Spiritul a fost uitat,
Gîndul ne e doar la mîncat.
Cine spiritului se jertfește
Doar nerozia și-o dovedește.

Atunci protopoul a chemat poliția, ei au venit cu bastoane, asta era cea mai simplă soluție așa s-a spart comemorarea. Iar acum își pot permite să-l uite pe Georg al meu, doar și-au făcut datoria, nu mai trebuie să-i mustre conștiința, au donat bani pentru placă și acum au fixat-o pe zid, destul de sus ca să n-o citească nimeni, cine stă să-și sucească gîtul pentru atîta lucru. Că doar n-ai ce-i face, așa-i și omul, vrea să uite. Dar, pentru mine, ce au scris ei pe placă, asta-i moartea mea înceată. Cum piere amintirea lui Georg al meu în oraș, așa pier, eu, murim odată. La înmormîntarea mea un preot o să spună : „Ea a fost mama unui preot, care a ars la bombardament." Și apoi a trecut tot, a murit popa și a murit maică-sa, și cîteodată mă gîndesc, să-mi ierte Al de sus vorba, o fi chiar pentru totdeauna și totul a fost degeaba, toată viața și moartea și absolut totul ce se întîmplă cade pur și simplu în adîncul unei gropi negre și nici nu se aude dacă, acolo jos, ajunge undeva. Acum vă întreb pe dumneavoastră, vă rog frumos, cui a folosit că bărbatul meu a murit la treizeci și cinci de ani în primul război mondial, era învățător și un bărbat bun, și de ce a trebuit să ardă George al meu, dragul și comoara mea ? Da, de-ai putea vedea că sacrificiul a servit la ceva, atunci da, dar așa...

Deodată, din acești ochi holbați încep să curgă lacrimi, întîi una din colțul stîng, își alege unul din multele riduri ce duc de-a lungul nasului sever, trecînd pe lîngă gură, pînă în gîtul numai cute, apoi urmează o lacrimă după alta și se pierd în decolteu, apoi curg rîu, femeia aceasta plînge cu fața deschisă și nemișcată, oferă această cascadă de lacrimi lumii, las' s-o vadă cine vrea, dar nu cumva să încerce careva s-o potolească, este necesară. Este vremea plînsului, după lungul timp al secetei amare.

Aud, de pe coridor, zvonul ascensorului și al ușii batante, fîșîitul căruciorului, începe distribuirea mîncării : fiecăruia i se pune pe masă tăvița, fie că vrea ori nu, dacă o mai poate vedea ori numai o miroase și o pipăie, dacă doarme ori plînge, și chiar celui care o refuză i se lasă tăvița pe masă. Iat-o, fata cu familiaritatea profesională și tăvița de tablă : „Poftă bună !" Apoi, zărind în treacăt fața udă :

— Dar ce este, ce ați pățit azi, doamnă Mack, cumva nu vă e bine ?

— Ba da, mi-e bine, mulțumesc.

Fata, foarte bucuroasă că nu a fost antrenată într-o scenă tristă, iese repede. N-are nevoie de griji suplimentare, oricum munca în căminul de bătrîni nu-i cine știe ce plăcere, și leafa mică, în plus, firește făgăduiala că te răsplătește Dumnezeu, păi da, altfel chiar nu face, dar acum repede, la următorul, ce o fi avînd doamna Mack asta, doar n-a plîns niciodată de cînd sînt aici, șade mereu ca prinsă în

cuie și trasă în țeapă, nu scoate o vorbă peste ce e neapărat nevoie și se preface surdă, dar azi, de pildă, m-a înțeles îndată, cum a mai plîns, stai să te miri de unde mai găsește atîta apă pentru lacrimi în trupul ăsta uscat-iască.

Deschide ușa următoare : „Poftim domnule Cutare, vă aduc o supică bună, măcar unul care rîde, poftă bună."

Acum doamna Mack își șterge lacrimile, încet, cu mîneca bluzei. Îi ofer o batistă proaspătă, o refuză, lacrimile acestea sînt numai ale ei, proprietatea ei legitimă.

— Dar, spune ea, deodată foarte formal, vă plictisesc. N-aș vrea să vă mai rețin. Aveți, desigur, treburi mai importante decît să stați să ascultați văicărelile unei femei bătrîne.

Asta sună a încheiere, dar simt că nu este decît o întrerupere între două capitole. Ea nu găsește trecerea, trebuie să-i ajut.

— Doamnă Mack, și eu am avut pierderi grele în acea vreme, deci nu vorbesc de durere ca orbul de lumină, de aceea poate că-mi este totuși îngăduit să vă spun ceva : ce-i pare unuia fără sens, se poate totuși să aibă. O știți doar și dumneavoastră, nu-i așa ?

Această frază, improvizată doar ca punte de legătură în convorbire, fără pretenție de calități spirituale ori consolatoare, se arată a fi cheia ușii unei camere negre, foarte negre, pline de instrumente de tortură. Doamna Mack doar întredeschide un pic ușa :

— Dar nu-i vorbă că mori și ești uitată, spune ea. Cel mai rău, cu adevărat rău, este

că gîndești : Șade omul așa, zi de zi și an de an și ce face ? Gîndește. Vrea să citească ceva, dar nu citește, vrea să se roage, dar nu se roagă, ci gîndește și gîndește.

Face o pauză și se uită mirată la mine, ca un om trezit din hipnoză.

— Cum ajung eu, să vă spun dumneavoastră, om cu totul străin pentru mine, asemenea lucru, nu știu ce am pățit, scuzați-mă, chiar nu se cade ce fac.

Nu spun nimic, o privesc doar așteptînd în tăcere, știu că acum nu mai poate da înapoi și că o știe și ea, căci vrea să vorbească, trebuie să exprime odată toate astea și că sînt „cu totul străină, este numai bine, să vorbească cu mine este aproape ca și cum ar vorbi de una singură. Așadar, acum poarta neagră este deschisă, dată de perete.

— Răul este, vai, este atît de rău, nu pot spune nimănui cît de rău. Adevărul este că pînă azi nu știu dacă Georg al meu chiar a vrut să se facă preot. Era un copil rămas fără tată, comoara vieții mele, am crezut întotdeauna că aș fi pentru el cea mai bună dintre mame, am trăit și am muncit pentru el, de dragul lui nu m-am mai recăsătorit, n-am vrut să mă împart, dar chiar și asta a fost o greșeală, căci m-aș fi putut mărita cu farmacistul, și ar fi trebuit să-mi spun că asta ar fi bine pentru Georg, eu singură, cu mica mea pensie de văduvă, doar nu i-aș fi putut plăti nicicînd un studiu universitar normal, și aș fi putut asta dacă mă remăritam, dar mi-era de-a dreptul imposibil să am alt bărbat alături de mine,

am închis pur și simplu ochii înaintea viitorului, îl duceam pe micul meu Georg de mînă, mergeam împreună la biserică și la mormîntul tatălui său, și cînd țineam mînuța lui în mîna mea atunci toate erau bine, iar cînd își lipea fața lui mică de a mea, eram fericită. Am gîndit că și Georg al meu ar fi fericit și, odată, l-am întrebat ce vrei să te faci, el a spus, nu știu, mamă, atunci l-am întrebat nu vrei să te faci preot, iar el a spus, dacă vrei tu, mamă, cu plăcere. Și apoi a intrat în seminarul de preoți, acolo studiul nu costa nimic, era un elev atît de bun și un fiu atît de bun, mereu nițel cam firav, dar atît de vrednic, și apoi am serbat Primiz * și seara l-am întrebat : „Ești fericit, Georg ?“ Iar el a spun : „Mamă, eu nu sînt pe pămînt pentru a fi fericit.“ Atunci, Doamne sfinte, cum am fost de surdă și oarbă, am crezut că așa vorbește un viitor sfînt. Dar acum știu că ce spunea atunci însemna : Cum să fiu fericit într-o meserie în care m-ai împins tu cu forța, cu iubirea ta falsă și egoistă ? Dar cum aș fi putut înțelege atunci. Vedeam că nu era fericit, dar gîndeam : este așa de serios, asta are de la mine, își ia misiunea atît de în serios, asta are de la tatăl lui, și apoi nici vremurile nu-s așa încît omul să poată fi vesel, mai ales nu ca preot, funcția asta cere seriozitate și sacrificiu. Eu însă, eu eram fericită ca-n povești, m-am îngrășat din nenorocirea lui, mi-am mîncat cu încetul de viu propriul copil,

* La catolici, prima slujbă oficitaă de un preot după hirotonisire. (n. tr.)

pentru ca eu, mamă de preot, să pot fi fericită, n-am vrut să văd că Georg al meu s-a jertfit pentru mine, iar el, el n-a vorbit niciodată, nici o singură dată n-a vorbit despre asta, în toți acești ani,era cu totul închis, nimic nu ițea din el, dar de l-ar fi împuns careva, ar fi curs din el sînge și apă, ca la rana din coastă, dar nimeni n-a făcut-o, și astfel am trăit alături ani în șir, eu i-am gătit mîncări atît de gustoase și i-am ținut curată locuința și i-am împodobit altarele, și la săraci m-am dus, vai ce mamă bună de preot eram eu, atît de bună eram, atîta bunătate am îngrămădit peste Georg al meu, că s-a înăbușit sub ea, moartea la mîntuit de mine, doar ar mai fi putut fugi de bombe ca ceilalți, care fuseseră cu el, n-a vrut, a vrut să ardă, iar ceea ce l-a silit pînă la urmă, să fugă au fost durerile trupești, n-a trebuit să sufere mult, slavă Domnului. Înțelegeți acum ce înseamnă asta, să trebuie să șezi aici și să te gîndești, mereu același lucru : eroul rezistenței, care caută primejdia pentru că este nefericit, atît de nefericit încît vrea să moară, iar focul din ceruri nu-i poate fi decît binevenit. Dar apoi, firește, gîndesc că a fost totuși un erou al rezistenței, în cu totul altă rexistență, pe lîngă care cea politică a fost o joacă de copii. Și apoi mai gîndesc : fericit sau nu, a fost un preot atît de bun, și asta contează. Și apoi iară : Parcă ce știm noi ce-i aceea un preot bun și dacă nu contează altceva ! Vai, gîndurile astea, care se tot învîrt și se alungă în cerc !

Încă în timpul ultimelor fraze aud după ușă un lipăit tiptil și o respirație fornăită și, acum, fără să bată, cineva deschide ușa : Berthie. Intră, o vacă stupidă, fornăită, cu pete mari roșii pe față.

— Va să zică, aicea ești, cum de nu vii la mine, ce faci aici la ea, chiar aș vrea să știu, ce ai de vorbit cu doamna Mack ?

— Berthie, du-te imediat în camera ta, auzi !

— De ce, mă rog ?

Dar privirea lui Berthie a rămas lipită de tăvița de pe masa doamnei Mack.

— Nu mîncați asta, doamnă Mack ? strigă ea.

O împing pe Berthie pe ușă afară, de parcă ar fi un obiect, închid ușa în urma ei, dar ea o mai deschide odată și scîncește jalnic :

— Nu vii la mine, sînt doar atît de singură !

— Ba voi veni, dar numai dacă tu pleci chiar îndată.

O auzim plecînd.

— Biata Berthie, spune doamna Mack, biata Berthie, așa zic astăzi, dar odată ziceam altfel.

— Doamnă Mack, nu vreți să mîncați totuși cîteva îmbucături ?

De data aceasta, într-adevăr, nu mă aude, este prea ocupată de ceva, ce lucrează în ea, ochii ei, holbați peste poate, caută un sprijin în cameră și pe pămînt, nu găsesc altul decît amuleta, pe care mîinile ei gutoase o trag brusc afară din decolteu și se cramponează de ea, gîtul subțire și ridat se umflă, artera carotidă pulsează ca la febră mare, sub pielea feței parcă se zvîrcolesc șerpi ce nu află o ieșire. Ce se

întîmplă aici, ce vrea aici să iasă la lumină, aș vrea să plec, ori măcar să privesc în altă parte, nu vreau să fiu martoră la astfel de cutremurări, dar sînt fascinată, împotriva voinței și gustului meu, n-o pot lăsa din ochi. În fine, misteriosul travaliu s-a încheiat, un ceas bate, o singură dată, foarte tare, nu este ceasul din turla bisericii, nici în cameră nu-i nici unul, este și mai mult decît bătaia unui gong mare, dar în casă nu există gong, nu voi ști niciodată ce a sunat așa, dar a fost ca semnalul liberator, doamna Mack poate vorbi, vraja rea a fost spulberată.

Odată, spune ea acum foarte simplu și calmă, odată am spus despre Berthie : „Această curvă de SS-iști și pruncucigașă." Georg al meu m-a auzit, n-a spus nici da, nici ba, m-a privit și apoi a spus : „Mai departe !" „Ce, mai departe ?" „Mai departe, spune ce ai pe suflet !" „Fie, deci : această pruncucigașă și mama ei, adultera și sora ei, Mina Martina, curva întreținută a lui Fleckmann, și cocoșata fățarnică de Klara cu copilul ei, cine știe al cui, și Fleckmann, acest diavol care ne păcălește pe toți cu trucurile sale de nazist bun și tot acest oraș mincinos și curvar." Georg al meu a ascultat tot ce am spus, apoi a zis : „Îngenunchează aici !" — „Cum să îngenunchezi, de ce ?" — „Îngenunchează" ! Și a mai spus-o încă odată : „Îngenunchează !" Privirea lui m-a speriat atît de tare încît am îngenuncheat. „Așa, spuse el, și acum repetă tot ce ai spus întîi, dă-i drumul !" „Dar ce e, pentru Dumnezeu, ai înnebunit ?" „Spui acum : „Am zis de Ber-

thie Kauniger că e curvă și pruncucigașă, hai, dă-i drumul, rămîi în genunchi, tu te spovedești acuma, pricepi, ?“

Am vrut să mă scol și să fug din casă, dar mi-a blocat trecerea și a arătat, fără o vorbă, dușumeaua, atunci am îngenuncheat și am făcut ce a vrut, m-am spovedit lui și, cînd am fost gata, mi-a spus : „Tu ai uitat un păcat.“ Nu mi-a mai spus atunci nici mămico, nici mamă. „Dar ce păcat oare, Georg al meu ?“ „Acuză-te de mîndrie, prefăcătoare, trufie, dă-i drumul !“ Am făcut-o. „Și încă un păcat !“ „Care, Georg, care să fie ?“

Atunci m-a privit cu o uitătură cumplită și a zis : „De asta nu e nevoie să mi te spovedești mie, spune-i-o judecătorului tău, dar îndată.“ Am spus că mă recunosc vinovată de toate păcatele pe care fiul meu, preotul, mi le găsește. Dar el tot mai aștepta. Atunci eu am început să scîncesc de teamă și, în sfîrșit, el a spus : „Deci nu-l știi, dar odată o să-l știi, iar atunci îl vei ispăși.“ „Absolvo te *. Te du, dar pentru pacea ta nu garantez.“

De atunci n-am mai vorbit niciodată despre acest ceas, dar a doua zi, cînd mi-a dat ostia, atunci a zăbovit o clipă ș m-a privit, încît mi-a venit să mă scol și să plec de pe banca împărtășaniei, dar ce mai scandal ar fi fost ! Ceva mai tîrziu, cînd i-am adus micul dejun, m-a apucat de încheietura mîinii și mi-a spus : „Biată mamă, există atît de multe jertfe inutile.“ Și iacă așa am trăit mai departe, pînă în trei aprilie o mie nouă sute patruzeci și trei.

* Te iert (lat.).

Din nou se deschide ușa, de data asta este iarăși fata morocănoasă și amabilă, care vine să strîngă tăvița.

— Dară, dară, doamnă Mack, ce văd ochii mei bătrîni, n-ați mîncat nimic, asta nu-i îngăduit să se mai întîmple, altfel trebuie să raportez maicii superioare și lui nenea doctorul.

Dar chiar și această copilă proaspătă și naivă a simțit o prezență în încăpere, ceva ce-i abureşte glasul, ce o scoate din odaie ca un fîlfîit de aripă și, închizînd ușa în urma ei, o exclude de la ceea ce o depășește.

Nici eu nu mai am ce face, tot restul este treaba doamnei Mack. Mă scol, dar ea mă reține, îmi ia mîna în ambele ei mîini noduroase, deformate de gută, care sînt umede de sudoare pe care i-a stors-o spovedania, îmi strînge mîna atît pînă mă cuprinde sînjeneala, căci recunoștința ce mi-o exprimă fără vorbe, doar nu mi se cuvine mie, venită la ea în vizită întîmplător și, mai curînd, împotriva voinței mele. Ca întotdeauna cînd sînt prilejul ori martora unei spovedanii, resimt brusc nevoia irezistibilă de mult aer proaspăt și a unui duș rece, căci și eu sînt lașă, în felul meu. Mă desprind, deci, de doamna Mack de cum presiunea mîinilor ei scade și părăsesc în fugă camera ei, înainte să mă mai poată reține cu invizibilele ei tentacule aeriene.

Pe coridor mă așteaptă piaza rea, Berthie. Iat-o pe „sărmana Berthie“, curva SS-iștilor și pruncucigașa, arată ca o vacă monstruos de grasă, înfulecă ceva, poate că fata ceea i-a

strecurat cozonăcelul pe care doamna Mack îl restituise neatins, Berthie bagă restul repede în gură și mestecă, și deoarece cozonăcelul este, se vede, tare și conține stafide, cum văzusem, adineauri (așa de greu de învins de danturile mișcătoare ale bătrînilor, dar cui îi pasă, asta-i marfa, asta s-o mănînce), nu-l poate înghiți pe loc, mestecă, mestecă, cu adevărat ca o vacă rumegătoare, și deoarece acest efort îi cere toate puterile, nu mai poate cere altă muncă ochilor, ochii se zgîiesc, pierduți, în gol. „Sărmana Berthie". Mă opresc înaintea ei de parcă ne-ar despărți gardul unui țarc. În sfîrșit, acum a înghițit și ultima îmbucătură.

— Merg cu tine, spune ea, plină de speranță, și mi se agață de braț.

Încerc să mă desprind. Aceste răpiri ale libertății, aceste îmbrățișări felurite și nedorite, mă enervează cu încetul, nu mai vreau, mă scutur de Berthie.

— Ai putea totuși să întrebi, dacă îmi convine să mergi cu mine.

Privirea ei este plină de neînțelegere și teamă.

— Ei bine, fie ! Hai deci !

Strălucește de bucurie.

Unde ne ducem ? Klara mi-a interzis s-o aduc pe Berthie la ei.

Sora tînără, de la poartă, salvează situația : Încotro, domnișoară Kauniger, acum nu e de plecat, vine domnul doctor la vizită. Puteți merge cel mult în grădină, dar destul de aproape, să vă pot striga, cînd vă vine rîndul.

Berthie se mulțumește și cu atît, numai să iasă la aer, numai să nu fie singură. Sărmana

Berthie. Acum umblă lîngă mine călcînd mărunt și clătinîndu-se ca rața, firește s-a agățat iar de brațul meu și felul în care o face trebuie calificat de impudic, este ca o încercare de a pătrunde în celălalt, un fel de ocupare lentă, un șantaj care-ți moaie oasele și voința. Disperarea tîmpă, crescînd în ea ca o tumoare malignă, neînțeleasă de ea, resimțită de ea ca o poftă nesăbuită de mîncare și oameni, pentru a umple cavernele existenței sale neroade, acest gen de disperare fără leac, căreia nu-i mai poți fi de ajutor cu nimic, mă tulbură, este contagioasă, îmi pun deodată întrebări ca acestea : de ce n-aș rămîne și eu aici, ce ar fi să renunț la toate eforturile, m-aș resemna să cad pradă unei blînde nebunii, care să mă scutească, odată pentru totdeauna, de orice răspundere.

— Ce-i fi vrut tu cu Mack asta, mă dăscălește Berthie, doar nu mai e sănătoasă la cap, nu mai vorbește cu nimeni, nu iese niciodată în oraș, nici măcar la sfînta slujbă nu merge, cît a stăruit pe lîngă ea maica superioară pe chestia asta, dar este surdă și nu-și ia aparatul auditiv, pur și simplu nu-l ia, și nu merge la biserică, închipuie-ți, ea ca mamă de preot !

— Berthie, nu te lăsa atît de greu pe brațul meu, nu mai pot să te car.

Degeaba mă rog, Berthie habar n-are. Simt cum, treptat, crește enervarea în mine. Ce treabă am eu cu Berthie asta, cu ce drept mă consideră astfel proprietatea sa, pe care poate, după plac, să o consume ori s-o păstreze, cum face păianjenul cu musca prinsă în plasă, și

cu ce drept mă încurcă mama aceea de preot cu povara spovedaniei sale, și cu ce drept își agață toți oamenii ăștia trecuturile lor, pe care trebuie ei să și le tîrască, ca ocnașul ghiuleaua, de mine, încît de acum înainte să le trag eu după mine, ce mă privesc astea toate. (Uit în acest moment că eu însumi am provocat toate aceste relatări și spovedanii).După cum la un elefant al grădinei zoologice, a cărui liniște sufletească pare inepuizabilă, furia, acumulată de decenii în fundul rărunchilor și în lungul canal al măduvei spinării, își anunță izbucnirea cu sălbatice zvîcniri din trompă și bătăi ale urechilor, clăpăuge, înainte ca, declanșată de o gîză sau de o minusculă țeapă în piele, să-și facă vînt cu un cumplit răget, de-i pune pe goană pe naivii vizitatori, astfel și la mine, o mînie uriașă răzbate încet la suprafață, prin numeroasele straturi ale înțelegerii. Aș vrea s-o pălmuiesc pe Berthie, poate s-o și strîng de gît, căci Berthie asta nu-i Berthie, ci este prostia acestui oraș sleită în untură neroadă, această prostie strigătoare la cer, plicticoasă, boantă și răutăcioasă, care se tot învîrte după propria coadă, ca o vacă lovită de căpiere, mereu în cerc, fără a ajunge nicăieri, fără a învăța vreodată ceva, fără a bănui măcar ce este un om și ce poate deveni, și fără a bănui ce se petrece cînd Dumnezeu, scuturat de groază și milă, se pleacă în jos, spre noi, sărmane umbre.

— Astă noapte, tata a ciocănit iarăși în perete.

— Da, întreb supărată, și de ce a ciocănit ?

— Vrea să mă ia, spune Berthie, foarte simplu, și iată-mă-s dezarmată, Berthie mă înduioșează ușor, deoarece intenția mea asasină mi-a stîrnit sentimente de vină, ce se cer ispășite măcar cu multă politețe.

— Unde să te ia, Berthie ?

— În moarte.

— Ți-e teamă de moarte, Berthie ?

— De moarte ? Nu, de moarte nu, dar de viață, de mulțimea anilor. Doar știu și eu că mă sclerozez, ce-ți închipui că nu știu ? Măcar de-ar avansa atît sclerozarea, ca să nu mai știu nimic de mine ! Mă și rog în fiecare zi : Tată, vino de ia-mă. El bate mereu de trei ori, întîi am gîndit trei ceasuri, apoi trei zile, apoi trei săptămîni, acum gîndesc trei luni sau trei ani. Dar acum mi-e sete, mi-ai făgăduit o înghețată, ori nu ? Vreau o înghețată.

Curentul nu mai trece. După ce s-a bucurat pentru cîteva clipe, doar, de harul conștiinței limpezi, Berthie recade în beznă. Cel mai bun lucru ce i se mai poate întîmpla : o moarte fără dureri, în neștire.

— Mergi repede cu mine, să mănînc o înghețată ?

Cerșește ca un copil, ca un cîine.

— Dar acum vă vine doctorul ?

— Așa-i, dar întîi înghețata !

Acum ea este cea care trage și împinge. Sîntem o pereche ciudată, oamenii pe stradă se întorc după noi. Slavă Domnului, lîngă trotuarul celălalt este un cărucț cu înghețată, nu va mai trebui să alergăm pînă în oraș. Îi cumpăr lui Berthie o înghețată într-un cornet de

vafelă, o linge repede cu limba ei lungă și mănîncă și cornetul, pe care alții de obicei îl aruncă.

— Încă una !

Și pe asta a lins-o cît ai zice pește.

— Dar acum, Berthie, trebuie să ne întoarcem la cămin, vine doctorul.

— Doctorul, zice ea, vine, da, vine și spune : „Ei, cum ne simțim astăzi, arătați limba, grozav, și tensiunea, paf, paf, foarte normală" și s-a dus. Asta se numește la ei vizita medicală. Și așa conducerea căminului are conștiința împăcată, iar doctorul ia banii degeaba. Rahat totul. Dar ce vei fi vrut tu la doamna Mack. Știi cum îmi pare ea ? Ca lumînarea neagră de furtună pe care o aprindea mătușa cînd începea să fulgere și să tune. Ție ți-era mai teamă de lumînarea neagră decît de furtună.

— Mai știi asta de pe atunci ?

— Toate le mai știu de atunci. În cea mai cumplită furtună Stefanie alearga afară din casă și bătea din palme, cînd fulgera mai tare.

— Adevărat ?

— Dacă-ți spun, ăleia i-a lipsit totdeauna o doagă, iar acum cu Peter al ei mort, nici asta nu-i normal.

— Ah ! Berthie ! Nu mai începe cu asta.

— Da ! Da ! Ție îți convine să vorbești, o duci bine, nu ești în carusel.

— În ce carusel ?

Imitînd zumzetul unei viespi, ea descrie cu degetul arătător o spirală ce se tot strînge în jurul capului ei

— Asta sînt eu, spune ea, cu o umilă cunoașterea de sine, care mă emoționează.

Totuși sînt bucuroasă, cînd răsună acum vocea sorei tinere de la poartă :

— Domnișoară Kauniger, vizita medicală !

— Să trăiești, Berthie, și la revedere !

— Da, să trăiești, dar de ce mai spui „la revedere" ? Doar tu nu mai dai niciodată pe la mine.

Aceasta este ultimul ei cuvînt, ultima sa privire este foarte limpede, se răsucește pe călcîie, nu se mai uită în urmă, pocnetul cu care trîntește ușa exprimă caracterul definitiv al situației. Acum eu sînt cea care se simte lăsată singură. La urmă, Berthie a făcut dovadă de ținută și demnitate. Străbat încet drumul de la căminul de bătrîni pînă la casa Klarei, cerul de septembrie a pierdut mult din strălucirea sa.

Klara a pregătit mîncarea,. Stefanie șade deja la masa pusă, este în mod excepțional punctuală.

Deseară plec, spun eu și sînt însămi mirată și nițel cam uluită. Surorile nu fac nici o obiecție, asta-i aproape jignitor. Ce am făcut, ce n-am făcut ca să mă lase cu atîta nepăsare să plec ?

— Am fost la căminul de bătrîni, lui Berthie îi merge iarăși destul de bine.

Știrea nu face nici o impresie.

— Am fost și la doamna Mack.

— Da ?

— O cunoașteți cumva mai de aproape ?

— Eu nu, spune Stefanie.

— Firește că o cunosc, spune Klara, și asta și-a închipuit altfel bătrînețea ei. Mamele de preoți au de cele mai multe ori o bătrînețe liniștită.

— Păi, nu o are ? Este greu să trăiești o viață mai liniștită ca a ei.

— Crezi tu, spune Klara.

Vocea ei este plină de o blîndă indulgență, dar ochii ei îi cercetează cu seriozitate pe ai mei.

— Ei da, zic eu, o fi avînd și ea amărăciunea ei, ca toată lumea, nu-și poate uita fiul.

— Deci despre asta a vorbit, spune Klara.

Ea accentuează „despre asta“ și sînt sigură că se referă la un singur lucru.

— A vorbit și cu tine „despre asta“ ?

— Ea nu.

— Atunci cine ?

— Odorul ei, cu vreo cincizeci de ani în urmă.

— Dar Klara, cum de-ți poți aminti de ceva spus cu cincizeci de ani în urmă !

Ca și cum timpul ar conta, zice Klara și, cu o vorbă, înlătură jumătate secol ca pe o frunză moartă. Pe atunci, cînd mai eram copii, Georg mi-a spus că mama lui vrea să-l facă preot, dar că el n-ar vrea, numai că n-ar vrea să-și mîhnească mama, nu voia să-i refuze dorința vieții ei. Asta era una, asta era plîngerea. Dar cealaltă era : voia să facă ceva foarte mare, voia să devină un martir, un sfînt, ceea ce i se oferea în acest fel. Deci, nu numai de dragul mamei și-a dat acordul, la dorința ei. Nu cumva să se creadă ea pe chestia asta. Las' că știa el ce voia. De dragul mamei nu se făcea

ăsta preot, ci sfidîndu-se pe sine însuși a ales preoția, și a rezistat, dar poate că în o mie nouă sute patruzeci și trei venise timpul să se termine încercarea pe care o luase asupra sa, totdeauna am așteptat să intervină o catastrofă, numai că n-aveam idee cum o să arate.

— Klara, dacă tu știi că nu s-a făcut preot la porunca mamei sale, du-te, te rog, la doamna Mack, și spune-i asta.

— Nu, ce schimbă asta în cazul ei ? Una este jertfa lui Georg, a lui proprie. Pe de altă parte mămițica a asistat, cu suflet senin, cum s-a jertfit, ea greșește doar cînd crede că el s-ar fi jertfit pentru ea, el s-a jertfit pe cu totul alt jertfelnic, pe acesta ea nici nu-l vede, pentru așa ceva este mult prea puțin evlavioasă. (Klara rîde iar, rîsul ei cu răsunet de pivniță). Mult prea puțin evlavioasă, repetă ea. Dacă ar auzi mămițica, că ea n-ar fi destul de evlavioasă ! Ea se socoate cea mai evlavioasă dintre toate mamele bătrîne de preoți.

— Nu, Klara, în aceasta te înșeli, odată te înșeli chiar tu, ea nu trăiește mulțumită și îngîmfată, trăiește în stare de remușcare și ispășire. aș putea zice în purgatoriu.

Pe Klara asta n-o mișcă.

— Atunci, spune, cel mai bine e s-o lăsăm înăuntru.

— Ce ai cu ea, Klara ?

— Așa ceva nu-mi place.

— Ce înțelegi prin „așa ceva“ ?

— Cînd cineva se dramatizează pe sine însuși, cum o face aia.

— Dar, spune Stefanie, amestecîndu-se brusc în convorbire, Georg era mult prea frumos pentru un preot.

Klara o privește uluită. Iarăși se întîmplă între cele două ceva, ce nu pot înțelege, — spade sînt încrucișate, fără cuvinte, și coborîte iarăși, urmează o scurtă pauză de epuizare, și capitolul Georg Mack și mama lui pare definitiv încheiat. Niciodată nu voi mai auzi ceva despre ei. Multe n-o să mai aflu dacă plec așa curînd. De pildă cine a depus buchetul provocator de dalii stelate roșii pe mormîntul unchiului Willi, cine este „vînătoarea de moștenire", cum îi zicea Berthie, care l-ar fi depus, ce însemna că Georg Mack era prea frumos pentru un preot, ce se întîmplă cu adevărat cînd Stefanie merge în tărîmul morților, cine a fost, cu adevărat, tatăl copilului Klarei, oare Mina Martin n-a fost, totuși, la urmă, nebună, ce-i cu „Asinul negru" al Klarei. Pot oare revoca plecarea mea ? Cînd pleacă trenuri seara ?

Klara, deși nu călătorește niciodată, are la îndemînă un mers al trenurilor, din pricina călătoriilor Stefaniei. Işi pune ochelarii cu rama de oțel și-l consultă.

— Douăzeci și trei douăzeci, un tren direct.

Oricum a ales cel mai tîrziu din toate trenurile posibile și nu lasă loc unei discuții pentru o plecare mai timpurie.

— Ai ceva de gînd pentru azi după masă, întreabă Stefanie.

— Nu prea știu.

— În cazul acesta, va trebui să te mulțumești cu mine, căci Klara e de serviciu la bibliotecă. Dacă vrei, mergem la plimbare.

Ultimul cuvînt îl întinde atît încît îți sugerează un drum lung, îngust, prăfos și care, înainte, încă, să fi pornit, te duce înapoi la punctul de plecare. dacă nu vrei nu trebuie, adăugă tot ea.

— Nici tu, nu ai nici o obligație, dacă ai ceva mai bun de făcut.

— Doamne ! Nu mai faceți atîta ploconeli chinezești una față de cealaltă, plecați cîtă vreme este soare. Se face totdeauna mai devreme noapte decît credem.

— Klara asta, spune Stefanie, cum se mai pricepe să te sperie cu o vorbă de te trec fiorii. „Se face totdeauna mai devreme noape decît credem", zice ea și deja vezi cum liliecii nopții îi ies din peștera întunecată a gurii.

Klara rîde scurt.

— Și nu uita cețurile de septembrie, pe care la cinci exact eu le fac să se ridice din gîrlă, dacă nu sînteți cuminți, vă alegeți cu o răceală. Iar acum, chiar duceți-vă, că am treabă.

Plecăm ca doi copii cărora, ca să scapi de grija lor, le spui : „Și acum plimbați-vă frumos !" Dar copii nu se cunosc și n-au nimic să-și spună. Aș putea pune acum toate întrebările ce mi-au rămas n elămurite, dar nu-mi mai face plăcere, curiozitatea mea este epuizată, mă simt obosită.

În cele din urmă, însă, Stefanie începe să vorbească neîntrebată :

— Nu știu dacă ne vom mai vedea vreodată, de aceea aș vrea să-ți amintesc că mi-ai făcut o promisiune.

— Te referi la data de pe lespedea mormîntului ?

— Credeam că ai și uitat. Oamenii le uită pe toate atît de repede. Așa sînt făcuți. Îi invidiez pe cei ce știu să uite. Memoria mea este atît de îngrozitor de bună. Klara spune că eu inventez trecutul. Dar habar n-are. Eu doar mi-amintesc de alte lucruri decît ea. Sînt ca mama. O dată trebuia să completeze un formular și să-și indice locul nașterii. Ea a spus : este indiferent, dar știu că era acolo un măr care făcea două soiuri de mere, tatăl meu altoise un Parmen auriu pe un Boskop. Bunica a spus că era adevărat. Judecătorul lua asta drept un început de imbecilitate și ea își pricepu îndată interesul. Dacă ar socoti-o imbecilă, ea s-ar putea retrage în realitatea ei, și să nici nu mai bage de seamă realitarea lui, atît de meschină. Începu deci să dea întrebărilor sale numai răspunsuri anapoda și ciudate. El întreba de pildă ce aveam azi la masă, iar ea întreba : Cînd este soarele în scădere ? El spunea : Vrei să spui luna în scădere. Ea răspundea : Nu, soare în scădere, doar trebui să existe soare plin, semisoare, secera soarelui și așa. Cînd ea a început să vorbească aiureli de acestea, i-a explicat, ca un dascăl bătrîn, ce putea fi și ce nu și de ce, dar treptat a băgat de seamă că ea nu-l asculta, atunci a crezut că ea își bate joc de el, ceea ce de fapt, era adevărat. Cînd însă vorbele ei deveniră tot mai confuze, și ea

dezvolta în aceasta o adevărată măiestrie, devenise aproape o poetă, i-a venit bănuiala că ea ar fi cu adevărat nebună. De asta îi era o teamă cumplită, pentru că atunci trebuia internată într-un spital de specialitate, ceea ce însemna pe atunci, în al Treilea Reich, că va fi ucisă. El nu voia asta în nici un caz, nu se putea lipsi de ea, în felul lui o iubise, așa cum își iubise casa și oribilele sale mobile vechi, banii lui, acumulați cu timpul, și obiceiurile sale și propriul său nas. De teama de a o pierde pe mama în vreun fel, fie că i-o lua Fleckmann ori statul nazist, a ținut-o literalmente încuiată în casă, ea n-avea voie să părăsească decît împreună cu el casa, duminică pentru a merge la biserică, aveau acolo locuri, marcate cu tăblițe cu numele lor, în băncile de rugăciune. Și cînd acestea au ars, odată cu biserica, ea a rîs, și i-a spus de ce rîdea, atunci el a bătut-o. El se învățase s-o bată, dar mie mama mi-a spus asta abia puțin înaintea morții ei, el murise de mult, dar, auzind asta, l-aș fi scos bucuroasă din mormînt, să-l mai omor odată. Mama însă mi-a spus : „Doar n-am simțit, era fără importanță". Ea spunea : „Dacă nu iei drept real ce ți se întîmplă, atunci nici nu este real, trebuie pur și simplu să ieși din realitatea care nu-ți convine și să treci în alta, pe care ți-o faci singură." Iar într-un rînd, mi-a spus : „Cînd a început să mă bată, am știut că am ajuns jos de tot, de aici încolo nu mi se mai putea întîmpla nimic, căci cu aceasta ajunsesem deja și sus de tot". Ea mai spunea : „Stefanie, dacă te umilește viața în așa hal,

încît începi singură să crezi că nu mai ești decît o pată de rușine pe acest pămînt, atunci ești liberă și ai pace, nici nu-ți închipui cît de frumos este să fii liberă în toate". Așa vorbea ea, iar el, dobitocul, o lua drept nebună. Dar nu fusese așa întotdeauna, așa de pașnică, la început se mai răsculase, în felul ei firește, într-un fel blînd, dar era totuși îndrăzneț ce făcea ea acolo cu resturile ei de stofă, iar dacă judecătorul n-ar fi fost atît de cumplit de vanitos și de mărginit și de lipsit de imaginație, ar fi trebuit să bănuiască că resturile astea de stofă însemnau ceva și că mama îl înșela, sub ochii lui, cu Fleckmann. Căci aceste bucăți de material textil, în culori și desene felurite, erau doar toate resturi din rochii și șaluri pe care i le dăruise Fleckmann în cursul deceniilor, iar cînd ședea înaintea lor, de parcă ar juca pasiențe cu ele, în loc de cărți de joc, era la Fleckmann, unde primea iarăși acea rochie și acel șal, și se îmbrăca iarăși frumos de dragul lui și călătorea în depărtări cu el și îl iubea, iar toate astea sub ochii foarte moralului judecător. Cînd, mai tîrziu, el orbise și, aproape, paralizase, ea a dus-o ceva mai ușor, dar era totuși un martiriu, căci n-o mai lăsa deloc de lîngă el, trebuia să șadă mereu în preajma sa și să-i facă ba una, ba alta, mai ales o chinuia întrebînd neîncetat : cît e ceasul ? Atunci a lăsat să se oprească toate ceasurile din casă și, cînd întreba el, îi răspundea orice. Nici ea nu mai știa de ceas, timpul ei se oprise în o mie nouă sute patruzeci și cinci și altul nu se mai afla pentru ea. Mama spunea să fac și eu

așa și să trăiesc fără timp, atunci aș trăi în pace, spunea că asta este ca și cum ai trăi pe un fund de mare și ai privi de jos în sus, cum deasupra trec vapoarele și nu te mai sinchisești chiar de nimic. Dar eu asta nu pot, este foarte greu, mult mai greu decît se crede, o întreagă revoluție. La începutul lecțiilor de pian la Dora, stătea pe pian un metronom, dar nu multă vreme, și astăzi se întîmplă să visez metronomul, îmi apare în diferite forme, dar îl recunosc totdeauna pe dată, cîteodată e un sicriu care stă în picioare și capacul i se deschide și închide ritmic, altădată este un orologiu, cum avusese mătușa ta unul, pendulul lui are, însă, mișcări foarte largi, care depășesc mult cutia și fărîmă tot ce întîlnesc pe aproape, și devine tot mai lung, lovind tot mai departe, iar altă dată este întîi un orologiu și apoi văd că pendulul lui este un baston, mai curînd o secure sau așa ceva, și orologiul este o ghilotină, iar cineva spune : Decapitează timpul. Chiar în vis spun că asta-i absurd, timpul nu-l poți nici măsura, nici decapita, timpul nu există, și eu încerc să opresc pendulul, bastonașul ori securea, dar mă lovește peste mînă, și mă dumiresc că timpul este totuși ceva, oh ! da, timpul este ceva, ceva foarte lung, ceva ce nu vrea să treacă.

Stefanie nu le-a spus pe toate acestea cu șir, ci într-o mulțime de mici fragmente, vorbind mai mult pe șoptite, încît n-am prins tot. Într-adevăr, în acele porțiuni ale plimbării noastre de-a lungul gîrlei în care curentul apei era mai zgomotos, cîteodată o pală de vînt îmi

fura o frază întreagă, iar, într-un rînd, un elicopter a zburat, scurt timp, la mică înălțime deasupra noastră. Dar în linii mari i-am păstrat cuvintele în memoria mea, foarte exactă și de încredere, dacă îi permit unor amintiri să-și facă culcuș acolo. Efortul ascultării m-a obosit, după cum pe Stefanie a obosit-o povestitul, încît sîntem amîndouă bucuroase să ne întoarcem la Klara.

După lungul monolog șoptit al Stefaniei, Klara este vocea care răspunde limpede, compacta realitate a acestui pămînt. N-am nimic împotrivă ca Stefanie să aibă din nou „durerea ei de cap", iar ultima seară s-o petrecem singure noi, Klara și cu mine. Nu este nici o îndoială : Klara și cu mine ne înrudim și în stăruința noastră încăpățînată pentru exactitate și adevăr, și riscăm astfel amîndouă să ne frigem degetele și limba.

Pe cînd îmi fac sacoșa de voiaj și strîng prin odaie, Klara pregătește cina, ridică oarecum un mic cort al confortului sufletesc în mijlocul atîtor lucruri rămase neclare și, cînd am ajuns la cafea, îi spun scurt ce gîndesc :

— Klara, aș putea trăi împreună cu tine, nu vrei să te muți la mine ?

— Nu mă cunoști, spune ea, zîmbind nițeluș cam strîmb. Eu stînjenesc lumea, oriunde mă aflu. Și de copilă eram așa. Într-un rînd, mama a spus : cît ești de mică, tot faci o umbră lungă, ascuțită. Mama te putea răni cu o vorbă. Oricum, avea dreptate, eu fac o umbră lungă ascuțită, ăsta mi-e felul. Pe durată nu m-ai

suporta, nu te înșela în privința mea, cînd mă vezi gătind atît de cuminte și spălînd vasele, asta nu-i decît camuflaj, eu plănuiesc răsturnări, nici n-ai idee ce revoluții pun la cale aici. Eu sînt mai periculoasă decît copiii mei de la bibliotecă, programați de stînga și cuminți, eu sînt adevăratul element subversiv, care vrea să modifice nu condițiile sociale, ci oamenii.

Rîde din adîncul gîtlejului. Dar, continuă ea, tot este bine că ai venit încoace, vreau să zic bine și pentru tine, un asemenea muzeu de oameni suciți și amintiri sucite nu mai găsești ușor în altă parte. Dar poate că pentru tine n-a avut nici un haz, ci a fost doar sinistru, ca preumblarea printr-un cimitir subteran.

— Asta nu, Klara, doar n-am întîlnit schelete, am întîlnit oameni vii, cu amintiri. Voi i-ați făcut să reînvie în carnea și sîngele lor.

— Nu pe toți, spune Klara, pe morții mei îi lăsăm să doarmă, sînt morți de cenușă.

Vede după privirea mea că nu pricep, căci la cine altul să se refere, în afară de Erich Bernheimer, dacă vorbește la plural. Spune : Copilul și el a fost incinerat, prin grija mea. Dealtfel și tatăl său este mort.

Deoarece vorbește atît de deschis de morții ei, îndrăznesc întrebarea pe care mi-am interzis-o atît de sever :

— Tu îl cunoști ?

— Dar, cum să nu. Ori îți închipui și tu că a fost un prinț din basme ori îngerul Bunei Vestiri ? Desigur, că și tu ai fi luat de bună povestea fantastică a unchiului Willi. I-a făcut o plăcere diabolică să-i supere pe ai săi, a in-

ventat tot felul de torturi pentru a le stîrni curiozitatea. Le-a comunicat rînd pe rînd, cîte una, scornelile sale, pe care ăia le luau drept desvăluiri : bărbatul era general de aviație, conte, putred de bogat, văduv, un erou al războiului, decorat cu Crucea de fier cu frunze de stejar și spade și briliante și știu eu ce scorneli mai adăuga, și voia să se căsătorească cu mine din dragoste, pentru că îi aminteam de răposata lui mamă, ce fusese și ea cocoșată, dar eu nu am vrut să mă căsătoresc și apoi el a căzut în război, firește nemaipomenit de eroic, pe frontul de răsărit, ar fi lăsat însă o moștenire uriașă pentru copil și dispoziția să poarte titlul de conte. Ei le-au luat pe toate astea drept bune, le-au crezut, închipuie-ți, și un timp tot felul de oameni, care, înainte, mă făceau, pe la spate, curvă de soldați, au început să mă lingușească. Cînd, pînă la urmă, mi-am rîs de ei și le-am spus adevărul, au crezut că eu vreau doar să țin secretă povestea cu banii cei mulți, ca să nu trebuie să dau și altora din ei.

— Și, adevărul, care este, Klara ?

— Adevărul, tot adevărul, îl știe poate asinul negru. Dar, iată ce știu eu : tatăl copilului meu a fost subofițer, după însemnele ce le purta, după cît am văzut în acea noapte, iar în civilie era măcelar. De ce tresari așa ? Vezi, cum sînteți cu toții, ăsta-i „testul meu" un măcelar, un subofițer, ce nenorocire ! Un conte, un general, un om bogat, asta ar fi fost altă treabă. Dar măcelarului nu i-a păsat că sînt cocoșată și mie nu mi-a păsat că-i măcelar, asinul negru

îl trimisese, iar măcelarul era un tînăr de treabă, care mi-a dat adresa lui pentru orice caz, eu am rupt bilețelul și l-am aruncat sub ochii lui în gîrlă, dar el s-a supărat și a mai scris două noi bilete cu adresa, și mi-a spus că are intenții serioase și că se va întoarce, dar nu s-a întors pentru că a căzut foarte curînd după aceea. O știu, pentru că unchiul Willi a cercetat dacă numele, regimentul, adresa domiciliului erau exacte, totul era exact, simplu de tot și neromantic. Cum ar fi putut fi altfel, cu mine ?

Aș putea s-o contrazic, cu toată dreptatea, găsesc că povestea ei nu-i nici simplă și nici neromantică, dacă vrea să spună cu asta că ar fi fără taină. Dacă n-ar fi Klara care o spune, ar trebui să cred că persoana ce face astfel de afirmație m-ar provoca înadins s-o contrazic, ca să-și confirme presupusa ei importanță. Dar Klara gîndește totdeauna ce spune și nu umblă cu șiretlicuri. Ea pur și simplu nu se crede un om deosebit și socoate lipsit de importanță ce i se întîmplă. Are impresia că joacă pe scena deschisă, altfel încît toată lumea o poate vedea și pricepe, nu-i place nici să dezlege mistere, nici să constituie un mister pentru alții. Tot ce nu pricepe în propriul ei destin, și în cel al omenirii, a prins de mult în acea formulă mică și netă : asinul negru. Cu asta, după părerea ei, într-adevăr inexplicabilul n-ar fi explicat, dar măcar ar fi numit, delimitat și clasat. Tot întunericul de pe lume, coagulat și comprimat în această mică formulare ciudată,

este astfel îngrădit și nu mai înseamnă o amenințare din necunoscut. Te ajuți, cum poți.

— Dar, spune Klara, continuîndu-și raportul, copilul n-a rămas multă vreme la mine, și de fapt l-am avut întotdeauna ca un copil de împrumut, adesea mă privea de parcă voia să spună : „Unde, pentru Dumnezeu, am nimerit și cine ești tu, de fapt ?“ Iar eu adesea îl priveam, întrebîndu-mă : „Adică, cine ești tu ?“ Nu m-a mirat că a plecat cum a venit. Desigur că ți s-a povestit : s-a înecat în gîrlă. Cum s-a putut întîmpla asta nu știu căci nu l-am lăsat niciodată din ochi pe mititel, și pusesem de s-a ridicat un gard înalt în curtea noastră spre gîrlă, iar portița era totdeauna încuiată, nu se poate să se fi cățărat copilul peste gard, era imposibil. Eram în casă și, deodată, mi l-au adus pe mititel, era deja mort. Dar asta s-a întîmplat, ca toate, tare demult, aș putea chiar să încep povestirea cu : A fost odată... Adesea gîndesc că a fost cu totul un vis și nimic altceva. Dar, atunci, și tot restul n-ar fi decît vis și nimic altceva.

— Nu ! spune cineva cu glas ridicat. Este Stefanie, care s-a oprit pe scară, nimic nu-i vis, totul este realitate.

— Firește, răspunde Klara. Cam ce iei tu drept realitate.

Klara a spus-a pe un ton sec, dar cu o nuanță de ostilitate, ciudat de revoltată.

— Ce-i vis și ce-i realitate, răspunde Stefanie, asta hotărăști tu, tu le știi doar pe toate, în orice caz le știi pe toate mai bine ca mine.

Aparent o ceartă pe cuvinte, dar amărăciunea cu care se duce disputa indică credința a două ființe că existențele lor sînt antagonice și că luptă pentru dreptul lor la viață. Mie, firește, îmi pare că aici se duelează cu spade de sticlă pentru o nălucă. Nici cele două nu se simt tare bine la această înfruntare, nici ele nu știu a cîta repetare a unei înfruntări vechi și absurde, abandonează curînd, ciocnirile le obosesc repede, din nou st încheie un armistițiu. Dar adversarii încă nu se pot desprinde unul de altul, continuă să se înfrunte ochi în ochi, Klara privește de jos în sus, Stefanie de sus, de pe scara ei, în jos, ea face, prima, încercare de a rupe tensiunea, se întoarce și vrea să urce din nou scara, o scară care duce pînă la acoperiș și, mai departe, în cerul nopții, mai departe, tot mai departe de acest pămînt, dar apoi se hotărăște totuși să coboare jos la noi. Între timp și Klara s-a desprins, se duce în bucătărie, după aceea se descoperă ce făcuse acolo : îmi pregătise merinda de drum, două sandviciuri groase, și asta pentru un ceas de călătorie cu trenul !

— Klara îmbătrînește, spuse Stefanie.

— Să mergem, zice Klara, întorcîndu-se din bucătărie.

Pășește apăsat spre gară, are un țel, pur și simplu își propune un țel și apoi îl are. Acum se înfige, urmată de noi, prin mulțimea asta de popor adunată în piața gării, muncitori străini agitați, sporovăind în patru limbi, bolnavi de dor de acasă, și muncitori germani nu mai

puțin bolnavi de dor de acasă. Într-un rînd, un tînăr italian îi atinge cocoașa, ea simte și se întoarce, băiatul, stînjenit, dar vesel, îi spune : *Porta fortuna, Frau !* Ea rîde : Dacă cocoașa mea e bună la ceva, atunci să-ți poarte noroc, micule !

Stefanie detestă orice atingere, se face cît poate de înaltă și îngustă, carnea și sîngele acesta încălzit îi repugnă, ea toate astea le iubește numai de la mare distanță și, acolo, este plină de o milă blîndă și rece, mai mult nu se poate aștepta de la ea, și așa o doare destul. Dar bărbații se uită după ea, oricît e de bătrînă, i-ar căra bucuroși Frumoasei un cufăr greu, de ar avea unul, iar duce ziarul și poșeta, ar face sluj, dar Stefanie nici nu-i vede pe cerșetori.

Acum am ajuns pe peron, acum nu mai contează decît linii și semnale. Peste cîteva zile va pleca și Stefanie, atunci Klara va sta singură aici, și se va întoarce singură și hotărîtă la casa ei, deja prevăzută pentru dărîmare.

— Atunci, toate bune !

— Dar trenul sosește abia peste douăzeci de minute, zic eu.

— Nu face nimic.

Nu pot suferi așteptatul prin gări. De atunci.

— Nu-ți uita făgăduiala, zice Stefanie.

— Dar voi două vorbiți de parcă nu ne-am mai vedea niciodată, zic eu.

— Asemenea călătorie, spune Klara, mai întorcînd o dată capul după mine, asemenea călătorie se face numai odată în viață.

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK
*
Coli de tipar : 10,5
Bun de tipar : 25.08.1987
*
Tiparul executat la INTREPRINDEREA POLIGRAFICA BACĂU, Str. Mioriței nr. 27

